రాజమహేంద్రవరము

శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

శ్రీ రామచంద్ర

వంగ విజేత

మొదటి ప్రకరణము

Whil the ploughman near at hand,
Whistles O,er the furrowed land,
Aud the milk maid singeth blithe,
And the mower whets his Scythe.
And every Shepherd tells his tale
Under the hawthorn in the dale

Milton

క్రీస్తుశకము పండ్రెండువందల నాలుగవ సంవత్సరమున వంగ గౌడదేశములందు హైందవపరిపాలనము లోపించి పోయెను. ఆ మొదలుగ పదునైదువందల యిరువది నాలుగవ సంవత్సరము వఱకు మూడువందల యిరువదివత్సరము లా దేశముల [illegible] పఠానులే పరిపాలించుచుండిరి. వారుకూడ నొకానొకప్పుడు ఢిల్లీశ్వరు నకు లోఁబడియుండుట కంగీకరించుచుండిరి. కాని సమయము దొరకి నప్పుడు మరల స్వాతంత్ర్యమును వహించుచుండిరి. వారి రాజ్యతంత్ర మనేక విషయములందు యూరపుదేశీయుఁ డగు ఫ్యూడల్ రాజ్య తంత్రమును బోలి యుండెను. రాజ్య సింహాసనము శూన్యమై యున్నచో నొకానొకవేళ రాజపుత్రులును రాజులగుచుండిరి. ఒకానొక్క కాలమున సేనానాయకులే తమ బాహుబలమువలన సింహాసనారూఢు లగుచుండిరి. దేశాధీశ్వరుఁడగు నాతఁడు సర్వోత్కృష్ట మగు నొక మండలమునుమాత్రమే తన యధీనమున నుంచుకొనుచు [illegible] మిగిలిన మండలములు దండనాథుల యధికారమునకుఁ జేరుచుండెను,

దండనాయకులు తమతమ మండలములయందలి భూములను తమకు లోఁబడియున్న కృషీకుల కొసంగుచుండిరి. ఆదండనాయకులు నిజముగ వంగదేశాధీశ్వరునకు లోఁబడకుండుటయేకాక సమయము దొరకి నప్పుడు తమ మండలమునకుఁ దామే ప్రభువులై స్వతంత్రపరిపాలనము చేయుచుండిరి.

పఠానుల ప్రభుత్వమునందు హిందూజమీందారులకు విశేషాధికారములును, ప్రభుత్వములును లభియించి యుండెను. పఠాను ప్రభువులలో నొక హిందూప్రభువుకూడ నుండెను. క్రీస్తుశకము పదుమూఁడవందల యెనుబదియైదవ సంవత్సరమునందు గణేశరాజను నాతఁడు వంగదేశమున నేఁడు సంవత్సరములవఱకును తన ప్రభుత్వమును స్థాపించి నిరపాయముగ రాజ్యమును బరిపాలించి యుండెను. ఆతఁడు మొట్టమొదటఁ జిన్న జమీనుదారుఁడై యున్నను, బాహుబలంబునను సాహసమునను వంగదేశసింహాసనము నవలీలగ సంపాదించెను. తరువాత నాతనికుమారుఁడు ముసల్మానుమతము నవలంబించి యాతఁడును నాతని వంశమువారును నలువదియేండ్లు పర్యంతము వంగదేశమును పరిపాలించిరి.

మొగలాయీలు వంగదేశమును జయించినప్పుడు జమీందారులయొద్దనున్న సైన్యమంత స్వల్పముగానుండలేదు. ఎనిమిదిలక్షల కాల్బలమును, నిరువదిమూఁడు వేలగుఱ్ఱపుదళమును, నాలుగు వేలయుద్ధపుటోడలను నుండెను. ఆజమీందారులలోఁ జాలమంది కాయస్థులై యుండిరి. వారే యీదేశమునకుఁ బ్రభువులై యుండిరని చెప్పవచ్చును. దేశమునందలికృషీకులును, ప్రజలనుసంపూర్ణముగ వారియధీనమునం దే యుండిరి. ప్రజలలోఁ బరస్పరాభియోగవ్యవహారాగికము లున్న యెడల వానినాజమీందారులుగాని, వారలకుఁ గార్యనిర్వాహకులగు నుద్యోగులుగాని తీర్చుచుండిరి. చోరులు మొదలగుదుష్కర్ములను బట్టి

వారే శిక్షించుచుండిరి. ప్రతిగ్రామమునందును వారే శాంతి నెలకొల్పి ప్రజలను కాపాడుచుండిరి. ప్రజలకందఱకును వారే తల్లిదండ్రులై యుండిరి. మొత్తముమీఁద జమీందారులే ప్రజలకుఁ బరిపాలనకర్తలును, విచారణకర్తలు నై యుండిరి. వారే ప్రజలకు రక్షకులును, రాజులు నై యుండిరి. ఈవిధముగాఁ బఠానులయధీనమునందున్న వంగదేశమున హిందువులపరిపాలనమే ప్రబలమైయుండెను.

క్రీస్తుశకము పదునేనువందల డెబ్బదిమూఁడవ సంవత్సరమునఁ బఠానుప్రభుం డగుదాయూదుఖానుఁడు వంగదేశసింహాసనమునధిష్టించెను. అమరుసటిసంవత్సరముననే యక్బరుమహా దేశమునుజయింప నిశ్చయించి స్వయముగా వచ్చి పాట్నానగరమును స్వాధీనపఱచుకొని మనాయిమఖాను నచ్చట సేనానాయకునిగా నొనరించి మరల ఢిల్లీకిఁ బోయెను. మనాయిముఖానుఁ డచ్చట నామమాత్రదండనాయకుఁడుగనే యుండెను. క్షత్రియచూడామణి యగుతోడరుమల్లుఁడు దాయూదుఖానుని మాటిమాటికి నోడించి తుక్కురుదకు కటకముకడ జరిగిన మహారణమున సంపూర్ణవిజయలాభమునందెను. అందువలన దాయూదుఖానుఁడు భయపడి పదునేనువందలయిరువదినాలుగవసంవత్సరమున వంగబీహారు దేశములను మొగలాయీలకు వదలిపెట్టి "బతిస్తా" ప్రదేశమును మాత్రము తనయధీనమునం దుంచుకొనియెను ఈప్రకారము సంధిజరిగినతరువాత తోడరుమల్లుఁడు ఢిల్లీకి బయలుదేరిపోయెను ఇట్లుజరిగినతరువాత దాయూదుఖానుఁడు సమయము దొరకినదని యెంచి సంధిమాటయే మఱచి దేశమును మరల స్వాధీనపఱచుకొనియెను. పదునేనువందలడెబ్బదియాఱవసంవత్సరమున నక్బరుమహా హాసన్ కులీఖానుని సేనానాయకునిఁ జేసెను. ఆతఁడు పేరునకు మాత్రము దండనాయకుఁడై యుండెనుగాని తోడరుమల్లుఁడే మరల స్వతంత్రముగ రెండవసారి వంగదేశమునకు వచ్చి రాజమహాలునొద్ద

మహారణముచేసి దాయూదుఖానును నోడించెను ఆఘోరయుద్ధమునందు దాయూదుఖానుఁడు మరణించెను. అప్పుడు ఢిల్లీశ్వరుఁడగునక్బరు హుసన్ కులీఖానుని వంగబీహారుదేశములకు శాసనకర్తనుగా నియమించెను. తోడరుమల్లుఁడు తిరిగి ఢిల్లీకిఁ బోయెను. పదునేనువందలయెనుబదియవవత్సరమునమరల విద్రోహానలము ప్రజ్వలించినది. జమీందారులుకూడ విద్రోహులై కత్తికట్టి తిరుగఁబడిరి. అక్బరుమహా విశేషబుద్ధిమంతుఁ డగుసార్వభౌముఁడు మొట్టమొదట రాజుసాహులు శత్రువులగుపఠానులను జయించినవీరుఁడు హిందూసేనానాయకుఁడే యగుట వలన హిందువులుక్కా నితరజాతివారు వంగదేశప్రతినిధులయినచో దేశీయులసాహాయ్యమునుతీసికొని రాజవిద్రోహులనడఁగింపఁజాలరని యక్బరు బాగుగ గ్రహించి పదునేనువందలయెనుబదియవసంవత్సరమున తోడరుమల్లు నచ్చటసేనానాయకునిగను శాసనకర్తగను నియమించి వంగదేశమునకుఁ బంపెను. నిర్భీకుఁడగునావీరపురుషుండు మూఁడవసారి వచ్చి వంగదేశమును జయించి ఒరిస్సావంగబీహారుదేశములను పరిపాలించినరెండుసంవత్సరములలోను జరిగినచర్యల నవలంబించి యీగ్రంథము వ్రాయఁబడుచున్నది కావున నాసమయమునందు హిందువులకును ముసల్మానులకును, జమీందారులకును, ప్రజలకును, పఠానులకును, మొగలురకును గలపరస్పరసంబంధమునుగూర్చి ప్రప్రథమమున సంక్షేపముగఁ దెలుపవలసివచ్చినది.

ఒక దినమునఁ బ్రాతఃకాలమునందొక బ్రహ్మచారి నదియా మండలమునఁ బ్రవహించుచున్న యిచ్ఛామతీనదీతీరమునందున్న రుద్రపురమునొకపల్లెటూరి కభిముఖుఁడై పోవుచుండెను. నలుదెసలను పచ్చనిపైరులతో నిండియున్నపొలములు దృగ్గోచరము లగుచుండెను. ప్రభాతమందమారుతము చల్లగ నల్లనల్లన వీచుచు నాసస్యములపై నాడుచుండెను. మనోజ్ఞములై శ్యామలవర్ణసంశోభితంబు లగునాసస్య

ములుకూడ మెల్లమెల్లగ జలియించుచు నాప్రభాతవాతములతో నా డుకొనుచున్నట్లుండెను. చాలదూరమువఱకువ్యాపించియున్న యాపొల ములకవ్వల జేనిచాటుననొకటిరెండుపల్లెలున్నట్లు కానవచ్చుచుండె ను—ఇండ్లగపడుటలేదు. అందందు దట్టముగ బెరిగియున్న చెట్లగుం పులు లోచనగోచరము లగుచుండెను. ఆకాశము నీలవర్ణమునుదాల్చి యుండెను. కలవిహంగములు గానముచేయుచుండెను. పల్లెనుండివెలు వడిన రైతులుకూడ మార్గమధ్యమున నత్యుత్సాహముతో గానము చేయుచుండిరి. ఆమార్గమధ్యమున బోవుచున్న బ్రహ్మచారి మఱి యొకమార్గస్థునిం జూచి "రుద్రపుర మింకెంతదూర మున్నది?" అని యడిగెను.

మార—ఎంతయోదూరము లేదు. ఒక్కమైలున్నది. అదిగో! ఆయెదుటనున్న చెట్లగుంపు దాటినచో నూరగపడును.

ఆమార్గస్థునకు నలువదివత్సరముల వయసుండవచ్చును. జాతి యం దాతడు కైవర్తుడు ఆతడు బ్రహ్మచారికి నమస్కరించి "సామీ! మీరు రుద్రపురమునకు బోయెదరా? నేనాయూరివాడనే. మీతోగూడ వచ్చెదను. మీనామధేయ మేమి? మీ దేయూరు?" అని ప్రశ్నించెను.

బ్రహ్మ—నా పేరు శిఖండివాహనుడు నేనిచ్ఛామతీనదీతీర మున నున్నమహేశ్వరమందిరమునుండి వచ్చుచుంటిని. నీపేరేమి ?

మార్గ—నాపేరు నవీనదాసుడు. ఇక్కడ నాకు గొంతపొల మున్నది. దానిని చూచుకొన పోవుచుంటిని.

శిఖం—ఈసంవత్సరమున బైరులు, పంటలు నెట్లున్నవి?

నవీ—స్వామీ! ఇప్పుడు నాకు నలువదియేండ్లున్నవి. ఈయే డుపండినంతపంట నేనెన్నడును చూచియుండలేదు. ఈసంవత్సర మున బరమేశ్వరుని పరిపూర్ణవాత్సల్యమునకు మేరయే లేదు.

ఇట్లు చెప్పి నవీనుఁడు కొంతసేపూరకయుండిమరల "స్వామీ! మాజమీందారునికుమారునిసంగతియెట్లున్నదోవింటిరా?" అనియెను

శిఖం—లేదు, ఎట్లున్నది?

నవీ—అతఁడొకమాదిరిపిచ్చి వానివాలె నై పోయెను. కారణ మేమియో యెవ్వరికిని దెలియలేదు. అతని కారోగ్యముంగూర్చవల యునని తండ్రి మిగుల శ్రమపడుచున్నాఁడు కాని యందువలన నేమి యును లాభమగపడుట లేదు. మీరు చాలఁదెలిసినవారివాలె నగప డుచున్నారు. అతనిపిచ్చి కుదురుట కేమైన నుపాయము చేయఁగలరా?

శిఖం—శాస్త్రములయందు పిచ్చియనురోగముసంభవించుట కనేక కారణములు చెలుపఁబడి యున్నవి. బంధువియోగమో భామా ప్రణయమో—

నవీ—అట్టి వేవియును కావు. రాజకుమారుఁ డెల్లప్పుడు నే మేమో పరస్పరసంబంధము లేని మాటలాడుచుండును. ఆమాటలకు సమయము సందర్భము లేదు. తుది మొదలు లేదు చాలఁజదువుటచే మతిచెదరినదని యనుకొందును.

శిఖం—అతఁడు నిరంతరము నెట్టిమాట లాడుచుండునో చెప్పఁగలవా?

నవీ—అతఁ డొకసారి 'వైరినిర్యాతనమే పరమసుఖము' అనియు, నింకొకసారి 'సతీరత్నమే సర్వోత్తమరత్నము' అనియు, మఱియొక సారి 'బంధుహత్య పరమపాతకము' అనియు, వేఱొక సారి 'ప్రజలకష్టములను చూచుచు నూరకుండుటకంటెఁ బ్రాణముల ద్యజియించుటయే మేలు' అనియుఁ బలుకుచుండునని నేను విని యుంటిని.

శిఖం—(చాలసేపాలోచించి) అతఁ డేదియో యతిదారుణం బగునొక పాపకృత్యము నాచరించి యుండును. మహాపాపము చేసి నచో మనోవైకల్యము కలిగి తుదకుఁ బిచ్చియెత్తుటకూడఁ గలదు.

నవీ—అతఁ డెట్టి పాపకార్యమైన నెన్నఁడైన జేసియుండు నని నేను నమ్మఁజాలను.

అని చెప్పి నవీనజానుఁ డేవిధమో పూర్వవృత్తాంతమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనువానివలెఁ గొంతసేపూరకుండి పిమ్మట మరలఁ జెప్ప నారంభించెను 'స్వామీ! ఆతనియంతఃకరణ మతిదయాశీతలమైనది. అంతటి భూతదయాపరవశు డగువాఁ డెట్టి పాపము చేయగలడు? ఇప్పటికి బది రెండువత్సరములకు ముందు నేనొకసారి మా రాజధాని యగు నిచ్ఛాపురమునకుఁ బోయి యుంటిని. అప్పుడు నలుగురైదుగురు పేదరైతులు తమ పాలముపన్ను చెల్లింపఁజాలక చెఱసాలయం దుంపఁబడిరి. మా రాజకుమారుఁడన కప్పటి కెనిమిదేండ్లయీడుండవచ్చును. అప్పుడాతఁ డెవ్వరు నెఱుఁగకుండఁ గారాగారద్వారముకొద్దకువచ్చి తలుపులను దెఱచి లోనికిఁ బోయి యొక్కొక్క రైతునకు రెండేసి రూపాయల నిచ్చెను. అప్పుడా రైతులు తమపన్నులను చెల్లించి బంధవిముక్తులై పరమానందమున నిండ్లకుఁ బోయిరి.

శిఖం—తరువాత?

నవీ—పిమ్మట నందఱకు నాశ్చర్యము కలిగెను. ఈ పేదరైతులకుఁ బన్ను చెల్లించుటకు ధనమెచ్చటనుండి వచ్చినది? ఎవ్వరిచ్చియుందురు? అని సందేహించిరి. కాని యెవ్వరని బోధపడలేదు. తుదకు రైతు లందఱును వారియిండ్లకుఁ బోయినతరువాత రాజకుమారుఁడు భయముతోఁ దండ్రియొద్దకుఁ బోయి తాను చేసినదంతయు నాతని కెఱింగించెను. తండ్రియగు నగేంద్రనాథుఁ డాసంగతి విని కుమారు నెత్తికొని తొడలపైఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొని ముద్దాడెను. ద్వారము నొద్ద నిలిచియున్న నేనప్పు డంతయుం జూచి యానందబాష్పముల విడిచితిని.

ఇట్లు సంభాషించుకొనుచు వారిరువురును రుద్రపురమునఁ బ్రవేశించిరి. ఆ గ్రామమునకుఁ జుట్టును వివిధములగు వృక్షములు విశాల

శాఖాప్రకాండములచే మిన్నునుట్టి వెలుపలనున్నవారి కట నొక యూపున్నదని గ్రహించుట కవకాశము లేకుండఁ జేయుచుండెను. ... ప్రాంతప్రదేశంబులనుండి ... వ్యాకరణంబులు వెలువడి క్రిందబడి ... గ్రామమునకుఁ బోవుచున్న మార్గములమీఁదను ప్రసరించుచుండెను. తరుశాఖలపై వివిధంబులగు సుందరవిహంగములు గానముచేయుచుఁ దమతమహృదయోల్లాసము లెఱింగించుచుండెను. అక్కడక్కడనున్న పురసరోవరములయం దున్న సరోజముఖకుసుమంబులు వికసించి పరిమళించుచు సరసౌందర్యముల ప్రకాశింపఁజేయుచుండెను. ఒక్కొక్కచో దరుషండములయం దొకటి రెండుగుడిసెలు కానవచ్చుచుండెను. అందొకరిద్దఱుకృషికులు నిరాతంకముగఁ బాడుకొనుచు దారిపట్టి పొలములకుఁ బోవుచుండిరి. కృషియువతులు జలప్రపూర్ణంబులగుమృణ్మయ పాత్రములను సందిట నరికించుకొని గ్రామవృత్తాంతములఁ గూర్చి సంభాషించుకొనుచు మెల్లమెల్లగ నిండ్లకుఁ జేరుకొనుచుండిరి.

శిఖం:—"మహాశ్వేత" యనుపేరుగలవిగతభర్తృకయగు నొక కాంత యీగ్రామమునందున్నదని వినియుంటిని. ఆమెయిల్లెక్కడ?

నవీ:—ముందునను నడవవలయును. నే నామెగృహమును జూపించెదను.

ఇరువురును కొంతదూర మరిగినతరువాతనవీనుఁడు మహాశ్వేత గృహమును నాబ్రహ్మచారికిఁ జూపించెను.

శిఖండిబ్రహ్మచారి మహాశ్వేత యింటియతిథి యయ్యెను. నవీనదాసుఁడు బ్రహ్మచారికి నమస్కరించి యాతని పాదపరాగమును దనశిరంబునఁ దాల్చుకొని సెలవంది వెడలిపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము

She stole along, she nothing spoke,
The sighs she heaved were soft and low,
And naught was green upon the oak,
But moss and rarest mistletoe:
She kneels beneath the huge oak tree,
And in silence prayeth she,

Coleridge,

ఒకటి రెండువారములు గడచియుండవచ్చును. నాఁడుశుక్లపక్ష చతుర్దశి. కాని, మేఘము లాకసమున మూసికొనియుండెను. గ్రామము, భూమి, వనము మొదలగునవి యన్నియు నంధకారమున మునిఁగిపోయియుండెను. ఖద్యోతమాలికలు తరులతాదులపై నున్న నిబిడాంధకారమును మెఱయించుచుండెను. ఇచ్ఛామతీనది కూలంకషము గనిండి తరంగ పాలికలచేఁ దొలఁకుచుఁ బ్రవహించుచుండెను. నిశామారుతవేగమునఁ దరంగహారము లెగసి పడిపోవుచుండెను. సాంద్రారణ్యమునందలి పొదలనుండి గాలి రివ్వురివ్వున వీతెంచుచుండెను. ఆ వాయునిస్వనమును, తరంగశబ్దమును తక్క మఱియెట్టిధ్వనియును వినవచ్చుట లేదు. జగమంతయు నిద్రాముగ్ధమై యుండెను.

అట్టిగాఢాంధకార సమయమున నంతటిచలిగాలిలో శుభ్రవసనధారిణియగునొకకాంత యేకాకినియై నదిలో స్నానము చేయుచుండెను. ఆమె యేదియో యొకవ్రతము నాచరించుచున్నట్లు తోఁచుచుండెను. ఆయంధకారమున నామె ధరించిన తెల్లనివస్త్రముతక్క మఱి యేమియు నగపడుట లేదు. ఆమె స్నానముచేసినతరువాత వనమునందలిపుష్పములను గోసికొని వచ్చి సమీపమునన్నున్న పురాతన వటవృక్షముక్రింది శివాలయములోనికిఁ బోయి తలుపులు మూసికొనియెను.

ఆ దేవాలయమున శ్వేతశిలానిర్మితంబగు చిన్న శివలింగము కలదు. ఆ దేవుని పార్శ్వమున నొక దీపము ప్రజ్వలించుచుండెను. ఆ వెలుతురామె మేనిమీఁదను, వస్త్రముమీఁదను ప్రసరించుచుండెను. ఆమెకు యౌవనావస్థ గడచి చాలకాలమైనది. నలువది యేండ్లకు మించియుండవచ్చును. కళావిహీనమై వాఁడియున్న యామె శరీరమును; తలయందలి యొకటిరెండు శ్వేతకుంతలములను చూచినచో నామె కేఁబదియేండ్లు మించినను మించియుండ వచ్చునని తోఁచును. శరీరము కాంతి విహీనమైనను సమున్నతమై, కోమలమై యుండెను. లలాటమున్నతమై ప్రశస్తమై యున్నను చింతారేఖలచే గంభీరముగఁ జిహ్నితమై యుండెను. విరిసినకుంతలములు కపోలములను, వక్షమునను గుచ్ఛగుచ్ఛములుగఁ బడియుండెను. ఆమె నేత్రములకుఁ గలకాంతి తరుణీమణుల కన్నులయందుఁ గూడ నుండఁబోదు. కాని యది యువతీనేత్రద్యుతి వంటిది కాదు. హృదయచింతానల స్ఫులింగములు నేత్రములనుండి యుట్టిపడుచున్నట్లుండెను. పెదవులు చిన్నవయ్యును దృఢప్రతిజ్ఞను సూచించుచుండెను. ఆపాదమస్తకమును గంభీరమై యున్నతమై వితంతువుల కుచితంబగు వస్త్రముచే నావృతమై యతి పవిత్రతాద్యోతకమై యుండెను. ఆమె తాను తెచ్చిన వనపుష్పములచే దేవునిం బూజించి సాష్టాంగదండప్రణామ మాచరించెను.

ఆమె యట్లే చాలసేపు పూజ చేయుచుండెను. వాయువేగము క్రమక్రమముగఁ బ్రబలమగుచుండెను. అప్పుడప్పుడా దేవాలయ ద్వారకవాటములు గణగణఁగొట్టుకొనుచుండెను. తైలశూన్యంబగుటచే నాలయమునందలి దీపము క్రమముగ హరించుచుండెను. కాని, యామె మొగమునఁ గొంచెమేని వైలక్షణ్యమగపడుట లేదు కన్నులు మూసికొని నిశ్చలావయవయై స్థిరహృదయముతో జాము

నేపటివఱకును దేవు నారాధించుచుండెను. ఆమె ప్రార్థనమేమియో, ఎందుకొఱ కామె యట్లారాధించుచున్నదో, మే మెఱుంగము. మాకా సంగతినిగూర్చి తెలిసికొనుటకు సాహసమును లేదు.

పూజయైనతరువాత నామె యీవలకు రానెంచి దీపముచేతఁ బట్టుకొని వచ్చి తలుపులను దెరచెను. తోడనే వాయువేగమున దీప మారిపోయెను. అంధకారమయంబగు నా యర్ధరాత్రిసమయమున శుష్కశరీరయగు నాకాంత కొంచెమేని జంకులేకుండ మెల్ల మెల్లగ చంద్రపురమార్గమునుబట్టి కుటీరాభిముఖురాలై బయలుదేరెను. ఆమార్గ మతి వికటముగ నుండెను. ఇరుప్రక్కలను మహారణ్యము; నిబిడతరుశాఖా ప్రకర్ణంబగుట నంధకారము ద్విగుణీకృతమైయుండెను. ఆసాంద్రతరుషండములం దొక్కొక్క గుడిసెమాత్ర మగపడుచుండెను. కాని యందలి వారెల్లరును నిద్రాముద్రితులై యుండిరి. జీవజంతువుల యలుకుడేని లేదు. ఇట్లున్న యాత్రోవనుబట్టి మహాశ్వేత కొంతదూర మరిగి తుదకొక కుటీరము నెదుటకు వచ్చి నిలిచి తలుపుతట్టెను. తోడనే ద్వారము తెరవఁబడియెను. ఆకాంత లోపలఁ బ్రవేశించినతోడనే చేతఁ దీపముపట్టుకొనియున్న బాలికయొకర్తు మరల నాద్వారమును మూసివైచెను.

ఎంతయో విచారించుచు వచ్చుచున్న మహాశ్వేత కాబాలికనెమ్మొగము చూచినతోడనే యామె విచారమంతయు దూరమై ముఖమండలమునఁ బవిత్రస్నేహభావ ముదయించి వికసించుటయు నామె 'సరళా! ఇంత రాత్రియైనను నిదురింపక మేల్కనియేయుంటి వేమి? పోయి పరుండుముతల్లీ!' అని చెప్పి యామెను ముద్దుపెట్టుకొనియెను. ''అమ్మా! చాలరాత్రియైనట్లు నాకుఁ దెలియనేలేదు. బ్రహ్మచారి మహాశయులు మహాభారతకథను చెప్పుచుండిరి. నేను సావధానముగ వినుచుంటిని. మహాభారతకథను వినుచున్నచో రేయంతయు జాగరము చేయఁగలను'' అని సరళ ప్రత్యుత్తమిచ్చెను.

సరళ దీపమును కేసికొని తనశయనమందిరమునకుఁ బోవుచుం డెను. తల్లి యామెవంక జాలసేపటివఱకు కన్నార్చఁ జూచి తనలోఁ దానే యస్ఫుటస్వరముతో “నా సర్వస్వమును నీవొక్కతెవే! ఈఘోరారణ్యమును ప్రకాశింపఁజేయుటకు పరమేశ్వరుఁ డింతటియమూల్య రత్నమును—ఇంతటిమనోజ్ఞకుసుమమును—సృష్టించియుండునా ?” అని యనుకొనుచు బ్రహ్మచారియున్న చిన్నయింటికిఁ బోయెను.

సరళ పడకటింటికిఁ బోయి దీపమును క్రిందనుంచి తల్లికూడఁ — బరుండుటకు వచ్చునేమో యని తలుపు వేయకుండ నుండెను— దీపముకూడ నార్పలేదు. ఆమెకుఁ బదుమూఁడేండ్లవయసుండవచ్చును. యౌవన మింకను బాగుగఁ దలచూపలేదు. ఆమె మొగముచూచినచో బాలికయనియే స్పష్టముగఁ దోఁచును. అవయవములఁగాని, నెమ్మొగమున గాని, రూపకళయు, లావణ్యస్ఫూర్తియు విశేషించి యగుపడుట లేదు. కవులు వర్ణించుటకు సంభ్రమించుచుండువిలాసవతులగునాయా రవుఁజెలులచెలువ మింకను మనసరళకు వచ్చియుండలేదు. తనులత కోమలతాప్రపూర్ణమై వదనమండలమున దివ్యతమమాధుర్యమును నారళ్యమును కానవచ్చుచుఁడెను. ఆమెహృదయము కేవల సౌశీల్యముతోడను సారళ్యముతోడను, మనుష్యసాధారణం బగుపవిత్రప్రేమముతోడను స్నేహముతోడను నిండియున్నట్లు చూచినంతమాత్రముననే పొడకట్టుచుండును. ఆమెకుఁగలవి శేషసౌందర్యమునం దామెనేత్రములు తల్లికన్నులవలె నుజ్జ్వలములై యుండుటయే విశేషము. అనేత్రము లుజ్జ్వలములే యగునుగాని శాంతములై, సరళములై కోమలములై యుండెను పెదవు లంతచిన్నవి కావుగాని, మనోజ్ఞమధురములై మనోజ్ఞమధురమందహాసచంద్రికావిలసితములై కానవచ్చుచుండెను. వినీలకుంతలములు గుచ్ఛగుచ్ఛములై యామెసరళకైశోరభావమును వర్ధిల్లఁజేయుచుండెను. సర్వాంగకములు నతికోమలములై

సుస్నిగ్ధములై యుండెను. పగలంతయును శ్రమపడియుండుటవలన నామెకు శయనించినతోడనే నిదురపట్టెను. అప్పుడా బాలిక వికసించిన కమలము మరల ముకుళించి మొగ్గపోలికం దాల్చినట్లుండెను.

తల్లియు బిడ్డయు నివసించియున్న యాకుటీరము సామాన్యమైనది. చిన్నవంటయిల్లును, నొకపశుశాలయు, మఱిరెండు పెద్దగదులును కలవు. ఒకగదియందుఁ దల్లియు, బిడ్డయు, నొకదాసియును శయనింతురు. మఱియొకగదియందుఁ బగటివేళ గృహకార్యముల నిర్వహించుకొనుచుందురు. అతిథు లెవ్వరైన వచ్చినచో నందు శయనింతురు! పసులకొట్టమునందు మూఁడునాలుగావులు కలవు. ముంగిట నొకగాదె యున్నది. అందుఁ గొంచెము ధాన్యమున్నవి. ఇంటిప్రక్కను చిన్నతోఁట యుండెను. అందుఁ గొన్ని ఫలవృక్షములు కలవు. సరళ కొన్ని పూలకుండ్లను, పుష్పలతలను వేసి పెంచుకొనుచుండెను. కుటీరము సామాన్యమైనదే యైనను పైనుండి చూచువారి కాయింటివారు కేవలము సామాన్యులు కారని బోధయగుచుండును. ఇల్లంతయు నతిపరిష్కృతమై యెల్లవస్తువులును బరిశుభ్రమయములై యుండెను వారు ధరించినవస్త్రములు సామాన్యములే యైనను శుభ్రములైన యుండెను. ఇల్లును శుభ్రముగా నుండెను. ముంగిట నొకగడ్డిపరక యైన లేదు. ఆకుటీరమునందున్న యాకాయస్థయువతుల యాచారవ్యవహారములం గాంచి గ్రామవాస్తవ్యులందఱును మొట్టమొదట వారివిషయమై యేమేమో యనుకొనుచుండిరి. అయిదాఱువత్సరములు గడచినతరువాత వారియభిప్రాయములు మారెను. మహాశ్వేత గతించిపోయిన యొక జమీందారుని రాణి యైయుండు ననియు, సర్వస్వమును పోవుటచే నంతఃపురమును వదలి స్వయముగా బిడ్డను వెంటఁబెట్టుకొనివచ్చి యిట నివసించుచుండె ననియు నప్పుడా గ్రామస్థు లూహించుకొనిరి.

మహాశ్వేత బ్రహ్మచారి యగు శిఖండివాహానునిం జూచి మిగు లభక్తితో [illegible]

మాచరించెను. తరువాత బ్రహ్మచారిని పీఠమునఁ గూరుచుండఁజేసి తాను క్రిందఁ గూరుచుండెను. వారిరువురును రాత్రి యంతయుమాట లాడిరి. ఆసంభాషణమునఁ గొన్ని సంగతులను మాత్రము మాపాఠకులకుఁ దెలియఁజేయుదము.

శేఖ—సోదరీ! నేనిప్పుడు జనకుఁడగు చంద్రశేఖరుని యొద్ద నుండి వచ్చితిని. ఆయన తీర్థయాత్ర చేసికొని తిరిగి వచ్చియున్నాఁడు ఏడుసంవత్సరములలో నాతఁడు హిమాలయము మొదలు కావేరివఱకు నున్న తీర్థముల నన్నింటిని దర్శించి ధన్యుఁడై వచ్చియున్నాఁడు.

మహా—జనకుని జీవితము సార్థకమైనది.

శేఖ—తుదకు వంగదేశమునకువచ్చి పఠానుల రాజ్యము నశించిపోయిన దనియు, ఢిల్లీశ్వరుని సేనాధిపతియగు తోడరుమల్లుఁ డీ దేశమును జయించెననియు వినుటయే కాక యీదేశమునందలి జమీందారులకుఁ దిలకస్వరూపుఁడై యున్న సమరసింహుఁడు మరణించె ననుసమాచారముకూడ వినియెను. పిమ్మట నావలన నీవవలంబించిన వ్రతసమాచారమును విని యాశ్చర్యపడియెను. నీవ్రతమునుగూర్చి యాతని యభిప్రాయమేమో తెలియఁజేయలేదు. కాని నాకొక భయముమాత్రమున్నది. ఈవ్రతమువలన నేదేనొక ప్రత్యవాయము సంభవించునేమో యనితోఁచుచున్నది. తల్లీ! ఇంతటితో నీవీవ్రతమును నిలిపివేయుము. ఇఁక ముందాచరింపవలదు.

మహా—అన్నా! క్షమియింపుము. నీవామాట యెత్తవలదు. ఆవ్రతమే నాజీవితమున కాధారమైయున్నది. దానిమూలముననే నే నింతవఱకు జీవించి యుంటిని. ఇంతటిదుఃఖమును, ఇంతటిమనస్సంక్షోభమును సహించుకొని యింతటిభయంకరావస్థయందు నేను ప్రాణములను బిగబట్టుకొని యుండుట యావ్రతబలమువలననే కాదా? ఆ వ్రతము మానివైచినదినముననే నాప్రాణములనుకూడ విడువవలసి వచ్చును.

మహాశ్వేత ప్రత్యుత్తరము నాలకించి శిఖండివాహనుడు వ్రతమును గూర్చి ప్రస్తావింపక యూరకుండి పిమ్మట "వైరిసంహారణమునకే దేనొక విశేషోపాయ మూహించి యవలంబించితివా?" అనియెను.

మహా — నేనొక సిద్ధపురుషుని యనుగ్రహమున నొక భీషణమంత్రోపదేశమును గాంచి యుంటిని. ఆమంత్రసిద్ధికొఱకు చేయవలసిన యనుష్ఠానముకూడ దారుణమైనదే. ఆక్రూరానుష్ఠానమును నిర్వహించుటకు స్థిరప్రతిజ్ఞురాలనై యున్నదానను. ప్రతిదినమును సంధ్యాసమయమున స్నానము చేసి రాత్రి రెండుజాములవఱకును దేవదేవుని నామంత్రముతో నారాధించుచుంటిని. మహాదేవుఁడు సంప్రీతుఁడై శత్రుసంహార మొనరించుశక్తినొసఁగిన నాపేక్ష యపవాహితమై యుండును. ఏడుసంవత్సరములలోపల నాయనుష్ఠానము నెఱవేఱు దేవికన్యయైయున్న కుమారికను మహాదేవునకు బలియొసంగి నేనగ్నిప్రవేశము చేసెదను.

చాలసేపిరువురును మౌనము వహించి యుండిరి. తరువాత బ్రహ్మచారి "నీవ్రతమును గూర్చి యంతయు నేనెఱుంగుదును. వైరిమారణమునకా యుపాయము గాక మఱియొక యుపాయ మేదే నాలోచింపలేదా?' అని యడిగెను.

మహా — (గంభీరభావముతో) ఈవిశాలప్రకృతిసంసారమును సృష్టించినసర్వశక్తుఁడగు పరమేశ్వరుని పరిపూర్ణసాహాయ్యముకంటె నబలలు మఱియేయితరోపాయము నవలంబింప గలుగుదురు?

సరళస్వభావుఁడగు బ్రహ్మచారి వ్రతాచరణమునుండి యామె హృదయమును మరలింపవలయునని ప్రయత్నించెను. మహాశ్వేత యాతనియుద్దేశము నెఱింగి 'నీవు వెనుకటిసంగతుల నన్నిటి నెఱింగి యున్నచో నిట్లు చెప్పఁజాలవు. అంతయును చెప్పెదను వినుము. మహాత్ముఁడగుమనచంద్రశేఖరునకుఁగూడఁ దెలుపుము' అనియెను.

పూర్వవృత్తాంతము స్మృతికిఁ దోఁచినతోడనే మహాశ్వేత యొడలంతయు వడఁకుట కారంభించెను. ముఖమండలము వికృతమై సముజ్జ్వలనయనములు ధగధగ మెఱయనారంభించెను. దీపము కాంతి విహీనమై మినుకుమినుకుమనుచుండెను. నలుదెసలునిండియున్న గాఢాంధకారమునందు ఝంఝామారుతము ప్రబలవేగమున వీచుచు మహాశ్వేతకుటీరము గాంచివైచుచుండెను. పూర్వవృత్తాంతస్మరణము సంగిలిన చింతామారుతమో—దానికి నూఱురెట్లు వేగముతో మహాశ్వేత హృదయకుహరమును భేదించుచుండెను, ఆమె చాలసే పూరకుండి పిమ్మట 'నేను పాపాత్మురాలనే యగుదును. పరులయమంగళమే ఫలముగాఁ గోరి యేడేండ్లు వ్రతముచేయునామె పాపాత్మురాలు కాకుండునా? కాని నాశత్రువులదౌర్జన్యము సాధారణమైనదైనచో నేనింతటి కఠోరతరంబగు పాపవ్రతము నాచరించుదానఁగాను, మనసుంచి వినుము చెప్పెదను' అనియెను. సరళాంతఃకరణుఁడగు శిఖండి వాహాను డాలకించుట కనువుగఁ గూరుచుండెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

But O'er her warrior's bloody bier
The lady dropped nor flower nor tear
Vengeance deep brooding on the slain
Had locked the source of softer woe'
And burning pride and high disdain
Forbade the rising tear to flow

Scott,

మహాశ్వేత యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను—

నాస్వామి యగుసమరసింహుఁడు కాయస్థకులాలంకారుఁడై కాయస్థభూపాలశిరోమణియై యుండెను. పఠానుప్రభుండగుదావూదు ఖానునకును, మొగలులకును యుద్ధమారంభమై, సార్వభౌముఁడగు నక్బరు స్వయముగ వచ్చి పాట్నానగరమును ముట్టడించి గంగానది కవ్వలియొడ్డున నున్నహాజీపురమును వశపఱచుకొనవలయు నని యాలంఖానునచ్చటకుఁ బంపినప్పుడు నానాథుఁడొక వేయిగుఱ్ఱపుదళము ను తీసికొనిపోయి తనమహాపరాక్రమసాహసములం జూపి యానగర మును కైవసము చేసికొనుటకు మూలకారణుఁ డయ్యెను. ఆతని శౌర్య సాహసములంగూర్చి యక్బరు విని విశేషసంతోషము నందె. కొలఁది కాలముననే పాట్నానగరము స్వాధీనమైనతరువాత నటజరిగిన పెద్ద కొలువునందు సకలసామంత హైందవభూపాలకులందును నానాథునకే యగ్రస్థానము నొసంగి యనేక విధముల వినుతించెను. తరువాత నచిర కాలముననే మొగలాయిసేనాసాగరతరంగములు వంగదేశమున వెల్లి విరియ నారంభించెను. మహాయోధుఁడగు తోడరుమల్లుఁ డాసేనలతోఁ గూడి పాఱిపోవుచున్న దాయూదుఖానుని వెన్నంటిపోయెను—అప్పుడు మహారాజు సమరసింహుఁడుకూడ మహోత్సాహముతో తోడరు మల్లు ననుసరించి శత్రువాహినీప్రపూర్ణం బగు వంగదేశమున యుద్ధము చేయుటకు బయలుదేరెను. తాండానగరమునుండి వీర భూమికిని వీరభూమినుండి మేదినీపురమునకును, మేదినీపురమునుండి కటకమునకును తోడరుమల్లుఁ డెచ్చటెచ్చటికిఁ బోవునో, యచ్చ టచ్చటకుఁ బోవుచు నానాథుఁ డాతనికి దక్షిణభుజముగా నిలిచి మహారణమున సాహాయ్యమాచరించెను. తోడరుమల్లుఁడు జయించిన యుద్ధములం దెల్ల నాతనికి సమరసింహుఁడు తన స్వాభావశౌర్య సాహసములను ప్రత్యక్షముగఁ జూపియుండెను. ఆ శౌర్యమునకును, సాహసమునకును పురస్కార మిదియేకదా!

కటకసమీపమునం జరగిన మహారణమున మొగలు సేనానాయకుం డగు మనాయిముఖానుఁడు స్వయముగా వచ్చి శత్రువుల నెదిరించెను. అప్పుడు మొగలాయిసైనికుల కపజయము తటస్థింపనుండెను. మనాయిముఖానుఁడు రణరంగమును విడిచి పలాయితుం డయ్యెను. ఆలంఖానుఁడు రణాహతుం డయ్యెను. ప్రభుశిరోమణి యగు తోడరుమల్లుఁడుగాని, భూపాలకుల చూడామణి యగు సమరసింహుఁడు గాని, భయమనునదియేమో యెఱింగినవారు కారు. అప్పుడు తోడరుమల్లుఁడు సింహగర్జనతో "ఆలంఖానుఁడు మరణించినంతమాత్రమున నేమి నష్టము? మనాయిముఖానుఁడు పారిపోయినంత మాత్రమున భయమేమి? సామ్రాజ్య మిప్పుడు మన చేతిలో నున్నది. ముందుఁగూడ మన చేతిలోనే యుండఁగలదు." అని ప్రోత్సహించిన తోడనే నాయకుఁడు రోషమున సింహమువలె గర్జించుచు శత్రువ్యూహమున నుఱికి చెల్లాచెదరుగాఁ జేసివైచెను. అప్పుడు మొగలాయి సైనికులు వంగదేశసామంతభూపాలకుని సాహసముం గాంచి మరల రణోత్సాహులై వైరుల నెదుర్కొనుటవలన దాయూదుఖానుఁడు పరాజితుం డయ్యెను. అటుపిమ్మట నే పఠానులు వంగదేశమును వదలి మొగలులతో సంధి చేసికొనిరి. ఆసంధిసమయమున మనాయిముఖానుఁడు దాయూదునిం జూచి "పఠానుప్రభూ! ఒకసంవత్సరము నుండి మీరు మాతో యుద్ధము చేయుచుంటిరి. ఈ యుద్ధములందు ఢిల్లీశ్వరుని సేనాధిపతులలో నెవ్వరు విశేష సాహసమును చూపి యుండిరో మీ రెఱింగియేయుందురు. అట్టి సాహసికుఁ డెవ్వఁడో తెలిపెదరా?" అని యడిగెను. దానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగ దాయూదు ఖానుఁడు "మొగలుసేనానాయకులలో విశేషముగ సాహసముం జూపినవారిలోఁ బ్రథముఁడు తోడరుమల్లుఁడు. రెండవవాఁడు వంగదేశపు జమీందారుఁ డగు సమరసింహుఁడు" అని చెప్పుచుండగనె

కొలువునం దెల్లెడల జయధ్వానాలు సెలఁగెను. ఆ మహారణమున నానాథున కేదేని హాని సంభవించెనో యను భయముతో నేనప్పుడు చప[illegible] బ్రవేశించి చూచితిని. నాశరీరము పులకరించినది. ఇప్పటికిని నాకన్నులఁ గట్టినట్లగపడు చున్నది—హా హా! అంతటి మహాశౌర్యశిఖామణియగు నిష్కపట హృదయుని—సమరసింహుని రాజద్రోహునిగ భావించి యాతని శిరచ్ఛేదనశిక్షకుఁ బాలుచేసిరే! హా! పరమేశ్వరా! దేవదేవా! మహేశ్వరా? ఈ మహాలోకమున నిట్టి దౌర్జన్యమునకు, ప్రతి హింసాస్వభావమునకు ప్రతీకారము లేనే లేదా? పరలోకమునుఁ గూర్చి విచారమే లేదా?—

ఇట్లు చెప్పుచుండ [illegible] వీణియంబోలి మహాశ్వేతగ కంఠస్వరము [illegible]. అప్పుడు శిఖండివాహనుఁడు "సోదరీ! పూర్వవృత్తాంతస్మరణమువలన సంతప్తపరితాపము కలుగు చున్నచో నింక ముందు చెప్పవలదు. విశేషించి సమరసింహుని యశస్సుంగూర్చి వంగదేశమున నెఱుంగనివా రెవ్వరు? సమరసింహుని ధర్మపత్ని యాసంగతుల నన్నిటిఁ దెలిసి యనుతాపపడు టెందులకు అనియెను.

మహా—సమరసింహుని ధర్మపత్ని కాదు. ఈమె యొక్కప్పుడు సమరసింహుని రాజమహిషియై యుండెను, ఇప్పుడో నిరాశ్రయ యగు వితంతువై యున్నది! నేనింకఁ జెప్పవలసినది విశేషముగ లేదు. వినుము చెప్పి ముగించెదను.

"పఠానులపక్షమునందు సతీశచంద్రుఁ డను నొక కార్యదర్శి యుండెను. ఆతఁడు పఠానులయౌన్నత్య మంతరించుచుండుట గ్రహించి పఠానులను వదలి తోడరుమల్లు నాశ్రయించెను. వినీతుఁ డగునా బ్రాహ్మణునకు నానాథుఁ డభయ మొసంగి తోడరుమల్లు నితోఁ జెప్పి విశేషసాహాయ్యము జేసెను.

ఆబ్రాహ్మణుఁడు చతురమతియుఁ, గార్యనిర్వాహకుఁడ నై యుండెను. సైనికుల కాహారదార్థములం గూర్చుటయందును, శత్రువులరహస్యమును గ్రహించి కపటతంత్రములచే వారిలోవారికిఁ గలహములు పుట్టించి భేదముంగూర్చుటయందును నాతఁడు సమర్థుఁడై యుండెను. అందువలన తోడరుమల్లున కాతనియందుఁ బ్రీతి యుదయించెను. క్రమముగా సతీశుఁడు రాజసభయందుఁ బేరుగలవాఁడై విశేషధన సంపదల నార్జించెను.

ఉన్నతి యొదవినకొలఁది నాతని కాశయు వర్ధిల్లుచుండెను ఆతనికి వంగదేశీయులందఱిలో నగ్రస్థానమును పడయవలయు ననుకోరిక కలిగెను. అందువలన నట్టిపదవియందున్న నాస్వామిపై నాతని కీర్ష్య జనియించెను. పరుల కుపకృతి యొనరించుచో వారు మనయెడలఁ గృతజ్ఞులై యుందురని మీవంటి వారందఱును నీతులు చెప్పుచుందురు నాస్వామి దరిద్రబ్రాహ్మణుఁడగు సతీశున కుపకారముచేయుట మందిరమునందలి కాలసర్పమునకుఁ బాలుపోసి నట్లయినది.

తోడరుమల్లుఁడు వంగదేశమును విడిచి ఢిల్లీకిఁ బోయినప్పుడు సతీశచంద్రునకు సమయము దొరకెను. అప్పుడాతఁడు పఠానురాజగు దాయూదుఖానునితో నానాథుఁడు సంధిచేసికొని నట్లొకయసత్యప్రమాణపత్రికను సృష్టించెను! వంగదేశమునకుఁ బరిపాలకుఁడుగ నియమింపఁబడిన ముసల్మానును బేదారుఁ డామాటలను విశ్వసించెను. ఉదారశీలుఁడగు సమరసింహుఁడప్పుడు రాజవిద్రోహిగాఁ బరిగణింపబడి మరణదండనమునకుఁ బాత్రభూతుఁడయ్యెను. పాపాత్ముఁడగు సతీచంద్రుఁడు మాయవేష విభవంబును, రాజ్యంబును బహుమానముగాఁ బడసి యిప్పుడీవంగ దేశమునకే మంత్రి యయ్యెను.

అన్నా! నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఆదుఃఖభరంబున నేను పిచ్చిదాననై పోయితిని. నరహత్యకుఁ బ్రతిహింసాస్వరూపమగు ఫలసిద్ధికొఱకు నేనీవ్రతము పట్టితిని"

ఇరువురును కొంతసేపు మౌనమును వహించిరి. శిఖండివాహనుఁడు మహాశ్వేతవ్రతమును మాన్పింపఁ బ్రయత్నించుట వ్యర్థమని తెలిసికొనియెను. ప్రజలపానలంబున నొక్క జలబిందువు వైచినం మాత్రమున నేమగునని యనుకొనియెను. తరువాత "అట్లయినచో జనకున కీసద్గతి నంతను విన్నవింతునా?" అని యడిగెను.

మహా—చెప్పుము! మఱియుఁ బ్రాయశ్చిత్తమునకుఁ గాలము సమీపించినదనియు, వృథానరఘాతకునకు శిక్షాసమయముసమీపించినదనియు, మూఁడవసారి వంగదేశమునకు వచ్చియున్న తోడరుమల్లుని యుద్ధకార్యములు పూర్తియైనతోడనే సమరసింహునిరాణి తననాథునిసంహరించుటకై పన్నినమోసముంగూర్చి విచారింపవలయునని తోడరుమల్లునిగూర్చి ప్రార్థింపఁదలఁచియున్నదనియుఁ గూడఁ దెలుపుము. కపోతము నిర్దయుఁడగువేఁటకానిచేసంహరింపబడినప్పుడు కపోతి ప్రియవియోగతాపమునుసహింపఁజాలక దుఃఖముతోఁ బ్రాణములను విడుచుననియు మానినియగు సురగకాంతయో, కాలితోఁ ద్రొక్కఁబడినంతనే వెనుదిరిగి యాఘాతకుని గఱచి పరమానందముతో ననాయాసముగఁ బ్రాణత్యాగము చేసికొనఁగలదనియుఁ జెప్పుము.

ఇట్లు చెప్పుచు నింతవఱకును కూరుచుండియున్నమహాశ్వేత చటాలున లేచి నిలువఁబడియెను. ఆమెశరీర మాపాదమస్తకమునుకంటకితమై వడఁకుచుండెను! వెలుపలకు వచ్చి యింటితలుపు తెరచెను. ప్రభాతకాంతి యామెలలాటమునం బ్రతిఫలించుటచే నామె యప్రతిభయయ్యెను. వృక్షాగ్రములు తరుణకిరణారుణజాలంబులచే సువర్ణవర్ణమును దాల్చియుండెను. కొమ్మకొమ్మయందును, మనోజ్ఞవిహంగములు కాకలీస్వనంబున గానముచేయుచుండెను.

నాలుగవ ప్రకరణము

We hermia, like two artificial gods,
Have with our needles created both one flower,
Both on one sampler, sitting on one cushion
Both warbling of one song, both in one key;
As if our hands, our sides, voices and minds,
Had been incorporate. So we grew together
Like to a double cherry seeming parted,
And yet a union in partition
Two lovely berries moulded on one stem.

Shakespeare

పక్షులు తమ [illegible] చెట్లకొమ్మలపైఁ గూరుచుండి గానము [illegible] తన గృహకృత్యములు నిర్వహింప [illegible] సొంపుగ వాని నన్నింటిని [illegible] పుష్పకలతో నలంకరించెను. "సరళ రాజకుమారియైయుండియు నట్టిపనులను చేయఁగలదా ?" అని పాఠకులు సందేహింపఁగలరు. ఆ బాలికకుఁ దాను రాజకుమారి ననుసంగతియే తెలియదు. ఆమె తండ్రిమరణించునప్పటికిఁ జిన్నపిల్లయైయుండుటవలన నాస్థితిగతులనన్నిటినిమఱచిపోయెను. ఆమె తల్లియైన నాసమాచారము నామె కెప్పుడును తెలిపియుండలేదు ఆబాలికహృదయమున నహంకారముగాని, యభిమానముగాని లేశమైనలేదు చిరకాలమునుండి కుటీరనివాసినియే యగుటవలన నామె తనతల్లి ప్రేమించుచుండవలయుననియు నిరుగుపొరుగులనున్న కృషికయువతులతో గలసివారితో సుఖముగసంభాషింపవలయుననియు నాశకలదై యుండెను. ఆమె కంతకంటె విశేష మగునాశ యేదియు లేదు. ఆమె యంతఃకరణమున మఱియెట్టియాశయును పుట్టనెలేదు.

ఆ బాలిక యింటిపనులను ముగించి మృత్పాత్రమును దీసికొని స్నానమునకై నదికిఁ బోవ బయలు దేరెను. ఆమె ప్రతిదినమును సూర్యోదయమునకు ముందుగనే స్నానము చేయును. అట్లునదికిఁ బోవుచు మార్గమధ్యమున నొకకుటీరము నెదుర నిలువఁబడి మృదుల స్వరముతో "అమలా!" అని పిలిచెను. ఎవ్వరును ప్రత్యుత్తర మీయలేదు. మరల నట్లే పిలిచినతోడనే లోపలనుండి "వచ్చుచున్నాను" అనునుత్తరము వచ్చెను. తోడనే ప్రఖరనయనయు, చంచల హృదయయు నగుయువతియొకర్తు వెలుపలకు వచ్చెను. ఆమె పట్టంచురంగుచీరను ధరించియుండెను. కంఠమున మంగళసూత్రము; కరములఁ గంకణములు; కాళ్ళ వెండిబాదము క్షాయ గొలుసులును; కలవు. అవచ్చినయామె నవ్వుచు సరళ కుంతలదామము బట్టుకొని "నీకు బుద్ధిలేదు. నేను రెండవపెండ్లియాతనికి భార్యనైతిని. నాస్వామిచిన్న వాఁడు కాఁడు. వయసుముదిరినవాఁడు ఇంతముందుగనే లేవనిచ్చునా? నీకేమి? నీవిట్టినిర్బంధము లేవియు నెఱుంగవు. నీకింకను నీతల్లి పెండ్లి చేయలేదు. నీవు రాత్రియంతయు యోచనలతో నిద్రపట్టక తెల్లవారనదేతడవుగ బయలు దేరెదవు. నీవిట్లు పెందలకడనేవచ్చుట కాటంకమేమియు లేదు" అని పలుకుచు నవ్వి భుజముపైఁ జేయివైచెను.

సర—అమలా! నీవు నన్ను రమ్మని చెప్పుటచేతనే వచ్చి పిల్చితిని.

అమ—నేను చెప్పకున్నచో రానేరావా?

సర—రాకేమి? వచ్చెదను.

అమ—ఎందులకు వచ్చెదవు?

సర—ఏమోనేనెఱుంగను. తెల్లవారి లేచినతోడనే నీవద్దకు వచ్చెదవు. నిన్నొకనాఁడు చూడకున్నచో నింటిపనులకు నామనసుపోఁజాలదు.

అమలయు ప్రేమపూర్ణంబులగు కటాక్షములఁ బ్రసరించుచు సరళ మొగంబును గనియెను. ఆ బాలిక నెమ్మొగంబునను ప్రేమ రసము తొలకుచుండెను. కొంతసేపైన తరువాత నమల "ప్రియసఖీ! జమీందారునికొలువునం దొకక్రొత్తవార్త పుట్టినదఁట! వింటివా?" అనియెను.

సర—లేదు. ఆసమాచారమేమి?

అమ—మనజమీందారుగారు తనకుమారున కొకయైశ్వర్యవంతుని తనయను తెచ్చి వివాహము చేయవలయునని నిశ్చయించెను. ఆమె చాలఁ జక్కనిది—మెఱుపుతీఁగవలె నుండునఁట!—ఆమె నేత్రములు—నల్లకలువపూవులవలె నుండునని చెప్పుచున్నారు.

సర—సరిసరే. తరువాత?

అమ—పెండ్లి నిశ్చయింపఁబడిన తరువాత రాజకుమారుఁడు తానాయువతిని పెండ్లియాడనని చెప్పివైచెనఁట!

సర—అదియేమి?

అమ—ఏమో! నేనెఱుఁగను—రాజకుమారుఁ డొకపల్లెటూరి పేద బాలికం గాంచి మోహించి యున్నట్లు చెప్పుకొనుచున్నారు. అతఁ డామెను పెండ్లిచేసికొననెంచి యిల్లువిడిచి వెడలిపోయెనఁట!—అతఁడు నిన్నుఁ జూచి యట్లు కాలేదుగద!

సర—పరిహాసమొందులకే! అమలా! తండ్రిచెప్పినపిల్లను పెండ్లి చేసికొనక రాజకుమారుఁడు తనయిచ్చవచ్చినరీతి మఱియొక్క కాంతను పరిణయమాడవచ్చునా? అట్లు చేయుటకు మనసంగీకరించునా?

అమ—ఇష్టమువచ్చినవారిని పెండ్లిచేసికొందురు. తండ్రినిశ్చయించినవధువు తనమనమునకు నచ్చనిచో నేమిచేయవలయును?

సర—ఏలనచ్చకుండవలయును?

అమ—నీ వేమియు నెఱుంగవు—నీ కెంత చెప్పినను తెలియదు. ఇంటికిఁ బోయి నీకు వేగముగఁ బెండ్లిచేయవలయు నని మాయమ్మతోఁ జెప్పెదను. పిమ్మట నీ కంతయును దెలియఁగలదు.

అని చెప్పి యవ్వాడు సరళభుజములను బట్టియూఁచెను. ఈవిధముగ సంభాషించుకొనుచు వారిరువురు నదీతీరమును చేరిరి. అటకుఁ జేరినతోడనే వారొకవిచిత్రమును గాంచిరి! జీర్ణవసన ధారిణియు, మలినశరీరయు, నగుశోకకాంత యొకనదీతీరమున నిలువఁబడి యుండెను. ఆమెకంఠమున రుద్రాక్షమాలిక; కరమున దండము; కన్నుల రక్తకాంతి; మైనిండవిభూతి; దానిని న్నిరీక్షించిజూచి వారిరువురు నాశ్చర్యపడిరి. అప్పుడమల "నీ వెవ్వరు?" అని యడిగెను.

ఉత్తరము—నా పేరు పిచ్చివిశ్వేశ్వరి.

అమల—ఔను! ఔను! పిచ్చివిశ్వేశ్వరిపేరు వినియుంటిని. నీవిదివరకొకసారి యీయూరు వచ్చితివి కాదా?

విశ్వే—వచ్చితిని.

అమ—నీవు సాముద్రికము చెప్పఁగలవు కాదా!

విశ్వే—చేయి చూచి చెప్పఁగలను.

అమ—మంచిది. నాచేయి చూచి చెప్పుము.

ఉన్మాదిని యామెచేయి చూచి కొంతసే పాలోచించి తరువాత 'నీవు మంత్రికి భార్యవయ్యెదవు.' అని చెప్పెను.

అమ—ఛీఛీ! అవలక్షణమ్ము! పిచ్చిదానా! నాకు మగఁడున్నాఁడు. మంత్రిభార్యనగుదు ననుమాట యెంతయో హాస్యాస్పదముగ నున్నది. నాకు మంత్రితోఁ బనిలేదు, నావృద్ధస్వామి చిరంజీవి యగుఁగాక! ఇదిగో! ఇంకొకటి—నా చెలికెప్పుడు పెండ్లియగునో చెప్పుము! పెండ్లిలేనిదృష్టిచే దీనికి రాత్రులు నిద్రపట్టుటయేలేదు.

విశ్వేశ్వరి సరళచేయిపట్టుకొని చాలసేపు చూచెను. నడుమ నడుమ నామెమొగమువంకఁజూచి మరలఁ జేయిచూచుచుండెను. ఇట్లు చాలసేపు చూచినతరువాత "నీభవిష్యదాకాశమున మబ్బుమూసికొనియున్నది. కాలమేఘజాలమును, గాఢాంధకారమును

తక్క మఱి యేదియు నగపడుటలేదు. ఇప్పుడొక దారుణప్రళయ మొదవుటకుఁ గను పెట్టుకొని యున్నది. దాని కవ్వల నేమున్నదో యగపడుట లేదు. మూఁడుదినములలో గాలివాన పట్టును. కావున నీవు నేఁడే యీయూరు వదలి పారిపొమ్ము! ఇఁక నిట నుండవలదు.'' అని చెప్పెను.

ఆయమాటలను విని సరళ భయపడియెను. ఆమెయవస్థం గాంచి యమునల విశ్వేశ్వరిత్తో ''ఏమిది! నస్సదించుమమ్మ... పాడ ప్రారంభించితివి. ఈబాలికకుఁ బెండ్లియెప్పు డగు... సంఘమని, పీఁకటియని, ప్రళయమని, యేమేమో చెప్పవచ్చితివి. చాలుఁజాలు!'' అనిపలుకుచు నాయుయ్యాదినిపై గోపమునఁ జీవుచిమ్మ నారంభించెను. ఆమె మెల్లమెల్లగ నూరకునకుఁ బోయి సరళవంకఁ జూచుచు ''పారిపొమ్ము! పారిపొమ్ము!'' అని కేకలు వైచెను.

ఇంతలో నితరకాంత లనేకలు నదీతీరమునకు వచ్చిరి. కామ శ్యామి వామి, శేమ్మమ్మకూఁతురు, రామమ్మకోడలు, హనుమమ్మ మనుమఁడుపెండ్లాము—గిరిజ, తులసి, సరోజిని, రుక్మిణి, భామిని, నళిని; కనకాంగి, లలితాంగి, తన్వంగిమొదలఁగు గ్రామ్యసుందరులు సోపానములనుండి దిగుచు నానావిధముల మాటల్పై మాటలనెత్తి హాస్యసంభాషణముల జేసికొనుచుండిరి. ఇచ్ఛామతీతరంగిణి వారిసౌందర్యవిశేషముం గాంచి యానందమున నుప్పొంగుచుఁ, గలకలస్వనంబునఁ బ్రవహించిపోవుచుండెను. ఆగ్రామ్యసుందరులును, కలకలస్వనంబుల కెడములేకుండ మాటలాడుచుండిరి. ఆమాటలయందు లేఁబ్రాయంపుఁ జెలువలు తమతమప్రియుల ప్రస్తావమును, వృద్ధులగుపరుల నిందనమును చేయుచుండిరి. సరళయు నమలయుఁ గలశంబుల నీరు నిండించుకొని మందిరాభిముఖలై బయలుదేరిరి.

అమలనుగనింగూర్చి యించుక మాపాఠకులు మొదటనే తెలిసికొని యున్నారు. నవీనదాసుఁడు కైవర్తజాతివాఁడు—ఆగ్రామము

నంపు వ్యవహారకర్త యయ్యెను. అంతియేకాక యాతనికితర వ్యాసంగములు — [illegible] మతికొంతమైనది — అతఁడు సరళ [illegible] నున్నది. ఏఁబదియెకరముల భూమియు, ఇరువది మున్నది పశువులు, ఐదారు [illegible]. ఏదైని [illegible] ధాన్యము కూడ నుండెను. తాను కొంతద్రవ్యమును భూగర్భమున దాఁచియుంచుకొనియెనని ప్రజలు చెప్పుకొనుచుందురు. అంతియకాక యాతని [illegible] కార్యములు కలవు. ప్రథమసంబంధము [illegible] అతఁడు తన నలుబదియవయేట బంగారుబొమ్మవంటి బాలిక యగు నమలను మరలఁ బెండ్లియాడెను. అతనికింకను నలువయను — [illegible] తనమగని నమల "వృద్ధస్వామి" ము దివ్యగండఁడు" అని పిలుచుచుఁ బరిహసించుచుండును. అమల భర్తృప్రణయప్రపూర్ణ యగు నిష్కళంక కాని మిగుల రసికురాలై యుండెను వయసు ముదిరితనమగని కుపచారములు సేయుటయందించుకైనఁ బ్రాలుమాలియుండక యెప్పుడు భర్తృగతప్రాణయై మహాపతివ్రత యను విఖ్యాతిఁ గాంచియుండెను. అట్లుండియు సమయము దొరకినప్పుడు భర్తను పరిహసించుచునే యుండెను. అంతటి పావనచరిత్ర యగుసతీతిలకమును బడసిన యావృద్ధస్వామి ప్రేమకును నానందమునకును సుఖమునకును కొఱఁతయే లేదు. సరళ చంద్రపురమునకువచ్చినది మొదలుగ నమల యామెను తనసోదరికంటె నధికముగఁ బ్రేమించుచుండెను— ఆమెను తనప్రాణసఖిగఁ జూచుకొనుచుండెను. ఎంతటిదుఃఖసమయమునందైనను సరళయొక్క— కోమలహృదయ యగునాలికయొక్క— ముఖమండలమును జూచినతోడనే యామెవిచారము దూర మగుచుండును. సుఖసమయములందు ప్రేమపూర్ణంబు లగు సరళ తరళనయనములం గాంచినచో నామెసుఖము ద్విగుణీకృత మగుచుండును. ఆయుసంవత్సరము లొక్క—చో గూడియుండుటవలన నా

యిరువురి స్నేహమును దృఢపడి వారిపరస్పరానురాగమునకుఁ బారమే లేకుండునుండెను. పెరిఁ కలిసినట్లు సరళ యమునయొద్దకుఁ బోవుచుండును. అదిమాత్రమే వారు మధ్యాహ్న సమయమునందుఁ జెట్లనీడను గూరుచుండి యేదో యొకపని జేసికొనుచుండురు. పరస్పర మెడసి యుండుటకు వారికిష్టము లేక వారియందానందములకు నుదిమొదళ్లు లేవు. వారికీర్తిమునుబాల్యక్రమము భిన్నములై యుండినను వారి హృదయములు నొక్కటిగను కలిసినట్లు గనుపించెను——ఒక్క ప్రాణము ఒక్కటే హృదయము——

సరళ యింటికి వచ్చెను. తల్లియు బ్రహ్మచారియు వెలుపలకు వచ్చిరి. అప్పుడు సరళ "అమ్మా! రాత్రి నిదురించవలేదేమి? అని యడిగెను.

మహా——లేదుతల్లీ! బ్రహ్మచారితో మాటలాడుచుండగనే తెల్లవారినది నీవు నదినుండి వచ్చుట యాదృచ్ఛికమైనది అప్పుడే సూర్యోదయమైనది.

సరళ——అమ్మా! కల్పనమైనమాట నిజము ఇప్పుడు పిచ్చిది శ్వేశ్వరి యనునామె నదీతీరమునకు వచ్చినది.

అని చెప్పి యాయున్నాదిని చెప్పినసంగతుల నన్నిటిని సవిస్తరముగఁ దల్లికిఁ దెలియఁజేసెను. ఆమాటలను విని మహాశ్వేత రాపియాకువలెఁ గంపించెను. తోడనే యామె విశ్వేశ్వరికొఱకు వెదకెనుగాని యామె కనుగపడలేదు.

సూర్యాస్తమయమయ్యెను. మహాశ్వేతయెప్పటివలెనదికిస్నానమునకై పోయెను. కుటీరమునసరళయొక్కతెయేకూరుచుండిగృహకార్యములనిర్వర్తించుకొనుచుండెను. పగలంతయుశ్రమపడియుండుటవలననో కాక, చాలసేపొంటిగనుండుటవలవననో యామె మొగమించుక వాడియుండెను. సంధ్యాంధకారముతోఁగూడ సరళహృదయచ్ఛాయయు

ఘనీభూతమగుచుండెను. కనుక విచారమేదియును లేదు; దుఃఖలేశమైనను లేదు; అయినను నామెహృదయాకాశము మేఘావృతమగుచుండెను. భవిష్యమునుగూర్చిన భయమేమియు లేదు; మనసునందెట్టి పరితాపమైనను లేదు; అయినను నామెహృదయము బరువగుచుండెను. కనుక తీవగలియొద్దఁ గూరుచుండి బియ్యమును విసరుచుండెను. ఒంటరిగానుండి పిండివిసరుచుండుటచే నామె యొక్కొకప్పుడు మృదుస్వరమునఁ బాట పాడుచుండెను. ఇట్లుపాడుచు నామె యారంభించిన దుఃఖకరంబగుపాటయందలి యొకటిరెండు చరణములు ముగించినంతలో నావెనుకనుండి "సరళా!" అని యెవ్వరో పిలిచినట్లయ్యెను.

ఆపిలిచినయాతఁ డొకయౌవనపురుషుఁడై యుండెను. అతని వయ సిరువదిసంవత్సరము లుండవచ్చును. అతనిముఖమండలము కాంతిమంతమై, ఔదార్యవ్యంజకమై యుండెను. కాని గంభీరమై యించుక కందువారినట్లుండెను. నీలకుంతలములు చెదరియుండుటచే నించుక మలినములై మొగముపైఁబడి ముఖమండలమును మూసివైచెను. ప్రభాతరవితములగు విశాలనయనములు దారిద్ర్యమువలననో, దుఃఖమువలననో, కాకవిచారమువలననో గానినీలచ్ఛాయావలయితములై యుండెను. లలాటము ప్రశస్తమై, మనోజ్ఞమై వక్షోభాగమున్నతమై, విశాలమై బాహులు సుదీర్ఘములై, మాంసలములై, సాకారము మనోహరమై, గభీరమై యుండెను. అతఁడు పరిపూర్ణపురుషుఁడై యుండుననిచూచినమాత్రముననే బోధయగుచుండెను. సరళ పాడుచున్న శోకావహంబగుపాటమూలమున నాపురుషునిహృదయమునందును శోకోద్రేకము కలిగినట్లు తోఁచుచుండెను. అతఁడు కదలకుండ నిలిచి చాలసేపటివఱకు సరళను స్థిరదృష్టితోఁ జూచుచు సరళ పాటను ముగించినతరువాత "సరళా!" అని పిలిచెను.

సరళ యాకస్మికముగ వెనుకకుఁ దిరిగి చూచి పులకితయై "ఇంద్రనాథుఁడా!" అనియెను.

ఇంద్ర—సరళా! నీకీప్రపంచమే యసహ్యముగానున్నది! ఇంత వైరాగ్యమెందులకు? దుఃఖకరంబగుపాటయే పాడవలయునా?

సర—కాదు. నాకట్టియాలోచన యేమియు లేదు నాకాపాట యొక్కటియే బాగుగవచ్చును అందువలన నేనెప్పుడు నాపాట నేపాడుచుందును. నాసఖి నాకేఁ జాలపాటలను నేర్పినది. అందు నాకదియొక్కటియే బాగుగానున్నట్లు తోఁచినది. ఎవ్వరును లేక యొంటరిగానున్నప్పుడు నేనాపాటను పాడుకొనుచుందును. నీవు [illegible] చుంటి వని నాకెట్లు తెలియును?

అని చెప్పి సరళ తలవంచుకొని [illegible] దాల్చియుండి పిమ్మట నాతనితో 'కూర్చుండుము [illegible]. పరిచారిక సంతకుఁ బోయినది. ఇంటియందు నాకెవ్వరును లేరు. కూర్చుండుము. పరిచారిక యిప్పుడే వచ్చును.' అని చెప్పెను.

ఏకాకినియై కూర్చుండుచున్న సరళ చిరపరిచితుండగు మిత్రుండు చాల దినములకు వచ్చుటవలనఁ బరమానందము నంది యాతనితో మాటలాడ నారంభించెను. సరళ విశేషముగ నేమి మాటలాడఁగలదు? సరళాంతఃకరణము గల బాలిక యెట్టిమాటలాడఁగలిగియుండునో మనసరళ యట్టిమాటలాడుచుండెను. తనతల్లిమాటలు—తనగృహకార్యముల మాటలు—తనచిన్నితోఁటలోఁ దాను పెంచుకొనుచున్న పూలమొక్కలమాటలు—ఇట్టిమాటలే ఇంద్రనాథుఁ డాత్రముతో నామాటలనే వినుచు నామె పెంచుకొనుచున్న పూలమొక్కలను చూచుటకై యామెను వెంటఁబెట్టుకొని తోఁటలోనికిఁ బోయెను. నిబిడతరుషండమధ్యమునుండి యుదయపూర్ణచంద్రుఁడు తొంగితొంగి చూచుచుండెను. కౌముదిచ్ఛాయలాకసమునఁ బ్రసరించుచుండెను. క్రమక్రమముగఁ దరుపత్రములలోనుండి సుమనోహరంబులగు వెన్నెల వెలుంగులు పొడచూపనారంభించెను. కొలఁదిసేపటిలోనే రేరాజు పైకి

వచ్చి స్వర్ణమయంబు లగుతన కాంతులను విస్తరింపఁ జేయుచుండెను. ఆ కాంతులలో సరళ కోమలస్నిగ్ధశరీరము మెఱయుచుండెను. నామె గడనము డలయుచుఁ గిశోరభావము వర్ధిల్లుచుండెను. మందహాసచంద్రికా విలసితంబు లగు నధరోష్ఠములు మనోజ్ఞ మధురసాయనము లై శాంతి ప్రభాతరళితంబు లగు కనుదమ్ములు ప్రేమరసప్రపూర్ణము లై యుండెను. ఇంద్రనాథుని నోటినుండి మాట వెడలుట లేదు. అతఁడు ప్రేమరస పూరితంబు లగు కటాక్షములతో నామె నవయౌవనవిలాసముం గాంచు చుండెను. అసాంద్రనీలకుంతల నాయణీయకమును, అధరస్పృష్టభ్రూలతావిలాసమును, ఆప్రేమపూర్ణవిశాలనయన శారళ్యమును రమనోజ్ఞవదన కమలవికాసమును గాంచుచుండెను. చాలసేపైనతరువాత మరల "సరళా!" అని పిలిచెను.

ఇంద్రనాథుని గంభీరస్వరమును విని సరళ యించుక యచ్చెరువడి యాతని మొగమువంకఁ జూచెను. అతనిమ్లానవదన మప్పుడు మఱింతమ్లానమయ్యెను.

ఇంద్ర—సరళా! నిన్నుఁ జూచుట కిదియే కడసారి యని తోఁచుచున్నది.

సరళవికసిత నయనములనుండి యొకటిరెండశ్రుబిందువులు రాలెను. ఆమె 'అదియేమి? నీవిఁక ముందు చంద్రపురమున నుండవా?' అని యడిగెను

ఇంద్ర—ఉండను. నేను చంద్రపురమునం దుండఁజాలను, నామనోగాంభీర్యము నీకు క్రమముగా బోధపడఁగలదు.

సర—ఈగ్రామమునం దుండుటవలన నీకుఁ గష్టమేమి? నిన్ను మాయింటియందు నుండఁగూడదా? నేను మాతల్లితోఁ జెప్పిన నీయునికి కామెయు నంగీకరించును. మాకుఁ గలసామాన్యస్థితివలననే సంసారము జరుగఁగలదు. నీకెంతమాత్రమును కష్టము కలుగదు. సుఖముగా నుండవచ్చును.

ఇంద్ర—సరళా! నీవు మూర్తీభవించిన దయాదేవతవని తోచుచున్నది. దయయే నీశరీరమై యున్నది. నీయనురాగమునకుఁ బారము లేదు. నాకు భోజనమున కంతకష్టము లేదు. నేను నవీనదాసు నింట నతిథినై యున్నవాఁడను. నీ చెలికత్తెయగు నమల నన్ను బాగుగనాదరించుచున్నట్లు నీ వెఱింగియే యుంటివి. ఒక వేళ నట నుండుట నాకననుకూలముగ నున్నప్పుడు మఱియొకచోట నుండుటకుఁ గూడ నాకవకాశమున్నది. నే నితరకారణములచే గ్రామమును విడువవలసి వచ్చినది.

సర—కేవల మీగ్రామము నేల విడువవలయును?

ఇంద్ర—సరళా! నేను వెడలిపోయినచో నీమనసునకుఁ గష్టముగా నుండునా?

సర—విచారములేక యెట్లుండును? నీవు మమ్ము విడిచిపోయినచో మావారని చెప్పఁదగినవా రింక నెవ్వరుందురు?

ఇంద్ర—సరళా! నీవిచారము చూచి నాహృదయము బ్రద్దలగుచున్నది కాని, యెట్లయినను నేనీగ్రామమున నుండఁజాలను. నాకు సెలవొసంగుము. నాకార్యము సిద్ధించి, నేను ప్రాణములతో నుండుట తటస్థించునేని నేనప్పుడు మరల నిన్నుఁ జూచెదను. అట్లు తటస్థింపనేని మనకిదియే కడపటిసందర్శనమని తలంచుకొనుము.

ఇంద్రనాథుఁ డింక మాటలాడలేకపోయెను. నీలోత్పలసన్నిభంబులగు సరళ నయనంబు లశ్రుపూరితము లయ్యెను. సరళ యింద్రనాథుని సోదరునివలెఁ బ్రేమించుచుండెను. అట్టి ప్రీతితక్క మఱి యెట్టిభావము నామె హృదయకోరకమును రేకెత్తింపలేదు. వారి కిట్లెడఁబాటు కలుగుననియు, నందుమూలమున మనోవ్యథ కలుగుననియు నామె యెఱుంగదు.

పూర్ణిమాయామినీ విలాసలసిత మగు నాయుద్యానవనమున వారిరువురును నొకరిచేయి నొకరు పట్టుకొని పరస్పరముఖావలోక

నము చేసికొనుచుండిరి—పరస్పరసందర్శనానందామృతమును నయనములతో నాస్వాదించుచుండిరి. అన్యోన్యముఖావలోకనమున వారల హృదయవేదన యించుక శమియించెను.

చాలసేపైన తరువాత నింద్రనాథుండు ప్రియపూర్వకముగ సరళ కన్నీరు తుడిచి యూఱడించి "సరళా! నేను ధర్మమును గౌరవించుటకొఱకును, పాపమును శిక్షించుటకొఱకును, పోవుచుంటిని. భగవంతుండు నాకార్యము మేలుచేయఁగలఁడు. ఆతనిప్రాపు కలిగినచో మఱి యెవ్వరిభయమును లేదు. తప్పక కృతార్థుండనై మరల నీ యొద్దకు వచ్చెదను" అనియెను.

సరళ యించుక శాంతినంది "అట్లయినచో నెప్పుడు వచ్చెదవు?" అనియెను.

ఇంద్ర—ఆఱుమాసములలో వచ్చెదను. నేఁడు పూర్ణిమ. నేటినుండి యేడవపూర్ణిమాతిథికి సరిగవచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. అట్లు రాకపోయినచో నింద్రనాథుఁడీలోకముననే లేఁడని తెలిసికొనుము.

అని చెప్పుచుండఁగా ద్వారమునొద్దఁ జప్పుడయ్యెను. దాసి వచ్చినదని యెంచి సరళ తలుపు తెరచుటకై పోయెను. ఇంద్రనాథుఁడామెను కన్నార్పఁగాంచుచుఁ దనలో "హా! పరమేశ్వరా! ఈ రమణీరత్నమును బొందుటకు సాహాయ్యముచేసి యనుగ్రహింపుము. ఈ సతీతిలకమును బడయఁజాలనిచో నాయీ హృదయము శుష్కమై, శూన్యమై, నాయీ జీవితము మరుభూమియై నిరర్థకమై పోఁగలదు" అని యనుకొనియెను.

ఐదవ ప్రకరణము

And there were sudden partings, such as press
The life from out young hearts, and choking sighs
That ne'er might be repeated. Who could guess
If ever again should meet those mutual eyes,
Since upon a night so sweet such awful morn could rise.

Byron.

సమరసింహుఁడు వంగదేశమునం దున్న హిందూజమీందారులకు వారిసౌఖ్యసమయములఁ బరమబంధుఁడై, యాపత్సమయముల నాశ్రయస్వరూపుఁడై యుండెను. అతఁడు తన సాహసమువలనను, బాహుబలమువలనను గడించినఖ్యాతివలన స్వధర్మావలంబులగు జమీందారుల గౌరవమున వర్ధిల్లఁ జేయుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. ముఖ్యముగ నావంగరాజ్యమున నాపత్కాలములం దాతనిసాహాయ్యము నందని జమీందారుఁడొక్కఁడును లేఁడు ప్రజారంజకుఁడును. ఇచ్ఛాపురపు జమీందారుఁడు నగేంద్రనాథచౌధురి యనునాతఁడా సమరసింహునకు విశేషప్రీతిపాత్రుఁడై యుండెను. నగేంద్రనాథుఁడు సమరసింహునిం దనయన్న పోలికఁ జూచుకొనుచుండెను. ఆతనియాజ్ఞ లేకుండ నింద్రనాథుఁ డెట్టికార్యమును చేసి యుండఁడు.

సమరసింహుఁడు మరణించినవెనుక నగేంద్రనాథుఁడు సమరసింహుని భార్యనుగూర్చియు, బిడ్డనుగూర్చియు, వెదకించెను. వారిరువురును మారువేషముతోఁ జంతువేష్టితమార్గము నుండి తప్పించుకొని పోవుటవలన వారియునికి యెవ్వరికిని దెలియక పోయెను. అంతియకాక సమరసింహుని భార్యాపుత్త్రికల విషయమున విశ్వాసము చూపినయెడల నూతనమంత్రియై వచ్చినసతీశచంద్రుని కోపమునకుఁ బాత్రుఁడను కావలసి వచ్చునేమోయనుభయము

పోఁడఁ గలుగుటచే నరేంద్రుఁడు నాఁటివిషయమునం దనకుఁగల యసంతోషమును సామాన్యముగఁ బ్రకటింపఁ జాలకపోయెను. మానవ హృదయమునఁ గల ప్రేమ గాఢమైనను యతిసూక్ష్మ మైనది, మఱియు కోపమైనను యైనది స్వార్థపరత్వ మతిప్రబల మైనది. గడచినదినమునకు, నెల నెలకును నరేంద్రప్రసాదుఁ డభివృద్ధిఁ గాంచుచుండెను. మంత్రికిఁ బ్రీతిపాత్రుఁ డై దినమున నుండెను. దినదినము నధికారమునం దుండెను. ప్రయత్నించుచుండెను దినములును, మాసములును, గడచిపోవుచుండెను మహాశ్వేత యెడల నిప్పు కలుగ ప్రారంభించెను. క్రమముగ నారవత్సర మహాస్మృతికి నాఁటివిషయములు నాఁటిపోయెను. నాఁటిప్రపంచమున నుండి మఱచిపోయెను.

పాఠకోత్తములారా! నరేంద్రప్రసాదుని విశ్వాసఘాతకుఁ డని యేల నిందించెదరు? ఈవిశాలప్రపంచము నొకసారి చూడుఁడు! సామాన్యలోకస్వభావమును పరికింపుఁడు! లోకులనడవడులఁ బర్యాలోచింపుఁడు! ఈలోకమున నెంతమంది, యుపకృతులగువారు నాయుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారము నాచరించు సంస్కృతులై నిష్కంటకంబగు తమకార్యములను నెఱవేర్చుకొనుచున్నారు? ఎంతమంది పూర్వకృతోపకారములను జ్ఞప్తియందుంచుకొని స్వార్థసాధనము నుండి విరతు లగుచున్నారు? స్నేహమును, దయయు, మమతయు, స్వీయము లగుపదార్థములు వానికి స్వార్థపరత్వమను నది ప్రతిద్వంద్వి యైనచో స్నేహ మెన్నిదినములు నిలిచియుండఁగలదు? విశ్వాసపాత్రంబగువస్తువు కన్నులకగపడనిచోట నున్నప్పుడా వస్తువునందు విశ్వాస మెంతకాల ముండఁగలదు? మనము నరేంద్రనాథునిపైఁ గోపించి యాతని నిందించుటకే తొడంగినయెడల మొట్టమొదట నాతఁడు చేసిన యపరాధము మనము చేయకుండ నుండవలయును. అట్లు

చేయకుండుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. దరిద్రకుటుంబములోని వా
రనేకులు తమ కేదేని సాయము చేయవలయునని మనయొద్దకు వచ్చి
యాశ్రయించుచుందురు గదా? దిక్కులేని యనాథులగు నబలలు
చాలమంది మనవలన నుపకారము నందవలయునని మనయొద్దకు
వచ్చుట లేదా? సుఖప్రాప్తి మృగ్యమగు నీప్రపంచమునఁ దెల్లయెడల
దుఃఖమునే చూచుచుందుము. ఆదుఃఖము నంతను నివారించుట మను
ష్యసాధ్యమే యగును. కాని, యాకలి గొనియున్న దీనున
కొకనికైన నన్నమును పెట్టఁగలిగితిమేని, అనాథయగు నొక యబలక
న్నైన నిలుపఁగలిగితిమేని మనమీకార్యస్థానమున—ఈప్రకృతిరం
గమున—జనియించుట నిరర్థకము కాఁబోదు.

నగేంద్రనాథునికుమారుఁడగు సురేంద్రునిజన్మము మాత్ర మీ
ప్రపంచమున సార్థకమైనది. అతఁడైశ్వర్యవంతుఁడగు జమీందారుని
కుమారుఁడయ్యున్నను తాతని కైశ్వర్యమునం దాస లేదు గొప్పవంశ
మున జనియించినను, కూలిపనులను చేసికొనుచుండు పేదరైతులతోఁ
మాటలాడుటకే యాతఁడు ముచ్చటపడుచుండును. ఒక్కొకప్పుడు
వారలతోఁ గలిసియుండుట కిచ్ఛగించుచుండును. నిరంతమాతఁడు
దీనులకుఁ బరమబంధుఁడై యుండును. అతఁడు చాలసారులు మారు
వేసము వేసికొని పోయి రైతులపల్లెటూళ్ళయందుఁ దిరిగితిరిగి వచ్చు
చుండును. సాయంకాలమున దరిద్రకృషికగృహంబులకుఁ బశువు
లన్నియును వచ్చి కొట్టమునం గట్టఁబడినతరువాత—దీపములు పెట్టి
నతరువాత నాతఁడు వారలకుటీరములప్రక్కలనుండి దిరుగాడుచు వా
రిదరిద్రదశలనుగూర్చి పరితపించుచు, వారిమాధ్యమునందలి నిష్క
లంకతనుగూర్చియు, దుఃఖసమయములందును, కష్టకాలములందును,
సపన్నులకుంబోలెనున్న వారలధైర్యమునుగూర్చియు, సహనభావమును
గూర్చియు యోచించుచు, యుగయుగాంతరములనుండి యొక్క చే

రీతిప మార్పులనొందకుండ నున్నవారస్థితిగతులంగూర్చి చింతించుచు నుండు. అనేకపర్యాయములు సామాన్య విషయములం గూర్చి వారు సంభాషించుకొనుమాటలను వినుచుండును—"సూపగ్రామమున నొక చెరువు త్రవ్వించుచున్నారట! మఱియొకయూర నొకదొడ్డమనుజల మైన నౌరకకట లేదట! ఈయూరనున్న షాహుకారు తనకున్నంత వఱకు ధర్మబుద్ధికలవాడై నూటికి మూడుపావాయలు మాత్రము వడ్డినితీసికొనుచున్నాడు! ఆగ్రామకరణము చేయుతొందరలను సహిం చుట కష్టముగానున్నదట!—ఈరీతి గ్రామ్య వార్తలను వినుటయందే యాతనికిం జాలనాసక్తి కల్గియుండెను. తా నైశ్వర్యవంతుండ ననుమాట మఱచిపోవుటయే కాక రాజకుటుంబమునం బుట్టినసంగతినికూడం దోపం జేయుట లేదు. తనక్రిందివారైన భృత్యులందఱును తనకు సోద రులనిభావించి వారికి సాహాయ్యము చేయుచుండును.

మహాశ్వేత తనతనయుతోఁగూడం జతుర్వేష్టిత దుర్గమునుండి వెడలిపోయినతరువాతను సురేంద్రనాథుండును తనపితృగృహమును విడిచి వారిని వెదకుటకు బయలుదేరెను చాలదినములదేపనిగ వెదకి వెదకి తుదకు వారున్నతావు తెలిసికొనియెను. అతడు వారిని కనిపెట్టు ప్పటికి మహాశ్వేత యిచ్ఛామతీ నదీతీరమున నున్న ధర్మకర్త యగు చంద్రశేఖరునియొక్క మహేశ్వరమందిరమునం దుండెను సురేంద్ర నాథుం డచ్చటకుం బోయి యామెనుచూచి తానామె కాశ్రయ మొ సంగెదనని చెప్పెను అభిమానవతియగు నామహాశ్వేత యట్టిదరిద్రా వస్థయందును గర్వితయై యుండెను. ఆతనిసాహాయ్యమును బడయుట కంగీకరింపలేదు. ఆతండనేక విధములం బ్రార్థించినను నామెసమ్మతిం పక "మహారాజగునమరసింహుని వంశమువారు పేదతనమునందును నభిమానము విడువకుందురేకాని యితరులసాహాయ్యమునకాసించు వారు కారు" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. సురేంద్రుండు చేయునది లేక

"మీభర్తగారివలన మేమెన్నియో యుపకారముల నందితిమి. అనేక విషయములందు మేము వారికి ఋణపడియుంటిమి. ఇట్టికష్టకాలమున మీకు మేమెట్టియుపకారమైనఁ జేయఁజాలకయుంటిమేని మాజన్మము నిరర్థకము కాఁగలదు. మీరు నాయింటికి వచ్చుట నంగీకరింపనియెడల మఱియేరీతిగా మీకు మేము సాయపడఁగలుగుదుము?" అని పలికెను.

మహా—అట్లయినచో మీరాజ్యమునందు మేము నుంటకుఁ దావిచ్చినఁజాలును. నేనాభూమికి కిసానులవలెనే పన్ను చెల్లింతును మఱియు నదీతీరమునం దొక దేవమందిరమును కట్టించి యిచ్చినయెడల నేను ప్రతిదినమును రాత్రిపోయి దేవతారాధనము చేసికొనుచుందును. ఇంతకంటె నాకు మీరేమియును చేయనక్కఱలేదు.

సురేంద్రనాథుఁడు రుద్రపురమను గ్రామమునం దొకమందిరమును కట్టించి యిచ్చెను. అది మొదలుగ మహాశ్వేత తనకొమరితతో నటనివసించియుండెను.

సురేంద్రనాథుఁడు చంద్రశేఖరునియొద్దకుఁ బోయినప్పుడు తన పేరు చెప్పుకొనక మారువేషమును దాల్చి తనపేరు నగేంద్రనాథుఁడని చెప్పియుండెను. ఆవేషముతోడనే యాతఁడు దేశములవెంబడిఁ దిరుగుచు మహాశ్వేతను చూడఁగలిగెను. ఆ వేషముతోడనే మొట్టమొదట సరళ నాతఁడు చూచెను. ఇచ్ఛామతీనదీతీరమున నున్నప్పు డాతఁ డనేక పర్యాయములు చిన్నిబాలిక యగుసరళ నాడించుచును, నెత్తికొనుచు, ముద్దాడుచు నుండెను. [illegible] పరిచయముచే వారికిఁ బరస్పరము సోదరసోదరీప్రేమము ముదయించెను. ఆభావముకంటె నాపూర్ణిమాతిథివఱకు వారలకు మఱియెట్టిభావమును పుట్టియుండలేదు.

రాత్రి రెండుజాములగుసరికి మహాశ్వేత మహాదేవార్చనమును ముగించుకొని యింటికి వచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁ డామెయొద్దఁ గూడ

నెలప్పదినికొనిపోవుచుట్టు నేచి యుండెను. అతడు వచ్చి మహాశ్వేతం జూచి "మీరు పలుమరు చెప్పిన దుష్టఛత్రపతులవలన సతీశచంద్రుని సంహారం చేసెదరు. నేను మీకు మూలకమారకనారిగ్రహణమును చేయుచుంటిని. ఏ రీతి చేయుచున్నది" అనెను.

మహా—మీ కేమి కావలెను.

ఇంద్ర—ఆశీర్వదింపుము దేవీ! నేనిట్టియు దేశమునకై ఇప్పుడు బయలు దేరుచున్నాను! మీ యాశీర్వాదబలంబున నామనోరథము సిద్ధింపఁగలదు.

మహా—అట్లే యాశీర్వదించుచుంటిని. దేవదేవుఁడగు పరమేశ్వరుని కృపవలన నీ ప్రయత్నము సఫలమగుఁగాక! కాని, నీవు చిన్నవాఁడవు బహు జాగరూకతతో నుండుము. సహోదరమతియు నగు నీ ప్రతిజ్ఞ నిర్వహింపఁగలవో, నాకు బోధపడుట లేదు.

ఇంద్ర—ఇప్పుడా సంగతి నాకును బోధపడుట లేదు, ముందేమగునో చూచుకొనవలయును.

మహా—అవశ్యము నీకు విజయము కాఁగలదు. ధర్మమునకే విజయము కానియెడల నిర్దయాపాకసంహారము [illegible]యును నశించిపోవలసినదే. కిమ్ముల బరమేశ్వరు నారాధించువా రెవ్వరు?

ఇంద్ర—(ఇంచుక యోచించి) సర్వదా ధర్మమే జయముఁ గాంచినయెడల మీ భర్తయగు సమరసింహుఁడు చంపఁబడకనే యుండును; సతీశచంద్రుఁడు వంగదేశమునకు ప్రధానుఁడు కాకయే యుండును. మానవజాతి యెల్లప్పుడును ధర్మమార్గమును బట్టియే పోవుచుండుట లేదు. ఎక్కడఁ జూచినను పాపమునకే గౌరవ మతిశయించుచున్నది. దుష్క్రియాపరులును, దురాచారులును, కపటమార్గప్రవర్తకులును ధనగౌరవైశ్వర్యములఁ గాంచుచున్నారు. పరమధార్మికులును, పవిత్రహృదయులును, పరోపకారులును, పదచ్యుతులై

పీడింపఁబడుచుండెను. ప్రపంచమున పాపాత్ముల కింత విపరీతమున్న దేమున్నది? ధర్మమునకే నిజముగ నెల్లప్పుడును జయము కలిగినచో నీ పాపకర్మములును, ఈ అన్యాయములును ప్రపంచమున వేంచేయుచుండ వలసియుండునా? కాని, యధర్మమునకు జయ మేల కలుగుచుండెనో చెప్పుట యెవరితరము? జగన్నాటక సూత్రధారుం డగు పరమేశ్వరుని విలాసముల నెఱింగినవా రెవ్వరున్నారు?

పిమ్మట మహాశ్వేత విచ్చి విశ్వేశ్వరు చెప్పినమాటల నింద్రనాథునకుఁ దెలియఁజేసెను. ఇంద్రనాథుఁ డాశ్చర్యపడి "ఆయువ్వాదిని, మానుషియో, యోగినియో, కాక ప్రేతకన్యకయో, దేవతయో నిశ్చయింపఁజాలము; కాని, యామె చెప్పినమాట లన్నియు శిలాక్షరములే" అనియెను.

మహా—అవి యెన్నఁడు నసత్యములు గావు. నాస్వామి మరణించుటకుఁ బూర్వ మామె నాధుని వృత్తాంతము చెప్పినది. ఆమె చెప్పినసంగతుల నన్నిటిని నేను నాస్వామికిఁ దెలియఁజేసి మనము సపరివారముగ నీయూరు విడిచి యెటకేనిఁ బోవుదమని చెప్పితిని. అంతట నాపరపురుషుఁడు చెప్పిన ప్రత్యుత్తర మింకను నాకు జ్ఞప్తియందున్నది. ఆయన "ఘోరతరంబగు రణరంగమున, సమరసింహుఁడు వెనుదిరిగి పోవుట హైందవుఁడుగాని, పఠానుఁడుగాని, మొగలాయిగాని యెన్నఁడును చూచియుండలేదు. పామరుఁ డగు నాసతీశచంద్రునకు భయపడి పారిపోవుటయా? చావవలసియున్నచో జచ్చెదను. యోధునకు భయమన నేమి?" అనియెను.

ఇంద్ర—ఆయువ్వాదిని యింక నితరవిషయములం గూర్చి రెండుమూఁడు సారులు చెప్పినమాటలు నిశ్చయము లయ్యెను. మీరీ గ్రామమును విడిచిపోవుటకంటె నిప్పుడు మఱియొక యుపాయ మేమియును తోఁచుటలేదు.

మహాశ్వేత [illegible] యనుగ్రహించి, [illegible] పాప [illegible] చెప్పినపాటు [illegible] తాతేను. ఈ దాని మహాత్మ్యము కొరకు శశిశేఖరుడు సమకసించాలని [illegible] నాకే [illegible] యుపకారము చేయ [illegible] యున్నట్లు ముందుగా [illegible] గ్రహించి [illegible] చెప్పుటకు వచ్చినాము [illegible] మును వదలిపోవుట శ్రేయమని చెప్పెను.

ఇంద్ర—యీ చెప్పుటకే పోయిన భద్ర మగునని యూహించితిరి ? మా యింటికి రావలయు నని మిమ్ము వేడుకొనవచ్చునా?

మహా—మహేశ్వర [illegible] యును చంద్రశేఖరుని యింటికే తరలి పోదగును.

చంద్ర [illegible] వివాహము చేసెను. [illegible] ప్రయత్నము లారంభమయ్యెను.

మహాశ్వేత సకల [illegible] వెలియం జేసెను, బాలికను సముచిత [illegible] నామె ముఖమండలము [illegible]. [illegible] సంవత్సరముల కాలము [illegible] వలన నా బాలికకు [illegible] పురము నందలి మమత హెచ్చయ్యెను. పవిత్రమగు నాశ్రమము, ఆయు ర్ధ్యానవనము, పెంచుకొనుచున్న నానావిధ పుష్పలతా కుంజికలు,—అన్నియు నామెకు ప్రాణసమానము లయ్యెను. అట్టి వాని నన్నిటిని వదలి పోవలసివచ్చినది. తెల్లవారినపుడు [illegible] పురము నందలి పక్షులకలకలస్వనములు వినబడవు. పగలు రెండుజాముల వేళ నిస్తబ్ధముగనున్న [illegible] చెట్టు క్రిందం గూర్చుండి పనులను చేసికొనుట తప్పిపోవును. సాయంకాలమున వనమలమధుర మందహాసవికసితవదనమును చూచుట లభియింపదు

అమలపేరు దృష్టికి వచ్చినతోడనే యామెకన్నులనీరు నిండిపోయెను. అప్పుడు సరళ 'అమ్మా! నేనుపోయి యమలయొద్ద సెలవుతీసికొని వచ్చెదను' అనియెను. సరళ యమలను చూచుటకుఁ బోయెను.

ఆమె యమలయింటియొద్దకుఁ బోయి 'అమలా!' అని పిలిచెను. ప్రఫుల్లవదనయై పలుకరింపక వచ్చినయమల—సరళలు పరిహాసముచేయుటకై నవ్వుచువచ్చినయమల—సరళ మ్లానవదన కమలమును గాంచెను. తోడనే యామెయొక్క మొగముకూడ మ్లానమయ్యెను. ఆమె యధరబింబమునఁ జెలువొందుచున్న చిఱునగవు జారిపోయెను. సరళకన్నుల నీరు నిండి చెక్కులఁ బ్రవహింపసాగెను. అమల సరళను సమీపించి యతిప్రేమమున 'ఇదియేమి కన్నీటిని?' అని యడిగెను.

సర—'మాయమ్మయు నేను నీయూరువిడిచి పోవలసివచ్చుటచే నేనుఁ జూచుట కిదియే కడసారిచూపు' అని చెప్పి యామె యమలవక్షోభాగమున మొగముంచుకొని కన్నీరుమున్నీరుగఁ బ్రవహింపఁజేయుచు నేడువ నారంభించెను. రాత్రి రెండుజాముల వేళఁ నాకస్మికముగ వాగవహాచారమును వినినతోడనే యమునాతలపైఁ బిడుగు పడినట్లయ్యెను ఆమె మొట్టమొదట సంభాషించుటను నమ్మలేదు. కాని, సరళయవస్థను చూచినతరువాత నట్టిసందేహమునకవకాశము లేకపోయెను. అప్పుడామె యశ్రువేగమును సహింపఁజాలక కన్నీటితో సరళచికురజాలమును దడిసివైచెను.

చాలసేపైనతరువాత నమల యతికష్టములో మనసుకుదురు పఱచుకొని 'అదియేమేసరళా! నన్నుఁ జూచుట కిదియే కడసారి కావలయునా? నీవెచ్చటనున్న నేనచ్చటికి వచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను. మీరిప్పు డీయూరు విడిచి పోవుటకుఁ గారణ మేమి?' అనియెను.

సర—(ఇంచుక యూఱడిల్లి) నాకాసంగతి తెలియదు. మాయమ్మ నాతోఁ జెప్పలేదు. మేమిప్పు డిచ్ఛామతీనదీతీరముననున్న మహేశ్వరమందిరమునకుఁ బోయెదము.

అవును — మహేశ్వర మందిరము. నీయూరును సరిహద్దు గ్రామము తోనే. నేను నిత్యమును వచ్చి నిన్ను జూచుచుండెదను. అందుల కింతత్వర మెందులకు?

అని చెప్పి యింటియొక సేపాగి పిమ్మట యమల 'సరళా! కొంచె మునిపాగుము! ఇప్పుడే నేవచ్చెదను.' అని చెప్పి లోనికిం బోయి వెంటనే మరల వచ్చి సరళ యెప్పుడెరుంగని యేదియో యొక పదార్థమును [illegible] 'మణిరోహిణియో గాను — [illegible] మధ్యమున [illegible] యమయ్యానేని తినుట కింపుకరము యుండును. [illegible] దీనిని పారవేయవలయు.' అని చెప్పి యమల [illegible] నగుచుండెను.

నిలువఁబడియున్న యమల తన చెలికత్తెచేయి పట్టుకొని "సరళా! చింతింపవలదు. మహేశ్వర మందిరమునకు వేగముగ నేవచ్చి నిన్నుం జూచెదను. ఇంతలోన నీవు నన్ను మఱచిపోకుండ నుండుటకై నీయొద్ద నొకగుర్తు నుంచవలెనని యున్నది" అని చెప్పి తనకంఠము నందున్న యొకబంగరుహారమును తీసి సరళకంఠమునవైచెను. సరళ [illegible] యశ్రుపూరితనేత్రయై [illegible] యమల "నీవు దానిని తీసికొననిచో [illegible]" అని చెప్పెను. సరళ యేమియు పలుకజాలక యూరకుండెను. యమల తనహారమును చెలికంఠమున వైచి కన్నీరు నిండ సరళను సెలవొసంగి పంపించెను.

ఇంతలో నింద్రనాథుండు పడవను సిద్ధపఱచెను. మహాశ్వేతయు, సరళయుం బడవయెక్కిరి. ఇంద్రనాథునితోఁ గూడ బయనము సాగించిరి. పడవ యిచ్ఛామతీనదియందు మెల్లమెల్లగ బయలుదేరెను. అందందు నది మిగులవిశాలమై యిరువంకలనున్న బయళ్ళయందును, నడవియందును. తెల్లపసలయందును, నడవియందును, చెటపసలయందును. [illegible]

డెను. ఒక్కొక్కచో నది సన్నమై తీరమున కొరిగివంగియున్న వెదురుపొదలచే నావరింపఁబడియుండెను. అతిసాంద్రముగ నలమికొనియున్న వెదురుటాకుల సందులనుండి చంద్రకిరణములు ప్రవేశించి నదీజలముల మెఱయించుచుండెను. తరంగకలకలస్వనమునఁ బ్రవహించుచున్న యానదీజలములపైఁ దేలి యాచిన్ని నౌక జరగిపోవుచుండెను. సరళ యాప్రకృతి రామణీయకమును గాంచుచు శ్రుతిమధురంబగు నాశబ్దమును వినుచు నానందించెను. ఇంద్రనాథుఁ డామెయొక్కఁ గూరుచుండి రాత్రియంతయు మేల్కొనియుండి నిర్మలకౌముదీప్రభలలో మెఱయుచున్న యామెముఖ మండలమును గాంచుచుండెను. తెల్లవారుసరి కాపడవ యిచ్ఛామనదీతీరమున నున్నయొక చిన్న గ్రామమువొద్ద రేవునకుఁ జేరెను. ఆగ్రామము సుప్రసిద్ధం బగుమహేశ్వరమందిరమునకు మైలుదూరమున నుండెను. ఆగ్రామమునకు పలువంకలను నడవి పెరిగి మూసికొనియుండుటవలన నాయూరికి వనగ్రామమని పేరుకలిగెను. మహేశ్వరమందిధర్మకర్త యగుచంద్రశేఖరుఁడును, మిగిలినయర్చకులును తరచుగ నాగ్రామమునకు వచ్చుచుందురు. మహాశ్వేతయు, సరళయు, నింద్రనాథుఁడు నటఁ బడవనుండి దిగి కాలి బాటను బట్టి నడచి పోయి చంద్రశేఖరాశ్రమమున బ్రవేశించిరి.

ఆఱవ ప్రకరణము

Now naught was heard beneath the skies,
The sounds of busy life were still,
Save an unhappy lady s sighs,
That issued from the lonely pile.
Mickle.

సంధ్యాకాలము, విశాలమగు పెద్దబయలునందు భీమకాంతచతుర్వేష్టితదుర్గమును, ప్రాసాదములు, కానవచ్చుచుండెను. యమునానది ప్రాకారమునకుఁ జుట్టుకొని కలనిస్వనంబునఁ బ్రవహించుచుండెను. దుర్గముచుట్టునున్న ప్రదేశము రమణీయముగ నుండెను కనుచూపుమేర పచ్చనిలేఁబచ్చికతో నలంకరింపఁబడినబయలు దర్శనీయమైయుండెను సూర్యదేవుఁ డస్తమించినను పశ్చిమదిక్సమీపమున మేఘము రక్తవర్ణమును దాల్చియుండెను. పాదచారిణియై, శాంతప్రవాహినియై యాదుర్గమును చుట్టుకొని పోవుచున్న యమునానదీగర్భమునందా రక్తమేఘము ప్రతిఫలించుచుండెను, సంధ్యాచ్ఛాయ నిస్తబ్ధమైయున్న యాబయలునకు మెల్లమెల్లగ దిగివచ్చుచుండెను. అట్లు వచ్చి యాసాయంకాలశోభను మఱింత రామణీయకముగఁ జేయుచుండెను. ఆబయలునందుమాత్ర మెట్టిశబ్దమును లేదు. అప్పుడప్పుడు వాయుసంచాలనమున వచ్చి వచ్చి క్రమముగా మందీభూత మగుచున్న జానపదఘోషము వినవచ్చుచుండుటయే కాక పొలములనుండి యిండ్లకువచ్చుచున్న కృషికులయొక్కయు, పసులకాపరులయొక్కయు గీతధ్వనులుకూడ వినబడుచుండెను

ఆదుర్గమునకు వెనుకభాగమునమాత్ర మట్టులేదు. అట నొక పెద్దమామిడితోఁట యున్నది. దుర్గముపైనుండి చూచినచో మామిడిచెట్లుతక్క మఱియేవియుఁ గానఁబడుట లేదు. చీకటి చ్చివనకొలఁది మామిడిచెట్లలో మెఱుఁగుఁడుపురువులు వరుసలువరుసలుగఁ గానవచ్చుచుండెను. ఆఖద్యోతమాలికాపరంపరలు మీఁదికెగయుచు, క్రిందికి దిగుచు, దూరముగఁ బోవుచు, సమీపమునకు వచ్చుచు, మెఱయుచుండెను. ఆయుద్యానవనమధ్యమున నొకసుందరసరోవరముకలదు ఆసరోవరస్వచ్ఛజలంబుల సమీపతరుచ్ఛాయ లావరించుకొనియుండెను. ఆసరోవరముచుట్టును నానాజాతికీటపతంగములు తమతమస్వరంబులతో సాయంకాలకీర్తనము సేయుచుండెను.

వెలుపలనుండి చూచినచో దుర్గప్రాసాదము గాఢాంధకారావృతమై యున్నట్లు కానవచ్చుచుండెను. ఒకగదికిటికీనుండిమాత్రము వెలుతురు ప్రసరించుచుండెను ఆ గవాక్షపార్శ్వమునందొక యెలజవ్వని కూరుచుండి కరకలితకపోలయై యేమేమో చింతించుచుండెను.

ఆమె యాకాశతలంబున నుదయించి ప్రకాశించుచున్న యొక్క నక్షత్రమునందుమాత్రమే దృష్టి నిల్పుకొని యుండెను. ఆ మణీమాకార యగునాతలోదరి సీమంతమునందలి యొకవజ్ర మా నక్షత్రమువలెనే తళతళ మెఱయుచుండెను.

ఆయువతికిం బదునేడేండ్లవయ సుండవచ్చును. యవ్వనంపుం జెలువున నాజవరాలియంగకము లన్నియు నసాధారణసౌందర్యవికసితములై యుండెను. కాని, యాసౌందర్యము సాధారణయువతీజనసులభంబగు సౌందర్యమువంటిది. కాదు. ఆరూపరాశికెదురుగ నిలిచి చూచినచో హృదయమునం దొకవిధమైనప్రేమ యుదయించును గౌరవభావమును శ్రద్ధయు కలుగును. ఆ నెలంత తనులత కోమలమై సంపూర్ణమై దీర్ఘాయతమై యుండుటయే కాక రామణీయకనిధానమై యుండెను. లలాటముసుస్నిగ్ధమై, సుందరమై, సుప్రశస్తమైయుండెను అంతటిప్రశస్తలలాట మరుదుగ నొకరిద్దఱుపురుషుల కుండిన నుండవచ్చును; కాని తరుణీమణులకుమాత్రి మట్లుండుట యసంభవము. నయనముల దలిసుస్థిరోజ్జ్వలత్వమును, నధరోష్ఠములందలిమనోజ్ఞమృదులత్వమును, సమున్నతవదనమునందలి నిర్మలగంభీరత్వమును నామె హృదయమహత్త్వమును వెల్లడిచేయుచుండెను. సర్వాంగికములయందలి భావభంగులను చూచినచోఁ దీప్తజ్యోతిర్మయ శరీరిణియగు నాతన్వంగి మానవకాంత కాదనియు, యోగపరాయణియై, భూలోకరమణీకులసమున్నతిసాధనార్థమై మర్త్యలోకమున కేతెంచినస్వర్గకాంతయనియు బోధ యగుచుండెను.

నిస్తబ్ధమగు నాసాయంకాలమున గవాక్షపార్శ్వమునం దారమణీమణి కూరుచుండి సుందరనిర్మలాకాశమువంకఁ జూచుచుండెను.

ఆకాంతామణి వదనమండల మపూర్వసౌందర్యమున మనోజ్ఞమై నిర్మలమై యుండెను. యామిని యతిగభీర యగుచుండెను. విశాలాకాశము క్రమముగ గాఢాంధకారావృత మగుచుండెను. ఆరమణీమణిహృదయమునందును చింతాయామిని వర్ధిల్లుచుండెను. ఆమెప్రశస్తలలాటమును, క్రమముగ ఘోరాంధకారావృత మగుట కారంభమయ్యెను. ధనుస్సన్నిభంబులగు భ్రూలతలు కుంచితము లయ్యెను. కనుదమ్ములనుండి సముజ్జ్వలతీక్ష్ణజ్యోతులు వెడల నారంభించెను.

ఆసమయమున నొకపురుషుఁ డాగదిలోఁ బ్రవేశించి "విమలా!" అని పిలిచెను విమల పరికించిచూచెను. అతఁ డామెతండ్రి యగుసతీశచంద్రుఁడై యుండెను.

సతీశచంద్రున కింకను నేఁబదివత్సరములు నిండలేదు కాని చూపునకాత డఱువదియేండ్ల ముసలివాఁడుగ నగపడుచుండును. తలయంతయు నరసెను. లలాటము చింతారేఖాంకిత మయ్యెను. ఒడలిచర్మము ముడుతలువడి యుండెను. సర్వాంగకములును కృశించియుండెను. కాని యాతనినేత్రములు కాంతిమంతములై ముఖమండలమున నిరంతర మాలోచన చిహ్నములు పొడకట్టుచునే యుండును. యోచనాకలితమగు నాచరణము, ఆలోచనగర్భిత మగునడవడి, చాతుర్యమువలన సూక్ష్మంబును తీక్ష్ణంబును నగుబుద్ధిసంచాలనము ఆతనిజీవితమును, నంతఃకరణమునుకూడ నతివిశాలదూరదృష్టిగల నానావిధకల్పనా సమాలోచనములచే నిండింపఁబడియుండును. ఆతఁడు గృహమునఁ బ్రవేశించి కుమార్తె చింతామగ్నయై యుండుటం గాంచి నివ్వెరపడి "విమలా!" అని పిలిచెను.

విమలయు జనకునిం గాంచి తనగాఢవిచారము నించుక మఱచెను. ఆమెముఖమండలమునఁ గాన్పబడుచున్న గభీరభావము క్రమక్రమముగ లుప్తమగుచుఁ బవిత్రపితృప్రేమము ప్రకటిత మగుచుం

డెను. ఆమెతండ్రి వచ్చేనతోడనే కనిపెట్టఁజాలక పరాకుగ నున్నం దుల కించుక లజ్జపడియెను. సతీశచంద్రుఁడు "విమలా! ఇంతప్రొద్దు వేళ నిట్టి మౌనమును దాల్చి కూరుచుండుటకు నీకెట్టి విచారము కలిగినది?" అనియెను.

విమ—నీవీదుర్గమును విడిచి రేపటిదినమున బయలుదేర పోయెదవు. మరల వచ్చుట కెన్నిదినములు పట్టునో? మఱియెప్పుడు నిన్నుఁ జూడఁగలుగుదునో? ప్రబలముగునీదుర్గ మెన్నిదినములవఱకు శూన్యమై యుండవలయునో? ఈయాలోచనముల వలన నామనసు చలించిపోవు చున్నది, ఎంతప్రయత్నించినను స్థిరపడుటయే లేదు.

సతీ—విమలా! లేనిపోని విచారము నేల కొనితెచ్చుకొనవలయును? నేను త్వరగనే తిరిగి వచ్చెదను. నిన్ను వదలి చాల దినములు మఱియొకచో నుండఁగలుగుదునా?

విమ—తండ్రీ! నీవు నన్ను విశేషముగఁ బ్రేమించుచుంటి వని నేను బాగుగ నెఱుంగుదును. తండ్రియగు నాతఁడు తనయ నింతకంటె హెచ్చుగఁ బ్రేమింపఁజాలఁడు.

సతీ—అట్లయినచో విచార మెందులకు? నేను సంవత్సరమున కొకసారి రాజధానికిఁ బోవలయునుగదా. ఈసారి నీకీవిషయమున నింత విచారమేల కలుగవలయును?

విమ—ప్రతివత్సరమును నాకింతటి విచారము కలుగుటలేదు. ఈయేఁడు మాత్రమేమో యొక్కసారిగ భయము తోఁచుచున్నది. అందులకుఁ గారణమేమో నేనెఱుంగను. నీవిచ్చటనే యుండుము. ఎక్కడకును బోవలదు.

విమల యీ తుదివాక్యముల నస్ఫుటముగను నెమ్మదిగను బలికెను. ఆమాటలను విని సతీశుఁడు హృదయము చెదర భయపడియెను. అతఁడు కొంతసే పూరకయుండి పిమ్మట "విమలా! ఆ

ఆ కారణముగ వృథా భయపడియెడవేల? నేను తప్పక పోవలయును. ప్రయాణసమయమున దుఃఖింపవలదు'' అనియెను.

విమ — తండ్రీ! వట్టిభయముకాదు. నిన్నరాత్రి నేనొక కల గంటిని. అందు స్వర్గస్థురాలైన మాతల్లి నాయొద్దకు వచ్చి కన్నుల నీరు నించుచు మృదుస్వరముతో ''అమ్మా! నీవు జాగరూకతతో నుండుము. దారుణతరం బగు విపత్తు కలుగనై యున్నది'' అని బోధించి నట్లు కల వచ్చెను. ఆమె దీనవదనముతోఁ గన్నీరు విడుచుచుఁ బలికినపలుకు లిప్పటికిని నాచెవుల ప్రతిధ్వనించుచున్నవి. నే నెట్టిపాపము చేసికొంటినో, ఎట్టిపాపవిశేషమునఁ బ్రేమస్వరూపిణియగు నాతల్లిని బోఁగొట్టుకొంటినో, ఎంతటి విపత్తు వచ్చుటకు వేచియున్నదో, పరమేశ్వరుఁడే యెఱుంగును! తండ్రీ! క్షమింపుము. నాకు భయ మగుచున్నది. నీవిప్పుడు నెడలిపోయినచో మరల రాఁజాలవని భయము తోఁచుచున్నది.

ఇట్లు చెప్పుచు విమల తనముఖమండలమును తండ్రివక్షమున నుంచుకొనియెను. అప్పుడామె సుస్థిరహృదయముతోడనే యున్న యెడలఁ దనతండ్రి ముఖముకూడఁ గ్రమక్రమముగ వివర్ణమై వాడువారుచుండుటను కనిపెట్టియేయుండును. స్వప్నసమాచారమును విని సతీశచంద్రుఁడు వడఁకెను. ఆకస్మికముగ నాతని హృదయమునం దేదియో భయంకర మగు పూర్వవృత్తాంతము జాగరితమయ్యెను. అతఁ డేదియో గూఢతరం బగు పాపకృత్యమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్త మారంభమైన ట్లనుభవమువలనఁ దెలిసికొనియెను. విమల యాతని వక్షమున మొగముంచుకొని రోదనము చేయుచుండ నామె నూఱడించుటకైన నాతనికి శక్తి లేకపోయెను. చాలసేపటికాతఁడు మనసు కుదుటుపఱచుకొని ''విమలా! ఇదియంతయును కారణములేని వట్టి భయము! నీవు పగలంతయును పనిలేకుండ నుండి లేనిపోని యూహలో

చనములు పెట్టుకొనుచుండుటవలన రాత్రి యదేవిధముగఁ గలఁ గనుచుందువు. కొలఁది దినములనుండి నీవు నిరంతరము నాలోచనా నిమగ్నవై యుండుచున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అంతటి యాలోచనము నకుఁ గారణ మేమున్నది?" అని యడిగెను.

విమ—తండ్రీ! నీవడిగినప్పుడు నేనవశ్యముగఁ బ్రత్యుత్తర మీయవలసినదే. నీకుఁ దెలుపకుండువిషయ మేదియు లేదు. నావిచా రమునకు నీవే కారణము. ఒక నెలదినములనుండి నీవెల్లప్పుడును దుఃఖిం చుచుఁ జింతానిమగ్నుఁడవై యుండుటను జూచుచుంటిని. నీయావి చారము క్రమక్రమముగఁ బ్రగాఢమగుచున్నది. నీవుభుజించునప్పుడు నీకు భోజనముపై దృష్టిలేదు. నీకు రాత్రులయందు నిద్రపట్టుట లేదు. ఒకవేళ నిద్రపట్టినను దుస్స్వప్నములతో నిండియుండును. పగటి వేళ నిన్నెప్పుడు చూచినను నీవాలోచనములలో మునిఁగిపోయియున్న ట్లగపడుచుందువు, రాత్రినీవు నిదురించునపుడు చూచినచో దుస్స్వప్న ములవలన నీలలాటముకుంచితమై మొగము వికృతమై కానవచ్చుచుం డును. నీకిట్టియాతనం దెచ్చిపెట్టిన విచారమెయ్యది? సామాన్యులగు జమీందారులును, పేదలగురైతులునుకూడఁ బగలంతయును శ్రమ పడి రాత్రులయందు సుఖముగ నిదురింతురు. వంగదేశ రాజాధిరాజు మంత్రి కట్టికొలఁదివిశ్రామమునకైన నధికారము లేదా?

ఇట్లు చెప్పుచుఁ గొంతసేపాగి తండ్రి తనమాటలను బాగుగ వినుచున్నట్లు గ్రహించి విమల మఱియును జెప్పనారంభించెను.

నెలదినములనుండి నీయొద్దకుఁ దఱచుగఁ జాలమందిగూఢ చారులు వచ్చుచుండు టెందులకు? వచ్చినవా రంతయే కాంతముగ వచ్చి యేకాంతముగఁ బోవు టెందులకు? రేయుంబవలు నీవు రహ స్యాలోచనము చేయు టెందులకు? వంగదేశమంత్రి కార్యభారము గురుతర మైనదిగానే యగును. కాని, దేశసంరక్షణము, ప్రజాపాలన

మునే యుద్దేశముగాఁ గలకార్యములను రాత్రి రెండవజాము వేళఁ దలుపులుమూసికొని గూఢచారులతో రహస్యముగ నాలోచించినదప్పుటంత యావశ్యకమా? ఏమియు నెఱుంగని బాలికనగు నే నట్టిరాజకార్యములనుగూర్చి మాటలాడుటంతయుచితముకాదు. నాయపరాధమును క్షమింపుము. నీవు వివేకవంతుఁడవు మఱియు దూరదృష్టికలవాడవు. బాగుగ నాలోచించిచూడుము. క్రూరస్వభావము గలసర్పముగతి వక్రమైనది. ఉదారహృదయుఁ డగుమహాపురుషునిగతి సరళమైనది. సరళ చరిత్రమును, సదుద్దేశమునుగలవారిగతికూడ వక్రమై యుండు నేమిటకు? ఈపలుకులను మనసుంచి వినుము, కపటవర్తనులదురాలోచనములలోఁ బడవలదు. సరళమగుధర్మమార్గము నవలంబించినచో నెవ్వరికిని భయపడవలసినపనిలేదు. మఱియెట్టి విచారమును లేదు. ఎల్లప్పుడును పాపమార్గమునందే భయము. ధర్మమార్గము నిరపాయమై నిష్కంటకమై యుండును.

ఇట్లు మాటలాడుచుండఁగా విమలయుదార లలాటమును, వదనమండలమును ప్రదీప్తములగుచుండెను. ఆమెసముజ్జ్వలనయనములు మెఱసిపోవుచుండెను. విమల పితృవత్సలయగు తనయ. అయిననామెహృదయమున నైసర్గికగౌరవమును, ధర్మబలమును పూర్ణీభవించియుండెను. అంతటిగౌరవము వెలువడి ప్రకటమగుచున్నప్పుడు దానియెదుట—నట్టిగౌరవభావప్రపూర్ణయగుపదునేడేండ్ల బాలికయెదుట—జనాకీర్ణంబగు మహారాజసభలోఁ జతురవాగ్వైఖరినిఁ దన సభాపాండిత్యమును జూపి ప్రశంసాపాత్రుఁడై యున్న సతీశచంద్రుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై నిరుత్తరుఁడై నిలువఁబడిపోయెను.

'ఎల్లప్పుడును బాపకార్యమునందే భయము! ధర్మమార్గము నిరపాయమై నిష్కంటకమై యుండును' అనునాబాలిక వాక్యములఁ బునరుక్తిగ నస్ఫుటస్వరముతోఁ బలుకుకొనుచు సతీశుఁ డామందిరమునుండి వెడలిపోయెను.

ఏడవ ప్రకరణము

Try what repentance can; What can it not?
Yet what can it when one cannot repent?
O wretched state! O bosom black as death!
O limed soul that struggling to be free,
Art more engaged. Help angels, make assay!
Bow stubborn knees! and hearts with strings of steel,
Be soft as sinews of the new born babe,
All may be well.

Shakespeare.

సతీశచంద్రుఁడు వెలుపలకు వచ్చి తనగదిలోనికిఁ బోయెను. అప్పుడొక సేవకుఁడు ప్రభువును సేవింపవలయు నని యచ్చటకువచ్చెను. సతీశుఁడాతని నొకగ్రుద్దుగ్రుద్ది "శకునినిఁ దీసికొనిరమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. అప్పుడా సేవకుఁ డటనుండి వెడలిపోయెను.

వెలుపలనున్న యాతని మందిర మతిప్రశస్తమై యతిసుందరముగ నలంకరింపఁబడి యుండెను. క్రింద మనోహరంబు లగుచిత్రములచే విరాజమానంబు లగుచిత్రకంబళములు పఱుపఁబడియుండెను. ద్వారములయందును, గవాక్షములందును, మనోజ్ఞపరిమళవిలసితంబు లగు పుష్పమాలికలు వ్రేలాడ వేయఁబడి యుండెను. అందందు స్తూపాకారములుగఁ బుష్పరాసులు పోయఁబడి యుండెను. దీపములకు నలువంకలను నలఁజొంపములు వ్రేలవేయ బడియుండెను. సతీశచంద్రుఁ డాసీనుఁడై యున్నచోటు మిగులవెలగల పట్టుదిండ్లచే నలంకరింపఁబడియుండెను. అంతటిసుందరమైన మందిరమునందు— అంతటిమహోపవేశప్రదేశమునందుఁ—గూరుచుండి. మహాబలపరాక్రమశాలియై, మహాధన సంపన్నుఁడై, మహారాజాధిరాజునకు మం

త్రియైయున్న యాసతీశ చంద్రుడుకూడ మ్లానవదనుడై యుండుట కేమి కారణము?

పాతకమహాశయులు మూవంటిదరిద్రులై యున్న యెడల—వారెప్పుడైన నీర్ష్యాపరవశులై యున్నతోద్యోగిజనులం గాంచియున్న యెడల—వారెప్పుడైన వీధివెంబడినే పోవుచుం ద్రోవలో నిలువంబడి పెద్ద మనుష్యుల యాస్థానమందిరమున వ్రేలాడుచుండు గాజుబుడ్లలోని దీపముల నాశానయనములతోం దొంగితొంగి చూచినయెడల—దనావాసస్థానమే సుఖావాసస్థానమని వారు నమ్మియున్నయెడల—మాతోంగూడ వచ్చి లక్షాధికారి యగుశ్రీసతీశచంద్రునిం గాంచి తమ హృదయములను శాంతింపం జేసికొందురుగాక! లోభమునుమాత్రము దూరముగాం జేసికొనవలయును.

సతీశచంద్రునిహృదయము పాపముచేం గలుషితమై, పాపాంధకారముచే నావృతమై యుండెను. ఆపాపరాశిమధ్యమున నొక్క పుణ్యరేఖమాత్రము కానంబడుచుండెను—విమలయం దాతనికిం గలయపత్యస్నేహము నీలకుంతలములలో నరసినశిరోజమువలె నాపాపాంధకారమధ్యమున రేఖాకృతిని గానవచ్చుచుండెను. ఆతడు తనతనయ నతితరముగం బ్రేమించుచుండెను. మిగులమమతతో నతిగారవమునం బెంచుకొనుచుండెను. ఆతడు తనభార్య మరణించినది మొదలు తనయను స్నేహితురాలిగాం జూచికొనుచు నేకార్యమును చేయవలసివచ్చినను ఆమెతో నాలోచించి చేయుచుండెను. ఆకారణముచే నాబిడ్డయప్పుడప్పుడు స్నేహితురాలివలెం దండ్రికాలోచనములను చెప్పుచుండెను. విమల తనతండ్రియం దంతవిశ్వాసముకలదై యుండుటయేకాక, పవిత్రచరిత్రయు, ధర్మపరాయణియు, మానినీమణియు నై యుండెను. ఆమె తనతండ్రిచేయు కపటకార్యములను చూచినప్పటినుండియు నతివికలహృదయయై యుండెను. ప్రకాశము నెదుట నంధకారము మా

యమైపోవును. సత్యము నెడుటను, సరళస్వభావము నెడుటను, పాపకాపట్యములు స్వభావముగ భయపడుచుండును. విమలయెడుట సతీశచంద్రుడు నిరుత్తరుఁడై యుండెను సతీశచంద్రుని చరిత్ర మెంతవఱకు పాపకళంకితమై యుండెనో యాసంగతి విమలయెఱుఁగదు. భక్తిపాత్రుఁడగు తండ్రిచరిత్రము విశేషపాప పూరితమైయుండెనేమో యనుభావము నిర్మలాంతఃకరణముగయామె కొక్కసారియైన దోఁచుటలేదు. అయినను తండ్రిచేయు నూతనాచరణములను, నూతనవ్యవహారములను గాంచుటచే నామెహృదయమున సందేహముదయించుచుండెను.

ఒకానొక సమయమున, నొకానొక సంఘటనముగాని, యొక్కమాటగాని యొకరిసహవాసముగాని మనహృదయద్వారము నొక్కసారిగాఁదెఱచివైచుటచే నాయవకాశమునుండి చింతాతరంగము సముద్రతరంగమువలె నుప్పొంగి మనహృదయమును ముంచివేయుచుండును. మఱచిపోయిన చాలకాలము నాఁటి మాటజ్ఞప్తికి వచ్చును. స్నేహమయి యగుతనయస్నేహ పూర్వకతిరస్కార వచనము లిప్పుడాతని కావిధముగనే యుండెను. హృదయకుహరమున వ్యథయుదయించెను. దానితో వేయివిచారములు వచ్చి ప్రవేశించెను. పూర్వవృత్తాంతములన్నియును స్మృతికి వచ్చెను. చిన్నతనమునందాడిన యాటలును చేసినయధ్యయనమును, స్మరణకువచ్చెను. ఏవిద్యాలాభమాతనివిషయమున విషమయఫలంబుల ధరియించియుండెనో, అట్టి విద్యాలాభమున కారంభదిన మాతనిహృదయమున జాగరితము కాజొచ్చెను. సమవయస్కులగు సహపాఠులతోఁగూడ నధ్యయనశాలకుఁబోయి యాపాఠశాలలో బూర్వమాతఁడు తనసహాధ్యాయులతో నిష్కలంకమై, నిశ్చింతమైయున్న హృదయముతో హాస్య పరిహాస్య సంభాషణముచేసికొనుచుఁ గాలక్షేపము చేసియుండెను. వానినిస్మరిం

చుకొనుచున్న యొంతొ డిప్పుడు వంగదేశమునఁ బ్రధానపురుషుఁడై యుండెను. లక్షాధికారియై యుండెను. ఆద్రవ్యమంతయు వెచ్చపెట్టి నను శోకమహార్తకాలమున నాతని కాపూర్వపునిష్కల్మష హృదయముమరల లభియింపఁగలదా? బాల్యముగడచి యౌవనకాలము తటస్థించినది. ఆకాలము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనఁగా నసిగభీరపాప రేఖాంచిహ్నితమైయున్నట్లు కానవచ్చెను. విద్యాగర్వము, దానిపై ధనగర్వము, దానిపై దుర్ధర్షంబగు ప్రబలోచ్చాభిలాషము! అతనిహృదయమున నాయుచ్చాభిలాషమే భయంకరంబగు విషమయఫలోదయమునకుఁ గారణమయ్యెను.

పిమ్మటఁ బ్రజారంజకుఁడై మహానుభావుడై పేరుపడసినట్టి యున్న సమరసింహునివిచారము సతీశచంద్రుని పామరహృదయమున నుదయించెను. వంగదేశమునకు గౌరవవిజయస్తంభస్వరూపుఁడై ప్రజలకు బ్రియజనకస్వరూపుఁడై జమీనుదారులకు జ్యేష్ఠభ్రాతృస్వరూపుడై కాయస్థకులంబునకుఁ దిలకస్వరూపుడై, సుప్రసిద్ధుఁడైయున్న మహాత్ముఁడగు సమరసింహునిప్రాణములను సతీశచంద్రుడు హరించివైచెను. తెగిపడి రక్తసిక్తమైయున్న సమరసింహునియుత్తమాంగమప్పు డాతనికి దలఁపునకువచ్చెను. సతీశచంద్రుఁడు గజగడ వడఁక నారంభించెను. రక్తమయంబగు నాభిన్నమస్తకము వికారస్వరూపముం దాల్చి తీవ్రదృష్టులతో సతీశచంద్రునివంకఁ జూచుచు 'పాపమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తముగూట కాలస్యము లేదు' అని పలుకుచున్నట్లుతోఁచెను. సతీశుఁడు కన్నులను దెరచినాడుఁజాలకపోయెను అతఁడప్పుడు వెలుఁగుచున్న దీపము నార్పివైచెను. ఓరి మూర్ఖుఁడా? ఈదీపమార్చిన నేమిలాభము ? నీస్మృతిదీపము నెట్లార్పఁగలవు ?

సతీశచంద్రుఁ డాఘోరాంధకారమునఁ గూరుచుండి యేమి యాలోచించుచున్నాఁడు ? ఆవిచారము ననుభవించుట యెవ్వరికి

సాధ్యమగును ? ఆయాతన వేయితేళ్ళు కుట్టినంతకంటెను విశేషక్లేశ దాయకమై యున్నది సతీశచంద్రుఁ డట్టియాతనచే నస్థిరహృదయ యుండై తనలోఁ దానే "ఆపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము లేదా? అట్టి ప్రాయశ్చిత్తమే యున్నయెడల నాహృదయరక్తముతో నైన నభిషే కము చేసి ప్రాయశ్చిత్తము చేసికొందును. ఓ పరమేశ్వరా నీవుతోడ గును చెప్పుడు—ఇఁకముందుఁ గూడ నాబిడ్డ చెప్పినరీతి నాచరించెదను. ధర్మమార్గమునఁ బ్రవర్తించుటకుఁ బ్రయత్నించెదను సత్యము చెప్పు కొందును. క్షమించుటకుఁ బ్రార్థింతును. క్షమించుటకంగీకరింపనిచో నిరర్థకంబగు నాహృదయరక్తముతో సమరసింహునిరక్తప్రవాహ మును వర్థిల్లఁజేసెదను" అని యనుకొనుచుండెను.

ఆయుత్తరక్షణముననే శకుని సోమామందిరమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతఁడు లోపల బ్రవేశించి "ఇదియేమి యంధకారము ! ఈచీఁకటిలో నొక్కరు నెట్లు కూరుచుంటిరి ?" అనియెను.

సతీశుఁ డతిగంభీరముతో "వెలుతురును సహింపఁజాలను. హృదయము గాఢాంధకార బంధురమైయున్నది. నాజీవనాలోక మనం తాంధకారములో సతీశీఘ్రముగఁ గలసిపోనున్నది. నామానావలీ సం పూర్ణము కావచ్చినది." అనియెను.

[illegible] ములు

శకుని యంధ[illegible] న్నయును దీపము[illegible] లకు మారుపలుకఁజాలక యొకసేవకునిం బిలిచి [illegible] మాటలును [illegible] వెలిఁగింపుమని చెప్పెను సేవకుఁడు దీపమును వెలిఁగించి వెడ లిపోయెను.

సతీ—శకునీ ! నీమాటలను విని నేనింతపని చేసితిని తుదకెట్టిఫలము కలిగినదో చూచితివా? నాకుఁ బరలోకము లేనే లేదు. పరిగదా యిహలోకమునైన సుఖము లేకుండఁ బోయినది. ఈపాప సముద్రమున— ఈవిపత్సముద్రమున— నన్నుముంచివైచినవాఁడవు నీవు—ఇంతకంటెను నీవు నాకుఁ జేయవలసిన దింకేమున్నది ? ఇఁక

నన్ను విడిచిపోయి మఱియెవ్వరైన నున్నతశీలురగు మహానుభావులను పాడుచేయుటకు బ్రయత్నింపుము. నేనుచేసినఘోరపాతకమునకు బ్రాయశ్చిత్తమేదియైన నున్నయెడల నిప్పుడు దానినాచరించుటకు నేను బ్రయత్నించెదను.

ప్రభుని గంభీరస్వరము నాలకించి శకుని యుదరమున ప్రభుహృదయమున నుదయించినసంక్షోభమును, క్రోధమును సామాన్యమైనవి కావని గ్రహించి కపటశోకము నభినయించి నాలుగైదు కన్నీటిబిందువులను విడిచి "నేను ప్రభువుల యున్నత గౌరవకాలమునందు వారికి బ్రీతిపాత్రుడనై యుండవలయు ననునభిలాష కలవాడనే కాని యితర దురుద్దేశములు కలవాడను గాను. ఇప్పుడు నిజముగ సర్వనాశనమే దేని సంభవించు నెడల బ్రభువులకు సంభవించుదానిలో నేనుభాగహారిని కావలయుననియే కోరుకొనుచుంటిని గాని నాకితరాపేక్ష నొందియును లేదు" అనియెను.

సతీ—శకునీ! నీమాటలు మిగుల యింపుగా నున్నవి. పరమేశ్వరుడు విషపాత్రమును పాలతో నెందులకు మూసియుంచెనో బోధపడకున్నది.

శకు—నేను పాపాత్ముడనే యగుదును. అట్లు కానిచో బ్రభుభక్తి కిట్టిఫలమెందులకు ఫలియించును?

ఇట్లు పలుకుచు శకుని కన్నీరువిడువనారంభించెను. సతీశచంద్రుడుచూచి ముగ్ధహృదయుడై "నీవు నాకు మేలు చేయవలయుననియే ప్రయత్నించియుంటి వని యెఱుంగుదును. కాని పాపమార్గమునందు సర్వదా విపత్తుకలదు. శకునీ! అదిగాక యున్నతిం గాంచుటకింకొక మార్గము లేదా?" అనియెను.

శకుని తన కన్నీరు నిరర్థకము కాలేదని తెలిసికొని "ప్రభుభక్తియే పాపమైనయెడల నేను పాపాత్ముడనే యగుదును—అంతకంటె వేఱుగ నేనేపాపము నెఱుంగను" అనియెను.

సతీ—ఎఱుఁగకపోలేదు—వంగచూడామణి యగు సమర సింహుని వినాశనముం గూర్చి నాకాలోచన చెప్పినవా రెవ్వరు ?

శకు—రాజాజ్ఞ మూలమున నాతనికి దండన మైనది.

సతీ—మంచిది. ఆతనిజమీా యిప్పు డెవ్వరివశ మైనది ?

శకు—రాజప్రతినిధి ప్రేమతో నేదియెవ్వరికొసఁగినను వారి కది శిరోధార్యమైనదియే.

సతీ—శకునీ! చాలు ! చాలు ! నన్నిట్టిమాటలతోఁ బులిమి పుచ్చి మూఢురాలిఁగ జేయవలదు. ఇప్పుడు నా జ్ఞాననేత్రములు తెఱువఁ బడియున్నవి. అందువలన నాహృదయమునందలి ఘోరాంధకారమును, పాపరాశిని చూచి తెలిసికొనఁగలను. అట్లు తెలిసికొనుట వలన నే సహింపఁజాలకున్నాఁడను, ఇప్పుడు నాతనయచే నుపదేశింపఁబడి విజ్ఞానమును పొందితిని,

అని చెప్పి విమలకును దనకును జరిగిన సంభాషణ మంతయును వివరముగా నాతనికిఁ దెలియఁజేసెను.

శకు—వంగదేశపు రాజాధిరాజునకు మంత్రియగు నాతఁడొక బాలిక మాటకు భయపడుట యుక్తియుక్తముగా నున్నదా ?

సతీ—బాలిక సత్యమును వచించినయెడల నది బాలికా వాక్యమను నెపంబునఁ బరిహరింపఁదగినది కాదు. పాపమార్గమున భయమున్నది’’ అను సంగతి నింతకాలమైన తరువాతఁ దెలిసికొనఁ గలిగితిని.

శకు—ఆజ్ఞయైనచో మనవి చేసికొందును—మీకిప్పుడు సంభవించిన కష్టమేదియో తెలియఁజాలకున్నాఁడను!

సతీ—ఇప్పటికి కాఱుసంవత్సరములకు మునుపు మహారాజు తోడరుమల్లు ప్రథమపర్యాయము వంగబిహారు దేశములను జయించి ఢిల్లీకి వెడలిపోయిన కొలఁదికాలముననే గదా పుణ్యాత్ముఁడగు సమర

సింహుఁడు నాచేఁ జంపఁబడియెను! ఆ పాపకృత్యమును నాచేఁ జేయించుటకుఁ గారణము నీవే కదా?

శకు—ఢిల్లీశ్వరున కధీనమైయున్న వంగబిహారు దేశములకు సేనానాయకుఁడను మహమ్మదుఖానుని యానతిచే సమరసింహుఁడు ఖండింపఁబడియెను.

సతీ—నిజమే. కాని, యది మన పాపకృత్యమైన కపట తంత్రమువలననే జరిగినది. అది జరిగిన రెండేండ్లకు మహారాజు తోడరుమల్లుఁడు రెండవసారి వంగదేశమును జయించినప్పుడు సమర సింహుని మరణవిషయమై యసత్యసమాచారమును చెప్పి మనము తప్పించుకొన్న సంగతి మఱచిపోయితివా?

శకు—అందువలన నేమగును?

సతీ—మరల నిప్పుడు తోడరుమల్లుఁడు సేనానాయకుఁడై, రాజప్రతినిధియై మాంగేరునకు వచ్చియున్నాఁడు. మనకిప్పుడు తర ణోపాయము లేదు.

శకు—ఏకౌశలమువలన నావిద్యమానము లన్నియు నింత వఱకును రహస్యముగా నున్నవో యాకౌశలమే యిప్పుడును సిద్ధ ముగా నున్నది.

సతీ—పూర్వస్మృతిగల తోడరుమల్లుఁడు మనసైన్యముచేఁ బరాజితుఁడు కాజాలఁడు. నీవు మహారాజు తోడరుమల్లు నెఱుంగవా?

శకు—గాని, ఆ తోడరుమల్లుకే మనకౌశలముచేఁ బరాజి తుఁడు కాలేదా?

సతీ—నిజము. కాని యప్పుడాతఁ డొకటిరెండు నెలలుమాత్ర ముండి వెడలిపోయినాఁడు. ఈసారి ప్రతినిధియై వచ్చియున్నాఁడు ఇక్కడనే నివసించియుండును. శకునీ! నీవాలస్యము చేయవలదు. నేను పోయి యాతని దర్శించి జరిగినసమాచార మంతయుం దెలిపి క్షమిం

పవలయు నని వేడికొనియెదను. ఆతఁడొకసారి క్షమించి యున్నాఁడు, మరల క్షమింపఁగలఁడు! అటుతరువాత నేనీ పాపసంసారమును త్యజించివైచెదను. యోగినై నా పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము చేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నించెదను.

శకు—మీరు మనఃపూర్వకముగా నీసంసారమును బరిత్యజింపఁజాలరు. తోడబుట్టువు తనప్రియస్నేహితుఁడగు సమరసింహుఁడన్యాయముగఁ జంపఁబడెనను వార్త సరిగాఁ దెలిసికొన్నచోఁ డతఁ డెంతటిదారుణమైనకార్యము చేయునో మీకు దెలిసినదా?

శకుని వ్యంగ్యోక్తి సతీశునకు మర్మాంతికవేదనను కలిగించెను. కాని యాతఁడేమియు మాటాడక శకుని చెప్పినదే సత్యమనియు, కపటసమాచారము రహస్యముగ నుంచుటయే యావశ్యకమనియు, నదిబయలఁబడినచో దనప్రాణమే నిలువదనియు, నూహించుకొని యిమ్మట మఱికొంతసే పాలోచించి 'శకునీ! నీవు నాకంటెను మిగులఁ బాపాత్ముఁడవు. నీవు పాపమూర్తివే యైయున్నను నీయాలోచనముకంటె నాకు వేఱుగతి లేదు. నీమాటకుఁ బ్రత్యుత్తరము లేదు.' అనియెను.

శకు—మీయొద్దఁ దర్కించుటకు నాకు శక్తి చాలదు. కాని వంగదేశమునకు మంత్రియైయున్నవానిపై ప్రతినిధియొద్దఁ గొండెము చెప్పుట కెవ్వరు సాహసింపఁగలరు? ప్రభూ! నామాట నాలకింపవలయును. ఆఱేండ్లనుండి గోప్యముగానున్న సమాచారము ముందు మాత్రము బయల బడునా? నేనీరహస్యమును గూఢముగా నుంపఁజాలక పోయినయెడలఁ దమసమ్ముఖమునందే ప్రాణత్యాగము చేసికొందును.

ఆశాప్రభావ మతిచమత్కారమైనది. మనుష్యున కనేకసుఖములను, సమాధానములను నొసంగఁగలయాశ యనేకదుఃఖము

లకుఁ గూడఁ గారణ మగుచుండును. మానవహృదయముగూడ నతి విచిత్రమైనది! అది యాశాకుహకోక్తులకు లోఁబడి విహరించుచుండును. విపత్సమయమునందును, రోగసమయమునందును, దుఃఖకాలమునందును, హృదయమునందు ధర్మబుద్ధి ప్రబలమైయుండును. ఆవిపత్తుతీరిపోయినప్పుడు, రోగముకుదిరి యారోగ్యము కలిగినప్పుడు, దుఃఖము వదలి సుఖము లభియించినప్పుడు—ఆధర్మబుద్ధి క్రమముగా దూరమగుచుండును. ఇంతకు మును సతీశుడు విపత్తు నాశంకించుచుండెను. దానితోఁగూడఁ బాపద్వేషమును ధర్మబుద్ధియు నాతని మనంబున జాగరితములై యుండెను. అప్పుడాశ యాతని చెవియందు 'భయమెందులకు? విపత్తెక్కడనున్నది? నట్టిభయమెందులకు? అని ప్రబోధింప నారంభించెను. సతీసు డాశాకుహకోక్తులకుఁ జెవియొగ్గి ముగ్ధుఁడై తనమనంబున 'విపత్తు రాకుండుటకుఁగూడనవకాశమున్నది.' అని యాలోచించుకొనుచుండగా విపద్భయ మంతర్హితమై ధర్మబుద్ధి నశించి పోయెను. మానవహృదయమునందు విపద్భయ మున్నంత ధర్మబుద్ధికూడఁ బ్రబలమైయుండినచో నీప్రపంచమున నింతటిదుఃఖ మెట్లుండఁగలదు?

సతీశుఁడు చాలసేపు యోచించి పిమ్మట 'శకునీ! నీమీఁద భారము వైచి యున్నాఁడను ప్రస్తుతము మనకు వెంటనే యేదైనా విపత్తుసంభవించుట కవకాశమున్నదా?'' అని యడిగెను.

శకు:—ఇప్పుడు గాని మఱియొకప్పుడుగాని మనరహస్యసమాచారము బయలబడుట కెట్టియవకాశమును లేదు. ఒకవేళనట్టిదేదైన సంభవించినను మీవంటివీరపురుషులు కష్టకాలమున నధైర్యమును వహించుటతగునా? ఈవంగదేశమున మీకీర్తిని కొనియాడనివారెవ్వరున్నారు? బ్రాహ్మణకులమునందు మీయన్వయమువంటిపవిత్రమైనది మఱియెవ్వరికున్నది? మీకుఁగలయద్భుతశక్తి యితరులకెవ్వ

రికున్నది? మీవంటియధికారము లింకెవ్వరి కున్నది? మీకింకు గౌర వముకలవా రొరులెవ్వరున్నారు? ఒక్క బాలికమాటవినిసాహసోత్సాహాదిగుణంబులను విడుచుట రాజాధిరాజమంత్రిశేఖరు లగుమీవంటి వారికిఁ దగునా? మీకు నేనాలోచనము చెప్పఁగలుగుదునా? మీరే యాలోచించి చూడవలయును.

సతీశచంద్రుఁ డంతుల కెట్టి ప్రత్యుత్తరము నియ్యక తనమనసునందు "ఇదియేమి? నేను పిచ్చివాడనై పోయితినా? బాలికమాటవిని భయపడిపోయితినేమి?" అని యనుకొనియెను. శశకుని యాతని మొగమువంకఁజూచి యాతనిహృదయభావములను గ్రహించి ప్రకాశముగా "రుద్రపురమునకుఁ బంపినగూఢచారులు కొనితెచ్చినసమాచారమును వింటిరా?" అనియెను,

సతీ—లేదు. ఆవిషయముం గూర్చి యాలోచింపవలసియే యున్నది. సమరసింహునిభార్య సాధారణురాలు కాదని వినియుంటిని. తోడరుమల్లుఁడు దేశమునకు వచ్చినతోడనే యొక యవాంతరమును కల్పింపఁదలఁచియున్నది

శశ—ఆభయ మేమియును లేదు. తోడరుమల్లుఁడు వచ్చుటకు ముందుగనే సమరసింహునివంశము వారినోళ్ళు మూయఁబడిపోవును.

సతీ—అట్లయినచో నేను రుద్రపురమునకుఁ బంపినగూఢచారులు సమరసింహునిభార్యను పట్టితీసికొని వచ్చినారా?

శశ—లేదు. అది యింకను సాధ్యము కాలేదు. అయినను ఆకార్యము శీఘ్రముగనే నెఱవేర్పఁబడును?.

సతీ— ఎందులకు సాధ్యపడలేదు?.

శశ— వారు రెండుదినములకుముందే యావర్తమానమును వినియుండి అయున్నారదనియేవారికాసమాచారమును తెల్పియుండును.

సతీ—ఆపిశాచి మనపనులకన్నింటికి నభ్యంతరము కలిగించు చున్నది. ఆమెను పట్టుకొనఁజాలవా?

శకు—ప్రయత్నములకు లోపము లేదు. కాని యామె యెక్కడనుండునో తెలియుట లేదు. నిజముగా నామెకు పిశాచబల మున్నదని తోఁచుచున్నది, అట్లుకానిచో మనయేకాంత ప్రవర్తన మంతయు నామెకెట్లు తెలియును? వేయిమంది సాధుచారులైనను నామె వాసస్థలమును కనిపెట్టజాలకున్నారు.

సతీ— అట్లయినచో నుపాయమేమి?

శకు—విచారింపవలసినపని లేదు. నెమ్మదిగా నందఱినోట్లను మూతలుపడిపోవును, శకునికపటతంత్రమునుండి యెవ్వరును తప్పించు కొని పోఁజాలరు. మీరు విశ్రాంతి నందవచ్చును.

అని చెప్పి శకుని తన యింటికి వెడలిపోయెను. పోవునప్పు డొకటిరెండుసారులు సతీశునివంకఁ దిరిగితిరిగిచూచుచుఁడనలోఁ దానే "నీకును దరణోపాయము లేదు. నీవును నాచేతిలోనుండి తప్పించుకొనఁజాలవు" అని యనుకొనియెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము

Curse on perjutred ars! dissembling smooth?
Are honor, pity conscience, all exiled?
Is there no pity, no relenting truth?

Burns.

మరునాటిప్రాతఃకాలముననే మంత్రిసతీశుఁడు మాంగిరునకుఁ బ్రయాణమయ్యెను. ఆతఁడు తన కోడురితనువీడుకొని పోవుసమయ మున విమల "తండ్రీ! నీవు వెడలిపోవుచుంటివి. నీవంగీకరించినచో నేను

సుప్రసిద్ధ మగుమహేశ్వరమందిరమునకుఁ బోయి నిశుభముకొఱకు దేవతారాధనము చేయుచుండెదను. నేను కొన్ని దినము లచ్చటనుండ వలయునని తలంచితిని.'' అని చెప్పెను. తండ్రి యందులకు సమ్మతించి ప్రియపూరితవచనములతో నామెనువీడుకొని బయలు దేరిపోయెను. తనయకన్నులనుండి యశ్రుధారలు ప్రవహించి యామెపయ్యెదచెఱఁగును దడిపివైచెను. తండ్రి వెడలిపోయినతరువాత నామార్గము వంకఁ జూచుచున్నవిమల తనలోఁదానే ''హా! తండ్రీ! ఈవిపులప్రపంచమునసేమందభాగ్యురాలికి దిక్కెవ్వరున్నారు ? నీవులేనిచో నీయిహసంసారమంతయు నాకంధకారమయ మేగదా ! భగవంతుఁడు నిన్నునిర్విపన్ను నిగాఁ జేయుఁగాక! నీహృదయము ధర్మమార్గము ననుసరించి పోవునుగాక ! నీసత్యమైనస్వకీయచరిత్ర మాదారమైనదిగా యగును. కాపట్యహీనమైనదియే యగును దుష్టనిమిషమున శకునిగహావాసము నీకు దొరకినది', అని యనుకొనియెను.

సతీశచంద్రుఁడు శకునితోఁ జెప్పిపోవుట కాతనియొద్దకు బోయెను. అప్పుడు శకుని ''మీరు దయచేయవచ్చును. నేనుసమరసింహునిభార్యను సరియైనచోట నుంచి మిగిలినకార్యముల నన్నిటిని నెఱవేర్చుకొని తరువాత మీదర్శనమునకు వచ్చెదను'' అని చెప్పెను. అప్పుడు సతీశచంద్రుఁడు ''ఎట్లుచేయవలయునో యట్లు చేయుము. నీతీక్ష్ణబుద్ధిపై భారముంచి పోవుచున్నాను'' అని చెప్పి వెడలిపోయెను. తరువాత శకుని తనలో ''నాబుద్ధి తీక్ష్ణమైనదియో కాదో వెంటనే తెలిసికొనఁగలవు. విశేషకాలమక్కఱలేదు'' అని యనుకొనియెను.

సతీశచంద్రునకు శకునిమైత్రియలవడి యెనిమిదేండ్లయ్యెను. మొట్టమొదటబరిచయమైనప్పటికి శకుని కిరువదియేండ్లవయసు కలదు. అప్పటికిసతీశచంద్రున కిరువదినాలుగేండ్లుండెను. శకుని చూపులకుఁ జాలసుందరమైనవాఁడు. చిన్నతనమునందే దిక్కులేనిబ్రాహ్మణ

కుమారుఁడని చెప్పుకొని సతీశచంద్రునాశ్రయించెను. సతీశచంద్రుఁడు నిరాధారుఁడగు నాకుమారున కాశ్రయము నొసంగెను—అదిమొదలుగ సతీశునకు వక్షస్థలమునఁ గాలసర్పమును వైచికొనినట్లయ్యెను.

తీక్ష్ణబుద్ధియగు శకుని స్వల్పకాలములోనే సతీశచంద్రుని హృదయమును బాగుగ గ్రహియించెను. అతఁడు సతీశచంద్రుని గర్వమును, ఉన్నతపదాభిలాషమును మనసున గుర్తించుకొని యందునకుఁ దగిన ప్రగాఢాక్షేపణానలమున నాహుతినిఁ జేయనారంభించెను. ఆయాహుతిమూలమున నాయనలజ్వాల దినదినమును గగనమునంటవలయు ననుద్దేశముతో నెగసిపోవుచుండెను. అతిదారుణమదోన్మత్తుఁడగు సతీశచంద్రుని దిగ్భ్రాంతునిం జేసి యాతని జ్ఞానమును నాశము చేసి వైచుచుండెను—అందువలన నాతనికి ధర్మాధర్మజ్ఞానము నశించిపోయినది—ఒక్కసారిగా నాతఁడంధప్రాయుఁడై పోయెను.

శకుని సమయము దొరకినది. అందుని కుటిలమార్గమునం బడద్రోయుట కష్టకార్యము కాదు.—మంచిమంచి యాలోచనములను చెప్పుచుఁ గ్రమముగా నాతఁడు దురాలోచనముల కాతని దింప నారంభించెను. ఆతఁడు తన ప్రభువును సన్మార్గమునుండి దుర్మార్గమునం బడఁద్రోయుట కారంభించి తుట్టతుదకు ఘోరాంధకూపమునఁ బడఁద్రోసి ముంచివైచెను. దానినుండి తప్పించుకొని వచ్చుటకు మనుష్యునకు సాధ్యము కాదు. తరువాత సతీశచంద్రుఁడు కన్ను తెరచి చూచికొనియెను. క్రమముగా నాతనికి తనయవివేకము బోధపడియెను. అప్పుడాతనికిఁ బశ్చాత్తాపముకంటె నుపాయాంతర మేదియు దోఁచుట లేదు. శకునియభీష్టము నెఱవేఱినది. ప్రభువు నాతఁడు సంపూర్ణముగాఁ దనచేతిలోని కీలుబొమ్మగాఁ జేసికొనియెను.

శకుని కాశ్రయ మిచ్చినతరువాత సతీశచంద్రుఁడు స్వల్పకాలములోని యాతని తీక్ష్ణబుద్ధికి మెచ్చుకొని యాతనివినయము మొద

లగుగుణములనాదరించి సంతుష్టాంతరంగుడై యాతనియాలోచనముల నాలకించి యాతనిఁ బ్రేమింపనారంభించెను. దినదినమునకు నాతని యందలి ప్రేమ యతిశయించుచుండెను. తానపుత్రకుండగుటచే శకుని నే పుత్రభావముతోఁ జూచికొనుచుఁ బ్రేమించుచుండెను. ఒకానొక సమయమున నాతనిం దనకుఁ బోష్యపుత్రునిగాఁ జేసికొనివలయునని తలంచుకొనుచుండెను. ఒక్కొక్కసమయమున నాతనికిఁ దనతనయ నిచ్చి పెండ్లిచేయవలయునని సంకల్పించుకొనుచుండెను. కానియాతెం టనే నిరాశ్రయుఁడగుచో కానొక పేద బ్రాహ్మణకుమారునకుఁ దనయ నిచ్చి పెండ్లిచేసినచో గౌరవముగానుండదనుభయముతో శకుని నిల్లటపుటల్లునిగాఁ జేసికొనంజాలకపోయెను. క్రమముగాఁ దనయకు వయసువచ్చుచుండెను. కాని కులీనులయింటియాఁడుబిడ్డ పెద్దదయి నంతమాత్రమున నష్టమేమి? అంతియకాక సతీశచంద్రునకు భార్యా వియోగము తటస్థించినతరువాత బుత్త్రికాప్రేమము ద్విగుణీకృతమై యుండెను. కుమార్తెకుఁ బెండ్లిచేసియత్తవారింటికిఁ బంపినచోఁ దన మందిరము శూన్యమయి యుండును, అందువలననే యామెవివా హామునకు విలంబమగుచుండెను. అందువలననే శకుని నిల్లటపుటల్లు నిగాఁ జేసికొనవలయు ననుసంకల్పము కలిగెను.

పిమ్మటఁ బాపపంకమునందుఁబడి సతీశుఁడు కన్ను తెరచిన తరువాత నాసంకల్పము దూరమైపోయెను. పాపమనునది మిగుల నసహ్యమై దూష్యపదార్థమగుటచేఁ బాపాత్ముఁడగువాఁడు మఱి యొక పాపాత్మునిఁ బ్రేమింపఁజాలఁడు. సతీశచంద్రుఁడు శకునినిఁ బ్రేమిం చుటయాఁగిపోయెను. సమున్నతచరిత్రయై, ధర్మపరాయణియైయున్న తనయను కుటిలస్వభావము గలకపటాచారి యగుశకునిచేతుల కొప్ప గింపవలయునను నుద్దేశము సతీశచంద్రున కసహ్యముగా నుండెను, ఆతఁడు తనలో 'నేనుపాపాత్ముఁడనే యగుదును. కాని పాపమునకుఁ

కూడఁ బరిమితమున్నది. ధర్మపరాయణుఁడగు సమరసింహుని చంపిన వాఁడనయ్యెను నా ప్రేమమునకుఁ బ్రతిబింబస్వరూపిణియగు నాతనయను నరకకూపమునఁ బడఁద్రోయఁజాలను. నానుదుట నేమి వ్రాసియున్నదో యట్లగుఁగాక! విమలధర్మమార్గమునందే యుండును గాక!' అని యీవిధముగా యోచించుకొనియెను. అసంగతియేదియు నాతఁడు శకునికిఁ దెలిపియుండలేదు. శకుని రాజప్రతినిధియొద్దఁ దనవిషయమై యేయొక్క మాటకొంచెము చెప్పినను తనకుఁ దప్పక శిరచ్ఛేదము కాఁగలదని సతీశుఁడు బాగుగ నెఱింగియే యుండెను. ఆకారణమునఁ దనప్రాణము లాతనిచేతులలో నుండుటచే సతీశుఁ డాతనికి దాసుడై పోయెను.

శకుని చాలఁ బాపాత్ముఁడని చెప్పవలసిన యావశ్యకములేదు. సతీశచంద్రుఁడుకూడఁ బాపాత్ముఁడే యగును. కాని యాతనిపాపమునకుఁ బరిమితి యున్నది. ఆతని చరిత్రమునం దొకటిరెండు సద్గుణములుకూడ నున్నవి. ఆతని హృదయమునం దొకటిరెండు మహానుభావములు కూడఁ గానవచ్చుచున్నవి. పాపప్రాయశ్చిత్తమునకై యాతఁ డప్పుడప్పుడు హృదయగ్లాని ననుభవించుచుండెను. శకుని కదియేదియును లేదు. ఘోరతరమైన స్వార్థపరత్వమును, దుర్భేద్యమగు కౌటిల్యమును మాత్రమే యాతని కున్నది.

శకుని మనోవ్యాపారములం దేదియు, సతీశుని మనోవృత్తి యంతటి దుర్దమనీయంబును, వేగవంతమునై యుండలేదు. ఆతని హృదయప్రవృత్తు లన్నియును లోలోననే యిమిడియుండును. అవి యన్నియును ఘోరతరమైన స్వార్థపరత్వము ననుసరించి యుండును. సాలెపురుగు చెట్లయాకులకు వెదకి తిరిగిచూచి యెట్లు మెల్లమెల్లగాఁ దన వలనుపన్ని యాక్రమించుకొనునో యట్లే శకునియు నన్యజనుల మనోవృత్తి వేగములను గ్రహించి మెల్లమెల్లగఁ దన సూక్ష్మజాల

మును పన్ని యాక్రమించుకొనుచుండును. ఆతఁడు చెప్పుచుండు నాలోచనము లతి సూక్ష్మములై యతి దుర్భేద్యములై యుండును. వానిని బాగుగ భేదించి తెలిసికొనుట యెవ్వరికిని సాధ్యముకాదు. ప్రపంచమునంతను బాధించి మానవజాతినంతను నేకీభవింపఁ జేయు స్నేహము, ప్రేమము, దయ, కృతజ్ఞత మొదలగు సుకుమార మనోవృత్తు లాతని హృదయమునకు దూరములై యుండెను. అనేకులను చంచలింపఁ జేసి స్వాధీనము చేసికొను యశస్సునం దభిరుచి, ఉన్నతాభిలాషయు మొదలగు దుర్దమనోవృత్తులు కూడ నాతని హృదయమున స్థానమును పొందియుండలేదు. అందువలన నాతఁడు తన తీక్ష్ణబుద్ధివలనను, గూఢాలోచనముల వలనను నెప్పటికైనఁ దన యభీష్టమును తప్పక సాధించుకొనుచుండెను.

సమరసింహుని భార్య గూఢచారులకు లభియింప లేదని యాతఁడు సతీశునితోఁ జెప్పినమాట యసత్యము. తీక్ష్ణబుద్ధి యగు శకునికి మహాశ్వేతను కనిపెట్టిపట్టుకొనుట యంతటి కష్టకార్యము కాదు, సతీశునితోఁ దానుగూడ మాంగీరునకుఁ బోకుండుటకై యాతఁడట్లు చెప్పియుండెను. శకుని మంత్రజాలములను భేదించుట మనతరము కాదు. పాఠకులారా! మాతోఁ గూడరండు! శకుని కూరుచున్న చోటికిఁ బోయి యాతఁ డేమాలోచించుచుండెనో చూతము. ఏమైనను తెలియవచ్చినచోఁ దెలిసికొందము

చతుర్వేష్టిత దుర్గమునఁ బ్రశస్తంబగు నొక మందిరమున శకుని యొంటిగాఁ దిరుగాడుచుండెను. ఆతఁడు నలువంకలనున్న క్షేత్రములను చూచుచుండెను. దుర్గతలమునఁ బ్రవహించుచున్న తరంగకల్లోలిని యగు యమునానదీ కలకలారావము నాలకించు చుండెను. నడుమనడుమఁ బరిశుద్ధమైయున్న దుర్గమునందలి ప్రశస్తాంతఃపురము వంకకుఁ జూచుచుండెను. ఆతని ముఖమునం దానందలక్షణము—

స్వార్థపరులగు వారికి స్వార్థసాధనమైనప్పుడు తోచుచుండు నానందోల్లాసమువంటి యానందలక్షణము కానవచ్చుచుండెను. అతని హృదయమున నీక్రింది విధముగ నాలోచనము లుదయించెను—

అతి విస్తరంబగు నిజమహియును, ప్రశస్తతమంబగు నిదుర్గమును, అంతఃపురనివాసిని యగు నా పదునేడేండ్ల సుందరీమణియును, శీఘ్రముగ నూత్నాధికారిం బడసి సమరసింహుని ప్రజలును, సతీశచంద్రుని ప్రజలును కొలందికాలములోనే శకునినామమును కీర్తింపంగలరు. తరంగకల్లోలినియగు యమునాతరంగిణికూడ నింకముందు శకుని గౌరవగీతములను గానము చేయంగలదు. విమలా! నీవు నన్నుంజూచి యసహ్యపడియెదవని నేనెఱుంగుదును. కాని యట్లసహ్యించుకొను కాలమిప్పుడు తిరిగిపోయినది. నీకిష్టమున్నను, లేకపోయినను నన్ను నీస్వామిగా నుద్దేశించి కౌంగిలించుకొనక తప్పదు. ఒకవేళ నీవు నన్నుం ప్రేమింపక తిరస్కరించినచో నిన్ను ముక్కలుముక్కలుగం గోసి భూగర్భము చేసివైచెదను—నిన్ను నేను ప్రేమకొఱకు పెండ్లిచేసికొనుట లేదు. ప్రేమయనునది బాలికా బాలకుల స్వప్నమువంటిది, నీరూపలావణ్యములం గాంచి నిన్నుం బాణిగ్రహణము చేసికొనం దలంచుట లేదు. నాకు రూపలావణ్యముల యందంతటియాదరము లేదు. ఆదరముండినను లక్షాధికారి యగువానికి రూపలావణ్యముల కేమికొదువ?— నిన్నిప్పుడే భూగతము చేయకుండుటెందులకు? ఓ సతీశచంద్రా! భద్రము! సావధానుండవై యుండుము! ఇప్పుడే నిన్ను యమమందిరమునకుం బంపుచున్నాండను. అందులకుం దగిన గూఢచారులను నియమించి యున్నాండను! రహస్యసమాచారమంతయును ప్రకటితమగును, మఱియు శకునిదోషములన్నియు నీపై నారోపితములగును. తరువాత నేమగునో తెలిసినదా?—పుత్రసంతానము లేకుండ మరణించిన సతీశుని కాతనియల్లుండగు శకునియే యుత్తరాధికారియగును! తీక్ష్ణబుద్ధియే చిరవిజయమును పొందును!

శకుని యీవిధముగా యోచించుకొనుచు నొకసారి యంతఃపు రగవాక్షమువంకఁ జూచెను. విమల యాగవాక్షపార్శ్వమునందే నిలిచియుండెను. ఆమె తండ్రి వెడలిపోయెను. అయిన నామె తన తండ్రిపోయిన మార్గమువంకనే రెప్ప వేయక చూచుచుండెను. దుఃఖమువలన నామెసమున్నతప్రశస్త లలాటను నందలి నరము లన్నియు నుబ్బియుండెను. నవయనము లశ్రుజలాపూర్ణములై యుం డెను. ఓష్ఠములుసంచలించుచుండెను. ఉన్నతవక్షస్థలముప్పొంగియుం డెను. అశ్రుజలధారలచేఁ బయ్యెదచెఱఁగంతయును దడిసిపోయెను. ఆమె బిగ్గరగనేడ్చుట లేదు. ఆమెహృదయమునందలి గంభీరవ్యసన భావము బాలికలరోదనమువలెఁ బ్రకాశితమై యుండుటలేదు నిశ్శబ్ద ముగ నితరులకగపడకుండ నెడతెగకుండఁ బ్రవహించుచున్న యశ్రు జలంబులచేతనే యాదుఃఖభావము ప్రకటిత మగుచుండెను. అది యొక్కొక్కసారి శాంతించుచుండెను.

శకుని యామెం గాంచి తానునుకన్నుల నీరు వెట్టుకొని యామె నిలిచియున్న గవాక్షమునొద్దకు వచ్చి నిలువఁబడియెను విమల తలయెత్తితిరిగి చూచెను. ఎదుట శకుని నిలిచి యుండెను. క్రోధాస హ్యభావములచే బొమలు ముడివడఁ జిఱుముడిపడుచుదక్షిణమవిమల యటనుండి వెడలిపోయెను. విమలహృదయమునుత్రిప్పుకొనుటకు శకు నిచేసిన దదియే ప్రథమోద్యమము. అది నిష్ఫలమైపోయెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము

Enamoured, yet not daring for deep awe
To speak her love:—and watched his nightly sleep,
Sleepless herself, to gaze upon his lips
Parted in slumber, whence the regular breath
Of innocent dreams arose: them when red morn
Made paler the pale moon, to her cold home
Wildered and wanand panting, she returned.

Shelly,

చతుర్వేష్టితదుర్గమునకైదాఱుక్రోశములదూరమునందిచ్ఛామతీనదీతీరమునఁ బ్రసిద్ధమైన మహేశ్వరమందిరము కలదు. సంధ్యాసమయమునఁ బల్లకి నధిరోహించి విమలయచ్చటకు బయనమయ్యెను ఆమెతోఁగూడ నలుగురైదుగురు వృద్ధస్త్రీలును, చాలమందిపరిచారికలునుగూడనుండిరి. వంగదేశమంత్రి శేఖరునకేకపుత్త్రికయై, యేకప్రియకారిణియైయున్నయువతీమణి యెట్టివైభవముతో వెడలుట యుచితముగ నుండునో యట్టిసమారోహముతోడనే విమల మహేశ్వరమందిరముంగూర్చి ప్రయాణమయ్యెను.

అనేకదూరదేశములనుండియనేకులగుజనులునిత్యమును పుణ్యక్షేత్ర మగునామందిరమునకు వచ్చుచుందురు. వృద్ధస్త్రీలు తమ బిడ్డలు క్షేమముగా నుండవలయునని పూజలు చేయుటకు వచ్చుచుందురు. యువతీమణులుమగబిడ్డలు పుట్టవలయుననునాశతో దేవునారాధింప నేతెంచుచుందురు. రోగులు రోగశాంతికావలయు ననియు యోధులు విజయకాంక్షనెఱవేఱవలయు ననియు కృపణులు ధనము లభియింపవలయు ననియు, యువకులు విద్యాభివృద్ధికావలయుననియు నింకననేకు లనేకవిధములగుకోరికలతో వచ్చి యామందిరమునఁ జేరుచుందురు. ఆమందిరమునందు చిరకాలమునుండి సంపాదింపఁబడినద్ర

వ్యము రాశిరాసులుగాఁబడియుండెను. ఆమందిరమునందలి కట్టడములు దినదినమునకును వృద్ధియగుచుండెను. ఆకట్టడములనడుమ నెత్తైయిన మందిరము! దానికి నలువంకలను సముజ్జ్వలంబులును సమున్నతంబులు నగుసౌధములు వరుసలుతీరి యుండెను. యాత్రార్థులై వచ్చినయాగంతుకులెల్లరు నాసౌధములలో నివసించుచుందురు.

ఆమందిరమునకు నలువంకలను నతివిశాలంబులగుమండపములు కట్టఁబడి యుండెను. ఆనడుమ ప్రదేశమతివిశాలముగా నుండెను. అందువలన నామందిరమున నేవంకనుండి చూచినను కేవలసౌధమాలికాపరంపరయే కానవచ్చుచుండును.

ఆసౌధపంక్తులలోనుండి మందిరాభిముఖముగఁ బోవుటకు నలుదెసలను నాలుగుసింహద్వారములు కలవు. బండ్లుగాని, పల్లకులుగాని యాసింహద్వారమువఱకుమాత్రమే వచ్చుచుండునుగాని యాలోపలఁ బ్రవేశించుట కధికారము లేదు. సింహద్వారములోపల, బ్రవేశించిన తరువాత గొప్పవారు కొద్దివారు ననుభేద మెంతమాత్రమును లేదు. రాజకుమారికయైనను పేదరాలివలె నాసింహద్వారమునుండి మందిరమువఱకును నడచి పోవలసినదే. భస్మాలంకృతుండగుసన్యాసియు నమూల్యమణిభూషణాలంకృతుండగుమహారాజునుగూడ నొక్కఠేదా నిబట్టియీ మందిరమునకుఁ బోవలసినదే. ధర్మమునెఱుటనధికుఁ డెవ్వఁడు? అల్పుఁడు? ధనవంతుఁ డెవ్వఁడు? దరిద్రుఁ డెవ్వఁడు? అందఱు నొక్కటియే'

చుట్టుకొనియున్న సౌధమాలికల నడుమనున్న భూభాగమతి ప్రశస్తమై, యతివిస్తీర్ణమై యుండినను, యాత్రార్థులగుజనులసమాగమంబున నిండి యతిసమ్మర్దముగానుండును. అచ్చటికి యాత్రార్థులై వచ్చువారొక్క యుపాసకులుమాత్రమే కారు. అనేకజాతుల జనులనేకవిధములగుసామగ్రులను విక్రయించుటకుఁ గూడ ననేకదేశముల

నుండి వచ్చుచుండుడు, చిన్నిబిడ్డలకుపయోగించు నాటపామ్రగులను, యువతులకుపయోగించునసేకవిధములగునలంకారములను, ఎల్లరకును పయోగించువస్త్రములు మొదలగువానిని భోజనపదార్థములను ఇతర విధంబులగునుపయోగపదార్థములను తెచ్చి కేయుంబవలు విక్రయిం చుచుందురు. కొందరా రెడ పేరపిలేకుండా నిండిపోవుచుండును.

విమల పరివారముతో కూడ మహేశ్వరమందిరమునకు వచ్చ నప్పటికి రాత్రియయ్యెను. వచ్చి యించుకసేపువిశ్రమించి భోజనము చేయునప్పటికి రాత్రిరెండుజాములయ్యెను. అప్పుడు విమలచెలికత్తె లామెను దేవస్థానమునకంత రాత్రివేళ బోవలదని నిషేధించిరి. కాని విమలహృదయము చింతాపరిపూర్ణమైయుండెను. ఆమె యప్పుడు "నన్ను మన్నింపుడు! నేను దేవదర్శనము చేయకుండ శయనింప జాలను—శయనించినను నిద్ర పట్టదు" అని చెప్పి కొంతమంది తోడ్కొని మెల్లమెల్లగ మందిరాభిముఖులై బయలుదేరెను.

చంద్రోదయమైనది. ఎట్టయెదుట నెత్తయినమహేశ్వరమం దిరము చంద్రాలోకమున నధికతరోజ్జ్వలమై గభీరనీలాకాశపటంబు నం జిత్రింపబడియున్నట్లు కానవచ్చుచుండెను. నలుగడలను సుధాధవ ళితంబు లగుసౌధమాలికలు చంద్రకిరణములలో వెండిపూతపూయబడినవి ధంబున రమణీయకాంతులతో విలసిల్లుచుండెను. ఆసౌధాంతర్భాగము లనుండి యసంఖ్యములగుదీపమాలికల కాంతులు వెలువడుచుండెను. నడుమనున్నభూఖండమంతయు ప్రకాశమానముగజనశూన్యమైయుండెను. పగలెల్లనెంత యోసందడిగనున్న యాప్రదేశమంతయు నప్పుడు నిశ్శబ్ద మిగా నుండెను. అందందు చెట్లచూపులనడుమ గుంపులైయున్న మెఱుగుడుపురుగులు మాలికాకృతులం దాల్చి సంచరించుచు నయ నానందకరంబులై యుండెను. సుగంధవిలసితం బగు చల్లనిగాలినిలిచి నిలిచి వీచుచుండెను. సమీపమున నెత్తుగనున్నవృక్షములనుండి

యతిగంభీర నిస్వనము వినవచ్చుచుండెను. ఆశబ్దముకంటె మఱియేట్టి శబ్దమును లేదు. ఒక్కొక్క గుడ్లగూబకూయుచున్న శబ్దము మాత్ర మప్పుడప్పుడువినవచ్చుచుండెను. దూరమునందున్న గోష్ఠంబునుండి యొకటిరెండుపశువులయంబా రావముకూడా వినవచ్చుచుండెను. నగర గ్రామనివాసు లగుకృషికులు పాడుచున్నగీతము లొక్కొక్కసారి యావాయుమార్గమున వచ్చి వీనులవిందు సేయుచుండెను. అట్టిస్థలమున నంతటినిసమయమున నాగీత మతిమనోహర మైవినబడుచుండెను.

నిశ్శబ్దమై, ప్రశాంతమై యున్న యామార్గమునుండి పోవుచున్నప్పుడావిమలహృదయ మించుక శాంతమయ్యెను. విచారము కూడ కొంతవఱకు దూరమయ్యెను. ప్రకృతినిశబ్దభావమును గాంచి విమలహృదయమున శాంతభావముదయింప నారంభించెను. దేవాగారమునకుః బ్రాతఃకాలమునం దేయొకరిద్దఱు వచ్చియుండిరి. మధ్యాహ్న కాలమునఁ గోలాహలమునకు మితియే యుండదు, సాయంతనమగు నప్పటికాకోలాహలమంతయు క్రమక్రమముగా జల్లబడును. రాత్రియంతటనుకూడను నిర్జనమై నిశ్శబ్దమై శాంతిమయ మైయుండును. అది యంతయును చూచి విమల హృదయమున నొక భావ ముదయించెను ఆమె యీవిధముగా వితర్కింప నారంభించెను. "మనజీవితముకూడ నీవిధముగా నేయుండును. శైశవమునందలిమనఃప్రవృత్తులన్నియు మెల్ల మెల్లగ నుదయించి పోవుచుండెను. యౌవనమునందా ప్రవృత్తులే దుర్దాంత ప్రతాపముతో నీ జగత్సంసార మంతటను నిండిపోవునట్లుండును. వృద్ధత్వమున నవి క్రమముగా నిస్తేజములై శీఘ్రముగ నే శాంతంబును, నిస్తబ్ధంబును, ననంతంబును నగు మహాసాగరమున విలీనములై పోవుచుండును. జలబిందువులవలె నాయనంతసాగరమునఁ గలసిపోవుచుండును. అట్లుండఁగా నింత యడచిపడుటెందులకు? ఇంత దర్ప మెందులకు? ఇంత గర్వ మెందులకు? ఇంత కౌశల మెందులకు?

ఇంత [illegible]? ఇంత క్రోధము, ఇంతలోభము, ఇంత ధనలాలసత్వము, ఇంతి పేరాస, ఇవియన్నియు నెందులకు? ఎవ్వరు చెప్పఁగలరు? విధివిధానమును దెలియఁగలిగినవా రెవ్వరున్నారు? ఒక ముహూర్తములో మఁడి భస్మమైపోనున్న పతంగము తన రెక్కలను విప్పి యాకాశమున కెగురఁ బ్రయత్నించు టెందులకు? ముహూర్త కాలమున మనుజుని పాదభ్రమణముననో, ప్రాతఃకాల రవికిరణ ప్రసారముననో నశించిపోవనున్న శిశిరబిందువు వజ్రకాంతులను ప్రసరింపఁజేయు టెందులకు?

విమలహృదయ యీవిధముగాఁ జింతాప్రవాహమునఁ దేలిపోవుచుండఁగా రాత్రి రెండవజాముగంట వినవచ్చెను. ఆఘంటారావము నలుదెసలనున్న సౌధమాలికలపైఁ బడి ప్రతిహతమై దశగుణములతిశయించి యావాయుమార్గమునుండి బయలుదేరి నిస్తబ్ధమైయున్న యానిశాగగనమున వ్యాపించి సంచరింప నారంభించెను. ఆఘంటాఘోషము నిలిచిపోవులోపల దేవునకు రెండవజాముపూజకు నారంభమయ్యెను. మహాదేవుని యనంతస్తోత్రపఠనమున కారంభమయ్యెను. మేఘగంభీర గర్జాసన్నిభం బగు సామవేద ఘోష మొక్కొక్కసారి మందీభూతమై యొక్కొక్కసారి యుత్తేజితమై యుచ్చరింపఁ బడుచుండెను. ఆ దేవోపాసకుల హృదయము ద్రవీభూతమై కరఁగ నారంభించెను. విమలయు నాగానముతోఁ దన కంఠస్వరమును గూడఁ జేర్చెను. ఆమె హృదయము పవిత్రప్రేమము నందును మునిఁగి తేలుట కారంభమయ్యెను. విమల యామందిరము లోనికిఁ బోవునప్పటికి లోపల నుపాసకులంతగా లేరు. అందఱును వెడలిపోయిరి. అప్పుడు విమల పూజసేయుట కారంభించెను.

ఆమె కొంచెమెచ్చుతగ్గగా నొకజాము సేపటివఱకును మూసిన కన్నులు తెరవకుండ నాడలు కదపకుండ నిలువఁబడి పూజాధ్యానము

లను చేయుచుండెను. ఆమె హృదయమున నెట్టి పవిత్రాభీష్ట ముద యించి యుండెనో యామె వదనమండలమునఁ గూడఁ దదనురూపం బగు భావము చిహ్నితమైయుండెను. విమలకుఁ దల్లి లేదు. అన్న దమ్ములెవ్వరును లేరు. అక్కచెల్లెండ్రును లేరు. మగడు లేఁడు. బంధువులుకూడ నెవ్వరును లేరు. తండ్రియొక్కఁడుమాత్రమే యామె ప్రేమమున కాధారుఁడై యుండెను. జనకుఁడే యామెకు స్నేహ పాత్రుఁడై యుండెను. జనకుఁడే యామెకుఁ బరమబంధుఁడు. జనకుఁడే యామెకుఁ బూజనీయుఁడగు దేవుఁడు. విమల యపార స్నేహప్రవాహ మును, సీమావిరహితమైన భక్తిప్రవాహమునుగూడ వానికేక మాత్రాధారుఁడగు నాతని కభిముఖముగనే ప్రవహించిపోవుచుండెను. ఆమెకుఁ దండ్రిదుఃఖమునందే దుఃఖము; తండ్రి యానందమునందే యానందము; తండ్రి విపత్తునందే విచారము; తండ్రి సంపత్తునందే ధైర్యము—విమల తనతండ్రి జీవనమునందే జీవనములను నిలుపు కొనియుండెను. అట్టి తండ్రి శుభముకొఱకే ప్రార్థనము చేయు చున్న యామె హృదయకవాటము వికృతమయ్యెను. హృదయాంతరమున నతి నిగూఢముగ నున్న కందరము భక్తిరస ముతో నిండిపోయెను. అరజాము సేపటివఱకును విమల దేవతారాధ నము నాచరించెను. అట్లు పూజించి నమస్కరించి లేచి నిలువఁబడి ధ్యానించునప్పటి కామెహృదయము సంపూర్ణముగఁ జింతాశూన్య మై శాంతమయమయ్యెను.

పిమ్మట నామె వెంటనే పూజామందిరమునుండి వెలుపలకుఁ బోవక ముందు సముత్సాహవిలసితంబులగు నయనములతో నామంది రము నలువంకలను గలయఁజూచుచుండెను! ఆమె యామందిరమునకు వచ్చి చాలదినము లయ్యెను. అప్పుడామె కామందిరమున నగపడిన వన్నియును క్రొత్తగనే యుండెను. ప్రశస్తమై నిర్మలమైయున్న యా

నూతనభవనము నామె చూడలేదు. సువర్ణపుష్పాలంకృతంబులగు స్తంభములంగాంచి యామె చాల నాశ్చర్యపడియెను. గోడలపైఁ జెక్కఁబడిన శిలావిగ్రహములు మొదలగుశిల్పములంగాంచి వెరఁగుపడియెను. అటునిటుమెల్లమెల్లగఁ దిరుగాడుచు దేవదాసీజనంబులంగాంచి యామందిరవృత్తాంతములనుగూర్చి తెలిసికొనుచుండెను. తైత్రికుల వ్యాధ నచ్చట లేకపోవుటవలన నామెయౌత్సుక్యమున కెట్టియంతరాయమును కలుగలేదు.

ఒకపార్శ్వమునం దొకపురుషుఁ డొంటిగాఁ బరుండి నిద్రించుచుండెను. విమలదృష్టి యాకస్మికముగ నావంకకుఁ బోయెను. అతిలోకతేజోమయం బగునాతనిసౌందర్యమును నతికోమలంబగుశరీరమును గాంచి విస్మితురాలయ్యెను—మరలఁ దనదృష్టి నటనుండి త్రిప్పుకొనజాలకపోయెను. అయువకునిలలాటము ప్రశస్తమై యుదారహృదయవ్యంజకమైయుండినను, నిద్రించుచున్నప్పుడుగూడ నేదియోయొకవిచారముచేఁ గవచితమై యున్నట్లు తోఁచుచుండెను. కన్నులు మూయఁబడియుండెను. వదనమండలము సముజ్జ్వలమై వీరదర్పకప్రకాశమైయుండెను. విమల యానిద్రించుచున్నపురుషు నాపాదమస్తకమునుగాంచి యాతఁడెవ్వఁడో వీరపురుషుఁడనియు, నేదియోవీరవ్రతమునవలంబించి దూరదేశమునకుఁబోవుచుండెననియు, పోవుచు మార్గమధ్యమునందున్న యామందిరమునుగాంచి యీదేవతాసందర్శనము నకువచ్చియుండవచ్చుననియు, అలసిపోయియో, విశ్రమించుటకు వేఱొకతావు దొరకకపోవుటచేతనో దేవుసందర్శించినతరువాత నిచ్చటనే పరుండియుండె ననియుగ్రహించెను. విమలయబలాహృదయమున వీరభావమున కభావము లేదు కావున నాపురుషుని యలౌకికవీరాకారముం గాంచి యామె యొక్కసారిగా స్తంభితయైపోయెను. తెప్పవాల్పకుండ నాపురుషునివంకనే చూచుచుండెను.

ఆపురుషునకప్పుడు నిద్రాభంగమయ్యెను. అందుచే నాతఁడట్టనుండి లేచి నిలువబడి యెదుటఁ దనదరళనయనయగు నొకతన్వంగి నిలిచియుండుటను గాంచెను. నాలుగుకన్నులు నప్పుడేకమయ్యెను. తోడనే విమలకుఁ దెలివికలిగి తానొకయపరిచితపురుషుని జూచినట్లు బోధయయ్యెను. అంతలో నామెకు సిగ్గునొందుటచేఁ దలవంచుకొని మెల్ల మెల్లగ నామందిరమునుండి వెలుపలకు వెడలిపోయెను.

రాత్రి తెల్లవారినది. ప్రభాతకాలప్రథమ కాంతులు విమల కన్నులలోఁబడియెను. అక్కడక్కడ నొకరిద్దఱు మనుష్యులు వెలుపలకు వచ్చుచుండిరి. విమలకు జనులయెదుట వీధులవెంబడిం దిరుగు నభ్యాసము లేకపోవుటచే సిగ్గుపడి వేవేగముగ విడిదిమందిరమునకుఁ బోవ బయలుదేరెను. ఆమె యింటికిపోయినతోడనే వృద్ధస్త్రీలు "ఇంతసేపటివఱకు నేమిచేయుచుంటివమ్మా!" యని యడిగినచో నామె యేమని ప్రత్యుత్తరము చెప్పఁగలదు?—దేవతారాధనము చేయుచుంటినని చెప్పునా?

విమలకు మఱియొకవిచారము ముదయించెను. ఆవీరపురుషుడెవ్వడు? ఏవ్రతదీక్షచే రాత్రియంతయును దేవతోపాసనము చేసియుండును? అంతటిభాగ్యశాలియగువీరపురుషునకుఁ బ్రార్థనీయంబగుకోరిక యేదై యుండును? అని యీవిధముగ నాలోచించుకొనుచు నామె తనశయనమందిరమునకుఁ బోయెను.

పదియవ ప్రకరణము

Amid the Jagged shadows
Of mossy leafless boughs'
Kneeling im the moonlight
To make her gentle vows;

Her slender palms together prest'
And heaving sometimes on her breast;
Her face resigned to bliss or bale,—
Her face, O ! call it fair not bale,—
And both her eyes more bright than clear'
Aad each about to have a tear,

Coleridge.

రాత్రియంతయును జాగరము చేయుటవలన నించుక సేపు విశ్రమించుటకై విమల తనశయనమందిరమునకుఁ బోయెను. పగటిపూట యగుటచే విశేషించి నిదురపట్టలేదు. ఆకొలఁదినిద్దురకూడ స్వప్నములతోడనే నిండిపోయెను. ఆ దేవమందిరప్రాంగణము, ఆ చంద్రాలోకమందలి మహాదేవస్తోత్రపఠనము, ఆ దేవమందిరమునందలి మహేశ్వరవిగ్రహము, ఆ మహాదేవపార్శ్వమునందలి యుపాసకులు, ఈ మొదలగునవియే యాస్వప్నమున నిండియుండెను.

ఆమె నిద్రనుండి లేచి చూచెను. గదిలోపల నెండవేఁడిమి వ్యాపించి యుండెను. ప్రాంగణమున జనులు తిరుగాడుచుండిరి పక్షుల కాకలీస్వనంబుల వినవచ్చుచుండెను. రాత్రిజాగరణము చేయుటవలన విమలకన్నులు మసకలు గ్రమ్మియుండెను. ఆమె స్వాభావికముగ గౌరాంగి విమలగౌరవంబగు నామెవదనమండలమప్పుడు రక్తవిహీనం బగుటచే మఱింతగౌరమై కానవచ్చుచుండెను. కపోలమునందును, గండస్థలంబులను, నత్రోభాగమునను కూడఁ గొంచెము కొంచెము చెమ్మటపట్టియుండెను. విడి చెదరియున్న కుంతలముల నించుక సవరించి ముడివైచుకొని యామె శయ్యనుండి లేచెను.

ఆమె యాపగలంతయు నన్యమనస్కయై యుండెను. నిన్నటి రాత్రిసంగతులన్నియు నామెకు స్మృతికి వచ్చుచుండెను. అనేకవిధముల నాలోచించుకొనుచు నందులకుఁ గారణమును గ్రహింపఁజాలకుండెను.

మరల నానాఁడు జామురాత్రివేళ విమల దేవతారాధనమునకై దేవమందిరమునకుఁ బోయెను. పగలంతయు నన్యమనస్కయై యున్నను నాపూజాసమయమున నామెహృదయము సుస్థిరమై యుండెను. నమస్కారముచేసి యామెపూజను యథావిధిగ ముగించి వైచెను.

ఆమె యటనుండి లేచినతోడనే మరల నాయపరిచితపురుషునిం జూచెను. అతఁడును, తనపూజను ముగించుకొని లేచియుండెను. విమల తనచిత్తమును బాగుగ వశపరచుకొనువిషయమునఁ జాలసమర్థురాలు. ఆమె తనచిత్తమును స్వాధీనపఱచుకొని క్షణముమాత్ర మాయపరిచితునివంకఁ జూచి యవనతముఖియై యామందిరమునుండి వెడలి పోవుటకుఁ బ్రయత్నించెను.

ఆయువకుఁ డించుకసేపు విస్మితుఁడయ్యెను. రెండుదినములు వరుసగా నాపరమసుందరిని వీక్షించి యుండెను. రెండుదినములు నారమణీమణికూడ నొక్కటేదృష్టితో క్షణమాత్ర మాతనిఁ జూచియుండెను. అప్పుడాతఁడు తనహృదయమునం దారమణి యేదియో యొకవిశేషముంగూర్చి మాటలాడఁ దలఁచి యుండెననియు, నపరిచితుఁడగుతనతో మాటలాడుట కించుకసిగ్గుచే సందేహించుచున్నదనియు, సిద్ధాంతముచేసికొనియెను. తానె యామెయొద్దకుఁ బోయి యడుగవలయునని యూహించుకొనియెను. కాని, యపరిచితురాలును, తరుణీమణియునగు నొకగొప్పయింటియాఁడుబిడ్డతో మాటలాడుట యెట్లు? రెండుదినములవృత్తాంతము నొకక్షణకాల మాలోచించుకొని తుదకాతఁడు ''నేనేపోయి సమాచారమును తెలిసికొనక పోయినచో నిందలివిశేషమేదియో బయలుపడకుండ బోవును. ఆమె యేయుద్దేశముతో నీమందిరమునకు వచ్చియుండెనో యాయుద్దేశము నిష్ఫలమై పోవును.' అని యాలోచించుకొని మెల్లమెల్లగ విమలయొద్దకుఁ బోయి

భద్రా! నే నపరిచితుఁడనయ్యును వచ్చి నీతో మాటాడుచున్నందులకు క్షమియింపవలయును. నీ వేదియో విషయముం గూర్చి నాతో మాటలాడఁదలఁచి యున్నట్లు తోఁచుచున్నది. అట్లయినచోఁ జెప్పవచ్చును!' అనియెను.

విమలకర్ణరంధ్రముల నమృతాభిషేచన మైనట్లయ్యెను. ఆమె సకలావయవములును పులకించి కంపింపఁజొచ్చెను. ఆమె తలవంచి కొంచెము ప్రక్కకై నిలువఁబడి యుండెను.

ఆపురుషుఁ డట్లే చూచుచుండెను. ప్రత్యుత్తరము లేదు. అయిన నారమణీమణి నిలిచినచోటినుండి కదలుట లేదు. ఆతఁడు మరల 'భద్రా! చెప్పఁదగిన దేదియైన నున్నచోఁ జెప్పవచ్చును. వినియెదను. ఇచ్చట నొరు లెవ్వరును లేరు.' అనియెను.

విమలకు విహ్వలత్వమును, కళవళమును చాలసేపు స్థాయియై యుండవు. అప్పుడామె మెల్లగ 'మీ పేరేమి' అని యడిగెను.

పురు—పేరు ప్రస్తుతము గూఢముగా నున్నది. ఇప్పుడు నన్నింద్రనాథుఁడని తెలిసికొనుము.

విను—మీరు మహేశ్వరమందిరమునకు విచ్చేసి పూజచేయుటకుఁ గారణమేమో దానినిగూర్చి నాతోఁ జెప్పవచ్చునా?

ఇంద్ర—సంక్షేపముగాఁ జెప్పెదను—అనాథయై నిరాశ్రయయైయున్న యొక యబలకు సాహాయ్యము చేయవలయు నని సంకల్పించుకొనియుంటిని.

విమ—ఆ సాహాయ్యము ధనమువలన నగునదియా?

ఇంద్ర—కాదు—కాని నీ నపరిచితులగువారికిఁ గూడ నుపకారము చేయవలయునను నుత్సాహముతో నుండుటను గాంచి యానందించుచున్నాఁడను. పరమేశ్వరుఁడు నీకు సుఖము నొసఁగుఁగాక!

విమ—అట్లయినచో నే విధముగ సాహాయ్యము చేయఁదలంతిరి?

ఇంద్ర—విచారణమువలన—నేనిప్పుడు మాంగీరునకుఁ బోయి తెలిసికొనవలయునని తలంచుచున్నాఁడను. కాని నీకీసంగతులన్నియు నెట్లు ?

మాంగీరుపేరు వినినతోడనే విమలకుఁ దనతండ్రి జ్ఞప్తికి వచ్చెను. ఇదివఱకెవరో యపాయము కలుగునను సందేహముకూడ నుదయించెను. అప్పు డామె లజ్జయంతయు దూరమైపోయెను. ఆమె కలవరపడినదై యింద్రనాథునిఁ జూచి "అయ్యా! మీరు వీరపురుషులవలె నగపడుచున్నారు. మీకు విశేషాధికార ముండియుండును. ఈనా ప్రార్థనము నించుక దయతో నాలకించి నెఱవేర్తునని యభయమొసంగవలయునని వేడుకొనుచున్నది" అనియెను.

ఇంద్ర—రమణీమణీ! నాకధికారములేదు. అయినను నీ ప్రార్థనము నెఱవేర్చుటకుఁ దగురీతిఁ బ్రయత్నించి చూచెదను. నీ యభీష్టమేమి ?

విమ—మాంగీరునందు మీరు వంగదేశ మంత్రియగు సతీశచంద్రునిఁ జూడఁగలరు. ఆతఁడిప్పు డపాయమునఁ బడియున్నాఁడు. ఆతనిని రక్షించునట్లభయము నొసంగవలయును.

ఇంద్రనాథుని వదనమండలము గంభీరభావమును దాల్చెను. లలాటము ముడివడియెను. విమల మరలఁ జెప్పఁదొడంగెను. "ఆ విషయమై మీ రాలోచింపనక్కఱలేదు. విపన్నుల నపాయములనుండి యుద్ధరించుట వీరపురుషుల కవశ్యకర్తవ్యము. మఱియు సతీశుడు దుర్మార్గుఁడని జనులమూలమున మీ రెప్పుడైన వినియుండినచో నది యంతయు నసత్యమని తెలిసికొనుఁడు. అది యంతయును శకుని వంచనము."

ఇంద్ర—నీమాటలేవియు నాకర్థమగుటలేదు. స్పష్టముగా దెలుపవలయును. శకుని యెవ్వరు?

నిరు—శకుని సతీశచంద్రునకు శని. ఆ దుర్మార్గుఁడే యెల్ల పాపకార్యములందును దోషియైయుండెను. సతీశచంద్రుని యుదార చరిత్రము దోషదూషితమైనది కాదు. ఓ వీరపురుషా! నీవిప్పుడు సతీశచంద్రునకు సాహాయ్యము చేయుదునని యీ దేవాలయము నందుఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి యభయ మొసంగవలయును.

ఇంద్రనాథుఁడు విమలమాటల నాలకించి విభ్రాంతుఁడై పోయెను. తరువాతఁ గొంతసేపటికి "సతీశచంద్రుఁడు నిజముగా నిర్దోషియే యగునేని నా శరీరమునందలి రక్తము నొలికించియైన నేనాతని రక్షించుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. కాని నీపేరేమి? నీ వెవ్వరు? నా యుపాసనంగూర్చి నీ వెట్లు తెలిసికొంటివి?" అని యడిగెను.

విమ—(మెల్ల మెల్లగ) మీ యుద్దేశము నేనెంతమాత్రము నెఱుఁగను. కాని మీరొక మహావీరపురుషులనియు, నేదో యొక మహాకార్యమును సాధించుటకై మూంగేరునకు బోవుచుంటిరనియు, నా హృదయము నాకు బోధించినది. అందుచే నేను మీ పరిచయము కలిగించుకొనవలయునని తలంచితిని.

ఇంద్ర—నా పరిచయ మింతవఱకుమాత్రమే తెలిసికొనియుండుము. నేనొక కాయస్థజమీందారుని తనయుఁడను. యుద్ధవ్యవసాయమును నేర్చికొనుటకై మూంగేరునకుఁబోవుచున్నాఁడను.

బ్రాహ్మణకుమారిక నిస్తబ్ధయై యామందిరమునుండి వెడలిపోయెను.

పదునొకండవ ప్రకరణము

How he heard the ancient helmsman
Chant a song so wild and clear

That the sailing sea-bird slowly
Poised upon the mast to hear,
Till his soul was full of longing,
And he cried with impulse strong—
"Helmsman! for the love of heaven,
Teach me, too that wondrous song!"

Longfellow,

గంగానదీతీరమున నున్న మాంగీరునగరమునందలి దీపమాలా తమస్సును పాఱఁద్రోలుచుండెను. భాగీరథీతరంగములు కలకలారావములతో జరగిపోవుచుండెను. ఒక్కొక్కసారి దుర్గప్రాకారమునకు బలముగ దాఁకి నురుగులు క్రమ్మ నతివేగముగ బ్రవహించి పోవుచుండెను. అందందు నదీకూలములు విఱిగిపడుచున్న శబ్దములు వినవచ్చుచుండెను. అప్పుడా నిర్మలజల మించుక కలఁగి క్షణములోనే మరల దనగభీరాకారమును దాల్చి ప్రవహించుచుండెను. అందందా నదీతీరమున, దరుషండములు కానఁబడుచుండెను. ఆవృక్షములపై ననేక విధంబులగు పక్షులు సంచరించుచుండెను. ఒక్కొక్కచోటఁ బడవపైఁ బ్రయాణము చేయువారు తీరమునకు వచ్చి సాయంకాలపువంటఁ జేసికొనుచుండిరి. ఆపడవలలో నక్షత్రములవలె మినుకుమినుకు మనునసంఖ్యాదీపమాలికల కాంతులు నలువంకలఁ బ్రసరించుచు గంగాజలమును మెఱయించుచుండెను. ఆకసమునఁ గోటికొలఁది నక్షత్రములు తలసూపుచుండెను. గంగాతీరమున నౌకరిద్దఱు బిగ్గరగాఁ బాటపాడుచుండిరి. నగరమునందలి జనసమ్మర్దము శాంతించుచుండెను.

అప్పుడు గంగానదీతీరమున నొకయౌవనపురుషుఁడొంటిగాఁ దిరుగాడుచుండెను. అతఁడు మనకుఁ బూర్వపరిచితుఁడగు నింద్రనాథుఁడే. ఇంద్రనాథుఁడప్పుడు మాంగీరునకు వచ్చియుండెను. అతఁడాలోచనానిమగ్నహృదయుఁడై యటునిటుఁ దిరుగుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁడు మొంగీరున కెందుకొఱకు వచ్చియున్నాఁడు? అతఁడు సమరసింహునిమరణమునకుఁ బ్రతిహింసాసాధనమునకై వచ్చియుండెను. నిజము. కాని యీప్రతిహింసాసాధన మెట్లు నిర్వహింపవలయును? ఆశ్రయవిహీనుఁడై యసహాయుఁడై, ధనవిహీనుఁడై యపరిచితుఁడై యున్నయాతనికి ప్రతిహింసాధనమునకు మార్గమేమున్నది? మహారాజుతోడరుమల్లుఁడు మొంగీరునం దున్నాఁడు. ఆతనియొద్దకుఁ బోయి విచారింపవలయునని ప్రార్థించినచో నేమైననుపయోగ ముండునా? ఇప్పుడు తోడరుమల్లుఁడు యుద్ధసంబంధములైన ప్రయత్నములందు మగ్నుఁడై యున్నాఁడు. ఇట్లున్నయాతఁ డింకొకవిషయముం గూర్చి కలుగఁజేసికొనునా? వంగదేశము పూర్ణముగ జయింపఁబడకుండ వంగదేశస్థుల న్యాయాన్యాయములనుగూర్చి విచారించు టెట్లు?

ఒకవేళ విచారణ చేయఁగలిగియుండినను నపరిచితుం డగు నాతనివాక్యముల నమ్ముట కవకాశ మెట్లుండును? గౌరవార్హుఁడగు మంత్రికివిరుద్ధముగ నపరిచితుఁడగు నొక జమీందారునితనయుడు చెప్పిన మాటలు నమ్ముట కర్హముగ నుండునా? ఒకవేళఁ దోడరుమల్లుఁడు విచారించుట కంగీకరించినను నింద్రనాథుఁడు సతీశచంద్రునిపై దోషారోపణముచేయకుండుటకై చేసినప్రమాణము నెట్లుత్రోసివేయఁగలఁడు?

మఱియు, ఒక్కసారిగా దోషారోపణము చేయుట యుచితము నుండునా? అపరిచితురాలగు నొకరమణీమణి మహేశ్వరమందిరమునఁ జెప్పినమాటల నింద్రనాథుఁడు మఱచిపోలేదు. ఆమెయు సత్యము చెప్పియున్నదేమో యనుననుమానమైన నాతనికిఁ దొలఁగుట లేదు. ఆమె చెప్పినసంగతియే నిజమైనయెడల సతీశచంద్రుఁడు నిరపరాధి యగును. నిజము తెలిసికొనకుండ సతీశచంద్రునిపై దోషారోపణముచేయుట న్యాయమా?

మఱియు, సుందరి యగునారమణీమణి చెప్పినయాశకుని యనునాతఁడెవ్వరు? ఇంద్రనాథుఁ డాలోచించినకొలఁది నాతని కేమిచేయ

వలయునో నిశ్చయించుకొనుటకు వానిజ్ఞానము నశించునట్లు ప్రారంభించెను. చాలసేపటివఱకును గంగాతటీరమున కొండొకచో పచారుచు నాలోచించుకొనుచుండెను. అతఁడేమియును స్థిరపఱచుకొనఁజాలకపోయెను. “ఇప్పటికేదియు నుపాయము తోఁచుటలేదు. కొన్ని దినములవఱకును మారువసనముదాల్చెదను గాక! సమయము గాంచికొని కార్యసాధనమునకుఁ బ్రయత్నింపవచ్చును” అని నిశ్చయించుకొనియెను.

ఇట్లుండఁగా నాకస్మికముగ నపూర్వదివ్యసంగీతముచే నింద్రనాథుని యాలోచనమునకు భంగము కలిగెను. అతఁడు తలయెత్తి పరీక్షించి చూచెను. వెన్నెలకాంతులచే మిలమిలమెఱయుచున్న గంగానిర్మలజలంబులపై నొక చిన్నదోనె తేలిపోవుచుండెను. ఆదోనెపైఁ గూర్చున్నయాతఁడే యీసంగీతమును పాడుచుండెను. ఆగానమతిమనోహరముగ నేయున్నదో, లేదో మేమెఱుంగము. అది యింద్రనాథుని శ్రవణములకు స్వర్గసంబంధమైనదివ్యగీతమువలెఁ దోఁచెను.

ఆగానమొకసారి రెండుసారులు, మూఁడుసారులు వినఁబడియెను అదియనంతమగుగంగా గీతముతోఁ జేరి వాయుమార్గమున కెగసి సంచరింప నారంభించెను. ఆనౌక క్రమముగాఁ దేలి కదలుచు నింద్రనాథుఁడు కూరుచున్నస్థలమున కాతనిసమీపమునకే వచ్చియాగెను. ఆనౌకయందొక గౌరవార్హుఁడగుపురుషుఁ డొంటిగాఁగూర్చుండి తన మనసువచ్చినపాటలను నిస్సందేహముగఁ బాడుకొనుచుండెను.

ఆతనిం జూచి యాతనిగానము నాలకించియున్న యింద్రనాథున కాతనితోఁగూడ మాటాడవలయు ననునభీష్టము కలిగెను. అప్పుడింద్రనాథు డాతనింగూర్చి మొట్టమొదట మాంగీరునగర సమాచారములవిషయమై యొకటిరెండుప్రశ్నలను ప్రశ్నించెను. అందులకాతఁడుత్సాహముతోఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కొలఁదిసేపటిలోనే వారిరువురకును బరస్పర ప్రేమ ముదయించెను.

ఇంద్ర—మహాశయా! మీరంగీకరించినచో నేనుఁ గూడవచ్చి మీపడవలోఁ గూరుచుండి యీవెన్నెలలోఁ దిరుగుచు మీయపూర్వగానమును చెవులారనాలకించి నాహృదయమును బరితృప్తిపఱచుకొనియెదను.

పురు—మీవంటివారి దర్శనము లభియించుట నాభాగ్యమని తలంచుచున్నాఁడను. దయతోఁ దాము నానౌకలోనికి రావచ్చును. ఈమందభాగ్యుని గానమునందు మీకభిరుచి యున్నయెడల నిస్సందేహముగ నాలకింపవచ్చును.

ఆనౌక మరల బయలుదేరెను. మరల సతిసుందరంబును కరుణారస ప్రపూర్ణంబు నగుగానమువలన నిశాగగనమంతయు నిండిపోయెను.

చాలసేపైనతరువాత నౌకాధికారి "మహాశయా! మీరీమాంగీరునగరమున కెప్పుడు వచ్చితిరి?" అని యడిగెను.

ఇంద్ర—నేనిప్పుడే వచ్చితిని.

పురు—మీపేరేమి? మీనివాసమెచ్చట?

ఇంద్ర—నాపేరింద్రనాథుఁడని తెలిసికొనవలయును. నానివాసమచ్చటికిఁ జాలదూరమందున్నది— నదియా మండలమునందు—

పురు—నదియామండలమునం దేగ్రామము?

ఇంద్ర—ఇచ్ఛాపురము.

పురు—ఇచ్ఛాపురమా? మీజననీజనకుల నామధేయములను చెప్పవచ్చునా?

ఇంద్ర—మీరెప్పుడైన నిచ్ఛాపురమునకుఁ బోయితిరా?

పురుషుఁడించుక సేపు మౌనమును వహించియుండి పిమ్మట "కార్యార్థినై చాలచోట్లకుఁ బోవుచుందును. మీపెద్దల నామము లేమి. ఒకవేళ వారిని నేనుచూచినను చూచియుండవచ్చును" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు తననిజమైననామము నెవ్వరికిని దెలుపకుండ గూఢభావముతో దేశసంచారము చేయుచుండెను. కాని యాపురుషునియొద్దఁ దనతండ్రిపేరున దెలుపకుండ దాచియుంచుటకుఁ గారణమేమియు నగపడుట లేదు. అతఁడు తనలో "నేను నాతండ్రిని నింటి విడిచి వచ్చి చాలదినములైనది. ఈపురుషుఁ డీదినముననే మాగ్రామమునకుఁ బోయి వచ్చినవాఁడైయునట్లు తోఁచుచున్నది. ఈతఁడు మాతండ్రి క్షేమసమాచారమును చెప్పఁగలిగియుండును" అని యోచించుకొని "ఇచ్ఛాపురప్రజమీందారుఁ డగునగేంద్రనాథచౌదరి మాజనకుఁడు" అని చెప్పెను. ఆయపరిచితపురుషుఁ డామాటవిని యదరిపడి చేతులతోఁ గన్నులను మూసికొని "హా! నగేంద్రనాథా! పుణ్యాత్ముఁడవగు నగేంద్రనాథా!" అని పలుకుచుఁ జెదరిపోయిన హృదయమును స్థిరపఱచుకొని "మీపేరింద్రనాథుఁడేనా?" అనియడిగెను.

ఇంద్ర—ఆపేరు నాకెల్లకాలము నుండునది కాదు. అజ్ఞానవాసముచేయుచు దేశములవెంబడిఁ దిరుగుచుండువాఁడ నగుటచే నచ్చటచ్చట నాపేరింద్రనాథుఁ డని చెప్పుకొనుచున్నాఁడను. నానిజమైన పేరు సురేంద్రనాథుఁడు.

"సురేంద్రనాథుఁడు" అని చెప్పినతోడనే యాయపరిచితుని కన్నులశ్రుజలప్రపూర్ణములయ్యెను. అతఁడింకమాటాడలేకపోయెను.

కొంతసేపైన తరువాత నాతఁడు 'నాచిన్నతనమునందు నేనా పుణ్యాత్ముఁ డగునగేంద్రనాథునిగృహంబునఁ గొంతకాలము నివసించియుంటిని. అందువలన మిమ్ములను మాచిన్నతనమునందుఁ జూచియుంటిని. నాపూర్వస్నేహితునిసమాచారముం గూర్చి యడుగుచున్నాఁడను. నగేంద్రనాథులు బాగుగనున్నారా?' అనియెను.

ఇంద్ర—బాగుగనేయున్నారు.

పురు—ఆయన పెద్దకుమారుఁడిప్పు డెచ్చట నున్నాఁడు?

ఇంద్ర—మాయన్నగారు మరణించి చాలకాలమైనది

పుర—ఆతని పేరుపేంద్రనాథుఁడు కాదా?

ఇంద్ర—అవును.

పుర—ఆతఁడెట్లు మరణించినాఁడు?

ఇంద్ర—ఇచ్ఛాపురమునఁ బులులభయము విశేషముగ నున్నది. ఉపేంద్రనాథుఁడు పులినోటఁ బడి చాలకాలమైనది. నేనాతనిని బాగుగ నెఱుంగనేనెఱుంగను. నేనప్పటికిఁ జిన్నవాఁడను. ఇప్పటి కాతడు మరణించి చాలమైనది.

పుర—మీతల్లిగా రెట్లున్నారు?

ఇంద్ర—పెద్దకుమారునిమరణవార్త నాలకించి యతివిహ్వాలయై పుత్రశోకమును సహింపజాలక లోకాంతరగతురాలై పోయినది

ఒకగంటసేపటివఱకును నిరువురిలో నెవ్వరును మాటలాడలేదు. ఒక గంటసేపటివఱకును. దోనె తనంతటఁదానే యాప్రవాహమున దేలి పోవుచుండెను. తరువాత నింద్రనాథుఁడు కన్నెత్తిచూచెను. సంతత ధారగఁ బ్రవహించుచున్న యాయపరిచితుని ముఖమండలమును, ఆతని వస్త్రమునుగూడఁ దడిసిపోయెను. ఇంద్రనాథుడాశ్చర్యపడియెను.

పడవ యొకక్రోశముదూరము వఱకును వెడలిపోయెను. గంగాజలమున వెన్నెలనిగ్గులు మిలమిల మెఱసిపోవుచుండెను. ఆకాశమునఁ దెల్లనిమేఘశకలములు వేగముగ బారిపోవుచుండెను. శోడనే గాలికిఁ జెదరి పోవుచుండెను. అప్పుడుమరలఁ జంద్రకిరణము లావిశాలగంగా నదీజలంబులపై బడిమెఱయుచుండును. ఆకాశము గభీరనీలిమాన్వయమై యుండెను. ఒకటిరెండునక్షత్రములు సిగ్గుపడుచున్న క్రొత్తపెండ్లికూఁతుండ్రవలెఁ దొంగితొంగి చూచుచు మొగము చూపుచుండెను. ప్రపంచమంతయు నిస్తబ్ధమై యుండెను. ఒక్కొక్క

నాటి యొక్కొక్క సంకీర్తనస్వరము దూరమునుండి వాయుమార్గముగ వచ్చి యతని కర్ణంబుల గంగాజలంబునను, పార్శ్వమునందలితరుషండములందును ప్రతిధ్వనియొసగుచుండెను. అప్పుడాగంగానదియందిక నే నౌకయును కానఁబడలేదు. సురేంద్రనాథుఁడు కూర్చున్నచిన్న నౌకమాత్రము దరిసమీపమునకేయొయ్యనఁ బోవుచుండెను.

సాయంకాలము పోయినతరువాత నొక్కసమయమున దీపపుగాంతి కన్నులకు కనఁబడెను. దోనెను నడపుచున్న యాయపరిచితపురుషుఁడు దీపపువెలుగును జూపించి "ఇదియే నాగృహము. దానికిఁగొలఁది దూరములో నున్న సికతాతటమున నామనసు నెలకొనియుండును" అనియెను.

సురేంద్రుఁ డాపురుషునిగంభీరభావమును జూచి వెరగుపడి యాతనివంకనే చూచుచుండెను. అతనికన్నులనిండ నీరునిండి తొలఁకుచుండుటం గాంచి దుఃఖపడి ప్రేమపూర్ణంబు లగువచనములతో "అయ్యా! మీనామము నేనెఱుంగను. మీరేమిపనిచేయుచుంటి రోయది నెఱుంగను. అయినను మిమ్ములను జూచినతోడనే మీరు నాకు స్నేహితు లనియు సోదరులనియు, నాహృదయమునందు చెప్ప శక్యముకానియెంతయోవిధమైన భావ ముదయించుచున్నది. మీకేది యైన విచారమున్న యెడల మీస్నేహితునకు—ఈసోదరునకు నిస్సందే హముగ వివరించి తెలియఁజేసినయెడల, నేను సాధ్యమైనంతవఱకుఁ బ్రయత్నించి మీదుఃఖనివారణోపాయము నాలోచించి చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను" అనియెను.

పురు—మీరు నాయందంతటి యనుగ్రహము కలవారైతిరేని దయయుంచి నాకుటీరమునకువచ్చినయెడల నచ్చట నెల్లసంగతులను మనవిచేసికొందును.

సురేంద్రనాథుఁ డందులకు సమ్మతించెను. ఆదోనెతీరమునకుఁ జేరెను. ఇరువురును మౌనభావముతో దోనెనుండి దిగి యాకుటీరమునకుఁ బోయిరి.

పండ్రెండవ ప్రకరణము

How sweet the days that I have shent,
  In yon sequestered bower:
Those citron trees, still sweet of scent,
  Had then some magic bower,
Or some fair spirit did reside,
  In that sweet curling brook,
Which runs by yon green mountain side
  Now haunted by the rook.'
No charm was in the spicy grove,
  No shirit in the stream,
O'twas the smile of her I love,
  Now vanished like a drea am !

L, C. Dutt

సురేంద్రనాథుఁడు నూతనపరిచితుఁడగుపురుషునిగృహమునఁ బ్రవేశించెను. ఆకుటీరము చిన్నదే యైనను మిగుల రమణీయముగ నుండెను. కుటీరమునకు వెలుపల నొకచిన్నతోఁట కలదు. అందుఁగొన్ని పుష్పాలకుండ్లుకూడ నున్నవి. ఆకుటీరమునకెదుట ననంతమగుగంగానది ప్రవహించుచుండెను. వెనుకవైపున నోవిస్తారంబగునికుంజవనంబును సస్యక్షేత్రములును కలవు. ఆగృహాధికారి మా గీరునగరమున సామాన్యవ్యాపార మేదియో చేయుచుండును అయినను స్వాభావికముగ విచారమువలనను, దుఃఖమువలనను తల్లడిల్లుచున్న వాఁడగుటచే నాతఁడు నగరమునకు దూరముగ నున్న యొకపల్లెకు సమీపముగ నీ కుటీరమును నిర్మించుకొని యిందు నివసించియుండెను. సాయంసమయమున నాతఁడు తన దోనెను తానే నడపుకొనుచు నదియందుఁ దిరుగుచుండును. ఇష్టమువచ్చినట్లు పాడుకొనుచుండును. ఇప్పుడు వారిరువురును బోయి యాకుటీరమునఁ గూరుచుండిరి. అప్పుడా కుటీరాధికారి

యగు నా యపరిచితపురుషుఁడు సురేంద్రునితో నిట్లు చెప్ప నారంభించెను.

"అయ్యా! హృదయమునందుఁ గోపముగాని, దుడుకుతనముగాని యున్నచో వాని నడంచుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. దుడుకుతనముచే నేను చాలవఱకుఁ జెడిపోయితిని. చిన్నతనమునందు నే నెంతయో దుడుకుదనముగా సంచరించుచుండెడివాఁడను. అప్పుడు నేనన్న మాటప్రకారము నాకోరిక తీరకపోయినచో నొకటిరెండు దినము లన్నమునుకూడఁ దినకుండఁ జాల పట్టుదలతో నుండెడివాఁడను. అట్టి తొందరవలన నా సర్వమును బోఁగొట్టుకొంటిని.

చిన్నతనమునం దిట్లుంటిని. కాని స్వాభావికముగఁ జదువుకొనుటయం దాశకలవాఁడనుగనే యుంటిని. ఒక్కొక్కప్పు డుపాధ్యాయుఁడు నన్నన్యాయముగఁ దిరస్కరించుచుండెడివాఁడు. అప్పుడు నాకు స్వభావసిద్ధముగ నున్న కోపము రేఁగుటచేఁ బుస్తకములను విసరి పారవైచుచుండెడివాఁడను. ఎంతఁ గొట్టినను మాటాడుటలేదు, ఏడ్చుటయును లేదు. ఉపాధ్యాయునకు నాయందుఁ జాల విశ్వాసమున్నది. కాని యొక్కొక్క సమయమున నా దుడుకుఁదనముం జూచి కోపపడుచుండెడివాఁడు. ఒకనాఁ డుపాధ్యాయుఁడు నన్నుఁ జాలవఱకు హింసించెను, నే నేడువలేదు. కాని కొంఁది సేపటిలోనే యాబాధకుఁ దాళఁజాలక యచేతనుఁడనై క్రిందఁ బడిపోయితిని. అప్పుడు మాగురుమహాశయునకు బుద్ధివచ్చెను. అప్పు డాతఁడు నన్నుఁ దన బిడ్డంబోలెఁ దొడపై నుంచుకొని శైత్యోపచారములను చేయుటచే నాకు దెలివి వచ్చినది. ఆ దెబ్బతోడనే నాచదువు సాంగమై పోయినది. గురువుగారిఁక నాకుఁ బాఠము చెప్పలేదు. నేను మూర్ఖుఁడనై పోయితిని.

నాతల్లి నన్నెన్నఁడును తిట్టుటగాని కొట్టుటగాని లేదు. ఆమెయే నామనసునచ్చినతల్లి. నామనసు నొవ్వకుండ నన్నామె మిగుల

గౌరవముతోఁ బెంచుచుండెడిది. ఆమెమాటలవలన నాకెన్నఁడును కోపము కలుగలేదు. నేను నాతండ్రియెడలమాత్ర మవిధేయుఁడనై యుంటిని. ఉపాధ్యాయుని విషయమునఁగూడ నట్లేయుంటిని. కాని నేనెన్నఁడును తల్లిమాట కెదురు చెప్పుటలేదు. ఇంటిలోనివా రెవ్వ రెట్లు చెప్పినను, ఎంతభయ పెట్టినను, కొట్టినను. తల్లి చెప్పిన యెట్టి యకార్యమునైనను తప్పక చేయుచుండెడివాఁడను. అయ్యో! అంతటి దయామూర్తియు, ప్రేమస్వరూపిణియు నగు తల్లిని మరల నెట్లు చూడఁగలుగుదును?"

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా నాతనికంఠము రుద్ధమైపోయెను. తల వంచుకొని యాతఁడు కన్నులనుండి సంతతధారలుగా నశ్రువులను బ్రవహింపఁజేయు చుండెను.

సురేంద్రనాథుఁడు మిగుల దుఃఖితుఁడై "అట్లయినచో మీ తల్లి మరణించినదా?" అని యడిగెను.

పురు—ఆమె మరణించినదని వినియుంటిని.

అట్లు కొంతసేపు దుఃఖించినతరువాత తన దుఃఖము కొంత యుపశమిల్లుటయు నాయపరిచితపురుషుఁడు మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను.

"మాతండ్రి దేశమునం దెల్లఁ బ్రసిద్ధిగాంచిన కాయస్థజమీందారుఁడై యుండెను. ఆతనికి విశేషాధికారమును, విశేషసైన్యమును గలదు. ఆతఁడు నన్ను విశేషించి ప్రేమించుచుండెను. నేను చాల బుద్ధిమంతుఁడ నని విని మిగుల నుబ్బుచుండెడివాఁడు. నన్నెవ్వరైన దూషించినచో దీనవదనుఁడగుచుండెడివాఁడు. కాని యాతఁడు తనకు స్వభావసిద్ధమైనకోపమునుమాత్ర మడగింపజాలకుండెను. ఒకానొక దినమున నాతఁడు నాయందెట్టియపరాధమును లేకుండగనే నన్నుఁ గొట్టెను. అంతియ కాక 'ఇకనీమొగముచూడను; ఈయింటినుండి

వెడలిపొమ్ము. అని తీవ్రముగాఁ బలికెను. 'ఇదిగో వెడలిపోవుచున్నాఁడను.' అని చెప్పి నేనాయిల్లు విడిచి బయలు దేరితిని.

ప్రహారములవలనను, తిరస్కారవచనములవలనను కొందఱు పిల్లలు శాంతిహృదయులై యుండినవారై యుండవచ్చును. నేనో క్రోధాంధుఁడనై పోయితిని. నాహృదయమున కోపహోత్రము ప్రజ్వరిల్ల నారంభించెను. ఆయనలమువలనఁ బితృభక్తియును, మాతృప్రేమమునుగూడ నశించిపోయినవి. ఆయనలజ్వాలలలో సంసారసుఖమును తల్లిదండ్రులయాశయును గూడ భస్మీభూతములై పోయినవి. తండ్రి నన్ను వెడలిపొమ్మనియెను. నేనాతనివిడిచి వచ్చితిని. అది మొదలుగఁ బితృగృహము నాకుఁ గలలైపోయినది. ఇప్పటికి నావయసు పదునెం డేండ్లుమాత్రమే.

తరువాత: కొంతకాలము వఱకు నెట్లు కాలక్షేపము చేసితినో యాసంగతులిచ్చట తెలుపవలసినయావశ్యకము లేదు. నాజీవితము నందలియాపదవత్సరములును, మరుభూమియందలి ప్రచండవాయుసంక్షోభమువలెనే గడచిపోయినవి. ప్రచండతయేమో యున్నది, కాని ఫలములేదు ప్రయోజనములేదు. దానివలన నెవ్వరికి నుపయోగము లేదు. ప్రాణిశూన్యమై, నిర్జనమైయున్న పర్వతప్రాంతమునందు మొరయుచున్న సముద్రఘోషమువలె నాహృదయమునం దనేకప్రవృత్తులు దయించి గర్జించిపోవుచుండెను. కాని యాగర్జనముల నాలకించినవా రెవ్వరున్నారు? ఆగర్జనములనువిని యానందించువా రెవ్వరున్నారు? భయంకరకల్లోలములతోఁ బాతాళమునఁ బ్రవహించుచున్న భోగవతీ నదీతరంగమాలికలవలె నాహృదయకందరమున ననేక భావతరంగములు ప్రవహించిపోవుచుండెను. కాని యాప్రవాహము భోగవతీ ప్రవాహమువలెనే యెవ్వరికి నగపడకుండ నంధకారమున బ్రవహించి పోవుచుండెను.

చమున నాకాశ ముజ్జ్వలమైనది. క్షేత్రము లుజ్జ్వలములైనవి. వృక్షములు జ్జ్వలములైనవి. సౌధము సముజ్జ్వలమైనది. గృహపదార్థములన్నియు నుజ్జ్వలములైనవి. వానివలన నుజ్జ్వలమైన యాప్రేమప్రతిమ యుపవసించియుండును. నీలమై నిబిడమైయున్న రమణీయ కేశపాశ మాజ్యోతిర్మయంబగు ప్రేమప్రతిమవదనమండలము నావరించుకొని యుండును. ఆ కాలికామణి సన్నిభ పెదవులు ప్రవాళమణికాంతుల నీనుచుఁ జిరునగవు మొలకలచే విరాజిల్లుచుండును. భ్రమరసన్నిభంబులగు నామెతరళనయనములు నిండుగ ప్రేమాశ్రుపరిపూర్ణములై యుండును. ముఖ మండలమంతయును ప్రేమరసపరిప్లుతమై యుండును. అకస్మాత్తుగ నాకల్పనాశక్తి తంతువు తెగినవీణాగానమువలె నాగిపోవుచుండును. అప్పుడు నేను మూర్ఛితుఁడనై పడిపోవుచుండును.

ఒకానొక దినమున నీవిధముగా రాత్రికడపటిజామునందుఁ గల్పనాప్రవాహమాగిపోవ మూర్ఛితుఁడనై యీగంగాతీరనికుంజవనమునఁ బడిపోయితిని. ఎంతసేపటివఱకట్లు మూర్ఛిల్లిపడియుంటినో చెప్పఁజాలను. ఎవ్వరో మొగముపైఁ జన్నీరు చిలికి వీవనతో విసరుచున్నట్లు బోధమైనది. అప్పుడు నేను మెల్లమెల్లగఁ గన్నుల విచ్చి చూచితిని చెప్పినచో మీరు నమ్మఁజాలరని తోఁచుచున్నది—అది నా ప్రేమప్రతిమ! ఆస్వప్నమునం గాంచిన బాలికయే మూర్తిమతియై వచ్చి నాయొద్దఁగూరుచుండి నామొగమునఁ జల్లనినీరు చిలికి విసరుచుండెను''

ఇరువురును గొంతసేపటివఱకును మౌనమునువహించి యుండిరి. అసంభవంబు లగునావచనముల నాలకించి సురేంద్రనాథుఁడు విస్మితుఁడై పోయెను. తరువాత నాపురుషుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడంగెను.

అదిగో! ఆయగపడుచున్న నికుంజవనమున నేను నివసించుచుందును. ఆకాశమునందు శరత్ప్రభాతపవిత్రచ్ఛాయ యావరించుకొన్న

ట్లు నా హృదయాకాశమునం దంతకంటెను బవిత్రతమమైన యొక వెలుఁగు వెలుఁగుచున్నది. సంధ్యాకాలమునం గోఁచుపలుచని చీకటి యెంత శాంతమై, నిస్తబ్ధమైయుండునో నా హృదయమునందలి ప్రేమ యంతకంటెను విశేషించి శాంతమై, నిస్తబ్ధమైయున్నది. నేనారమణీమణిని కుంజవాసిని యని పిలుచుచుందును. ఏమనిన—ఆనికుంజవనమునందు—''

ఆపురుషునకిఁక ముందుమాట వెడలలేదు. అతఁడున్మత్తునివలె నానికుంజవనమువంకనే చూచుచుండెను—అతనివదనమునం దెట్టి భావమును గోచరించుటలేదు. సంజ్ఞాలక్షణమేదియు నగపడుటలేదు. సురేంద్రనాథుఁ డాతనికి శైత్యోపచారములను చేసి చైతన్యమును గలిగించెను. తరువాత వారిరువురు నితరవిషయములం గూర్చి మాటలాడుకొనుచుండఁగాఁ జాలరాత్రియయ్యెను. అప్పు డిరువురు నన్నదమ్ములవలె నొక్క శయనమునందే శయనించిరి, సుఖనిద్రించిరి.

పదమూడవ ప్రకరణము

> A combination and a form indeed
> Where every god did seem to set his seal
> To give the world assurance of man.
>
> Shakespeare.

మాంగీరునగర దుర్గమధ్యమునం దొక ప్రశస్తమైన మందిరమునందు వీరపురుషుఁ డొక్కఁడు కూరుచుండి యుండెను. అతఁడు క్షత్రియ కులచూడామణి యగు మహారాజు తోడరుమల్లుఁడు.

అప్పుడాతనియొద్దఁ జాలమంది జనులు లేరు. అప్పుడు నలుగురైదుగు రాపుత్రులగు యోధులుమాత్ర ముండిరి. వారందఱు నేకాంత

క:చెను హెచ్చు [illegible] యుంటిరి. సార్వభౌముని కార్యము లందు వారి సాహా[illegible]త్సుకమై యుందురు. ఆ వచ్చినవానిని దీసికొనిరమ్ము.

అప్పుడా సైనికుడు పోయి యాశ్వికుని లోపలఁ బ్రవేశపెట్టి వెడలిపోయెను.

ఈ నడుమ మహాపాతకులకు తోడరుమల్లుని సంగతింగూర్చి యించుక తెలియఁజేయవలసియున్నది.

క్షత్రియ కులావతంసుఁ డగు తోడరుమల్లునివంటి సర్వగుణ విభూషితుఁ డగు వీరపురుషు డీభారతవర్షమున జనియించియుండు నని చెప్పుట కష్టముగాఁ దోఁచును. రత్నప్రసవిని యగు భారతభూమి యందుఁ బుణ్యాత్ములై, ధర్మపరాయణులై యున్న మహాపురుషు లనేకులు జనియించి యుండుటయే. కాక వీరపురుషులకు జన్మదేశ మగు క్షత్రియకులమున ననేకవీరపురుషు లవతరించి యున్నారు,

ముగ నాలోచించుకొనుచుండిరి. ఆ సమయమునందు సైనికుం డొకఁడు వచ్చి ప్రణామము చేసి "మహాస్వామి! గుజ్జపురా తొకఁడు వచ్చి దర్శనముగోరుటకు దేవరయ్యాజ్ఞనిమిత్తమెదురుచూచుచు ద్వారముకడఁ గాచికొనియున్నాఁడు" అని చెప్పెను.

తోడరు—ఏతఁ డెందులకు వచ్చియున్నాఁడో తెలిసికొని రమ్ము.

సైని—తెలిసికొనియున్నాఁడను. దేవరవారి సన్నిధానమునఁ దక్క నింకెవ్వరితోను తెలుపనని చెప్పుచున్నాఁడు.

తోడ—అతఁడు ముసల్మానుఁడా? హిందువా?

సైని—అతఁడు [illegible] కాయస్థజమీందారుని కుమారుఁడు.

తోడ—[illegible] పరాక్రమశాలురగు కాయస్థ జమీనుదారుల [illegible]. వారియొక్క గాలుబల మెనిమిదిలక్షల

మఱియుఁ బ్రాచీన భారతవర్షమునందుఁ దీక్ష్ణబుద్ధిసంపన్నులగు రాజనీతిజ్ఞు లనేకులు పుట్టి ప్రఖ్యాతి నందియున్నారు. తోడరుమల్లుఁడో, పైనిజెప్పిన మూఁడుగుణముల చేతను నలంకృతుఁడై యుండెను.

హిందూధర్మమునం దాతనిభక్తి నిశ్చలమై యుండెనని తెలుపుటకుఁ జరిత్రమునం దనేకోదాహరణములు చూడవచ్చును. ఒకానొక సమయమున నక్బరుషాహాతోఁ గూడ నాతఁడు పంజాబున కావశ్యకమునఁ బ్రయాణముచేసి పోవుచున్నప్పుడు నియమితంబగు నాతని దేవతారాధనకార్యమున కంతరాయము కలిగెను. తోడరుమల్లుఁడు ప్రాతఃకాలమున దేవతార్చనము చేయకుండ నేపనియును చేయఁడు. జలగ్రహణమైనఁ జేయఁడు. అందువలన నాతని దేవతారాధనమునప్పుడు విఘ్నము కలుగుటచే నాఁటిదినమంతయు నిరాహారియై గడపివైచెను. అక్బరుషాహా యెంతచెప్పినను నాతఁ డప్పు డేకార్యమును చేయలేదు. అక్బరునొద్దనున్న మునల్మానుమంత్రులందఱు నాతని శుద్ధవైదికుఁ డని నిందించుచుండిరి. మహానుభావుఁడగు నక్బరుషాహా స్వధర్మావలంబులగువీరపురుషులను సన్మానించుచుండెడివాఁడు. తోడరుమల్లుఁడు వృద్ధుఁడై భారతభూమియందంతట నాతనియశశ్చంద్రికలు నిండి యాతనిపదగౌరవములత్యున్నతావస్థనందియున్నప్పుడుగూడ నాతఁడు వానితోఁ సంతసింపక గంగాతీరమున దేహత్యాగము చేయవలయు నను నుద్దేశముతో ఢిల్లీశ్వరునియనుమతిని పొంది రాజ్యాధికారమును వదలివైచి హరిద్వారమునకు వెడలిపోయి యచట నివసించుచుండెను.

మహారాజుతోడరుమల్లుఁడు వంగదేశమును క్రమముగా మూఁడుసారులు జయించి యాతనిసాహసమునకును, యుద్ధకౌశలమునకును యథోచితప్రమాణములను జూపియుండెను. మొట్టమొదటిసారి మనాయిమఖానునితోడను, రెండవసారి హుసన్ కులీఖానునితోడను వచ్చి వారియధీనమునం దుండి పనిచేసినను, నాతనిసాహసముచేతనే రెండు

పర్యాయములును ఢిల్లీశ్వరునకు విజయలాభము చేకూఱెను. మూఁడవసారి యాతఁడే సేనానాయకుఁడై వచ్చియుండెను, వంగదేశమునందు మాత్రమే కాదు—ఆతఁడు పోయినస్థలములం దన్నిచోట్లను నాతఁడు తనయసాధారణవీరత్వమును చూపియుండెను. గుజరాతునందున్నముష్కరులతోఁ జేసినయుద్ధమునందుఁ దోడరుమల్లుఁడు తనసింహపరాక్రమసామర్థ్యమును ప్రకటించి యుండెను. మూళకరునందు జరిగినగొప్ప యుద్ధమునందు సేనానాయకుఁడగువజీరుఖానుఁడు పలాయనతత్పరుఁడయ్యెను. కాని తోడరుమల్లుఁ డాతనినిషేధించి నిలిపి స్వయముగ యుద్ధము చేసి తనయపూర్వవీరత్వమును జూపినతరువాతనే విజయలక్ష్మియాతనియంకశాయినియయ్యెను. అక్బరుషాహా సైన్యమునందు సేనానాయకు లనేకులున్నారు. కాని వారిలో నెవ్వరును తోడరుమల్లునితో సమానులుకారు.

అక్బరుషాయధికారమునందలి సమస్తభారతవర్షమునందును రాఁదగినపన్నులను రాఁబట్టునుద్యోగభారమునంతను తోడరుమల్లుఁడే వహించియుండె. అంతటిమహాత్కార్యమును నిర్వహించుటయందు తోడరుమల్లుని యపారమైనసూక్ష్మబుద్ధియు ననంతమైనరాజనీతి జ్ఞానమును విరాజమానములై యుండెను.

తోడరుమల్లుఁడు లాహోరునగరమునందు జనియించెను శైశవావస్థయందేయాతనికిఁ దండ్రిమృతుండయ్యెను. ఆతనితల్లి దారిద్ర్యముచే నెన్నియో కష్టముల ననుభవించుచున్నను కుమారునతిప్రయత్నముతోఁ బెంచుకొనుచుండెను. ఆకుమారుఁడు చిన్నతనమునందే తీక్ష్ణబుద్ధికలవాఁడై యొకానొకయుద్యోగమునఁ బ్రవేశించి పనిచేయుచుండెను. క్రమముగా నాఁటఁ డాతనియసాధారణబుద్ధిబలంబున నంతటియల్పోద్యోగమునుండి రత్నపరిపూర్ణమైయున్న యక్బరుషాహాసభారంగమునం దొకయమూల్యరత్నమై ప్రకాశింపఁగలిగెను.

సైనికపురుషుఁడాయపరిచిత పురుషుని తోడరుమల్లునొద్దకుఁ గొనితెచ్చెను. అయాశ్వికుఁడు మహాపాతకుల కపరిచితుఁడు కాఁడు.తోడ రుమల్లుఁ డాతనిం జూచి "కుమారా! నీపేరేమి?" అనిఅడిగెను. యువకుఁడు తన పేరింద్రనాథచౌదరియని చెప్పెను.

తోడ—నీ నివాసమెచ్చట ?

ఇంద్ర—నదియా మండలము నందలి యిచ్ఛాపురమను గ్రామము.

తోడ—మీకెంత సైన్యమున్నది ?

ఇంద్ర—సార్వభౌమ కార్యనిర్వహణంబునకును, దేశసంరక్ష ణంబునకును శాంతిస్థాపనంబునకును వంగదేశమునందు రెండుమూఁడు వేలకాల్బలము మాతండ్రియధీనమునం దున్నది. ప్రకృతమున నేనొ క్కఁడనే సార్వభౌమకార్యసాధనముకొఱకు బీహారుపోడి వచ్చితిని.

తోడరుమల్లుఁ డించుకకోపముతో నిస్తబ్ధుఁడై తీవ్రదృష్టి నాయువకునిం గాంచుచుండెను. ఆయువకునియాకారమునం దుదార భావముకంటె వేఱేమియు నగపడుట లేదు. కొంతసేపై నతరువాత నాయువకునింగూర్చి మరల 'మీతండ్రి సార్వభౌముని కార్యసాధనము నకై కొంతసైన్యము నేల పంపలేదు?' అని యడిగెను.

ఇంద్ర—ప్రభువులయాజ్ఞయైనచో నట్లే పంపఁగలఁడు. ఆజ్ఞ యైనచో నేనిప్పుడు ప్రభుకార్యసాధనవిషయంబునఁ బనిచేయుటకుఁ గుతూహలపడుచుంటిని.

అని చెప్పుచు నింద్రనాథుఁడు తనకరవాలము నొరనుండి వెలు పలకుఁ దీసి పట్టుకొని మరలదాని నొరయందుఁ జేర్చెను.

అటనున్న సాధీఖానుఁడను నొకసేనానాయకుఁ డాతనిం గాంచి 'అయ్యా! నీవు నీకత్తినొరనుండి తీసి పట్టుకొనుటంబట్టి చూడఁగా యుద్ధమునందుఁ నీచేతికత్తి కవమానము కలుగదని తోఁచుచున్నదే! అనియెను.

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా, నింద్రనాథుని కంఠస్వరము క్రోధరుద్ధ
మయ్యెను.

తోడ—నీమాట యుదార హృదయుఁడగు వీర పురుషుని
మాటవలెనే యున్నది. కాని యనేక సమయములయందు క్షాత్త్వము
గూడ బాహ్యౌదార్యము నవలంబించుచుండుట కలదు.

ఆమాట విన్నతోడనే యింద్రనాథుని ముఖము క్రోధరక్తిమం
దాల్చెను. కాని యాతఁడతిశాంతస్వరముతో 'మీా విషయమున

తార్ఖసఖానుఁ డనుమతియొక సేనాయకుఁడు తోడరుమల్లుని వంకఁ జూచి మృదుస్వరముతో 'మహారాజా! ఈయువకుఁడు శత్రువులగూఢచారుఁడుగా నగపడుచున్నాఁడు. ఈతని నప్పుడే యురితీయువారివశను చేయుట మంచిది' అనియెను.

తోడరుమల్లుఁడు వారెవ్వరికిని ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండ మఱింతదృష్టితో నాయువకునివంకఁ జూడ నారంభించెను—ఆయువకుని యాకారమునందుఁగాని, ముఖభావమునందుఁగాని వైలక్షణ్యము గన్పట్టలేదు—మరల విశేషముగఁ బరీక్షింపవలయునను నుద్దేశముతో నాతనింగూర్చి 'నీవేకాకివై మాకార్యసాధనము కొఱకు వచ్చితి నంటివిగదా! ప్రయోజనమేమి?' అని యడిగెను.

ఇంద్ర—నాదొక్క కోరికయున్నది. నాసేవనుూలమున నాప్రభుభక్తిని జూపించి యందువలన మిమ్ములను సంతోషపఱుపఁ గలిగితినేని నేనప్పుడు మీసన్నిధానమున నాకోరికను వేఁడుకొందును. ఇప్పుడు కోరికొన్నచో లాభమేమున్నది?

తోడరు—అనేకసమయములందు శత్రువులు మాసైన్యమునందు విద్రోహము చేయుటకై తమగూఢచారులను పంపుచుందురు. నీవట్టివాఁడవు కావని మేము నమ్ముట కాధారమేమున్నది?

ఇంద్ర—మహారాజా! నేనెన్నటికిని కపటాచరణము చేయువాఁడను గాను. అట్టిదోషము మావంశమునందే లేదు—

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా నింద్రనాథునికంఠస్వరము క్రోధరుద్ధమయ్యెను.

తోడ—నీమాట యుదారహృదయుఁడగు వీరపురుషుని మాటవలెనేయున్నది. కాని యనేకసమయములయందు శీలత్వము గూడ బాహ్యౌదార్యము నవలంబించుచుండుట కలదు.

ఆమాటవిన్నతోడనే యింద్రనాథుని మొగమును క్రోధరక్తిమం దాల్చెను. కాని యాతఁడతిశాంతస్వరముతో 'మీవిషయమున

నేనధమాధముఁడనై కపటాచారము చేయుదునని మీరనుమానించినయెడల సెలవైనచో వెడలిపోయెదను' అనియెను.

తోడరుమల్లుఁ డాయువకునిమాటలం జూచి సంతుష్టాంతరంగుఁడై సన్మానపురస్సరముగ నాతని కొక యాశ్విక యోధపదవి నొసంగెను.

పదునాలుగవ ప్రకరణము

Alas! they had been friends in youth.

Coleridge.

కొన్ని నెలలు గడచినవి. ఇంద్రనాథుఁడు క్రమముగా యుద్ధకార్యములయందుఁ దన నైపుణ్యముం జూపి విఖ్యాతి నందియుండెను. రాజద్రోహు లెల్లరును భాగల్‌పురమునఁ జేరియుండుటవలన భాగల్‌పురమునందును, మాంగీరుమధ్య ప్రదేశమునందును సర్వదా యుద్ధములు జరగుచునే యుండెను.

ఒకానొక దినమున విద్రోహులు సూర్యోదయము నుండి సూర్యాస్తమయమువఱకును తోడరుమల్లుని దుర్గములోఁ బ్రవేశించుటకు తంత్రమును కల్పింపఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. తోడరుమల్లుఁడు వారి యుద్దేశముల నెఱింగియే యుండెను. అనాయాసముగ వారినిఁ బ్రతిరోధించి వారి యుద్దేశములను నిరర్థకములుగఁ జేసివైచెను— ఆతఁ డుదయము మొదలు సాయంతనమువఱకును దుర్గమునం దొక చోటినుండి మఱియొకచోటికి వచ్చుచుఁ బోవుచుండెను. ఆతని యుత్సాహముచేతను, బుద్ధికౌశలముచేతను, రణకౌశలము చేతను, సైనికులు ప్రోత్సాహితులై, శత్రువుల ననాయాసముగ నెల్లకడలను

సంహారించివైచుచుండిరి. తోడరుమల్లుఁ డింతవుముందే యింద్రనాథుని సాహసమును, యుద్ధమునందలి యాతని యుత్సాహమును, చూచి సంతుష్టుఁడై యుండెను. ఇప్పుడాతఁడు పగలంతయును రణముఖమున నుత్సాహముతో నిలిచి శత్రువులను చేతికిఁ దొరకిలేకుండ నరకినరకి తరుమగొట్టినసైన్యముం గాంచి సేనానాయకుఁడగుతోడరుమల్లుడు మిగుల నానందితుఁడయ్యెను. సూర్యాస్తమయసమయమునకు శత్రులు రణరంగమును వదలి భాగల్పురమార్గముగఁ బలాయితులై పోయిరి.

సూర్యాస్తమయమైనతరువాత నింద్రనాథుఁడు దోడరుమల్లుని దర్శనమునకు వచ్చెను—అప్పుడు తోడరుమల్లుడొక్కఁడే తెరపిగా కూర్చుండి యుండుటచే నింద్రనాథునకు దర్శనముచేయుట కాజ్ఞయయ్యెను

ఆనాఁటి యింద్రనాథుని సాహసకార్యములం గాంచుటచేఁ దోడరుమల్లుని హృదయము ప్రఫుల్లమై యుండెను. ఆతఁడా యువకసైనికునితో నాదరసంభాషణమాచరించి తనసమీపమునఁ గూరుచుండఁ జేసికొనియెను. అప్పుడు మఱియెవ్వరు వచ్చుట లేరు.

తోడ—ఇంద్రనాథా! నేఁటియుద్ధమునందు నీవు జూపినపరాక్రమసామర్థ్యముంజూచి సంతసించితిని. నేఁటిమహారణమున నీజీవితము సంశయావస్థలోనుండెను. అట్టిస్థితిలో నీవు బ్రదికియుండుట చాల నాశ్చర్యకరమగు విషయమే యనితోఁచుచున్నది.

ఇంద్ర—మహారాజా! నేనెప్పుడు సైనికుఁడనైతినో యప్పుడే నాజీవితమును రాజకార్యమున కర్పించివైచితిని. యుద్ధమైనతరువాత జీవించియున్నచో నదిమీయాశీర్వాదబలమును, మాతండ్రిపూర్వపుణ్యఫలమునని తలంచెదను.

తోడ—మీతండ్రి గ్రామమునందున్నాఁడా?

ఇంద్ర—ఉన్నాఁడు.

తోడ—నీ కన్నదమ్ములుగాని, యక్క సెల్లెండ్రుగాని యున్నారా?

ఇంద్ర—నాకొక్క యన్న యున్నాఁడు. అతఁడు కాలగతి నందిపోయెను.

ఇప్పుడు నాతండ్రికి నేనొక్కఁడనే కుమారుఁడను.

తోడరుమల్లునిముఖము గంభీరభావమును దాల్చెను. అప్పు డాతఁడు నేటియుద్ధమునందు నీవు మరణించినయెడల నీతండ్రి యెంతగా దుఃఖించునోగదా! పుత్రశోకముచే నాతఁడెంతగా క్రుంగిపోవునోగదా! నాకుఁ గూడనొక్కఁడేకుమారుఁ డున్నాఁడు. అందుకొఱకే నాకింతవిచారము ఆతనికిని నీవయసే యుండును. ఆతఁడును నీవలెనే సాహసము కలవాఁడు. ఆతఁడును నీవలెనే కష్టమనిన వెరపులేనివాడు. మరణమునకు భయపడనివాఁడు—అట్టివాఁడు మహారణంబున మడిసినచోఁ దండ్రితలపైఁ బిడుగుపడినట్లుండదా?—అయినను రాజకార్యమునందు మరణముకంటె వాంఛనీయంబగుపదార్థము వేఱొండేమున్నది? అక్బరుసార్వభౌముని కార్యమునందు దండ్రిబిడ్డలమగు మేమిరువురమును నియమింపఁబడితిమి. ఆకార్యమునందు మాజీవితముల నర్పించుటకు మాకెట్టిసంశయమును లేదు.

ఇంద్ర—మహారాజా! ఈనాటిమాట దూరముగ నుంచుఁడు. ఈనడుమఁ బ్రభువులగుమీరు వృద్ధులయ్యును ఢిల్లీశ్వరునియనేకకార్యములను నిర్వహించియుంటిరి. అధికగౌరవమును, విఖ్యాతిని సంపాదించియుంటిరి. మీవంటిగౌరవము గలవారు, విఖ్యాతులగువారు, ఈభారతవర్షమున హిందువులలో మఱియెవ్వరును లేరు. మీవలెనే సుప్రసిద్ధ కార్యనిర్వాహకులగువా రింకొకరు లేరు.

తోడ—నాకంటెవిశేషగౌరవకార్యనిర్వాహకుఁడగు చాప్రాణస్నేహితుఁ డొకకార్యమునందుఁ బ్రాణముల నర్పించియున్నాఁడు.

ఈమాట చెప్పుచు దోడరుమల్లుఁడు నిట్టూర్పువిడిచెను.

ఇంద్రనాథుఁడు నిస్తబ్ధుఁడయ్యెను. తోడరుమల్లుఁడు మెల్ల మెల్లగ ముందుఁజెప్పనారంభించెను. "ఈదినము నాకానందదినము. శత్రువులు పరాజితులైనసంగతిం దెలిసికొని ఢిల్లీశ్వరుఁడు విశేషముగ సంతోషింపఁగలఁడు. కాని, యీయానందదినమున దుఃఖకరంబగునొక వార్త స్మృతికి వచ్చుచున్నది. నాబాల్యస్నేహితుఁడొక్కఁ డీదినముననే ప్రాణములను విడిచియుండెను. ఇప్పటికి సరిగాఁ బండ్రెండువత్సరము లయ్యెను.

ఇంద్ర—ఆమహాత్ముఁడు యోధుఁడై యుండి ఢిల్లీశ్వరుని కార్యమునందు జీవనదానమును చేసియుండు ననితోఁచుచున్నది.

తోడ—అతనికిఁ జిన్నతనమునుండియు యుద్ధముకంటె నితర వ్యాపార మేదియును లేదు. కాని యాతఁడు ఢిల్లీశ్వరునికొఱకుఁ బ్రాణములను విడిచియుండలేదు. ఢిల్లీశ్వరునకు విరుద్ధముగనే యుద్ధమునందుఁ బ్రాణములను సమర్పించియున్నాఁడు.

తోడరుమల్లునినోటినుండి వెడలినయామాట నాలకించి యింద్రనాథుఁ డదరిపడియెను. తోడరుమల్లుఁడు చిరునవ్వు నవ్వుచునిట్లు చెప్పఁదొడంగెను !—

"ఢిల్లీశ్వరునిసేవకుఁడ నగు నేను ఢిల్లీశ్వరునకు శత్రుఁడై యున్న వానినిగూర్చి ప్రశంసించుచుండుటను విని నీవదరిపడితివని తోఁచుచున్నది. కాని నీవెప్పుడైన ఢిల్లీకిఁ బోయియుందువేని స్వయముగ నక్బరుషాహానోటినుండియే యాతనిపరమశత్రువగుప్రతాపసింహుని ప్రశంసను నీవాలకించి మఱింతయద్భుతపడియుందువు. ఇంద్రనాథా ! అక్బరుషాహాసేవనమునందే నాజీవితము గడచిపోవుచున్నది. అక్బరునకు శత్రుఁడగువాఁడు నాకును శత్రుఁడే కాని సాహసమును, పరాక్రమమును, స్వదేశాభిమానమును చూపినప్పుడు శత్రుఁడైననేమి ?

మిత్రుఁడైననేమి ? యాతని నెల్లరును కీర్తింపక మానరు. ప్రతాపసింహుఁడు స్వదేశము నధీనము చేసుకొనుటకై తన ప్రాణము నొడ్డుగాఁ జేసి పర్వతకందరములందును, మరుభూములందును నివాసము చేయుచుఁ ప్రతిసంవత్సరమును నక్బరుషాహా సైన్యముతో రణోద్యతుఁడగుచున్నాఁడు. ఆతని దృఢహృదయముం గాంచి యక్బరుషాహా మిగుల నబ్బురపడుచుండును. ఇప్పటికి నాలుగుసంవత్సరముల క్రిందట నా ప్రతాపసింహుఁడు హాలదీఘట్టమున జరిగిన మహారణంబునఁ జాల సైన్యమును బోఁగొట్టుకొనియెను. పిమ్మట దుర్గము, రాజ్యము, సంపత్తు, సమస్తమును నష్టపఱచుకొనియెను. కాని యాతఁడా పూనికను, సాహసమును, దృఢప్రయత్నమును మాత్రము వదలలేదు. పర్వతకందరముల నివసించుచున్న యా ప్రతాపసింహుఁ డిప్పటివఱకును స్వదేశమునకై పోరాడుచున్నవాఁడు—ప్రాణములున్నంతవఱకు నిట్లే పోరాడఁగలఁడు శత్రువైననేమి ? మిత్రుఁడైననేమి ఈ భారతవర్షమునందలి హిందువుగాని, ముసల్మానుగాని యా ప్రతాపునిఁ గీర్తింపనివాఁ డొక్కఁడును లేఁడు. భారతవర్షమిప్పుడు ప్రతాపసింహుని యశశ్చంద్రికలచేఁ బరిపూర్ణముగ నిండి వెలుఁగొందుచున్నది''

ఆమాటల నాలకించి యింద్రనాథుఁ డుత్సాహపూరితహృదయముతో నివ్వెరపడి యుండెను. తోడరుమల్లుఁ డింకను జెప్పనారంభించెను.

''కాని నేనెప్పుడు ప్రతాపసింహునివిషయమై యోచించుట లేదు. ఇప్పటికిఁ బండ్రెండువత్సరముల క్రిందట మీవారుదేశమునకు రాజధానియైన చిత్తూరునగరసంరక్షణమునకై తన ప్రాణముల నర్పించిన మఱియొక యోధునికొఱకు విచారించుచుంటిని. ఇంద్రనాథా ! నేటి నీయుద్ధకార్యములం గాంచి సంతుష్టుఁడనైతిని. నేను తక్కినవారి కెవ్వరికిని దెలుపని యొకవిషయముం గూర్చి నమ్మకముతో నీకుఁ జెప్పుచున్నాను. ఒకకథను వినుము. చెప్పెదను——

'నేను నాయౌవనప్రాదుర్భావసమయమున దేశపర్యటనము సేయుచుఁ గ్రమముగా మీవారు దేశమునకుఁ బోవుచుంటిని. ఒక పందివేఁటలో నా ప్రాణములను విడువవలసినదే. అప్పుడు రాక్షసబలముగల యొక మహాయోధుని యమోఘ భల్లాఘాతముచే నావరాహము మరణించెను. అందువలన నేను జీవింపఁగలిగితిని. ఆవిరళశౌర్యుఁడగు నాయోధుఁడు సార్యమహాలుపర్గమునందలి తిలకసింహుఁడు.

క్రమముగాఁ దిలకసింహునకును నాకును విశేషమైత్రి యేర్పడియెను. నేనప్పు డాతని యసాధారణగుణగణంబులను గ్రహించి యానందించుచుంటిని. ఆతఁడును నాయందు విశేషానురాగము కలిగియుండెను. క్రమముగా మాస్నేహభావము సత్యమైనబంధుభావముగాఁ బరిణమించినది.

ప్రాణబంధుత్వమొక్కసారియే లభియించును. కాని రెండుసారులు లభియింపదు. ఇంద్రనాథా! నీవు నారీమణులప్రేమము విషయంబునఁ జాలవఱకుఁ జదివియుందువు, వినియుందువు. కాని యౌవనమున సరళస్వభావముగలయుత్సాహపరిపూర్ణహృదయు లగునిరువురు పురుషులనడుమ నుదయించుప్రణయమువంటిప్రణయము ప్రపంచమున మఱియొకచో నుండునని నేను తలంపఁజాలను.

నేను డిల్లీశ్వరునికార్యమునందు నియుక్తుఁడనైన పిమ్మట దిలకసింహునిఁగూడ నీకార్యమునకుఁ బురికొల్పవలయునని నే నెంతయో ప్రయత్నించితిని. ఆతనియంతటిమహారణపండితుఁడును, పరాక్రమనిధియు, నగుమహాయోధుఁ డీకార్యమున కంగీకరించినచో నాతని గురువుగా గౌరవింపనివాఁడు డిల్లీశ్వరుని సేనానాయకులలో నొక్కఁడును నుండకపోవును. తిలకసింహుఁ డందుల కంగీకరించిన యెడల నీసరి కాతఁడు నంగ దేశమునకును, దక్షిణదేశమునకును గూడ శాసనకర్తయైయుండును.

కాని తిలకసింహుఁ డందుల కంగీకరింపలేదు. అతఁడు నాప్రస్తావమున కుత్తరముగాఁ జెప్పినమాట లిప్పటికిని నాహృదయమున కంకితములై యున్నవి. అతఁడు 'నాజనకుడును, పితామహుఁడును, ప్రపితామహుఁడును గూడ మీవారు ప్రభుని రాజ్యమునందు రాజసేవావ్రతము నవలంబించి పనిచేసియున్నారు. నేనుఁగూడ నా కార్యమునే చేయుదును. డిల్లీశ్వరుఁడు చిరకాలమునుండి మీవారు దేశమునకు శత్రుఁడై యున్నాఁడు ఆతనితో మాకెంతమాత్రమును సంపర్కము లేదు. అంతియకాక డిల్లీశ్వరుఁడు చిత్తూరుదుర్గము నపహరింపఁదలచి ప్రయత్నించుచున్నట్లు వినియుంటిని. ఆతఁడాయుద్యమము ననుసరించి చిత్తూరులకు వచ్చినప్పు డాతఁడొక్కసారి యీతిలకసింహుని జూడఁగలఁడు' అని చెప్పియుండెను.

ఆవీరపురుషుఁడు చెప్పినట్లే చేసి తనగౌరవమును గాపాడుకొని యుండెను. డిల్లీశ్వరుఁడు చిత్తూరుదుర్గము నాక్రమించినప్పుడు తిలకసింహుఁడు తనసింహపరాక్రమముంజూపి దుర్గసంరక్షణమునకై తన ప్రాణములనర్పించివైచెను. డిల్లీశ్వరుఁడదియంతయును స్వయముగఁ జూచినాతోఁ జెప్పియున్నాఁడు.

ఇట్లు చెప్పి తోడరుమల్లుఁడు చాలసేపటివఱకును మాటాడ లేదు——మెల్లమెల్లగ నాతనిగభీరాకారము మలినమయ్యెను. మహాయోధుఁడగు నాతని గండస్థలమునుండి యొకటిరెం డశ్రుబిందువులు జారిపడియెను. ఆయశ్రువుల నడంచుకొని తోడరుమల్లుడు మరలఁ జెప్ప నారంభించెను.

ఇంద్రనాథా! ప్రతాపసింహుఁడు మనకిప్పుడు ప్రబలశత్రుఁడై యున్నాఁడు. తిలకసింహుని తనయుఁ డగు తేజసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని యధీనమునందుండి యుద్ధము చేయునని తెలియవచ్చినది. డిల్లీశ్వరుఁడు నన్ను మీవారునకుఁ బంపినచో నామిత్రుని ప్రియతన

మునితో యుద్ధముచేయుటకు నేను సంశయించుచున్నాఁడను. కాని శత్రువునందు గుణమున్నచో దానిని శ్లాఘించుట తప్పుగాదు. ప్రాణబంధుఁ డగు నాతఁడు విధివిధానమున శత్రుపక్షమువాఁ డైనప్పు డాతని మరణమును గూర్చి యొక్క కన్నీటిబిందువును విడుచుట యకార్యకరణము కానేరదు.''

పదునేనవ ప్రకరణము

Prisoner! pardon youthful fancies;
Wedded? If you can say no!
Blessed is and be your consort;
Hopes I cherished, let them go!

Wordsworth.

ఇంద్రనాథుఁడు తోడరుమల్లు నిబిడారమునుండి విచారము తోడను, నాశ్చర్యముతోడను, దుఃఖముతోడను నిండిన హృదయముతోఁ దన బిడారమునకు వచ్చెను. అట నొక్కఁడు నేకాంతముగఁ గూరుచుండి మీరావారును గూర్చియు, ప్రతాపసింహుని గూర్చియు, తిలకసింహుని గూర్చియు యోచించుకొన నారంభించెను.

ఇంద్రనాథుఁ డిట్లు యోచించుకొనుచుండు సమయమునం దొక సేవకుఁడువచ్చి యొక యుత్తరము నాతని కిచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁడు దానినందుకొని యొకసారి, రెండుసారులు, మూఁడుసారులు చదివెను. కాని యందలి మర్మము నాతఁడు గ్రహింపఁజాలకపోయెను. ఆయుత్తరమునం దీవిధముగా వ్రాయఁబడి యుండెను.

"నీబుద్ధికౌశలముం గూర్చి చాల వింతపడితిని. ఎవ్వానిఁ దమ కౌశలముమూలమునఁ బరాజితునిం జేయుటకు భారతవర్షవాసులం

డెవ్వరికిని సాధ్యముకాదో యట్టివాని కన్నులలో నీవు మన్నుఁ గొట్టితివి. మేముగూడ నామార్గమునే యవలంబించెదము. ఏమనిన_ పతనోన్ముఖం బగు మందిరమును వదలిపోవువాఁడే బుద్ధిమంతుఁడు. నేఁటిరాత్రి జామునకైన తరువాత నీవు శ్మశానవాటికయందు దర్శన మీయవలయును.”

ఆ యుత్తరము నందలి వాక్యములయర్థమును గ్రహించుట యసాధ్యముగ నుండెను. “భారతవర్షమందెవ్వరికిని కాలముచేఁ బరాజితునిం జేయుట కసాధ్యమైనవాఁడు” అంతటివాఁ డెవ్వరు? మహారాజు తోడఁ దుల్యుఁడై యుండునని తోఁచుచున్నది. కాని యాతని కన్నులలో మన్నుగొట్టినవాఁ డెవ్వరు? పతనోన్ముఖమైన గృహమనఁగా నేమి? ఈయుత్తరము నెవ్వఁడో రాజవిద్రోహి యగు నాతఁడు వ్రాసియుండునని యింద్రనాథుఁ డూహించుకొనియెను. శ్మశానభూమికిఁ బోవుట కర్తవ్యమా? ఇంద్రనాథుఁడు కొంతసే పాలోచించి యచ్చట కవశ్యముగఁ బోవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. “పోయినచో భయమేమి? ఏదేనొక కపటతంత్రము బయలుపడఁగలదు.” అని యాతఁ డూహించుకొని యింద్రనాథుఁడు రాత్రివేళ నియమితసమయమున కాసంకేతస్థలం బగు శ్మశానవాటి కకుఁ బోయెను. ఆతనితోఁగూడ మఱియెవ్వరును లేరు. కరవాల మొక్కటిమాత్రమే యాతనికి సాహాయ్యమై యుండెను.

రాత్రిగాఢాంధకారబంధురమై యుండెను. ఆకాశముసాంద్రనీల మేఘచ్ఛన్నమై యుండెను. ఒక్కొక్క కారుమబ్బు బయలుదేరి క్రమముగఁ బోయి పశ్చిమాకాశమునఁ గ్రమ్ముకొనుచుండెను. ఆవంక క్షణక్షణమునకును మెఱపులు మెఱయుచుండెను. ఆ మెఱపుల వెలుతురున నాభయంకరశ్మశానస్థలంబున నొక్కొక్క పదార్థము కన్నులఁ బడుచుండెను. ఒకవంక శవదహన మగుచుండెను. ఒకవంక భస్మ

రాశియం దవశిష్టానలము రగులుకొనుచుండెను. ఒకవంక నగ్నిజ్వాల లెగసి దట్టమైయున్న యాయంధకారమును వెలిగించుచుండెను. ఆ వెలుతురువం దాయంధకారమున ననేకవిధంబులగు ఛాయలు గోచరములగుచుండెను. సమీపమునందున్న తరుపంక్తులలో వాయువేగమువలన వివిధంబులగు నద్భుతశబ్దములు శ్రవణగోచరము లగుచుండెను. ఆఛాయలను జూచుటవలనను, ఆశబ్దములను వినుటవలనను నింద్రనాథుని స్వభావసాహసహృదయముకూడ నొక్కొక్కసారి స్తంభితమైపోవుచుండెను. ఆతని కొక్కొక్కసారి భయంకరాకారము లగపడుచున్నట్లుండెను. ఆవంకకుఁ బోయి చూడఁగా ధూమరాశి పైకిలేచి మెల్లమెల్లగఁ జెట్లనీడలక్రింద నంధకారమునఁ గలసిపోవుచున్నట్లు స్పష్టపడుచుండెను. గగనమండలము క్రమముగా నంధకారచ్ఛన్న మగుచుండెను. గాలియు క్రమముగ నతిశయించి భయంకరధ్వానములను చేయుచుండెను. గంగాతరంగములు క్రమముగ నత్యున్నతములై భయంకరము లగుచుండెను. ఆసమయమున నాకసమున నొక్కనక్షత్రమైన నగపడుటలేదు. దూరమునందు జంబుకములు వికటారావములు సేయుచుండెను. ఆ భయంకరారావములు ప్రేతపిశాచాట్టహాసధ్వనులవలె శ్రవణదారుణములై యుండెను.

దట్టమైయున్న యడవివైపున నాచీఁకటిలో భయంకరంబులగు రెండాకృతులు కానవచ్చుచున్నట్లుండెను. ఇంద్రనాథుఁడు మొట్టమొదట వానిని లక్ష్యముచేసి చూచియుండలేదు. అవి యెంతసేపు చూచిన నంతసేపుఁ గూడ గానఁబడుచునే యుండెను. ఇంద్రనాథు డావంకకుఁ బోయెను. అప్పుడావ్యక్తు లదృశ్యము లై పోవుచున్నట్లు తోఁచెను. ఇంద్ర[illegible]నుండి నె[illegible]గెను. [illegible]డనే [illegible]డవిలోనుండి యట్టహాసధ్వని వినవచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁడు మరల వెనుదిరిగి చూచెను. ఇదివఱ కదృశ్యములై పోయిన వ్యక్తులు రెండు నప్పుడాతని కన్నులయెదుట నిలిచియుండెను.

"భగవంతుడే సాహాయ్యము" అని యనుకొనుచు నింద్రనాథుఁడు తనకరవాలమును సవరించిపట్టుకొని మరల నావంకకుఁ బోయి మిగులజాగరూకతతో నాయాకృతులను గనుపెట్టిచూచుచు మెల్ల మెల్లగ ముందునకు జరగెను.—నట్టమైయున్న యాచెల్లగుంపులోని కాతఁడు పోయినతోడనే యావ్యక్తులు మరల నగపడకుండఁ బోయెను. మరల దూరమునుండి పైశాచికాట్టహాసము వినఁబడియెను. "దైవమే సాహాయ్యము" అని యనుకొనుచు నింద్రనాథుఁడాసాంద్రారణ్యమునఁ బ్రవేశించెను. అచ్చటనంధకారము ప్రగాఢమైయుండుటచేఁ గన్నుమన్నునగపడుటలేదు. ఇంద్రనాథునియొడలంతయును పులకితమయ్యెను. లలాటము ముడివడియెను. ఆతఁడాయట్టహాసశబ్దమును లక్ష్యముగా నుంచుకొని యావంకకు బయలుదేరిపోయెను. ఆకస్మికముగ నాతని శరీరమున నొక మనుష్యునిహస్తస్పర్శమైనట్లు తెలియవచ్చెను.

ఇంద్రనాథుఁడు కన్నెత్తి చూచెను. అది ప్రేతముకాదు, వారిరువురును కపటవేషముందాల్చిన మనుష్యులైయుండిరి. వారు సంజ్ఞచేసి యింద్రనాథుని దమవెంట రమ్మని పిలిచిరి. ఇంద్రనాథుఁడు వారితోఁగూడఁ బోయెను.

కొంతసేపటివఱకు నింద్రనాథుడు వారిరువురితోడనుమాటాడలేకపోయెను. నలువంకలను నిబిడారణ్యము; నిబిడాంధకారము. ఆ ముప్వురు నంధకారమయం బగునాయడవిలోనికిఁ బోవుచుఁ దుదకు గంగాతీరమునకు వచ్చి యట నొక రహస్యస్థలమునఁ గూరుచుండిరి అప్పుడా యపరిచితపురుషు లిరువురును తమముఖావకుంఠములను దీసివైచిరి. ఇంద్రనాథుడు వారిని బాగుగ గుర్తించెను. వారుతోడరుమల్లున కధీనులై యుండిన సేనానాయకులే. అందొకని పేరు హుమయూన్. మఱియొకని పేరు తర్ఖాన్.

ఇంద్రనాథుఁడు విస్మితుఁడై "ఇంతరాత్రివేళ నిట్టి భయంకర వేషములతో నీస్థలమున మీరిదవుడ నేమి చేయుచుంటిరి?" అని యడిగెను.

హను—(నవ్వుచు) సేనాని యగు నింద్రనాథుని సాహసమును పరీక్షించుచుంటిమి.

ఇంద్ర—నేను మా కొఱకు బరీక్ష నిచ్చుట కసమ్మతుఁడ నైన యెడల?

హను—ఇట్టి యసమ్మతినే చూపించిన యెడల మేమేయన్యసాహసకార్యమునకు నియుక్తులమైయుంటిమో యాకార్యము నుండి తప్పించుటకు సేనానియగు నింద్రనాథుఁడసమర్థుఁడై పోవు నని గ్రహింపగలడు.

ఇంద్ర—కార్యసమయమునం దింద్రనాథుఁ డసమర్థుఁడో సమర్థుఁడో యనుసంగతి వారలు తెలిసికొందురుగాక! శ్మశానభూమియందుఁ బిశాచములతో యుద్ధము చేసినంతమాత్రమున సాహసము ప్రకటము కానేరదు.

హను—సేనానియగు నింద్రనాథున కసాధారణ సాహసము కలదనుసంగతి మనశిబిరమునం దెవ్వరికిని దెలియనివిషయముకాదు ఆతనికిఁ బైశాచికసాహస మున్నదో, లేదో పరీక్షింపవలయునని యనుకొనుచున్నాము. పైశాచిక కార్యమునందు నియుక్తుడైనవానికిఁ బైశాచిక సాహస మవశ్యముగ నుండదగినది.

ఇంద్ర—నేనెట్టి పైశాచిక కార్యమునందు నియుక్తుఁడనైతిని?

హను—నీకాసంగతి తెలియదా? అట్లు నవ్వెద వెందులకు? నీవే కార్యమున కుద్యోగించి యుంటివో, గూఢమైనమంత్రాలోచనములవలనను, చమత్కృతంబగు కౌశలమువలనను నెట్టి కార్యమును సాధింపవలయు నని ప్రయత్నపడుచుంటివో, ఆకార్యము నీకుఁ దెలియదా? నీ నైపుణ్యమును,నీబుద్ధియునుచూచి నేనుచాలవింతపడుచు

న్నాఁడను. మహారాజు తోడరుమల్లు నెవ్వరును వంచింపఁజాలరు. అట్టి వాని ననాయాసముగ నీవు వంచించుచుంటివి. నీవుదీర్ఘాయుష్మంతుఁడవై యుండుము. ఒకానొకప్పుడు నీవు వంగదేశమునందతిగౌరవమును సంపాదించి యున్నతినందఁగలవు.

ఇంద్రనాథుఁ డామాటల నాలకించి విస్మితుఁ డయ్యెను. తర్ఖానుఁడు ముందుఁ జెప్పనారంభించెను.

"యథార్థముగ నేనును హుమయూనును చాలసారులు వెలుపల నిలువఁబడి నీసాహసకౌశలములను గాంచి మిగులఁ గొనియాడుచుంటిమి. ఈశిబిరమునందుఁ జాలమంది మనవంటివిద్రోహులగు సేనానాయకు లున్నవారు. మూఁడు వేలమందియాశ్వికులకు నాయకుడగుమనుమిాఫరంముదియును, విద్రోహతత్పరుఁడై యున్నాఁడుకాని తోడరుమల్లుఁడు మనమీఁద నేకన్యంచి చాలనప్రమత్తుఁడై యుండుట వలన నాతనివిషయమై యేమిచేయుటకునవకాశము దొరకకున్నది. నీ వెట్టి కపటతంత్రముచే—ఎట్టిన్యాయముచేఁ దోడరుమల్లు సంథప్రాయునిగాఁ జేయఁగలిగితివో, మేము తెలియఁజాలకున్నారము నీబుద్ధిబలము వర్ణనీయమైనది."

తర్ఖానుఁ డింకను చెప్పుచునే యుండెను. కాని,యింద్రనాథుఁడు క్రోధోద్రిక్తుఁడై "నేను రాజవిద్రోహుడను కాను; మీరునన్ను గూఢచారుడవనియు, కపటతంత్రకుశలుఁడననియు దురుద్దేశముతోఁ దోడరుమల్లు నాశ్రయించి పనిచేయుచుంటిననియు ననుమానించి కేవలవిభ్రాంతులై పోవుచున్నారు, మఱియు మీరువిద్రోహులే యైనచో నిప్పుడే నాకు సెలవిండు. మీకును నాకు నెట్టిసంబంధమును లేదు నేనిప్పుడే పోయి తోడరుమల్లున కీసంగతి నంతను తెలియఁ జేసెదను.దుర్మ్హహూర్తసమయమునఁ మీాయుత్తరము నాచేతిలోబడినది" అనిఘెను,

అప్పుడు హుమయూనును, తక్షానునుగూడ గంభీరవదనులై తమలోఁదామే "మేమింతవఱకు నెంతటిభ్రాంతిలో మునిగిపోయితిమి? మనమీఘరఁముదియునీహిందువు నిహృదయమును తెలిసికొనలేక పోయెనుగదా!" అనియనుకొనుచుఁ దమతమకరవాలముల నొరల నుండి తీయుట కుద్యమించిరి. ఇంద్రనాథుఁ డాయుధపరిశ్రమమునం దప్రగల్భుఁడు కాఁడు. అతఁడుకూడ నొరనుండి కృపాణమును బైకి దీసెను. అప్పుడు హుమాయూను నవ్వుచు "నీవింకను మమ్ములను నమ్ముటలేదని తోఁచుచున్నది. అందువలననే నీవు మాతోఁగూడ విద్రోహవిషయముంగూర్చి యాలోచింపకున్నాఁడవు. కాని నీవిప్పట్టున నీవిద్రోహాచరణోద్దేశములను రహస్యముగా నుంచుకొనుట కావశ్యకము లేదు. నీవీయుద్యోగమున నియమింపఁబడుటకుఁ బూర్వము నుండియు మేము విద్రోహోన్ముఖులమై యున్నారము. ఈయుత్తరములను పరీక్షించుకొనుము. వీనినెందఱో విద్రోహులు వ్రాసి పంపి యున్నారు" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు క్రోధముచేతను, నాశ్చర్యముచేతను, నంధుఁడైపోయెను. అప్పుడాతఁడు "దురాత్ములగు రాజద్రోహులారా! మీపాపమునకుఁ దగినదండనము చేయుచున్నాఁడను."

ఇంద్రనాథునకును హుమయూనునకును ఖడ్గాఖడ్గి యుద్ధమారంభమయ్యెను. ఇంద్రనాథుఁడు హుమయూనునికంటె విశేష బలవంతుఁడు కాకపోయినను, నాయుధవ్యాపారమున నచిరకాలమునం దేవిశేషనైపుణ్యముగలవాఁడై యుండెను. అందుచే నిమిషములో హుమయూనుని శరీరమంతయును క్షతవిక్షతమైపోయెను. ఒకముహూర్తములో నాతఁడు భూతలమునఁ బడిపోయెను.

ఇంద్రనాథునకును, హుమయూనునకును యుద్ధమారంభమగు నప్పటికి తక్షామ కొంచెముదూరముగఁ బోయి నిలువఁబడియుండెను. అరంభసమయముననే యాయుద్ధ మతిభయంకరముగ నుండుటచే

తర్ఖానుఁ డేమిచేయుటకుఁ దోచక విమూఢుఁడై పోయెను. కాని యతఁడొకముహూర్తమాత్రమే నిలిచియుండెను. హుమయూను క్రిందఁబడిపోవుట నాతఁడు చూచి యాయుత్తరక్షణములనే పరుగెత్తిపోయి యింద్రనాథు నాక్రమించెను. ఇంద్రనాథు డప్పు డాతనిం వంకఁ దిరిగి యుద్ధమున కారంభించెను. అంతలోఁ గ్రిందఁబడిపోయిన హుమయూనున కించుక తెలివి కలిగెను. అప్పుడాతఁడు పడినచోటి నుండి లేచి మరల ఖడ్గహస్తుఁడై యాతని సమీపించెను. అందువలన నింద్రనాథునకుఁ దనపైఁ బడిన యిరువురాయుధపాణులతో యుద్ధము చేయవలసివచ్చెను.

ఇంద్రనాథునకు విషమసంకటము ప్రాప్తించెను. అసియుద్ధమున నొక్కఁ డిరువురి నెదిరించి పోరాడుట చాలకష్టము. అదియు సాధ్యము. విశేషించి తర్ఖానును, హుమయూనునుకూడ నాయుధ పరిశ్రమమున సామాన్యులుగారు. హుమయూనుని భయమువలనను రాత్రిగాఢాంధకారమువలనను కొంతసేపటివఱకు నింద్రనాథునకుఁ బ్రాణరక్షణమున కాధారము దొరకెను.

హుమయూను క్రమముగా నతికోపమున లంఘించి వచ్చి తన కరవాలము నెత్తి యింద్రనాథునిపై విసరెను. తర్ఖానుకూడ నతివేగముగవచ్చి యాతనిపై బడియెను. ఆయిరువురు నింద్రనాథుని బలవంతముగ నాక్రమించుకొనిరి. ఏకకాలమునఁ బైపడిన యాయిరువురను నివారించుటకొఱ కప్పుడింద్రనాథుఁడు తటాలున నొకటిరెండడుగులు వెనుకకుఁ జరుగవలయు నని తలంచుకొనియెను. అప్పటికాతఁడు గంగాతీరాంచలమున నిలువబడి యుండెను. ఆసందడిలో నాతఁడు చటుక్కున వెనుకకుఁ దప్పించుకొనుటకు జరగి పాపము గంగానదిలోఁ బడిపోయెను. 'హాతల్లీ! భూదేవీ! ఇంతటివిపత్సమయమున నిలుచుటకు నీవుగూడ నించుక చోటీయఁజాలకపోయితివా?' అని యోచించు

కొనుచు నింద్రనాథుఁడు గంగాజలంబులఁ బడి మునిఁగిపోయెను. ఇంద్రనాథుఁడు మరణించెనని యనుకొని పడవవారును, తక్షానును తమతమ కార్యములను నిర్వహించుకొనుటకై వెడలిపోయిరి.

వారియపుడు ననుకొన్నది యంతయుసత్యము కాదు. ఇంద్రనాథుఁడు పడినపాటునే వాతనికి లేచుటకు శక్తియే లేకపోయెను. అట్టిచో నిఁక నీఁదుటయెట్లు? కొండయంతయెత్తుగానున్న గట్టుపైనుండి యొక్కసారిగా నచేతనుఁడై పడిపోయెను. సమీపస్థమున నౌకయొకటి కట్టివేయఁబడియుండెను. అందున్న యొకవ్యక్తియాజ్ఞ ననుసరించి పడవవాండ్రు నీళ్లలో మునిఁగి మృతప్రాయుఁడై యున్న ఇంద్రనాథునిఁ బైకెత్తితెచ్చి పడవలోఁ జేర్చిరి.

ఇంద్రనాథుని సంరక్షించుటకై సేవకులం బంపిన వ్యక్తి యొకరమణీమణియై యుండెను. ఆమె యతిప్రయత్నమున నింద్రనాథుని శరీరమంతయును దుడిచి యందందుఁగానవచ్చుచున్న గాయములకుఁ గట్లను కట్టెను—ఆగాయములు లెక్కకు మిక్కిలిగానున్నను నవియంతటియపాయకరములై యుండలేదు. ఈరాత్రి బాగుగ నిద్ర పట్టినచోఁ దెల్లవారుసరికి గాయములబాధ యంతగా నుండదని యామె యూహించుకొనియెను.

ఇంద్రనాథుఁ డారాత్రియంతయును బాగుగనిదురించెను. ప్రాతఃకాలమునందుఁ గన్నులువిప్పి చూచెను. ఆతనిపార్శ్వమునఁ బరమ సుందరియగు నొకరమణీమణి కూరుచుండి యుండెను. ఇంద్రనాథున కామె నెప్పుడో చూచినట్లు స్మృతి కలిగెను. కాని యామె నాతఁ డెచ్చటఁ జూచెనో మాత్రము జ్ఞప్తికి రాలేదు.

ఇంద్ర—భద్రా! నీవు నాకుఁ బ్రాణదానమును చేసియుంటివి నీవు నన్ను జలంబులనుండి యుద్ధరించితి వని తోఁచుచున్నది. నీవెవ్వరు? నేనేమి చేసి యీఋణమునుండి విముక్తుఁడను కాఁగలుగుదును?

నీవు నా ప్రాణమును రక్షించితివని విన్నయెడలఁ దోడఁదమ్ములును నీ వేమికోరిన దానినొసంగుటకు వెనుదీయఁడు

ఆరమణి చాలసేపటివఱకును బ్రత్యుత్తరము నీయలేదు. ఇంద్రనాథుఁడు మరల మరల ననేకప్రశ్నముల నడిగినమీఁదట నామె "ఓ యోధశిఖామణీ! నన్నింతలోననే మఱచిపోయితిరా?" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు కోకిలకంఠమును నిందించుకంఠస్వరము నప్పటికిని మఱచిపోకుండ నుండుటవలన నుద్విగ్నుఁడై "రమణీశిరోమణీ! నేను జీవించియున్నంతవఱకు నిన్ను మఱచువాఁడఁగాను. కాని నీవిచ్చటి కెట్లువచ్చితివి? మహేశ్వరమందిరమును విడచి యెన్నిదినములైనది?" అని యడిగెను.

ఆనౌకావాసిని విమల! ఇంద్రనాథుఁ డామెను మహేశ్వర మందిరమునఁ జూచి యుండెను. ఇట్టియవస్థయం దామె నిచ్చట మరలఁ జూచి యాశ్చర్యపడియెను. ఇంద్రనాథుని వెఱఁగుపాటుఁ జూచి విమలమందహాసవదనయై తన ముఖావరణమును మఱింతముఖము మీఁదికిఁ దీసికొని యాహతుఁ డగునాతనికి సపర్యలను సేయ నారంభించెను.

ఇంద్రనాథునిశరీరమునందు జాలచోటుల గాయములై యుండెను. కాని యాగాయము లంతటి యపాయకరములు కావు విమల మిగుల నేర్పుతో వాని కన్నిటికిని మరలఁ గట్లను కట్టెను. తరువాత నింద్రనాథుఁ డటనుండి పోవుట కుద్యుక్తుఁ డయ్యెను.

వీడుకొనుసమయమునం దాతఁడనేకవిధముల నామె నభినందించెను. తరువాత నామెతో నుచితవాక్యములనాడి తనజ్ఞాపకచిహ్నముగా నుండుటకై యేదేనొకబహుమానమును తీసికొనవలయు నని పట్టుపట్టెను.

విమల చాలసేపు నిస్తబ్ధయై యుండి పిమ్మట సజలనయనయై "ఓ యోధశిరోమణీ! మహేశ్వరమందిరమున మిమ్ములను నేనొక

భిక్షము వేడికొనియుంటిని. సతీశచంద్రుని కాపాడవలయునని—నా కోరికనే యొసంగవలయును" అనియెను.

ఇంద్ర—కావి యది కోరిక కాదు. సతీశచంద్రుడు నిర్దోషియై యున్నచో నాతని రక్షించి కాపాడుట మనుష్యమాత్రుని కవశ్య కర్తవ్యమై యుండెను. నీకొఱకింక నేమి చేయవలయునో దానిని చేయుటకు సిద్ధముగా నున్నాడను.

విమల చాలసేపు యోచించుచు నట్లె యుండి పిమ్మట 'మఱియొకకోరికయున్నది. మిమ్ములను నేను మహేశ్వరమందిరమునఁ జూచి యుంటిని." ఇప్పుడు మరల నీమాంగీరునందు జూచితిని. ఈ రెండు దర్శనములను మఱవవలదు" అనియెను.

ఇంద్ర—నాకు జీవనదానముం జేసిననిన్ను నేనెన్నటికిని మఱవను. అట్టిచో నీవిట్లు కోరుట యెందులకు?

విమల మెల్లమెల్లగా "నేను బ్రాహ్మణకుమారికను. అందువలన నేను నీస్మరణయందుండుటకుఁ దగినదానను గాను. అంతియు కాక సరళ నిన్నదుఱుచూచుచున్నది. కావున నితరరమణి నీస్మరణయం దుండుటకు యోగ్యురాలు కాదు.

పదునారవ ప్రకరణము

కమల

As in the bosom o' the stream,
The moon-beam dwells at dewy e'en
So trembling, pure was her tender love,
Within the breast o' bonnie Jean

And now she work her mammie' s work
And aye she sighs with care and pain,
Ye wist na what her ail might be,
Or what wad make her weel again.
Burns.

విమల మాంగ్లేయున కెందులకు వచ్చినదని తెలిసికొనుటకు పాఠకు లుత్సుకులై యుందురు. కాని యావిషయముం గూర్చి చెప్పఁబో యిచో నందులకుఁ బూర్వవృత్తాంతమును మొదటనుండియుఁ జెప్ప వలసియుండును. అందువలన నింద్రనాథుఁడు సరళ నేమందిరమున నుంచి వచ్చునో యామందిరవృత్తాంతముం గూర్చి యారంభింతుము.

ఇచ్ఛామతీనదీతీరమునం దున్న మహేశ్వరమందిరమునకుఁ గొలఁదిదూరమున వనగ్రామమను నొకపల్లెటూరు కలదని యిదివఱకే చెప్పియుంటిమి. మహేశ్వరమందిరమున కధీశ్వరుఁడగు చంద్రశేఖ రుఁడు సామాన్యముగ దేవాలయమునందే నివసించుచుండు కాని యప్పుడప్పు డాపల్లెటూర నివసించుట కాతఁ డిష్టపడుచుండును.

సామాన్యముగ దేవాలయాధికారులు స్వార్థపరులై విషయ లుబ్ధులై యుందురు. చంద్రశేఖరుఁడుమాత్ర మట్టివాఁడు కాఁడు. అతఁ డతినిర్మలం బగు చరిత్రము కలవాఁడై యుండెను. అనేక బ్రాహ్మణులను బ్రాహ్మణస్త్రీలను నాగ్రామమునం నుంచి సోదర సోదరీమణులుగఁ జూచుకొనుచుండెను. దేవాలయ కార్యములకొఱ కితరులను కొందఱ నేర్పాటుచేసి చంద్రశేఖరుఁడు తన కాశ్రితులై యున్న కొందఱు గృహస్థులతోఁ గూడ నాగ్రామమునందు దేవకార్య ములను నిర్వహించుచుండెను. ఆతఁడు కమల యను నొక యనాథ కన్యకను దనయింటియందుఁ బరిచారికగా నుంచుకొనియెను. కాని యామెను తన కన్నబిడ్డవలె నతిప్రియమునఁ గాపాడుచుండెను. చంద్ర శేఖరుఁడు పవిత్రచరిత్రుఁడైనట్లే ధర్మపరాయణుఁడుకూడ నైయుం

జెను. ఆతఁడు పూర్వకాలమునందలి మహర్షులవలెఁ గానవచ్చుచుండును. అందువలన నాతని శిష్యులు ప్రస్తావవశమున నాతని కణ్వమునియని చెప్పుచుందురు. ఆతనిచేఁ బెంపఁబడుచున్న యాకన్యకను శకుంతల యని పిలుచుచుందురు.

సాయంకాల మైనది. ఆ సాయంకాలమున నదీతీరమునం దిరువురు కూరుచుండియుండిరి. అందొకతె మనకుఁ బూర్వపరిచితురాలగు సరళ—మఱియొకతె కమల.

కమల చాలదినములనుండి యీ యాశ్రమమునందే నివసించియుండెను ఆమె కింకను బందొమ్మిదేండ్ల వయసుకంటె మించలేదు. ఆమె యెవ్వరితనయయో, యెవ్వరిభార్యయో, ఆమెభర్త యెప్పుడు కాలధర్మమునందెనో యీసంగతి యెవ్వరికిని తెలియదు—దానిని గుఱించి యడిగినచో నామె యేడువనారంభించును. అందువలన నామె నెవ్వరు నావిషయముఁగూర్చి యడుగుట లేదు.

కమల స్వభావమును, ఆచరణమును, చూచి గ్రామవాస్తవ్యులెల్లరును విస్మితులగుచుందురు—కమల యనుదినము ననవరత శాంతమూర్తియై, చింతాయుక్తయై, యన్యమనస్కయై, యుండును. ఆమె మధ్యాహ్నము గృహకృత్యముల నన్నిటిని నిర్వహించి ముగించుకొని యాశ్రమసమీపమున దట్టముగఁ బెరిగియున్న వృక్షములనడుమ నంధకారమయమై నిశ్శబ్దముగ నున్నచోటున నేకాంతముగ గూరుచుండి యోచించుకొనుట కిష్టముకలదై యుండెను. మధ్యాహ్నమునందుఁ బక్షులమృదుశబ్దముల నాలకించుట కిష్టపడుచుండును. సాయంకాలమున నిచ్ఛామతీనదీతీరమునం దున్న రసాలతరుస్కంధముల నానుకొనుచుఁ గలకలస్వనంబునఁ బ్రవహించిపోవుచున్న నదీతరంగముల నొంటిగాఁ గూరుచుండి చూచుచు నాలోచించుకొనుట కామె యభిలాషపడుచుండును. అనంతమగు నా

నదీకలస్వనము నాలకించుట యామెకుం జాలం బ్రియము. ఆమె యాయమనంత కలకలస్వనము నాలకించుచు ననంతాలోచనా నిమగ్న యగుచుండును. ఆ యాలోచనము దేనినిగూర్చి? దేనిని గూర్చియో యెవ్వరు చెప్పఁగలరు? చంద్రశేఖరుఁడు కమలను తన గృహమునం దుంచుకొని పోషించుచుండెను. తన కన్నబిడ్డవలె నామెను జూచు కొనుచుండెను. గ్రామస్థులందఱు నామెను బ్రేమించుచుండిరి. ఆమె మాటలవలన నెల్లరును నానందపడుచుండిరి. ఆమె పలుకు లతిమధు రములై, భావసంస్ఫూర్తములై యుండును. వినువారి వీనులం దమృత మును వర్షించుచుండును.

కమల నిరుపమానసుందరీమణి యైయుండెను. ఆమెకన్నులు రెండును శాంతజ్యోతిర్మయములై, చింతాప్రకాశకములై యుండెను. వదనమండలము శాంతమై, ప్రగాఢచింతాచిహ్నితమైయుండెను. శరీర మతి సుకుమారమైయుండెను. విధవాసముచితంబగు మలినవస్త్రముచే నావరింపబడినయామె మనోజ్ఞవిగ్రహము శైవలావృతంబగు కమల మువలెఁ గన్పట్టుచుండును. కాని యది ప్రస్ఫుటితసరోజముకాదు. సాయంకాలమున జలకల్లోలములచేఁ దూగియాడుచుముకుళీకృతంబగు పద్మమువలెనుండును. అశోకలతన్వంగి తపస్వినియు, సంతతచింతా నిమగ్నయు నైయుండుటయేకాక యొక్కొక్కప్పుడు లోకాలయము నందు ముదితప్రాయమై యొక్కొక్కసారి శరీరము నేమఱచిపోవుచు నుండును. 'కమల చంద్రశేఖరుని తండ్రియని పిలుచుచుండును. చంద్రశేఖరునిగృహకార్యము లన్నియు నామెయొక్కతెయే నిర్వహించు చుండును. పనిలేనప్పు డానిగూఢారణ్యమునవిబిడతరుషండముకడకుఁ బోవుచుండును. శిఖండివాహనుఁ డామెను పరిహసించుచు వనదేవత యని పిలుచుచుండును. ఆతనివలెనే యాశ్రమవాసు లెల్లరు నామె నట్లే పిలుచుచుందురు. వాస్తవముగా నామె యేకాంతముగ వనముల

వెంబడిని తిరుగుట కిష్టముకలిగియుండుటను చూడఁగా నామెను శాంతమై పవిత్రచ్ఛాయాసమంచితమై యున్న యాశ్రమమున కధీశ్వరి యని తలంచుట విచిత్రము కాదు.

నేటిసంధ్యాసమయమునఁ గమల సరళను వెంటఁబెట్టుకొని పోయి వనమున సంచరించుచుండెను. అప్పుడు వారిరువురును నదీతీరమునకు వచ్చి యచ్చటఁ గూరుచుండిరి. కమల సరళను ప్రేమించుచుండెను. సరళహృదయము గలయాబాలిక నెవ్వరు ప్రేమింపకుందురు? సరళకూడఁ గమలదుఃఖమునకు దుఃఖించుచుండెను. తనదుఃఖమును మఱచి విధవయగు నామెకొఱకు విచారించుచుండెను. అందువలన వారిద్వరకును బరస్పరప్రీతివిశ్వాసములు వర్ధిల్ల నారంభించెను.

పాఠకమహాశయులు సరళకేమిదుఃఖమనియు, బాలికహృదయమునకుఁ జింతయెట్లుండు ననియు చర్చించి యడుగుదురు. మేమందులకు ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నారము. సరళ బాలిక కాదు, ఆమెహృదయకోరకమునఁ బ్రణయకీటము ప్రవేశించి యున్నది.

ఇంద్రనాథుఁడు సరళను వీడ్కొనిపోయిన దినము మొదలుగ సరళ ప్రణయమనిన నేమో తెలిసికొనియుండుటయేగాక దేనిని విచారమని చెప్పుదురో యావిషయమునుగూడఁ దెలిసికొనఁగలిగెను. ఆమె మొదటివలెనే ప్రేమమయి యగు బాలికయై యుండెను. కాని తల్లికుపచారములు సేయుచున్నప్పు డామెహృదయమున మఱియొకని విషయమైన విచారము జాగరితి మగుచుండెను. మఱియొకనివదనమండలముజ్జ్వలముగ స్మృతికి వచ్చి యామె కన్నులయెదుట నున్నట్లు తోఁచుచుండెను. అయినను సరళ యతికష్టముఁ బనిచేయుచునే యుండెను. కాని యామె పనిచేయుచున్నప్పుడు నడుమనడుమ నిట్టూర్పు విడుచుచుండును. కప్పుడప్పుడు కన్నుల నీరు నిండుచుండెను. స్నిగ్ధతో నామె

కన్నీరు తుడిచికొని మరలఁ బనిచేయ నారంభించెను. మరలమెల్ల మెల్లగఁ గన్నీరు నిండుచుండును. నిండిపైకిఁ బొంగి పొరలి మొగము దడిపివైచుచుండును.

ఆవిచార మెందుకొఱ కని యడిగినచో సరళ యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరమీయఁజాలదు—కాని మనమీవిషయముం గూర్చి గ్రహింపఁగలము. రుద్రపురమునఁ గన్నులు మిరుమిట్లు గొలిపియున్న యామోహనమూర్తిని మరలఁ జూడఁగలుగుదునా? ఆటలాడునప్పుడెవ్వని కంఠమునఁ బుష్పమాలికను వైచితినో యామనోజ్ఞమూర్తి నింకొకసారి చూడఁగలుగునా? యుద్ధరంగమునుండి యింద్రనాథుఁడు మరలి వచ్చునా?' అనియీవిధముగ నాలోచించుకొనుచు సరళ తానుచేయుచున్న పనులను మఱచిపోవుచుండును. అప్పుడామెకు నలుదెసలను శూన్యములై కానవచ్చుచుండును. ఆమె తనమనోనయనములతో రుద్రపురకుటీరమును గాంచుచుండును. ఆకుటీరముచుట్టునుగల యాయుద్యానవనము, ఆయుద్యానవనమునందలిపూలమొక్కలు, ఆనీలాకాశమునఁ బూర్ణచంద్రుఁడు, ఆపూలమొక్కలనడుమ నాపూర్ణచంద్రుని చల్లనివెలుంగునందుఁ దనహృదయమును మెఱయించుచున్నయాయింద్రనాథుఁడు—ఇవియన్నియు నామె మనోనయనములకు గోచరించుచుండును. ఒక్కసారిగఁ గన్నీటిచే సరళ నును జెక్కులు తడిసిపోవుచుండును.

ఆమందిరమున నివసించుచున్న యొక్కతెమాత్ర మామె మనోభావములను తెలిసికొనియుండెను—కమల సరళవాకొక్కసారి తనతోఁగూడ నిస్తబ్ధంబగునదీకూలమునకో, సుస్నిగ్ధమగుఛాయావృక్షతలంబునకో తీసికొనిపోవుచుండును. అక్కడ తనవిచారము నామెకుం దెలిపి యామెనందులకు భాగహారిణిగాఁ జేసికొనుచుండును. సరళ యామెకన్నీటిని తుడుచుచుండును. తనసోదరీమణివలె నామెను ప్రేమిం

చుచుండు. సరళ కమలవిచారమును విని తనదుఃఖమును మఱచి యామె మొగమువంక నే చూచుచుండును. నిర్జనస్థలంబునకుం బోవుటకు భయపడుచుండు సరళ చింతాకులయై కమలతోం గూడ నప్ప్రదేశములకుం బోవుచుండును. గభీరభావమయంబగు విచార మా బాలికహృదయమున నెప్పుడు ప్రవేశించుట లేదు. అంతటి గభీరవిచారమును గూర్చి యనుభవించుచున్న లోకముల చెప్పినమాటల నన్నిటిని నుపహసించి యాలకించుచుండెను. ముఖ్యముగా వారిద్దరును చేరికొనియున్నప్పుడు కమల తనయాంతరంగికంబు లగు ననేక భావములం గూర్చియు, ననేకవిషయములం గూర్చియు దాపకుండ నిస్సందేహముగ సరళకుం దెలియ జేయుచుండును. సరళ చిన్న బాలికవలె భావపూరితంబు లగునా వాక్యముల నాత్రముతో నాలకించుచుం దనదుఃఖమును మఱచిపోవుచుండును.

పదునేడవ ప్రకరణము

Manfred—Oblivion' self-oblivion.

Byron

కమల "సరళా!" అని పిలిచెను.

సరళ ప్రత్యుత్తరము చెప్పకుండం గమల మొగమువంకం జూచుచుండెను.

కమ—నేఁడు నీమొగమింతగా వాఁడియున్న దేమి?

సరళ తలవంచికొనియెను.

అప్పుడు కమల సరళకు దుఃఖవేగమతిశయించి యుండెనని గ్రహించెను. ఆమె యతిప్రేమముతో సరళసమీపమునకుం బోయి

కూర్చుండెను. కమల సరళహస్తమును తనహస్తముతోఁ బట్టుకొని “సోదరీ! ఈప్రపంచమున నాకంటెను భాగ్యహీనులగు వారెవ్వరున్నారు? నీకో, ప్రేమమయురాలగుజనని యున్నది. జగత్సంసారమునందుండుటకు స్థలమున్నది. నాహృదయేశ్వరుఁడు జీవించియున్నాఁడు. నీకాశాధైర్యము లున్నవి. కాని నాకట్టి ప్రపంచమున నేమియు లేకుండె, భవిష్యమునం దాశ లేకుండె. పూర్వకాలమునందు స్మృతి లేకుండె. కేవలచింతాజలంబుల మునిఁగి తేలుచున్న నా హృదయారణ్యము శోకమున నింకెవ్వరున్నారు?

సరళ యించుకసిగ్గుతోఁ “అక్కా! నీమాటలను వినుటవలన నాదుఃఖము లన్నియు మఱపునకు వచ్చుచున్నవి” అనియెను.

కమ—ఎంతకష్టమునైన సహించుకొని యుండుటకే పరమేశ్వరుఁడు మనకీనారీజన్మమును కల్పించియున్నాఁడు. పురుషుఁడు సహించునంతకంటె మనము పదిరెట్లు హెచ్చుగాఁ గష్టమునకు సహింపఁగలము.

సర—సహింపఁజాలకపోయినచో?

కమ—అట్లు సహింపఁజాలకపోయినచో నాఁడుదియైపుట్టనేల? ఇదిగో చూడుము! పురుషునకు మానసంభ్రమములున్నవి, ధన సంపద లున్నవి; కులమర్యాదలున్నవి; నామగౌరవములున్నవి; ఈజీవితమునందుఁ దరతమంబులగు సహస్రావలంబనము లున్నవి. సహస్ర విధంబులగు సుఖకారణము లున్నవి; ఒకటిలేకున్న మఱియొకదానిని వెదకికొనుట కవకాశములున్నవి. అదిగాకున్న మఱియొకదాని నవలంబింపవచ్చును. అట్లన్వేషించుచు ననుసంధానము చేసికొనుటతోడనే పురుషుల జీవితము స్వప్నమువలెఁ జల్లగ జరగిపోవుచుండును. వారి ప్రయత్నము సఫలమైనను, కాకున్నను ప్రయత్నమును జరగుచున్నంతవఱకు, ఆశయున్నంతవఱకు వారికిజీవితము

దుస్సహమై యున్నట్లు తోఁచును. ఆశలేని మనుష్యుఁ డెవ్వఁడున్నాడు? యౌవనులకున్న తపదాభిలాష—మానము, సంభ్రమము, క్షమత, ఖ్యాతి, ప్రతిష్ఠ మొదలగువాని యందలి కాంక్ష, వృద్ధులకు ధనాశ, పుత్రికాంక్ష—పరలోకప్రాప్తి ప్రయత్నము, ఇట్టివే వేలకొలఁది నాశలు ఈ నాశలతోడనే వారి జీవితము గడచుచుండును. ఇఁక స్త్రీలకు, నిర్భాగ్యురాండ్రగు యువతులకు మఱియేమున్నది?

ఇట్లు చెప్పుచు కమల కొంతసేపు మాటాడకూరకుండెసరళ మొగము వంకఁ జూచెను. సరళ యేకాగ్రచిత్తముతో నామెవాక్యము నాలకించుచుండెను. కమల మరలఁ జెప్పఁదొడంగెను.

"నిర్భాగ్యురాండ్రగు యువతులకు మఱియేమున్నది? సంసారస్వరూపమగు నపారపారావారమునఁ జిరుదోనెవలె వారికున్న యల్పసాధన మొక్కటియే వలపనునది యదియే. ఆ వలపుమీఁదనే యాధారపడి వారా యపారసంసారసముద్రమునఁ బడుచుందురు. వారి యావలపను దోనెయందు మునిఁగిపోయినచో నిఁక నాకాంతలకితరావలంబములేదు. వారి సుఖమున కిఁక నితరకారణము లేదు.

సర—అక్కా! నీవు చాల దుఃఖముతో నుంటివని తోఁచుచున్నది. నీ దుఃఖసమాచారమును వినవలయునని తత్తరపడుచున్నాను.

కమల యిట్లు చెప్ప నారంభించెను. అయినను నేడు దుఃఖినినికాను. దుఃఖమే నాజీవనస్వరూపమై పోయినది. ఆచెట్లక్రిందఁ బడియున్న యాకులమర్మరధ్వనులను వినుచుంటివిగదా! మధ్యాహ్నసమయమున నేనా చెట్లనీడను గూరుచుండి యామర్మరధ్వనుల నాలకించుచుందును. అప్పుడు నాహృదయము శాంతరసపూరితమై యుండును. ఆకాశమునందు శుభ్రమేఘశకలములలో నుండి పోవుచున్న చంద్రుఁ డొక క్షణకాలముమాత్ర మగపడకుండ నుండి మరల

నిర్మలమైయున్న నీలాకాశమునందు ప్రయాణము చేయుచు దన చంద్రికలచే దిగంతములను వెలిగించుచుండుటను చూచితివి కదా! నేనా చంద్రుని చంద్రికలను పరిస్ఫుటాకాశమును జూచుచు నిరుపమ శాంతభావమును పొందుచుందును. వాని నన్నిటిని జూచుటవలన నా హృదయమునం దనంతభావ ముదయించి నాకు సుఖపారవశ్యమును గూర్చుచుండును. సరళా! నేను దుఃఖవతిని గాను

ఆమాటల నాలకించి సరళ యించుక సేపు మౌనమును వహించి యనంతరమున "అక్కా! నీపూర్వవృత్తాంతమును తెలిసికొనవలయు నని నేను కుతూహలపడుచున్నాను" అని పలికెను.

కమ—సరళా! నీవును దానినిగూర్చి యే ప్రశ్నించుచుంటివా? ఆశ్రమవాసుల కెన్నడును నేనావిషయమును గూర్చి తెలిపియుండ లేదు. కాని, సోదరీ! నీయొద్ద దాపఁదగినది నా కేదియును లేదు. నేను నిజము చెప్పెదను. నాజీవిత మపరూపమైన మోహజాలముచే జనితమై యున్నది. దానిని భేదించుటకు నాకు సాధ్యముకాలేదు. నాపూర్వ వృత్తాంతమును గూర్చి నాకించుకయైనను జ్ఞాపకముగ లేదు.

సరళ యాశ్చర్యముతో కొంచెమైనను జ్ఞప్తి లేదా? అక్కా! నీవాసస్థాన మెచ్చట ?

కమ—పశ్చిమ దేశమునందు—ఊరు పేరు జ్ఞాపకముగ లేదు.

సరళ—నీతండ్రిపే రేమి ?

కమ—నేను చిన్నతనము నందే దిక్కుమాలిన దాన నైపోయితిని.

సర—నీనాథుని పే రేమి?

కమ—పేరు జ్ఞాపకముగ లేదు. కేవల మా దేవమూర్తి మాత్రము నాహృదయమునందు జాగరితమై యున్నది.

సర—నీ వకాలమునందు వితంతువగుట యెట్లు తటస్థించినది?

కమ—మహావిపత్తునందు నేను నానాథునిం బోఁగొట్టుకొంటిని. తరువాత నాకు భయంకరమైన రోగము వచ్చినది. అదిమొదలుగ నేనీ మహేశ్వరమందిరమున నాశ్రయమును పొందితిని.

అని చెప్పి కమల యించుకసేపాఁగి మరలఁ జెప్పదొడంగెను—"నాకింతవఱకుమాత్రము జ్ఞప్తియందున్నది—రోగపీడితనై యున్న కొలఁదిదినములుమాత్రము జ్ఞానశూన్యనై యుంటిని. నామనంబున నేనేయవ్యక్తమైనదారుణవేదన ననుభవించుచుంటిని. ఆయాతనచేతనే యస్థికహ్మాదయనై పోయితిని. ఆవ్యాధిలో నాకు స్వప్నములు వచ్చుచుండెడివి. ఆస్వప్నములలో నాస్వామి దేవమూర్తినే కాంచుచుంటిని. అపారమగునీలాకాశమునందుఁ జంద్రకిరణోజ్జ్వలంబులగు మేఘఖండములపై నాదేవమూర్తి యుపవసించి యున్నట్లు పొడకట్టుచుండెడిది.

నేను జబ్బులోనున్నప్పుడు మఱి జీవించుట కష్టమని యందఱును చెప్పుచుండిరి. జనకుండగు చంద్రశేఖరుండప్పుడు తీర్థయాత్రలను చేయుచు నేనున్నచోటికి వచ్చెను. వచ్చి యాతఁడు దయతో నాకుపచారములను చేసెను. నిరాశ్రయురాలనై, యనాథనై యున్న నాకాతఁడాశ్రయము నొసంగి తనదోనెయందు జేర్చుకొనియెను. అప్పటికిని నాజబ్బుప్రబలమైనదిగనే యుండెను. గ్రామస్థులందఱును నేనాదోనెలోనే మరణింతునని నిశ్చయించుకొనిరి. అనేకదినములు మేము జలమార్గముననే ప్రయాణము చేసితిమి. శరీరమునకు సరిపడిన యానదీజలవాయుసేవనమువలనను, పితృసమానుఁడగు చంద్రశేఖరుని యుపచారములవలనను నేను మరల నారోగ్యవతినైతిని. తరువాత గొన్నిదినములకు మాదోనె యీమందిరఘట్టమునకుఁ జేరినది—అదిమొదలుగ నేనిచ్చటనుంటిని.

ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా సరళకన్నులు జలప్రపూర్ణములయ్యెను. ఆమె కమలదగ్గరకు జరగివచ్చి యామెచేతులను బట్టుకొని "అక్కా—

ఇఁక నేను నాకొఱకు విచారింపను. నీదుఃఖసమాచారమును వినుటచే నేను నాదుఃఖమును మఱచిపోయితిని" అనియెను.

ఈవిధముగా వారు సంభాషించుకొనుచుండిరి——ఈనడుమ వెనుకనుండి యెవ్వతెయో వచ్చి చేతులతో సరళకన్నులను భద్రముగ మూసి పట్టుకొని "నేనెవ్వరు ? చెప్పఁగలుగుదువా ?" అనియెను,

సరళకు కంఠస్వరము బోధపడియెను కాని, యాకస్మికముగఁ బేరుమాత్రము జ్ఞప్తికి రాలేదు. వనగ్రామనివాసినుల నామముల నొక్కొక్కటిగా జెప్ప నారంభించెను.

"నిస్తారిణి" కన్నులమూసిన చేతులు విడలేదు.

"మనోమోహిని" చేతులువదలలేదు,

"యోగీంద్రమోహిని" అదియును సరియైనపేరు కాలేదు.

"తార"

"నీమొగము! ఇంతలోనే నన్ను మఱచిపోయితివా ? ఇంకను పెండ్లికాలేదు. భాగోదకమింకను జల్లగ మేనికి సోఁక నేలేదు అట్టి భాగ్యముకూడఁ గలిగినప్పు డింక నెట్లుండువో?" అని పలుకుచు బాష్పజలప్రపూర్ణలోచనయై సరళప్రియసఖియగు నమల యామె యెదుటకు వచ్చి నిలువఁబడియెను,

సరళయాశ్చర్యమునకుఁ బరిమితిలేదు. "అమలా ! నీవిచ్చటి కెప్పుడు వచ్చితివి?" అని పలుకుచు నానందబాష్పములను వర్షించుచు సరళ యమలను కౌఁగిలించుకొని యామెవక్షమునఁ దనయుత్తమాంగమును జేర్చెను. అమలయుఁ దనప్రియసఖుం జూచి చాలకాలమయి యుండుచేఁ దనప్రేమమూర్తికిఁ దనహృదయమునఁ దావొసంగెను. వారిరువురినయనములనుండియు నానందబాష్పములువర్షించుచుండెను.

అమల కొంతసేపటివఱకు నానందవిస్మృతయైయుండి తరువాత "ఈరెండుజాములరాత్రివేళ నీచీకటిలో నిచ్చటఁ గూరుచుంటివా ? నిన్నెంతగా వెదకితినని కొంటివి ? అనియెను,

సర—కమలతో నిచ్చటకు వచ్చితిని. మాటలాడుచుండఁగా రాత్రియైపోయినది. నీవు నేఁటిదినముననే వచ్చితివా?

అమ—నేనిప్పుడే వచ్చితిని. నిన్నుజూడవలయునని యెన్నిదినములనుండి యో ప్రయత్నించుచుంటిని. వృద్ధస్వామి నన్ను విడుచు టెక్కడ? ఈదినమున నేమేమియో చెప్పి సెలవుదీసికొని వచ్చితిని.

ఆరాత్రి రెండుజాముల వేళ నాముగ్గురను మరల నాశ్రమాభిముఖులై వచ్చిరి.

పదునెనిమిదవ ప్రకరణము

ఇచ్ఛాపురాధీశ్వరుఁడు.

But I have Woes of other kind,
Troubles and sorrows more severe,
Give me to ease my tortured mind,
Lend to my woes a patient ear.

Crabbe.

చంద్రశేఖరుఁడును, శిఖండివాహనుఁడునుదక్క నాగ్రామమున నితరు లెవ్వరును మహాశ్వేతవృత్తాంతము నెఱుంగరు. వారు గూడ నామె పరిచయము నితరుల కెవ్వరికిని గలిగింపమని యభయ మొసంగి యుండిరి.

ఆమందిరమునందు శాంతమూర్తులై విద్వేషశూన్యులై యున్న రమణీమణులతోఁగూడ నేకత్ర నివసించి యుండుటవలన మహాశ్వేత యంతఃకరణము తగినంతవఱకు శాంత మగుచుండెను. కాని యామె శావయసునందు స్వభావపరివర్తనముమాత్ర మెప్పటికిని కలుగుట లేదు—మహాశ్వేతకు విజాతీయంబగు స్వాభిమానంబును, శత్రుప్రతీ

కారాపేక్షయును హృదయమునందెప్పటివలెనే యుండెను. ఆమె సుప్రసిద్ధ ప్రతిజ్ఞయై, మొదటివలెనే ప్రతిరాత్రియందును వైరినిర్యాతనార్థమై పరమేశ్వరారాధనము చేయుచునేయుండెను.

చంద్రశేఖరునియింటికొక పెద్దమనుష్యుఁ డతిథియై వచ్చెను. వంటయైనతరువాతనేకులుభోజనమునకువచ్చిరి. భోజనానంతరమునందఱునొక్కచోఁ గూర్చుండి యుండిరి. గృహమధ్యమునఁజంద్రశేఖరుడుపవసించి యుండెను. ఆతనివయస్సేఁబదివర్షములకు మించి యుండును కాని యాతఁడు ప్రతిదినమును శాంతిదాయకం బగుదేవకార్యమును నిర్వహించుచుండుటవలననో, కాక మానసికంబగు శాంతగుణంబు వలననో కానియాతని ప్రశస్తలలాటమునందు వార్ధకచిహ్న మొక్కటియైన నగపడుటలేదు. నయనములుజ్యోతిర్మయములై యుండెను. శరీరమంతయును తేజఃపరిపూర్ణమై యుండెను. ఆతనిశరీరమున శుభ్రయజ్ఞోపవీతము విలంబితమై విరాజిల్లుచుండెను. ఆతనిదక్షిణభాగమున నాదినమున నతిథియై వచ్చినపెద్దమనుష్యుఁడు కూర్చుండి యుండెను, ఆతనికిని చంద్రశేఖరునియీడుండును! కాని సంసార చింతవలనను, ప్రాపంచికదుఃఖములవలనను నాతనిశరీరము విశీర్ణమై యుండెను. ఆతనియుత్తమాంగమున శిరోజములు చాలవఱకు నరసియుండును. కన్నులయందుఁ గాంతి యంతగా లేదు. కనుబొమలుకూడఁ గొంచెమునరసియేయుండెను. ఆతనిస్థూలశరీరము దుర్బలమై యుండెను. వారిరువురును చూచినచో సంసారులకును, సంసారచింతావిహీనులకును గలతారతమ్యము స్పష్టముగా బోధపడగలదు. ఆపెద్దమనుష్యుఁడు పాఠకులకుఁ గేవలమపరిచితుఁడు కాఁడు. ఆతఁడిచ్ఛాపురాధీశ్వరుఁడగు నగేంద్రనాథుఁడు!

అయిదువురిపార్శ్వములందును మందిరనివాసులగు ననేకులు కూరుచుండి యుండిరి. చంద్రశేఖరునకు వెనుక నించుక చీఁకటిగా

నున్నతావున మహాశ్వేత యవకుంఠనవతియై కూర్చుండి యుండెను. ఆమెకుఁ గొలదిదూరమున శిఖండివాహనుఁడు కూరుచుండి మెల్ల మెల్లగ నామెతో మాటాడుచు నొకొక్కసారి నగేంద్రనాథుని వంకఁ జూచుచుండెను. చంద్రశేఖరుని యెడమవైపున గమల విస్మయముతోఁ జింతాకలితవదనయై కూర్చుండి యుండెను. కుటీరమునం దొకవైపున నమలయు సరళయుఁ గూరుచుండిరి. ఇప్పుడు వారి యానందమునకుఁ బారమే లేదు. వారిసంభాషణమునకు పూర్తియే చిగురాకులవంటి వారికెమ్మోవులపై మందహాసమునకు విశ్రాంతియే లేదు. ఆమందిరమున నింకొకచోట విస్తారిణి, మనోమోహిని, యోగీంద్రమోహిని, తారాసుందరి మొదలగు బ్రాహ్మణకన్యకలు కూర్చుండి రహస్యామోదములను జేసికొనుచు నప్పుడప్పుడు నివ్వెరతోఁ జంద్రశేఖరనగేంద్రుల సంభాషణము నాలకించుచుండిరి.

నగేంద్రనాథుఁడు నిట్టూర్పు విడిచి చంద్రశేఖరునిం గూర్చి 'మహాత్మా! నేను పవిత్రమైనమీమహేశ్వర మందిరముం గాంచి మిగుల నానందించితిని. మోహమయంబగు నీసంసారమును విడిచి మీవలె నీధర్మమార్గము నవలంబించి యున్నచో ముసలితనమున నేనీయకాలం బగుదుఃఖసాగరమున మునిఁగిపోక యుండుదునుగదా!' అనియెను.

అందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగఁ జంద్రశేఖరుఁడు 'మహాశయా! కేవలము మహేశ్వరమందిరమునం దున్నంతమాత్రమునఁ బుణ్యము వచ్చునా? సంసారమునం దుండిమాత్రము పుణ్యకర్మములను చేయఁ గూడదా? సత్యమువలనను, పరోపకారమువలనను లభియించుపుణ్యము యజ్ఞయాగములవలనఁగూడ లభియింపదని శాస్త్రములు ఘోషించుచున్నవి. ఏజమీందారుడు పరోపకారముకొఱకును, ప్రజావాత్సల్యముకొఱకును, సర్వసమాదరణీయుఁడై యుండునో యట్టి

వాఁడు మహేశ్వరమందిరమున సర్వమును బరిత్యజించి నివసింపఁ గోరుట యుచితమా?' అనియెను.

నగేం——మహాత్మా! మీరు నన్ను విశేషముగ గౌరవించుచున్నారు. నేనట్టిగౌరవమునకు యోగ్యుఁడను కాను. అట్టివాఁడ నేనై యున్నచో నేనిప్పుడు నా పాపోపశమనమునకై మహాత్ములగు మీ సందర్శనమునకు రావలసిన యావశ్యకమే లేకపోవును.

చంద్ర——ఈ విశాలప్రపంచమునందు సహస్రగుణములున్నను పాపము చేయనివాఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు? అయ్యును నేను పాపాత్ముఁ డనని యెవ్వఁడు చెప్పుకొనును? నేను నిష్కళంకుఁడ ననియు, నిరపరాధిననియు జెప్పి యొప్పింపఁగలవాఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు?

వారిరువురును, చాలసేపటివఱకు నీవిధముగనే మాటలాడుచుండిరి. తరువాత నగేంద్రుఁడు తానచ్చటకు వచ్చినసంగతిని గూర్చి చెప్పనారంభించెను.

పందొమ్మిదవ ప్రకరణము

జమీందారుని పూర్వవృత్తాంతము

And let me if I may not find
A friend to help, find one to hear.

Crabbe.

నగేంద్రుఁ డిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను. "మహాత్మా! నావంటి దురాత్ములు మఱియొక్కరు లేరు. నాదుఃఖవృత్తాంతమును సావధానముగ నాలకింపవలయును.

నా సహధర్మిణి తాను జన్మనదినమున గ్రహసముదాయ మంతయు నపరూపముగఁ గలసియుండె ననియు, బ్రాహ్మణపండితు

లగు దైవజ్ఞులు జాతకమును గుణించి యీయాఁడుశిశువు దారుణోన్మాదిని యగునని సిద్ధాంతపఱచిరనియు, నాతోఁ జెప్పుచుండెడిది. అది కేవల మసత్య మయ్యెను. ఏమనిన నా సహధర్మిణి యున్మాదిని కాలేదు. కాని యామె మనోవృత్తులుమాత్రము కొన్ని యతివేగవంతములై యుండెడివి. అందుమూలమున నేనామెను పిచ్చిదానవని పరిహసించు చుండెడివాఁడను. ప్రేమమయి యగు నా ప్రేయసి మరణించి యిప్పటికిఁ బండ్రెండువత్సరము లయ్యెను.

ఆపిచ్చిదాని గర్భమున నిరువురు మగబిడ్డలు పుట్టిరి. తల్లివలె వారిరువురును పిచ్చివాండ్రయిరి. అందొకఁ డాలోచనోన్మత్తుఁడయ్యెను. మఱియొకఁడు కార్యోన్మత్తుఁ డయ్యెను. ఆ యిరువురు కొమరులును నాకనుపాపలవలె నుండిరి. అయ్యో! వారిప్పు డెచ్చట నున్నారు? హా! దారుణవిధీ! వార్ధకమున నానుదుట నిట్లు కావలయునని వ్రాసితివా? ఆ నారెండుకన్నులును పోయినవి. నేను గ్రుడ్డివాఁడనై పోయితిని. నారెండురత్నములను పోగొట్టుకొని నేనిప్పుడు నిర్భాగ్యుఁడనై యుంటిని!"

ఆదుఃఖవచనమున నాలకించుచున్న యచ్చటివారి హృదయము లన్నియును ద్రవీభూతము లైపోయెను. కొంతసేపు మాటాడజాలక నగేంద్రుఁడు మరలఁ జెప్పఁ దొడంగెను. "నా పెద్దకుమారుని జిన్నతనమునందే పులియెత్తుకొనిపోయినది. ఆపుత్రశోకమువలన నా తనితల్లికూడఁ గాలధర్మము నందెను. చిన్న కుమారుఁడగు సురేంద్రుని మొగము చూచికొనుచు నేనుమాత్రమాశోకమును సహించి జీవించియుంటిని. ఆహా! అంతటివీరపుత్రకుని నెవ్వరు నెప్పుడును బడసియుండరు. దయాధర్మములయందును, విద్యాలోచనములయందును సురేంద్రునివంటివా రెవ్వరున్నారు? ఆబాలకుఁడు నవయౌవనమునందే సింహవిక్రముఁడయ్యెను. మల్లయుద్ధమునందెందఱినో మ

ల్లురను జయించి యుండెను. బాహుబలంబున నెల్లరకును వెరఁగు పాటుఁగూర్చెను. అశ్వారోహణ కౌశలమున నాతనితో సమాను లగు వారి నీదేశమున నెచ్చటను జూచియుండలేదు. అతనిఁజూచిన వారు దయయందు దాతయగుకర్ణుడనియు, బలవిక్రమములయందు భీమావతారుఁడనియు నభినందించుచుండిరి. ఆబాలకుఁడు చిన్నతన మునందే మహారాజు సమరసింహునొద్దఁ గూరుచుండి యుద్ధసమా చారముల నాలకించుటకుఁ గుతూహలపడుచుండెడివాఁడు. వినుచుండ గనే యాబాలకుని మొగము గంభీరభావమును దాల్చుచుండెడిది. కన్నులు సముజ్జ్వలము లగుచుండెడివి. ఆబాలకుఁడొకసారి సమరసిం హుని ఖడ్గమును దీసికొని వక్షమున కానుకొని "ఇదిగో! యుద్ధము మునకుఁ బోవుచున్నాను." అనియెను. అప్పుడు సమరసింహుఁడశ్రు పూరితనయనుఁడై యాబాలకుని ముద్దుపెట్టుకొనియెను. సమరసిం హుఁడప్పుడప్పు డాబాలకుని దనతోఁగూడ రణక్షేత్రమునకుఁ దీసి కొని పోవుచుండెడివాడు. సమరసింహుఁడు "పఠానులు వంగదేశస్థు లను రణభీరులని వెక్కిరించుచుందురు; కాని యాబంగాళాదేశము నందుఁగూడ వీరపురుషులు జన్మించుచున్నారు" అని చెప్పెను. మఱియు నాబాలకునిం గూర్చి "సురేంద్రనాథా! నేను మరణించి నచో నాఖడ్గమును నీవు దీసికొనుము. నీచేతియందాఖడ్గ మవమాన మును పొందఁజాలదు" అని చెప్పుచుండును. అయ్యో! ఇప్పుడా సురేంద్రుఁడెచ్చట నున్నాడు? హావిధాతా! ఇప్పు డింకెవ్వరున్నారు? నేనట్టివాని మొగమును జూచి సురేంద్ర విశ్లేషమును సహింపఁజాల కున్నాఁడను"

ఆవృద్ధుఁ డొకటిరెండు కన్నీటిబిందువుల నొలికించెను. చంద్ర శేఖరుఁడు శోకార్తుఁడై "సురేంద్రనాథున కేదేనపాయము కలిగినట్లు మీరు విని యుంటిరా?" అని ప్రశ్నించెను.

నగేం—అట్టిసమాచారముకూడ వినవచ్చినయెడల నేనింత వఱకు జీవించియుండకయే పోవుదును.

చంద్ర—అట్లయినచో నింతవిచార మెందులకు? సురేంద్రనాథుఁడు కొంత కాలమునఱకును విదేశములకు బోయియుండవచ్చును. దేవరదయవలన సురక్షితముగ వెనుదిరిగి రాఁగలఁడు.

నగే—మీరట్లుగా నాశీర్వదింపవలయును. కాని నేను నిన్నటి రాత్రి యొకస్వప్నముం గాంచితిని. అందువలననే యింతగా వ్యాకులపడుచుంటిని. అందుకొఱకే మీసందర్శనమునకు వచ్చియుంటిని. ఆస్వప్నమునందు నాతనయుఁ డొక యగాధజలపరంపర యందుఁబడిపోయినట్లును, దానియందాతఁడు మునిఁగిపోయినట్లును గాంచితిని. ప్రభూ! ఆస్వప్నమున కర్థమును చెప్పవలయును. అందువలన నాతని కమంగళమే దేనిగలిగినచో నేనిచ్చట నేప్రాణములను విడిచెదను.

చంద్ర—ఊఱడిల్లియుండుఁడు! పరమేశ్వరుఁడు మీవీరపుత్రుని రక్షింపఁగలఁడు. పుణ్యాత్ములును, ప్రజావత్సలురును, నగుమీవంటిజమీందారులను వృద్ధవయసునం దపుత్రకులనుగాఁ జేయఁబోఁడు.

నగేంద్రనాథుఁడు సజలనయనుఁడై 'ప్రభూ! నన్నుఁబుణ్యాత్ముఁడని చెప్పవలదు. నేను విశేషముగఁ బాపకళంకితుఁడనై యున్నాడను. మీకిష్ట మున్నయెడల, నాయందనుగ్రహ మున్నయెడల నాపాపవృత్తాంతము నాలకింపవలయును. పిమ్మట నిందుల కుపాయమును బోధింపవలయును.

సురేంద్రనాథుఁడు పండ్రెండేండ్లవాఁడై యున్నప్పుడు నేనాతని వెంటఁబెట్టుకొని సమరసింహుని సందర్శింపఁబోయితిని. సమరసింహుఁడు వంగదేశమునందల కాయస్థజమీందారులలో నగ్రగణ్యుఁడై యుండెనని మీరెఱింగియే యుందురు. నేను సమరసింహునితో మాటాడుచుంటిని. మాపార్శ్వమునందు సురేంద్రనాథుఁడును సమర

సింహుని కేకమాత్రసంతానమగు నాతని కుమార్తెయు నాడుకొను చుండిరి. ఆయాటలలో నాకన్యక యక్కడనున్న పూలమాలికనొక దానిని తెచ్చి సురేంద్రునికంఠమున వైచెను. మహారాజగు సమరసింహుఁడు కుమార్తెను ప్రాణములకంటె హెచ్చుగఁ బ్రేమించుచుండెను. ఆతఁడు తనముద్దుబిడ్డయొనరించిన యాకార్యమును గన్నారఁజూచుచు పులకితశరీరుఁడై ఆనంద బాష్పములఁగురియించుచుండెను. ఆతడునన్నుఁ జూచి 'నగేంద్రనాథా! అనేక రాజపుత్రవీరులు నాబిడ్డనిమ్మనియడిగిరి. కాని యామెయెవ్వరిని వరించెనో వానికిచ్చి పెండ్లిచేసెదనని చెప్పెను. ఆతని యామాటలనువిన్నప్పుడు నాకుఁ గలిగినయానందమునకుఁ బరిమితిలేదు. వంగచూడామణియు, మహారాజునగు సమరసింహుఁడు తనయేకపుత్రికను సామాన్యప్రజమీనుదారుఁడనై యున్న నాకుమారునకిచ్చెదనని చెప్పుట నాభాగ్యమనియనుకొంటిని. నేనప్పుడే యందులకొప్పుకొంటిని—నేనాయొప్పికోలునకుఁ దప్పిపోయితిని.

మహాశ్వేత తన యవకుంఠనమునుండి తీవ్రకటాక్షములను ప్రసరింపఁజేయుచుండెను. ఆమెశరీరము కంటకితమయ్యెను. ఆమె నగేంద్రనాథునినోటినుండి యామాటను వినుట కక్కడఁగూర్చుండి యుండెను.

నగేంద్రనాథుఁడు మరలఁజెప్పదొడంగెను—నేనాయంగీకారమునకుఁ దప్పిపోయితిని—సమరసింహుని మరణానంతరము నిరాశ్రయమై యున్న యాతనికుమార్తెను నాపుత్రునకుఁ జేసికొనుటకు సమ్మతింపలేదు. మరియొకసంబంధమును నిశ్చయించుకొంటిని. వంగదేశమునందు భాగ్యవంతులగు జమీనుదారులనేకులుండిరి. ఇచ్ఛాపురప్రజమీనుదారునితో సంబంధముచేసికొనుట కిష్టపడనివారొక్కరునులేరు—వెంటనే యోగ్యురాలగు నొకకన్యకదొరకెను. సమరసింహునితోఁ జేసికొనిన నాయేర్పాటునకు నేనుభంగకరుఁడ నైతిని

గాని, ధర్మపరాయణుఁడగు నాబిడ్డ యందులకొప్పుకొనలేదు—ఆత డొకనాఁడు నాయొద్దకువచ్చి 'తండ్రీ! ఎప్పుడును నేవిషయమునందును మీయాజ్ఞకువిరోధముగ నేనాచరించినవాఁడనుగాను. కాని యొకవిషయము నందుమాత్రము నన్ను క్షమించితీరవలయును. మీరు సమరసింహునితోఁ జేసికొనినయేర్పాటును భంగపఱచుటకు నేనంగీకరింపను' అని చెప్పెను. ఆతనియధార్థ్యవాక్యమునువిని నేనుకోపముగాని క్రొత్తగనేర్పాటుగావించిన కన్యక నాతనికిచ్చి పెండ్లిచేయవలయునని నిశ్చయించుకొని బలవంతముగ నాసంబంధమును జేసితీరవలయునని యుపక్రమించితిని కాని నాకుమారునిమాటయే నిలిచినట్లయ్యెను. ఆతఁడేకాంతముగా గృహమునువిడిచి యెక్కడకో వెడలిపోయెను. అప్పటినుండియు నేనాతనిఁజూడ లేదు.

నగేంద్రుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడంగెను—నేను నావాగ్దానమునకుఁ దప్పిపోయితిని. అందుకొఱకే యీముసలితనమున నేనిట్టియాతన ననుభవించుచుంటిని. నాముదిముప్పున నశ్వినీదేవతలవలె నున్న యిరువురుపుత్రులును నాజమీనుదారుభారమును వహించుటకెక్కడ నున్నారు? ఈవయసున నాకు శుశ్రూష చేయుటకిరువురు కోడండ్రెక్కడనుందురు? నాకు బిడ్డలులేరు. కోడండ్రులేరు. స్నేహమయియగు సహధర్మిణిలేదు. అగాధసముద్రమున మునిఁగియుంటిని—ప్రభూ! నావంటిహతభాగ్యుఁడీముల్లోకంబులను లేఁడు.

అంతవృత్తాంతమును సాంతముగాఁ జెప్పివైచి యావృద్ధుఁడు రెండుచేతులతోడను ముఖమునుమూసికొని యుచ్చస్వరముతో రోదనము చేయదొడంగెను — ఆరోదనమును వినుచున్న యెల్లరుహృదయములును గరఁగినీరయ్యెను.— చంద్రశేఖరుఁడనేకవిధముల ననునయవచనములంజెప్పినపిమ్మట వృద్ధుఁడు శాంతుఁడయ్యెను.

పిమ్మట శిఖండివాహనుఁడు నగేంద్రనాథునింజూచి "మీప్రతిజ్ఞాభంగమన్యాయకార్యమని తెలిసికొన్నచో, మీరాప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నింపవలసియుండెను" అని చెప్పెను.

నరేం—శిఖండివాహనా ! నే నాప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చెదను. సమరసింహుని యనాథకన్యకను దీసికొనివచ్చి చూపుము—ఆమెను సురేంద్రునకిచ్చి పెండ్లిచేసెదను—నాకిప్పుడా మొదటి గర్వములేదు మరల నాప్రతిజ్ఞనుభంగముచేసికొన్నచో నిఁక నాకుమారుని మొగ మును జూడకుందునుగాక!—ఇంతకంటెను బలవత్తరమైనశాపమేమి కావలయును ?

శిఖండివాహనుఁడంతులకు బ్రత్యుత్తరమీయకయే మరల మహాశ్వేతతో మాటాడఁజొచ్చెను. వారు మాటాడుచున్న దేవిషయ మునుగూర్చి యీపాతకమహాశయులు తెలిసికొనఁగలరు.

శిఖండివాహనుఁడు చెప్పుచున్న దేమనఁగా—"తల్లీ ! ఆలస్య మెందులకు ? మీపరిచయమునుగూర్చి చెప్పరాదా ?

మహా—భగవానుఁడు నన్నాపూర్వస్థితికిఁ దీసికొనివచ్చిన నేత త్పూర్వజన్మమునందు నాపరిచయమును మరెవ్వరికి జెప్పఁబోను ఈజ న్మమునందు నాబిడ్డకు వివాహమేవలదు.

శిఖం—అదేమి !

మహా—పరులచే సమగ్రహింపఁబడుట నాస్వామి ధర్మము కాదు. ఆయనపరులనుగ్రహించుచుండెడివాఁడు. ఇతరులయనుగ్రహ మును గ్రహించినయాతఁడుకాఁడు.

శిఖం—అట్లయినచో, ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చు విషయమును గూర్చి నరేంద్రునెందులకుఁ బ్రశ్నింపరాదు ?

మహా—ఇట్టి మాస్థితియందాతఁడు తనప్రతిజ్ఞను నెరవేర్చుట కిష్టపడునో లేదో తెలిసికొనుట నాకిష్టములేదు.

ఇరువదియవ ప్రకరణము

వనగ్రామమును విడుచుట.

All prevailing foe!
I curse thee! let a sufferer's curse
Clasp thee, his torturer, like remorse.

Shelly.

కుటీరమునకు వచ్చియున్నవారు క్రమముగా నొక్కరొక్కరుగ నక్కడనుండి వెడలిపోయిరి. బ్రాహ్మణపత్నులును, బ్రాహ్మణకన్యకలును, తమతమ యిండ్లకు వెడలిపోయిరి. మహాశ్వేత యక్కడనే కూర్చుండియుండెను. అమల తన ప్రియసఖి యుత్తమాంగమును నిజహృదయమునఁ జేర్చుకొని కూర్చుండియుండెను. అమల యెంతసేపటివరకు నక్కడ నెందులకుఁ గూర్చున్నదను సంగతిని దెలిసికొనుటకుఁ బాఠకమహాశయు లిష్టపడుచుండుటలేదా ? అమల తన మనసున ననేక విధములుగాఁ దలపోసికొనుచుండెను.

“జమీందారునిబిడ్డ తండ్రి నిశ్చయించినపిల్లను బెండ్లియాడుట కిష్టపడక జనకగృహమును విడిచిపోయెను—హరిహరీ! ఇంద్రనాథుఁ డాజమీందారుని కుమారుఁడై యుండనోపు. అట్లైకానిచో, నేను కాయస్థజాతిస్త్రీనిగాను! హృదయమా! ధైర్యమును వహింపుము! తండ్రి యెవ్వతెను బెండ్లిచేసికొమ్మని చెప్పెనో, కుమారుఁ డట్టియామెను బెండ్లిచేసికొనుట కిష్టపడక, సమరసింహుని తనయను బరిణయము చేసికొందునని చెప్పియున్నాఁడు. సమరసింహుని భార్య యిప్పుడు మారువేషముతో నజ్ఞాతవాసము చేయుచున్నది. ఆమె తన కుమార్తెకుఁ బెండ్లిచేయవలయునని వ్యస్తచిత్త యగుచున్నది—హరిహరీ! నాసఖి సమరసింహుని కుమార్తెయా? మహాశ్వేతను

జూచినను రాజరాజ్ఞి యనియు బోధపడుచున్నది. సామాన్యకాయస్థ స్త్రీవలె నగపడుటలేదు. అను మెప్పుడుతోడను విశేషముగ మాటాడుటలేదు—ప్రత్యహమును శివపూజను జేయుచున్నది—ఆమె యీ వృద్ధవయస్సునందుఁ గూడ. మొగమున స్వర్గీయమహిమ కానఁబడుచున్నది—సరళయో! బాలికా స్వభావమున నిద్రాభిభూతురాలై యున్నట్లగపడుచున్నది తాను రాజకుమారియని యామె యెఱుంగదు. నేను రాజకుమారితో మైత్రి నెరపుటకు సాహసించుచున్నాను. రాజకుమారి పాదధూళిచే పవిత్రమైన నా గృహమును, పవిత్రములు కాలేదా! భగవానుఁడా! నీవే యెఱుంగుదువు! నాకేమియును దెలియుటలేదు—!" అమల యీయాలోచనలయందే నిద్రను మఱచి పోయెను.

జమీందారు నగేంద్రనాథుఁడు పరుండుటకు శయనగృహము నకుఁ బోయెను. స్నేహమయియగు కమల శోకార్తుఁడగు నావృద్ధ జమీందారున కనేకోపచారములను చేసెను. నేఁడు కమలయు, సరళయు నిరువురును జేరి స్వయముగ వంటచేసి స్వజాతివాఁడై యతిథిగా వచ్చియున్న యీ జమీందారునకు విందు చేసిరి. ఆతనికి శయ్య నమర్చిరి. జమీందారున కనేక విధముల సేవఁజేసిరి—ఆ జమీందారుఁడు శాంతిముఖులగు నా యువతులసేవచే సంతుష్టుఁడై, సజలనయనుఁడై, "తల్లీ! కమలా! నీవును, ఆబాలిక సరళయు మనసుంచి, మనసు నొచ్చియున్న యీవృద్ధుని కొఱకు హృదయపూర్వకముగఁ జేసిన సేవాశుశ్రూషలను నేనీవఱకెచ్చటను జూచియుండలేదు—నేను నిర్భాగ్యుఁడనుగాకుండ నున్నచో, మీవలె నున్న యిరువురుకోడండ్రు, మీవలెనిప్పుడు నాసేవ చేయుచుందురు. శాంతలై సుందరులైయున్న మీవంటి యిరువురుకోడండ్రు నాగృహ మునలంకరించియుందురు! కాని, విధాత నానుదుట నంతటి సుఖ

మును వ్రాసియుండలేదు— కార్తికేయులవలె నిరుపమపుత్రులును, లక్ష్ములవలె నిరుపమ కోడండ్రును, వచ్చి నాగృహమును పరిపూర్ణానందమందిరముగాఁ జేయుదురా? తల్లులారా! నేను చాలశ్రమపడియుంటిని. ఈగ్రామమువలె శాంతిపూర్ణమైయున్న స్థలమును నేనెక్కడను జూచియుండలేదు. నేననేక కాయస్థకుటుంబములను జూచియుంటిని కాని, మీవంటి స్నేహమయులై సర్వగుణసంపన్నలై యున్న కన్యకలను జూచి యుండలేదు.'' అని చెప్పెను.

కమల పరుండుటకై వెడలిపోయెను. వెలుపటిగదియందు మహాశ్వేతయు [illegible]యుండెను. వెంటనే శయనగృహమునకుఁ బోవలయునని తలంచుచుండెను. ఆసమయమున దాసీవేషముతో నొకస్త్రీవచ్చి మహాశ్వేత చెవిలో ''తల్లీ! రాజ్ఞమణీ! ఒకసారియిటు రావలయును.'' అనియెను.

మహాశ్వేత విస్మితురాలయ్యెను. ఆగ్రామమునందామెను రాజ్ఞమణియని గుర్తించినవారెవ్వరు? దాసి మరల ''తల్లీ! నన్నెఱుంగవా? నేను మీపురాతనదాసిని.'' అనియెను.

మహాశ్వేత యామెను గుర్తించెను. ఆమెచతుర్వేష్టితదుర్గమునం దొక పురాతనదాసియైయుండెను. మహాశ్వేత యాశ్చర్యపడి ''ఇదేమే! ఇన్నాళ్లైన పిమ్మట నీవెక్కడనుండివచ్చితివి? మేమీగ్రామమునందుంటిమని నీకెట్లు తెలిసినది? ఎట్లువచ్చితివి?'' అని యడిగెను.

దాసి— మీరు చతుర్వేష్టితదుర్గమునుండి బయలుదేరివచ్చిన పిమ్మట మీయత్తవారిబంధుగులు మిమ్ములను వెదకికొనుచు వచ్చిరి పసిబాలికయగు సరళకొఱకును, మీకొఱకును, చాలవెదకిరి. ఆసమాచారమంతయు తరువాత చెప్పెదను నేనుగూడ తిరిగితిరిగి యిక్కడకు వచ్చితిని ఇక్కడకు వచ్చినపిమ్మట మీరిక్కడ నుంటిరని తెలియవచ్చినది. సరళమేనత్త, మేనగోడలిని జూచుటకై దేశదేశమును

తిరిగినది—ఆసంగతి నెంతని చెప్పుదును! తుదకు రుద్రపురమునకుం బో యినది. అక్కడనుండి పడవనుచేసికొని యిక్కడకు వచ్చియున్నది- ఇక్కడకు వచ్చుట కామెకు భయము. దేవి యొకసారి యామెను జూచుటకు దోనెయొద్దకువచ్చినచో నెంతయో సంతోషింపగలదు.

వెనుకటివృత్తాంతము జ్ఞప్తికివచ్చుటచే, పాషాణసదృశమై యున్న మహాశ్వేతహృదయము కరగిపోయెను. ఆమె కన్నులవెంట నశ్రువులు ప్రవహింపనారంభించెను. తొందరగా నొకకన్నీటిని తుడిచికొని సరళనువెంట బెట్టుకొని యాదాసితో నదీఘట్టమునకు బయలుదేరిపో యెను.

ఆఘట్టమక్కడకు సమీపముననే యుండెను. ఘట్టమునకు వచ్చినతోడనే దాసి యొకదోనెను జూపించెను. దోనె చాలచిన్న దిగానుండెను. పదిపండ్రెండుగురు దోనెను నడపువాండ్రు దోనెను నడపుటకై సిద్ధముగనుండిరి. పడవలోపలినుండి యొకవృద్ధస్త్రీ మహాశ్వేతను రమ్మనిసైగచేసెను. మహాశ్వేత వెంటనే సరళతో దోనెలోఁ బ్రవేశించెను. ఆముహూర్తమునందే దోనెయక్కడనుండి బయలుదేరెను. దాసి యాదోనెపై కెక్కకయే మరియొకదిక్కునకు బోయి యదృశ్యయయ్యెను. దోనెయందున్న వృద్ధస్త్రీ సంశేమైన స్త్రీ కాదు. శకుని గుప్తచారిణి! మహాశ్వేతయు నామెకుమార్తెయు నిప్పుడు సతీశచంద్రుని బందీలైరి.

ఇరువదియొకటవ ప్రకరణము

కారాగృహావాసము.

The pale stars of the morn
Shine on a misery, dire to the borne.
Dost thou faint ?

Shelly.

ప్రాతఃకాలమునందలి సువర్ణవర్ణసూర్యకిరణములు చతుర్వేష్టి తద్దుర్గసౌందర్యమును వృద్ధిచేయుచుండెను. కుడ్యములు, గవాక్షములు స్తంభములు మొదలగున వన్నియుఁ దళతళ మెఱసిపోవుచుండెను. దుర్గపాదప్రదేశమున శాంతముగఁ బ్రవహించుచున్న యమునపైఁ గిరణములు ప్రసరించి చంచలములగుచుండెను. మనోహర కాంతులచే నొప్పుచున్న యాదుర్గచ్ఛాయ నదీగర్భమునఁ బ్రతిఫలించుచుండెను. నదీవక్షమున నొకటిరెండు జలచరములు తేలియాడుచుండెను. ఆసీతువున ప్రాతఃకాలమునందలి మంచుబిందువులు నదీపార్శ్వములయం దున్న తృణాగ్రములం గారుచుండె. సానబట్టినముత్యాలవలెఁ బ్రకాశించుచు, గాలిపాటున జారి కొన్ని నదీగర్భమునంబడి చిఱుకెరటములఁ బుట్టించుచుండెను. పైరుగాపులు తమతమపశువులను బయళ్ళపైఁ దోలుచు నిలిచినిలిచి యానందమున గానముసేయుచుండిరి. పక్షిగణములు తరుణారుణకిరణములఁ బులకితములై యానందముతోఁ దమ కంఠస్వరములను జేర్చుచుండెను. జగమంతయు నాలోకమయమునుగను, నానందమయముగ నుండెను.

ఆవిశాలదుర్గమునందలి నిమ్నస్థలమున నొకనిభృతాగారమునందు హీనకాంతిగల యొకదీపపు వెలుతురులో మహాశ్వేతయు, సరళయుఁ బరుండియుండిరి. శకునిమోసమువలన వారచటకుఁ దీసికొనిరాబడి యీదుర్గమున బందీలై యుండిరి.

సరళ నిద్రపోవుచుండెను. తల్లితొడపై బిడ్డవలె మహాశ్వేత యొడిలో నామెపరుండియుండెను. రాత్రియంతయును మేలుకొనియుండి యిప్పుడు నిద్రపోవుచుండెను—సరళ శరీరముచిక్కియుండెను. కన్నులులోతుగఁబోయి యుండెను. ఆమెముఖమునందు మొదటిప్రఫుల్లతగాని, యాబాలికభావముగాని లేదు. సరళయిప్పుడా బాలిక కాదు—ఆకస్మికముగ నపారశోకసాగరమునఁబడి బాలికాసులభసుఖస్వప్నమునుండి మేలుకొనియున్నది.

సరళపార్శ్వమున మహాశ్వేత మేలుకొనియే పడుండియుండెను—ఆమె ముఖభావము వర్ణనాతీతమైయుండెను. అది భయభావము కాదు—దుఃఖభావముగాదు — కేవలచింతాభావమునుగాదు—కన్నులుజ్వలించుచుండెను. సగాత్మ్యమైయున్న యామెమధురాధరముపై రదములుకూరుచుండి దానినదముచుఁగనవచ్చుచున్నట్లుండెను. ఆమె యాముఖమండలమున నున్న శోకచిహ్నములగపడుచుండెను. మొగము నందలినరములుబ్బి పురియెక్కుచున్నట్లుండెను. హృదయము పూర్వస్మృతివలనను, చింతాతరంగములవలనను, సుడిగూడుచున్నట్లుండెను

కొంచెముసేపటికి సరళ మేలుకొనియెను. మేలుకొనిన యామె తల్లిముఖమునుజూచి "అమ్మా! నీకొఱకు నిన్నరాత్రి తెచ్చిపెట్టిన యన్నము పెట్టినట్లేయున్నది. ముట్టుకొనలేదేమి?" అనియెను.

మహా—భోజనముపై నాకిష్టము లేదు.

సర—ఆహారములేనిచో శరీరమెట్లునిలువఁగలదు ?

మహా—బిడ్డా! ఇఁక శరీరముండి చేయవలసిన దేమున్నది? భగవంతుడు దయయుంచి యింతకుఁబూర్వమే చావుదయచేసియున్నచో నన్నీయవస్థలోఁ జూచియుండను.

సర—అమ్మా! నీవు లేకున్నచో నేనెవ్వరినిజూచికొని జీవింతును? నీవు నన్నువిడిచిపోయినచో నాకీప్రపంచమునం దింకెవ్వరున్నారు?

మహా—(సజలనయనయై) లేదు. తల్లీ! ఈనిర్భాగ్యురాలు పోవుటకింకను గాలమురాలేదు—

ఈవిధముగా వారు మాటాడుకొనుచుండఁగా నాగదితలుపులు తెఱవఁబడియెను. మహాశ్వేత ద్వారముపై పునఃఁ దిరిగిచూచెను. నిరుపమానసుందరియొకతె యాద్వారము నొద్దనిలిచియుండెను— నిలిచియున్న యాసుందరి విమలయని చెప్పవలసినయావశ్యకములేదు.

విమల యక్కడస్థితిని జూచుటచే నామెహృదయ మెక్కసారిగదుఃఖముచేఁ గ్రుంకిపోయెను. పూర్వరాత్రి తెచ్చిపెట్టినయన్నమును ముట్టుకొనలేదు—వృద్ధమహాశ్వేత యున్మత్తవలెనుండెను—ఆమెపార్శ్వమున సరళకూర్చుండి వదనయై రోదనముసేయుచుండెను.

విమల తనకన్నీటినితుడిచికొని మహాశ్వేతనుంజూచి 'తల్లీ! మీకష్టమునుజూచుచున్న నాహృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది. మీరీవలకు రావలయును. అనియెను.

రమణీకంఠమునుండి కరుణాప్రకాశకములై వెడలిన యీవాక్యములనాలించి మహాశ్వేత 'నీవెవ్వరు?' అని యడిగెను. విమల యందులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా 'నేనిదుర్గాధిపతియైన సతీశచంద్రుని కుమార్తెను. నాపేరువిమల' అని చెప్పెను.

కోపముచే మహాశ్వేత శరీరముకంపించిపోవుచుండెను—ఆమె కొంచెముసేపూరకుండి పిమ్మట తండ్రితోఁజెప్పుము. తల్లీ! మేము హెచ్చుదినము లుండఁజాలము. ఉన్నంతవఱకు మేము నిర్జనప్రదేశమునందే యుండునట్లు చేయుము. మీరెవ్వరును వచ్చి మమ్మును విసిగింపకుఁడు, అనియెను.

మరియొకసమయమున నైనచో నభిమానిని యగువిమలయట్టి ప్రత్యుత్తరమును విని కోపపడియేయుండును కాని, యీదీనురాండ్రయవస్థంజూచుచున్న యీమెహృదయమునఁ గ్రోధము లేశమాత్రము నుదయింపలేదు. ఆమె మెల్లగ మాతండ్రిపై నసత్యదోషారోపణము చేయుచున్నట్లున్నది. అతఁడీవిషయమున నించుకంతయు నెఱుంగఁడు మిమ్ము విసిగించుటకు నేను వచ్చియుండలేదు. అసహ్యమగు నీగదినుండి మిమ్మును మఱియొకచోటికిఁ దీసికొనిపోవుటకై వచ్చియుంటిని' అనియెను.

మహా—(మరల) బందీలగువా రిట్టిస్థలమునం దుండుటయే మంచిది. ఎవ్వరికాళ్ళకుసంకెలలుండునో, అట్టివారిసంకెలలు బంగా

రపువిగాక యినుపసిగాను మెటరో మంచిది. బిడ్డా! పోమ్మ. నిర్భాగ్యుల కష్టమునుజూచుచు నవహాస్యమాడఁబోకుము.

విమల—(సజలనయనయై) తల్లీ! నేను మిమ్ముల నపహాస్యము చేయుటకు వచ్చినదానను గాను. భగవంతుఁడెఱుంగును.

విమల యింకను జెప్పుచుండెను. కాని, మహాశ్వేత తీవ్రస్వరముతో 'భగవంతుని పేరెత్తఁబోకుము—నా కెన్నఁడు నెప్పుడును భగవంతునిపేరెత్తినవారు కారు. వనంశమువారును నాపేరు నెత్తి యపవిత్రులు కాకుండుదురు గాక నిమ్ము' అనియెను.

విమ—(గంభీరస్వరముతో) తల్లీ! మమ్మును మీరన్యాయముగాఁ దిరస్కరించుచున్నట్లున్నది. మీ కెట్టినిర్భాగ్యులో నేను నట్టె నిర్భాగ్యను. నిర్భాగ్యులకు జగదీశ్వరుని పేరుగాక మరేమున్నది? మరణకాలపర్యంతమును, నానామమును నేస్మరించుచుండెదను—దుఃఖపరిపూర్ణమైన యీమహాసంసారమునందు నిర్భాగ్యురాలి కానామ మొక్కటియే యవలంబనము ఆనామ మొక్కటియే సుఖకరమైనది.

పవిత్రములైన యీమాటలనువినుటచే మహాశ్వేతకోపము చల్లారిపోయెను. విమలయీశ్వరభక్తినిజూచి మహాశ్వేతయామెను దదేకదృష్టితో వీక్షింపసాగెను. ఉన్నతప్రకృతిగల యారమణీరత్నము దేవకన్యకవలె నగపడుచుండెను. ఆమెకన్నులయందు నీరునిండియుండెను. ముఖమున స్వర్గీయప్రేమయు. నీశ్వరభక్తియుఁ దక్క మరేమియు నగపడుట లేదు.

మహా—(మెల్లమెల్లగ) విమలా! క్షమింపుము! తెలియక తిరస్కరించితిని. దుఃఖమున వివేచనశక్తి లోపమైపోవును—

విమల మహాశ్వేతను ముందుమాటాడనీయక యామెయొద్దకు వచ్చి యామెచేతినిబట్టుకొని ''తల్లీ! క్షమాప్రార్థనకుఁ గారణమేమియును లేదు. మీరుదుఃఖినులు. నేనుగూడ నల్పదుఃఖినిని గాను.

నాయవస్థ నెఱింగినచో మీరును నాయందు దయచూపఁగలరు,'' అనియెను.

మహాశ్వేత విమలచేతినిబట్టుకొని యుండెను. వారిరువురు నేడ్వఁదొడఁగిరి. హతభాగిని యగు సరళకూడ రోదనము చేయఁదొడఁగెను——చాలసేపైన పిమ్మట మహాశ్వేత ''విమలా! నీదుఃఖమును నేమి తెలిసికొంటిని. తండ్రి పాపకార్యమునుజూచి ధర్మపరాయణమగు బిడ్డహృదయము విచ్ఛిన్నము కాకుండనుండునా?'' అనియెను.

విమ——తల్లి! మీకింకను భ్రాంతిపోలేదు——మీరెట్లు నిర్భాగ్యులో, మాతండ్రియు నట్లు నిర్భాగ్యుఁడు. ఆతనిజీవితమరణములింకను స్థిరపడియుండలేదు. మీకును నాకును గష్టమును దెచ్చిపెట్టిన పామరుఁడే తండ్రిగారి నిగందరగోళమునఁ బెట్టియున్నాఁడు. తండ్రి మరణమునుగూడ సంకల్పించియుండెనని సంశయించుచున్నదానను.

మహాశ్వేత యాశ్చర్యమునొంది ''సతీశచంద్రుఁడుగాక దీనియందు మరెవ్వరున్నారు?'' అని భావించుకొనియెను.

విమ——దయయుంచి పైకిరావలయును. వృత్తాంతమంతయు మీకు విన్నవించెదను.

మువ్వురు నసహ్యమైన యాగదినుండి యీవలికివచ్చిరి——విమల సరళను దనసోదరిగా భావించుకొనియెను. అందరికిని భోజనములైన పిమ్మట విమల, శశిని సంబంధమైన వృత్తాంతమంతయు మహాశ్వేత కెఱిగించెను.

ఇరువదిరెండవ ప్రకరణము

ఇది స్వప్నము కాదు—ప్రాక్తన ప్రీతి.

Wall of my sires, if ye could speak.
If ye could have a tongue,
Save by the owlets' awful shriek
Or raven's uncouth song,
Fain would I ask of days gone by.
And o'er each tale would have a sigh.

F. C. Dutt.

ప్రపంచమునం దొక విధమైన జను లుందురు. వారిముఖమును జూచినతోడనే నిర్దయులగు వారి హృదయములందు దయపుట్టును. ప్రేమరహితులగు వారి హృదయమునందు ప్రేమోదయ మగును, అందఱి హృదయములందును స్నేహోదయమగును, అట్టి ముఖభావము కేవల సౌందర్యముకాదు. ఎందువల్లననఁగా—సౌందర్యమెల్లరహృదయమును సమానముగ నాకర్షింపఁ జాలదు—కొంత సౌందర్యము, కొంత బాలురలజ్జ, కొంత యెఱుఁగనితనము, కొంత యమాయికత, కొంత నిష్కాపట్యము, కొంత బాలుర నిర్దోషత, ఒక్కొక్క ముఖమునందలి సరళతయును నమ్రతయును జూచినచో, నట్టివారిని ప్రేమింపవలయునని యిష్టము కలుగుచుండును. వారి సంతోషముకొఱకు జగత్సంసారమునఁ బ్రవేశించి వారి సుఖసాధనమునకై ప్రాణములర్పింపవలయునని యనిపించును. సరళ యంతగా బరమసుందరి కాదు. కాని, యామె ముఖమునం దొక యనిర్వాచనీయభావ మున్నది. హృదయమును, ముఖమును, బరస్పరమున వికలప్రకృతికలవై యున్నవి. అందువలనఁ గొలఁదిసేపటిలోనే విమల యామెను దన చెల్లెలని ప్రేమించుట యేమియు నాశ్చర్యముకాదు,

మఱియొక విధమైన స్త్రీప్రకృతులు గలవు. అట్టివారిని నిరుపమానసౌందర్యముచే నలంకరించుటకొఱకు ప్రకృతి తన భాండారము నంతను [illegible] సంపూర్ణముగ నాముఖమండలమును. [illegible] పూర్ణమైన యౌవనస్త్రీలును [illegible] యా [illegible]. [illegible] చే దిద్దఁబడిన [illegible] మనోహరమును, సుఘటితదీర్ఘానయ [illegible] హృదయమున ప్రేమో [illegible] — ఆ యుజ్జ్వలనేత్రముల [illegible] లలాటమును.డయి, హృదయోన్నత [illegible]. అంతియేకాక హృదయమునందలి దృఢ [illegible]. విమల సౌందర్య మట్లుండెను. ఆమె హృదయము [illegible] వికలప్రకృతియై యుండెను. అట్టి దేవి యవయవములను [illegible] యామెను దన [illegible] భక్తిచే భావించుకొనుట యాశ్చర్యము [illegible].

సరళ హృదయ [illegible] విమల యామెను దుర్గము నాలుగువైపులను జూపించుటకుఁ దీసికొనిపోయెను. ముందుగా దుర్గమునకు వెనుకనున్న యుద్యానమునకుఁ దీసికొనిపోయెను. అక్కడ మామిడిచెట్లు దట్టముగ బెరిగియుండుటచే వాని నీడవలన బగలు రెండుగంటల వేళనే సంధ్యాకాలమువలె నగపడుచుండును. వారిరువురు నక్కడ కొంతసేపు కూర్చుండియుండిరి. అక్కడ కోమలవాయువులచే మెల్లమెల్లగ నాకులమర్మరశబ్దము వినఁబడుచుండెను. మధ్యమధ్య కోకిలపక్షియొక్క యపరిస్ఫుటమృదుశబ్దము వినఁబడుచుండెను. అందువలన హృదయము మోహితమై శాంతిచేఁబరిపూర్ణమగును.

వారిరువు రాయుద్యానమునుండి సరోవరమునొద్దకుఁబోయిరి. అందలి జలరాశి విస్తీర్ణమై తనసుస్థిరవక్షోభాగమున నామ్రవృక్షచ్ఛా

యల ధారణముచేసికొనియుండెను. వారిరువు చాలసేపటివఱకు నాస
గోవరతీరమున గూర్చుండియుండిరి. ఆప్రకృతిస్వాభావని స్తబ్ధతచే వారి
హృదయములు నిస్తబ్ధములయ్యెను. విమల మధ్యమధ్య గొంటిరెండు
మాటలాడుచుండెను. సరళనోటినుండి మాటరాక. నిస్తబ్ధయై మౌనము
విమల మాటలను వినుచుండెను.

సూర్యాస్తమయమగుటకుఁ జాలఁ [illegible] మునకన్యా [illegible]
తమైయున్న యాప్రపంచ వేష్టితసరోవరము [illegible]
కొనుచుండెను. విమల [illegible] యం [illegible]
తిమిరము ఘనీభూతమైయుండెనని తెలిసికొనెను.

విమల యధికస్నేహానుభావముతో సరళ [illegible]
కూర్చుండి యామెనెమ్మది దనచేతితోఁ బట్టుకొని "సరళా! [illegible]
ఏదో యొకదుఃఖ మాదరించుచున్నట్లున్నది కాదా! [illegible] దానిని
దాచుటెందులకు ?" అనియెను.

సర—నీయొద్ద దాచిపెట్టుట యెందులకు ? నిజమే [illegible]
నందేమోయగుచున్నట్లున్నది. నిజమును చెప్పుచున్నాను వినుము
ఎవ్వరివలన నాదుఃఖమో యాసంగతి నాకుఁ దెలియుట లేదు.

విమ—అట్లయినచో దేనికొఱకైనఁ జింతిచుచుంటివా?

సర—తెలియుటలేదు. దేనివిచారమునులేదు. ఒక్కొక్క-
సారి మనస్సునందేమేమో యగుచున్నది.

సరళ నిజమునే చెప్పుచున్నది. ఆమె మనసెందుకొఱకుఁ జం
చలమగుచున్నదో యాసంగతి యామెకుఁ దెలియదు.

సాయంకాలమయ్యెను. విమలయు, సరళయునుద్యానమునుండి
దుర్గములోనికివచ్చిరి అక్కడకువచ్చి విమల సరళను ఒకగదినుండి మరి
యొకగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయి యమూల్యములగు ననేకాపరూపపదా
ర్థముల నామెకుఁ జూపింపఁదొడగెను—తానుపరుండుశయనాగార

మునకామెను దీసికొనివచ్చెను. అక్కడ నొకశారిక పంజరమునం దుండెను. అదిమాటాడ గలదు.

విమల సరళను దాసికిఁజూపి చెప్పుచూతము! ఈమెయెవ్వరు?'' అనియెను.

ఆపక్షియు ''ఈమెయెవ్వరు?'' అనియెను.

విమ—నీవు చెప్పకున్నచో నేనెందులకుఁ జెప్పవలయును ?

పక్షి—నేనెందులకుఁ జెప్పవలయును ?

విమ—అట్లయినచో నీవీమె నెఱుఁగవా ?

పక్షి—నీవీమె నెఱుఁగవా ?

విమ—చెప్పుమన్నాను ! సరళ యిరుగువారి బాలికయా ? ఇంటివారి బాలికయా ?

పక్షి—ఇంటివారి బాలికయే.

విమ—నీవు చెప్పినట్లు. ఊరకుండుము, శిఖండీ !

పక్షి—ఊరకుండుము, శిఖండీ !

పక్షిమాటలవిని సరళ విస్మితయై మనస్సునందు—''నేనీయింటిబాలికనేనా ?'' అని భావించుకొనుచుండెను.

పక్షివిద్య యెంతవఱకునది విమలకుఁ దెలిసియుండెను—పక్షి యెవ్వరైనఁ జెప్పినమాటలలోఁ బదిరెండుమాటలనుమాత్రము పునరుక్తిగానుచ్చరింపఁ గలదిగానుండెను.

పిమ్మట విమల సరళను మరియొకగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. ఆగదిని చూచినతోడనే సరళ దుఃఖ మిమ్మడియయ్యెను. అక్కడ నామె యాకస్మికముగా నన్యమనస్కయై యోచింపనారంభించెను. విమల స్నేహాభరితయై 'రా! విచారించు టెందులకు? అనియెను.

సర—నామనస్సునందు మరల నెట్లోయున్నది. ఏమోస్వప్నమును గాంచుచున్నట్లున్నది—మాయమ్మ యెక్కడనున్నది?

విమల సరళముఖమును దృష్టించిచూచెను. సరళ నేత్రము లశ్రుపూర్ణములై యుండెను. విమల మఱిమాటాడకయే సరళనామె తల్లియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెను. సరళ వేగముగఁబోయి యశ్రుపూర్ణ నయనములతోఁ దల్లివక్షమునఁదలనుఁజేర్చి కనులుమూసికొనియెను.

మహాశ్వేత యౌత్సుక్యముతోడను, స్నేహానురాగములతోడను దనయనుజూచుచు 'బిడ్డా! ఏమైనది?' అని యడిగెను.

సర—అమ్మా! నాకేమియో తెలియుటలేదు. ఈయింటియం దేమియున్నదో చెప్పఁజాలను. నేనుపగలంతయు మేలుకొనియుండియే కలగనుచున్నట్లున్నది. ఇక్కడనున్న వన్నియు నేనుచూచినట్లేయున్నవి. ఒకగదిలోనికి బోయితిని. అక్కడనొక దేవమూర్తిని జూచినట్లున్నది. అమ్మా! నేనుభ్రాంతను, అకస్మికముగా నామూర్తిని తండ్రియని భావించుకొంటిని! నేనుమఱచిపోయితినా? కాక స్వప్నమును గనుచుంటినా?

మహాశ్వేత యింతకంటె హెచ్చుగ మరల వినవలసినదేమియు నులేదు. ఆమె యుచ్చస్వరముతో రోదనముచేయ నారంభించెను. జ్ఞానమెఱుంగని యాబాలిక మాటలచే నామెహృదయము విదీర్ణ మగుచుండెను.

ఆశోకప్రథమ వేగ మించుక తగ్గినపిమ్మట మహాశ్వేత మరలఁ దనయనాలింగనముచేసికొని చెప్పఁదొడంగెను—సరళా! అదిస్వప్నము కాదు. పూర్వస్మృతి నీహృదయమున జాగరితమగుచున్నది. ఇది వఱకును నీవుమఱచియుంటివని యనుకొని నేను నీకుఁజెప్పక దాచి యుంచుకొనిన విషయము నీమనస్సునందిప్పుడు స్వయముగనే తల సూపి జాగరితమగుచున్నది. ముందు నేను దానిని దాఁచఁబోను.

ఇట్లుచెప్పి మహాశ్వేత విచారమునంతను నాద్యోపాంతముగా సరళకుఁదెలియఁజేసెను. సరళ జన్మవిషయమును, మహారాజు సమ్ముఁ

సింహుని సన్మానగౌరవ విషయములును, ఆతఁడన్యాయముగా మర
ణించినసంగతియును, పిమ్మట పాండుపలాయనమై ఛద్మవేషమున
నజ్ఞాతవాసము చేయుచున్న విషయమును, ఈమొదలగువిశేషములన్ని
టిని కొమార్తెకుఁ దెలియజేసెను. ఆసంగతులనన్నిటిని వినుచున్న
ప్పుడుముందుగ పరకీ కవిస్వప్నములంగాఁదోచెను. కాని, క్రమముగా
నామెమోహజాలమంతయు వీడిపోయి వెనుకటి సంగతులన్నియు జ్ఞప్తికివచ్చెను
ఇల్లు, వాకిలి, స్తంభము, గది, మొదలగువాని జూచిచూచి యాలో
చించుకొనుటచే నామెకు బాల్యవిషయములు జ్ఞప్తికిరాఁదొడగెను.
ఇనుమువలెనున్న మహాస్త్రీతకతనహృదయముకూడ కరఁగి
పోయెను. తల్లిబిడ్డలిరువురును బరస్పరగాఢాలింగనము చేసికొని నీరవవై
రోదనము చేయనారంభించిరి.

విమల పార్శ్వమునందుఁ గూర్చుండి గంభీరచింతాసాగరమున
మునిఁగిపోయెను. ఆమె ముఖమండలము కుంచితమైయుండెను. పెద
వులపై రదనములు చెంపలపైనుండి కారుచున్న యుండెను ఆరక్తములై
యున్న యామె నేత్రములనుండి యగ్నికణములు రాలిపడుచుండెను.
ఆమెయామనోభావములను పాఠకమహాశయులు నయాసముగాఁ దెలిసి
కొనఁగలరు— శకుని యెంతటి మహాత్ముఁడై నదియు, తండ్రి నాతఁ
డెంతవఱకుఁ బాపకార్యములలోఁ బ్రవేశింపఁ జేసియుంచినదియు,
ఎందుకొఱకు మహాశ్వేతను బందీగాఁ జేసియుంచినదియు, మొదలగు
విచారములు గాలివానవలె నామె హృదయమున వీచికొట్టుచు వ్యథ
పెట్టుచుండెను.

విమల యాకస్మికముగ నా చింతాస్వప్నమునుండి మేలుకొని
గంభీరస్వరముతో "తల్లీ! పామరుఁడగు నాశకుని పాపాచరణమును
నేనిప్పుడు తెలిసికొంటిని. ఈ జగత్సంసారమునం దంతటి పాతకి
యుండఁబోఁడు, నరకమునందుఁ గూడ నాతనివంటి కీటకముండబోదు.

ఇరువదిమూడవ ప్రకరణము

ఏకాకి

Has sorrow thy young days shaded
  As clouds o'er the morning fleet?
Too fast have those young days faded
  That even in sorrow were sweet?
Does time with his cold wings wither
  Each feeling that once was dear?
Come, child of misfortune! come hither
  I'll weep thee tear for tear!

Moore.

సాయంకాల మైనపిమ్మట మహాక్షేత్ర దేవపూజకై యమునా తీరమునకుం బోయెను. అంతలకు శకుని సోమయు నాక్షేపింపలేదు.

కాని పైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. ఆ భయంకర పాపమునకు, భీషణ ప్రాయశ్చిత్తమున్నది" అనియెను.

మహా—(గంభీరములగు మాటలను విని) వత్సా! విమలా! భగవంతునియందు నాకచంచలమైన భక్తియున్నది. కాని, యాతని యభిప్రాయమును, ఆతని లీలలను మనము తెలిసికొనఁ జాలము. అట్లే కానిచో నీప్రపంచమున పాపమునకు జయమగుట యెందులకు?

విమ—(మొదటి స్వభావముతోడనే) నా విన్నపము నాలింప వలయును. పాపమునకు జయమగునది క్షణస్థాయిమాత్రము. పాపమునకుఁ దగిన భీషణప్రాయశ్చిత్తము నాతఁడు విధించుచుండును. ఆ పామరుని మృత్యువున కుపాయము తనంతటఁ దానే యొదవనై యున్నది. నీ స్వామిమరణమునకుఁ దగిన ప్రతిక్రియ చేయుటకు విళంబము లేదు.

ఇరువదిమూఁడవ ప్రకరణము

ఏ కా కి

Has sorrow thy young days shaded
As clouds o'er the morning fleet?
Too fast have those young days faded
That even in sorrow were sweet?
Does time with his cold wings wither
Each feeling that once was dear?
Come, child of misfortune! come hither
I'll weep thee tear for tear!

Moore.

సాయంకాల మైనపిమ్మట మహాశ్వేత దేవపూజకై యమునా తీరమునకుఁ బోయెను. అంతవఱకు శశిని గూర్చియు నాక్షేపింపలేదు.

ఏదుర్గమునం దామె శైశవావస్థయు, ఆమె సుఖదినములును జరగి పోయినవో, ఆమె యెక్కడ రాజపుత్రులమునకుం జూడామణి స్వరూపుం డైన సమరసింహుని రాజమహిషియై కాలమును గడపియుండెనో, ఇప్పుడా దుర్గపార్శ్వమునందే నిర్భాగ్యయగు పితృభ్రాతుడై బందీకృతయై యుపవసించుచుండెను. దుర్గపార్శ్వమునందుం గలకలశబ్దమును జేయుచుం బ్రవహించు నాయమునాతరంగిణి యిప్పుడును కల్లోలయై మొగమును మైకెత్తుకొని ప్రవహించుచుండెను. దానియందెట్టిపరివర్తన మును లేదు. దూరమునందున్న పల్లెలనుండి కనంబడుచున్న చెట్లగుంపు పార్శ్వమునం దగపడుచున్న మామిడితోఁటలు; దుర్గాగ్రభాగమున నలరారుచున్న మనోహరకేదారములు; మిట్టలు, మైదానము మొదలగు వానియం దెట్టిపరివర్తనము నగపడుటలేదు. కాని, మహాశ్వేతజీవి తమునం దెంతటి పరివర్తనము జరగిపోయినది! ఇప్పుడాపూర్వగౌరవ మెక్కడికిఁబోయినది? ఆదుర్గాధిపతి యెక్కడనున్నాఁడు? ఆవీర శ్రేష్ఠుఁడెక్కడనున్నాఁడు? గ్రీష్మకాలభీష్మప్రభంజనముచే నెగురఁ గొట్టబడిన యెండుటాకులవలె మహాసముద్రతరంగములలో విలీనమై పోవుజలబిందువులవలె జరిగిపోయిన కాలరూపానంత సాగరముననా పూర్వగౌరవాదికములన్నియు విలీనములై పోయినవి.

విమల సరళను దనగదిలోనికిఁ దీసికొనిపోయెను. వారిరువురును సోదరులవలె నొక ప్రక్కమైఁబరుండిరి. విమల సరళను జూచి నది మొదలుకొని ప్రేమించుచుండెను కాని, తనవలెనో శకునిదురాలోచనములచే సరళ యనాథయైయుండెనని తెలిసికొనినపిమ్మటనామె ప్రీతివిశ్వాసములు పదిరెట్లువృద్ధియయ్యెను. తండ్రియొనరించిన ఘోర పాపమును బరిశోధించినపిమ్మట విమల తనప్రగాఢ ప్రీతివిశ్వాసములచే మహాశ్వేతను సరళను, నుపచరించి యాదరించి, యందులకుఁ బ్రతీకారమును జేయఁ బోడఁగెను. వారిరువురు నొకశయ్యపైఁ

బడుండి చాలసేపటినుండి మాటాడుచుండిరి. ఇరువురు నల్పవయస్కలు అవివాహితలు. వారిరువురకుఁ గొలఁది సేపటిలోనే పవిత్రమగు ప్రగాఢ ప్రణయముదయించెను.

విమల మాటిమాటికిని తల్లిదండ్రుల యజ్ఞాతవాసమునందు వారు పొందినకష్టములనుగూర్చి యడుగుచుండెను. వారెట్లొకచో బస్తీలో వసించుటనుగూర్చి యడుగును. సరళ చెప్పుచుండు నావృత్తాంతములను వినుచున్న విమల కన్నులనుండి యశ్రువులు ప్రవహించుచుండెను. తన జనకునిపాపకార్యములచే దల్లిదండ్రులు పడిన కష్టముల నాలోచించినపుడు మనస్సున మర్మాంతికవేదన ముదయించెను. శకుని యొనర్చుచున్న మోసములను గూర్చి యాలోచించు కొలఁది కోపముచే నామెశరీరము కంటకితమగుచుండెను. స్నేహపురస్సరముగా నామె బాహువుల తోడను సరళ నాలింగనము చేసికొని, ఆమెనోటినుండి యాగ్రామవాసవిషయములును, వారనుభవించినదారిద్ర్య కష్టవివరమును. వీని కన్నీటిచేఁ గన్నులను, ముఖమును, కుంతలములను దడిపివైచెను.

విమ—నీవు రుద్రపురమునందున్నప్పుడు నీకు నెచ్చెలులెవ్వరుండిరి? నీవెవ్వరితోడఁగాలక్షేపము సేయుచుంటివి?

సర—అమ్మా యెవ్వరితోడను విశేషించి మాటాడునది కాదు. పగలంతయును విచారమున మునిఁగియుండెడిది. సాయంకాలము నందు దేవతారాధనము చేయుచుండెడిది. నాతో నాగ్రామమునం దలి యొకరిద్దరుస్త్రీలు మాటాడుచుండిరి. అమలయను నొకవర్తకుని భార్యతోఁ జాలసేపు మాటాడుచుండెడిదానను.

విమ—ఆమె యేజాతిది?

సర—ఆమెకైవర్తజాతియువతి.

విమ—ఆమె నిన్నుఁ బ్రేమించుచున్నదా? నిన్నాదరించుచుం డెడిదా?

సర—నాతల్లితప్ప మఱెవ్వరు నామెవలె నన్నుఁ బ్రేమించువారు లేరని తోఁచుచున్నది. ఆమెపేరు జ్ఞప్తికివచ్చినచోఁ గన్నుల నీరు నిండిపోవుచుండును—

విమ—సరళా! మీవిషయమున జరిగిన యన్యాయమును గూర్చి యెంతచెప్పినను తీరదు. నాకు సాధ్యమైనచో నేనైన విధమునైన మిమ్ములను సౌఖ్యావస్థయందుం జేర్చెదను.

సర—నేను నిజమును జెప్పుచున్నాను. పల్లెటూరినివాసమునం దాయవస్థయందైనను నాకేమియు కష్టముగపడలేదు. కాని, తల్లిమాత్రము రేయుంబవలు చింతించుచున్నదీ—అందుకొఱకు నేను దుఃఖించుచుంటిని—తల్లిని సుఖపెట్టవలయునను కోరికయొక్కటియే నేను వేడుచున్నదానను,

విమ—సరళా! నాకు నదేయిష్టము. మీతల్లిసుఖపెట్టుటకుఁ బ్రాణములర్పింపవలసివచ్చినను నందులకైన సిద్ధముగనుంటిని.

సర—అదేమి? నీకసాధ్యమైనదేమున్నది? నీకింతటియైశ్వర్య గౌరవములున్నవిగదా!

విమ—సరళా! నీవు నావిచారము నెఱుంగవు. నావిచారమునంతను నెఱింగియున్నచో నేను మీకంటె వేయిరెట్లు నిర్భాగ్యనని తెలిసికొనియుందువు—ఈధనగౌరవములన్నియు నావికావు—

సర—ఏమి?

విమ—పామరుఁడగు నాశకునిమాతండ్రిని సంహరించి యీదుర్గమును, జమీందారీయును, నపహరించు ప్రయత్నములను జేయుచున్నాఁడు. అది పైకిఁ జెప్పినచోఁ జెరుపుకలుగును. తండ్రినిగూర్చిన చింతచే నాకు రేయుంబవలు నిద్రపట్టుటలేదు. కాని, దుఃఖమదొక్కటియేకాదు—

సర—మరియేమున్నది?

విమ—సరళా! నీయొద్ద దాఁపవలసిన దేదియును లేదు. ఆ పామరునకు నన్నుఁ బెండ్లియాడవలయునని యాశ అట్లు చేసికొన్నచోఁ దండ్రి మరణానంతరము తాననాయాసముగ నాతనికు త్తరాధికారిని గావచ్చునని యాతఁడు యోచించుచున్నాఁడు చెప్పుటకు నాకు సిగ్గగుచున్నది. ఇప్పటికిఁ గొన్నిదినములనుండి నాతో నిత్యము నాతఁడు పెండ్లిమాటలాడుచున్నాఁడు నేనందులకొప్పుకున్నచో బలవంతముగా నైన నాపాణిని గ్రహింతునని చెప్పుచున్నాఁడు రేపటిదినమున నరఘాతుకుఁడగు నాయనయుఁను నన్నుఁ జూచుటకై వచ్చును—సరళా! నాకంటె హతభాగిను లెవ్వరున్నారు?

సరళ యాశ్చర్యముతోఁ గొంతసేపూరకుండి "యిట్టి హాని నుండి తప్పించుకొని బ్రతుకుటయెట్లు?" అని యడిగెను.

విమ—(అతిగంభీరస్వరముతో) రేపటిదినమున జగదీశ్వరుఁడు నన్నుఁ గాపాడును. ఆతనియనుగ్రహముచే నేనుద్ధరింపఁబడుదునను నాశగలదాననై యున్నదానను—పిమ్మట రాత్రివేళఁ దండ్రియొద్దకు బారిపోయెదను. అందులకుఁ దగినయేర్పాటు లన్నియుఁ జేసికొనియుంటిని. తరువాత నాపామరుని పాపమునకుఁ దగినప్రాయశ్చిత్తమగును అందులకుపాయమును యోచించుకొనియుంటిని. భగవానుఁడా! ఈ దురూహకార్యమునం దబలనగు నాకు సాహాయ్యమును జేయుము!

సరళ నిస్తబ్ధయై యుండెను—విమల మరల జెప్పఁదొడఁగెను

మొదట మాంగీరునకుఁబోయి తండ్రిని బ్రదికించుకొనియెదను ఈపాపాత్మునకుఁ దగినదండనము చేయుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. పిమ్మట నీదుర్గమును మహాశ్వేతకొప్పగించుటకుఁ దండ్రిని బ్రార్థించెదను. నేను నాతండ్రి యంతఃకరణము నెఱుఁగుదును—ఆతఁడుశకుని దురాలోచనమునుండి విడివడినచో న్యాయమైనకార్యమును జేయుట కొప్పుకొనకుండ నుండఁడు—మాంగీరునం దొకవీరవరుఁడున్నాఁడు.

ఆతఁడు నాకు సాహాయ్యమును చేయును. ఇంద్రనాథా! సత్యమును పరిపాలింపుము.

ఇంద్రనాథుఁ డను పేరును విని సరళ చకితయయ్యెను. ఆకస్మికముగ నామె శరీరము కంపితమయ్యెను. విమల యదంతయును జూచి విస్మితయై పోయెను.

విమ—సరళా! నీవప్పుడఁకి గళవళపడుచున్నావేమి? నీకేదియో వేదనయున్నట్లున్నది—

సరళ యంతలకుఁ బ్రత్యుత్తరము నిచ్చుటకిష్టపడక ముఖము మూసికొనియెను కాని, విమల మరలమరల నడుగుచుండుటచే సరళ "ఇంద్రనాథుఁడనునొక యువకుఁడు మాకుఁ బరిచితుడు. ఆతఁడును బశ్చిమదేశమునకుఁ బోయియున్నాఁడు." అనియెను.

తీక్ష్ణబుద్ధిగల యావిమలయొద్ద నెట్టిమాటయును దాఁచుటకు వలనుగాదు. సరళవలన నామె యొక్కొక్కమాటగ సర్వమును దెలిసికొనియెను. ఇంద్రనాథుఁడు సరళ హృదయేశ్వరుఁ డనియు, నాతఁడామెకుఁ బ్రియుఁడనియు, ఇంద్రనాథుఁడు తల్లిబిడ్డలయుద్ధారమునకై పశ్చిమదేశమునకుఁబోయి మూఁడుమాసములయ్యెననియు నామె తెలిసికొనియెను—అట్లయినచో మహేశ్వరమందిరమున విమలచూచిన యాతఁ డాయింద్రనాథుఁడేనా? విమల హృదయము జల్లుమనియెను. ఆమె మెల్లమెల్లగ మరియొకప్రశ్నమును వైచెను—"సరళా! ఆవీరశ్రేష్ఠుని శరీరమునం దెచ్చటనైన నేదియైనగుర్తులను జూచియుంటివా?" అనియెను.

సర—ఆతని యెడమముంజేతిపై నచ్చమగునొకనల్లమచ్చయున్నది.

విమల శరీరముకంపించెను. ఇంద్రనాథునిచేతిపై నామెయును నామచ్చను జూచియున్నది.

విమల యింక మాటాడఁజాలక ప్రక్కపై బరుండెను. ఆమె నిద్రపోవుచున్నదనియనుకొని సరళయుఁ బరుండెను—

ఇరువదినాలుగవ ప్రకరణము

వరుఁడును కన్యయును

O ! do not tempt, she said,
O ! do not add to my distress,
I have tasted much of bitterness'
But ah, fair maid thou plead' st in vain
His heart is proof to prayers,
Albeit like darksome floods of rain
Thou shedst thy scalding tears.

S. L. Dutt

తెల్లవారెను. నేఁడు విమలకు భయానకమగు దుర్దినము కాని, విమల విపత్తునుండి తప్పించుకొనుట కుపాయమును గల్పించుకొనియున్నది. ప్రాతఃకాలమునందు విమల శయనమందిరమును విడిచి వేఱొకగదిలోనికిఁ బోయియక్కడ దేవుని ప్రార్థింపఁదొడఁగెను. చాలసేపటివఱకును నుపాసనమును జేయుచుఁ గూర్చుండియుండెను. అవిశ్రాంతాశ్రుజల మామెకపోలములను దడుపుచుఁ బ్రవహించుచుండెను.

ఉపాసనమును ముగించుకొని విమల వెలుపలికి వచ్చిచూచుసరికక్కడ శకునివచ్చి కనిపెట్టుకొనియుండెను— ఆతనిఁజూచి యామె గడగడవడఁకెను. ఆమెశరీరమునందలి రక్తమంతయును శుష్కమైపోయెను.

శకుని స్థిరభావముతో నిలుచుండి విమలను జూచెను. చాల సేపు చూచెను.

విమలయు నిష్పందభావముతో నిలుచుండి తలనువంచుకొని భూదేవినిజూచుచుండెను. ఆమెహృదయము భయముచేతను, క్రోధముచేతను, జర్జరీభూతమైయుండెను—తుదకామె మృదుస్వరముతో

"శకునీ! నేను నిర్భాగ్యురాలను. నావంటి హతభాగినులు మఱెవ్వరును లేరు. నన్ను మరలదుఃఖపెట్టఁబోకుము. క్షమింపుము." అనియెను.

ఆమాటకు రాయియైనఁ గరఁగిపోవును. కాని, శకునిహృదయము కరఁగలేదు. అతఁ డించుకనవ్వి 'ఇందుకొఱకేనా యవకాశము కావలయునని వేఁడుకొనుట?' అనియెను.

విమ.—నీవు నాకవకాశము నిచ్చినందులకు నీకు ధన్యవాదములు సేయుచున్నాను. కాని, నన్ను క్షమింపుము. నాహృదయమునందలి యాతనను నీ వెఱుంగవు. నాహృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది. శకునీ! నన్ను క్షమింపుము!

శకు.—పెండ్లియగుటకు ముందు పిల్లలిట్లే చెప్పుదురు. అత్తవారింటికిఁ బోవుసమయమునం దెల్లరును నేడ్తురు కాని, యొకసారిపోయినచో మరలఁ బుట్టింటికి వచ్చుట కొప్పుకొనరు.

విమ.—శకునీ! నన్నుఁ బరిహాసముచేయవలదు. నాకు మర్మాంతికమగు వేదన కలుగుచున్నది. నీహాస్యములతో నాకుఁ బ్రయోజనము లేదు.

శకు.—నేను పరిహాసముచేయుటకు వచ్చినవాఁడనుగాను, నీవు చేసినప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చుకొందునో లేదో చెప్పుము.

విమ.—నే నెట్టిప్రతిజ్ఞయును జేయలేదు.

శకు.—ప్రతిజ్ఞ చేయకున్నఁబోనిమ్ము. నన్నుఁ బెండ్లిచేసికొందువా లేదా?

విమ.—ప్రాణమున్నంతవఱకు నేను దానికిసమ్మతింపను.

శకు.—నావలన నీకేఁ దప్పు లేదు. బలప్రకాశమును జేయుట తక్క మఱియొక యుపాయము లేదు.

విమ.—నాతండ్రియున్నచో నీవీమాటలను జెప్పియుండవు. తండ్రియూరలేనప్పుడు—నారక్షకులు లేని సమయమున — నిరాశ్ర

యయ్యె యున్నయబలపై నత్యాచారముచేయుట బ్రాహ్మణునకు ధర్మము కాదు.

శశి—నేనొకపిల్లయొద్ద బ్రాహ్మణధర్మములను నేర్చుకొనుటకు వచ్చియుండలేదు.

విమ—అయినను నామాటలను యోచించిచూడుము. నాతండ్రి నిన్నెన్ని విధముల ననుగ్రహింపలేదు? నీవన్నమునకుమార్గములేకుండ దరిద్రుఁడవై యున్నప్పుడు నిన్నింటియందుంచుకొని కొమారుని వలెఁ బెంచిపెద్దవానినిఁ జేసెను. ఇప్పుడును చిన్నఁదన బిడ్డవలెనే జూచుకొనుచున్నాఁడు. అట్టివానితనయపై నత్యాచారమును జేయుట నీకుఁదగదు.

శశి తనపూర్వచారిత్ర్యావస్థను గూర్చినమాటలను విని క్రుద్ధుఁడై ‘నీతండ్రిసహస్రాపరాధములనుచేసినను, అతఁడింతవఱకును ప్రాణములతోనుండుటనాయనుగ్రహముచేతనేయని తెలిసికొనుము” అనియెను.

తండ్రిపై మోపిననిందలను విని విమలకోపము నాపుకొనఁజాలక యారక్తలోచనయై ‘నీవేనాతండ్రికిసర్వనాశనమును దెచ్చి పెట్టినవాఁడవు మరల నీ వేయాతనిని దిరస్కరించుచుంటివా? నీవు భృత్య వేషముతో దుర్గమునకు వచ్చిచేరినవాఁడవు. ఇప్పుడు ప్రభువగుటకుఁ బ్రయత్నించుచుంటివా? భృత్యుని పెండ్లాడుటకు విమల యెన్నఁడు నొప్పుకొనదని తెలిసికొనుము” అనియెను.

శశి—నీవెవ్వరియెదుట నిలుచుండిమాటాడుచుంటివో తెలిసికొనుచున్నావా? నీజీవితమరణములును, నీతండ్రిజీవితమరణములును, నాచేతియందున్నవని యెఱుఁగవా?

విమ—ఎఱుఁగుదును—సతీశచంద్రునితనయ సతీశచంద్రుని భృత్యునితో మాటాడుచున్నది నాఁడేబ్రాహ్మణపుత్రుఁడన్నముకొఱ

కు నాతండ్రియాశ్రయమును పొందెనో యామనుష్యునితో నేను మాటాడుచున్నదానను—ఎఱుంగుదును—

విమల స్వభావముచేతమాలిని. తండ్రిని నిందించుట వినుటచే నామెక్రోధానలము ప్రజ్వలముగ లేచెను. ఆమెకన్నులు ప్రజ్వలితములయ్యెను. ముడివేయని యామె పెన్నెఱులు, ఆమెకపోలములమీఁదను, ఉన్నతవక్షస్థలముమీఁదను పడియుండెను. చూడఁగా నామె యున్మత్తవలె నగపడుచుండెను. ఆయపరూపాకృతిని జూచి శకునియు నించుక భయావహుఁడయ్యెను. అతఁడించుకసేపు నిస్తబ్ధుఁడై యుండెను. ముహూర్తములో విమల తనకోపమును సంవరణము చేసికొని శాంతయై మెల్లమెల్లగ నిట్లనియెను.

''నాదిమిథ్యాకోపము. శకునీ! నేను నీయధీనమునందుంటినని యెఱుంగుదును. క్రోధాంధనై నిన్ను దిరస్కరించితిని. తండ్రిపై నిందారోపణము చేయుటకు నేను సహింపఁజాలను నాయెదుట నాతండ్రిని నిందింపవలదు.''

శకు — నేను నీతండ్రిని నిందించుటకు వచ్చినవాఁడనుగాను. నీతండ్రి నాయెడనగపఱచిన దయను నేను మఱచియుండలేదు—నే నిప్పు డేపనికై వచ్చితినో దానికేమిప్రత్యుత్తరమిచ్చెదవు?

విమ — నేను ప్రాణములతోనున్నంతవఱకునిన్ను బెండ్లియాడను

శకు — నీవతిశయబుద్ధిమతివి. విమలా! నీవునాహృదయమునందు, దయ, కోపము, దుఃఖము, మొదలగు నానావిధప్రవృత్తులను త్తేజితములుగఁజేసి నాయిష్టార్థము చేఁజిక్కకుండఁ బ్రయత్నించుచున్నట్లున్నది. విమలా! నీవలనఁగాదు—నేనేకార్యమునందు దృఢవ్రతుడనై యుంటినో నన్నాకార్యమునుండి మరలించుటకు ప్రపంచమునందెవ్వనికిని శక్తిచాలదు. నీవు చిన్నదానవైయుండి యిన్నాళ్లవఱకును బెండ్లియాడకుండ నున్నందులకు నీబుద్ధి ననేకవిధ

ములఁ బ్రశంసింపవలసి యున్నది. కాని, నాకు దీఁక విశేషకాలముండ జాలను. నేఁడే నిన్ను నేను పెండ్లిచేసికొందును—అందులకన్నియును సిద్ధముగానున్నవి—నీవందులకడ్డు పెట్టినచో—బలవంతముగనైనఁ జేసికొందును. ఇకవ్యర్థముగా నెందులకడ్డుపెట్టెదవు? రమ్ము. ఇరువురమును లోపలికిఁ బోవుదము.

ఆమాటలను విని విమల చైతన్యవిహీనయయ్యెను—ఆమె దృఢప్రతిజ్ఞ ముహూర్తకాలమువఱకు నామెను విడిచి పోయినట్లే తోఁచెను—ఆమె జ్ఞానవిహీనురాలివలె నిట్లు "తండ్రీ! ఈవిపత్సమయమున నీవు సాహాయ్యముచేయకుండ నెక్కడకుఁబోయితివి?" అనియనుకొనియెను.

శకు—నీతండ్రి మాంగీరునందున్నాఁడు. నీవు వ్యర్థముగా మొఱపెట్టుచుంటివి.

విమ—అట్లయినచో జగత్పతియగు జగదీశ్వరుఁడు నాకు సాహాయ్యమును జేయును.

ఇట్లు చెప్పి విమల చేతులుజోడించుకొని యున్మత్తవలె నాకాశమును జూడఁదొడఁగెను. కేశదామముచే నామె వదనమండలముమూసికొనిపోయెను. మొలనూలు సడలి విశృంఖలమైయుండెను. కన్నులశ్రుప్రపూర్ణములై యపార్థివజ్యోతిచే జ్వలించుచుండెను—ఆమె యున్మత్తవలె నూర్ధ్వదృష్టి గలదై "ఓజగత్పితా! జగదీశ్వరా! నీవు నాకు సాహాయ్యమును జేయుము!" అని ప్రార్థించెను.

ఆమె యీ యాకృతిని జూచి మరల నిస్తబ్ధుఁడై నిలిచియున్న శకుని యాయువతి యపరూపసౌందర్యరాశిని ఱెప్పవేయక చూచుచుండెను—విమల మెల్లమెల్లగ మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను.

"శకునీ! నీవు జగదీశ్వరునకు భయపడుము. ఈపృథ్వియందు నీవెన్నియో పాపకృత్యములను జేసి మహాపాపాత్ముఁడవై యుంటివి.

అందుకొఱకు జగదీశ్వరునకు నీవు భయపడవలయును. నేనాతని పవిత్ర నామమును జెప్పెదను. నీవు నాకు సోదరుఁడవై యుంటివి. నేను నీకుఁ జెలియలవలెనుంటిని—నీవు నాకు బిడ్డవలెనుంటివి—నేను నీకు మాతృస్వరూపనై యుంటిని—నన్నుఁ బరిణయ మాడుటకుఁ బ్రయత్నింపవలదు."

జగదీశ్వరుని పవిత్రనామమే పాపహృదయమును గంపింపఁ జేయకుండును? శకుని యింక దడయఁజాలక "అభాగినీ! నీవిప్పుడు చూచెదవు. ఎవ్వరువచ్చి నీకు సాహాయ్యమును జేయుదురో చూచెదఁ గాక! నీకొక గంటసేపవకాశ మిచ్చితిని. ఒకగంటసేపైన పిమ్మట నా కార్యము జరగిపోవును" అనియెను.

విమల యొక గంటసేపటివఱకు నొక్కతెయే కూర్చుండి చింతించుచుండెను. ఆమె కన్నులనుండి నీరు ప్రవహించిపోవుచుండెను. కాని, యిది రోదనమునకు సమయముకాదు. ఆమె యీవఱకే యొక యుపాయము నాలోచించుకొనియుండెను. ఇప్పుడు దానినే యుప యోగించుకొనుటకు నిశ్చయించుకొనియెను.

ఒక గంటసేపైనపిమ్మట శకుని మరల వచ్చి నిలుచుండెను. విమల తన కోపము నెంతమాత్రమును జూపింపకయే సమాధాన వచనములతో "శకునీ! నానుదుట వ్రాసినది జరిగితీరవలయును. నీ గృహిణిని గావలయునని భగవంతుఁడు నానుదుటను వ్రాసి సృజియించియే యున్నచో నట్లే జరగితీరవలయును"అనియెను.

శకునికిఁ బట్టరాని సంతోషము వచ్చెను. నవ్వుతో నాతని ముఖము వికసించెను. ఆతఁ డాత్రముతో వచ్చి యామె చేతిని బట్టుకొనియెను. విమల యందుల కాక్షేపింపక "శకునీ! నాదొక ప్రార్థన మున్నది. నేను తండ్రిగారి రక్షణముకొఱ కొక వ్రతమును జేయు చుంటిని. ఆవ్రతమును ముగించుటకు మూఁడుదినములు పట్టును ఆ

మూఁడుదినములవఱకును నాకవకాశ మీయవలయును. ఈయనని చెప్పవలదు. శకునీ! ఆ వ్రతోద్యాపనము చేయనిదే నేను పెండ్లి యాడను. అట్టి యవకాశమీయనిచో నాత్మహత్య చేసికొందును. నీవు నన్నుఁ బొందఁజాలవు.''అని చెప్పెను.

శకుని యించుక యోచించి చేయునది లేక మూఁడుదినముల వఱకు నవకాశము నిచ్చెను.

తీక్ష్ణబుద్ధిమతియగు నావిమల దుర్గమునుండి పలాయనమై పోవుటకు ముందుగనే సమస్తమును సిద్ధపఱచుకొనియెను. విశ్వాసవతులగు పరిచారికలమూలమున దుర్గమునకుఁ గ్రోసుదూరమున నొకచో నేను మాటాడి యుంచుకొనియెను. అర్ధరాత్రిసమయమున లేచి, మహాశ్వేతకును, సరళకును, ననేకవిధముల సమాధానోక్తులను జెప్పి పరిచారికలు మొదలగు కొంద అనుచారిణులతో నొక క్రోశము దూరము నడచిపోయి దోనె నెక్కెను. వెంటనే దోనె యొడ్డును విడిచి బయలు దేరెను.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము

'నిర్వాసన

And shall my life in one sad tenor run,
And end in sorrow as it first begun.

Pope.

దోనె వెంటనే బయలుదేరెను. తలపై నానిశాసమయాకాశము నీలమై, నిస్తబ్ధమై కానఁబడుచుండెను. నాలుగుదిక్కులయందలి కేదారములును, గ్రామములును, నిద్రితములై, నిస్తబ్ధములై యుండెను. వానిమధ్య వర్షజలముచేఁ బరిపూర్ణమై వేగముగఁ బ్రవహించు

చున్న యావిశాలనదీగర్భమున క్షిప్రగామియగు నాచిన్నదోనె తేలి
పోవుచుండెను ! ఆదోనెయందు దీపమొక్కటియును లేదు ఎట్టిశబ్దము
నులేదు. నిశాకాశమువిధమున, నందలిజగత్తువలె నంధకారమ
యమై, శబ్దశూన్యమై యుండెను.

ఆకాశమంధకారమయము. దృష్టిపోయినంతదూరమును, ముం
దును వెనుకనుగూడ నదీనీరము లావరించుకొనిపోవుచుండెను. గుంపు
లుగుంపులుగనున్న మేఘములు నల్లగనున్న యానీటిలో బ్రతిఫలించు
చుండెను. స్వల్పానిలప్రచారమున నదీనీరము లుచ్ఛ్వసితములగుచుం
డెను. తరంగమాలికామధ్యమున నానౌక కలకలశబ్దముతోఁ బోవు
చుండెను. ఆనది కిరువైపులనున్న తీరములయందామ్రవృక్షపంక్తులు
నిశాచరశ్రేణివలె నానిబిడాంధకారమున నిలుచుండి గాలిచే గంభీర
శబ్దమును జేయుచుండెను. ఆకాశమున నొకటిరెండునక్షత్రములు
మినుకుమినుకుమనుచుండెను. మేఘములు క్రమముగ జరగిపోవుచుం
డెను. నీలమేఘము నీలమేఘముపైఁగూర్చుండి పశ్చిమదిశ నావరించు
కొనుచుండెను. నౌక కలకలశబ్దముతోఁ బోవుచుండెను.

విమల దోనె వెనుకవైపునఁగూర్చుండి చతుర్వేష్టితదుర్గమును
జూచుచుండెను. ఆమె హృదయమునందున్న యాచింతాపరంపరను
గూర్చి చెప్పఁగలవారెవ్వరున్నారు ? ఆరువత్సరములనుండి యామె
యాదుర్గమున వాసముచేయుచున్నది. స్నేహమయియగు నామె
జనని యాదుర్గముననే కాలాధీనయైనది. ఆమె బాల్యమునఁ బ్రవేశించి
యాదుర్గమునందే యౌవనకాలమును బొందినది. ఇప్పుడాదుర్గమును
విడిచి యనంతసంసారసాగరమున దుమికినది — ఆయనంతసంసార
సాగరమునకుఁ బారమున్నదా ? విమలకాతీరముదొరకునా ? ఆశ్ర
యవిహీనురాలగు నారమణికి జనకుఁడు మరలదొరకునా ? ఆమె
మహాశ్వేతను, సరళను నుద్ధరింపఁగలదా? పాపకర్ముఁడగు నాశకునికి
దగినదండనమును జేయఁగలదా ?

ఎవ్వాఁడు చాలకాలములనకు దేశత్యాగియైబయలుదేరిజలయానమగునౌక నెక్కి జన్మభూమివైపునకు సతృష్ణనయనుఁడై చూచుచుండునో ప్రపంచకమునందలి సుఖదాయకములగు ప్రియపదార్థములనుప్రియజనులను విడిచి సజలనయనుఁడై యెవ్వాఁడుపోవునో, అల్పవయసునందే సాహాయ్యవిహీనుఁడై, బంధువిహీనుఁడై, ప్రవాసియై, యెవ్వఁ డనంతసంసారసాగరమున దుమికియుండునో, అట్టివాఁడు ఆరాత్రి, విమల ఘోరదుఃఖమును, ఘోరచింతావేగమును ననుభవమునకుఁ దెచ్చికొనఁగలఁడు విమల యేకాంగియై దోనెవెనుకవైపునఁ గూర్చుండి. గంభీరాంధకారమయమగు నారాత్రి చతుర్వేష్టితదుర్గమువైపునకుఁజూచుచుండెను. ఆమె యానీటియందలికలకలశబ్దమునువినుటలేదు. ఆమనోహరతరంగములను జూచుటలేదు. ఆఘోరమేఘవైభవాడంబరమును జూచుటలేదు. కేవలమును జతుర్వేష్టితదుర్గమునే చూచుచుండెను.అట్లేయనంతభావములభావించుకొనుచుండెను.ఆభావములకంతములేదు.ఆకాశమెట్లనంతమో, నదీప్రవాహమెట్లవారితమై యడ్డములేకుండఁ బోవుచున్నదో, ఆమెచింతయు నట్లే యనంతమై, యవారితమై యడ్డులేకుండఁ బోవుచుండెను. విమల కాకస్మికముగ నలుదెసలును శూన్యములై యగపడియెను. స్వభావముననుసరించి యామెవీరాంతఃకరణములు ద్రవీభూతములయ్యెను. చూచుచుండగనే దుర్గ మామెదృష్టి పథమునుండి దాఁటిపోయెను. పిమ్మట నామెకుఁ గేవలదుర్భేద్యమగు తిమిరరాశియగపడఁ జొచ్చెను. అప్పు డామె చేతులతో ముఖమును మూసికొని సంతతధారగా నశ్రువులను వర్షింపనారంభించెను. ఆకస్మి రామె వ్రేళులమధ్యనుండి వెడలి బాహువులను వక్షస్థలమును దడిపివైచెను—ఆమెశ్రాంతయై నిద్రకులోనయ్యెను.

విమల క్షేమముగ మాంగీరునకుఁ బోయినదనుసంగతి పాఠకమహాశయులెఱుంగుదురు.

ఇరువది యాఱవ ప్రకరణము

అపరూపవ్యూహము

Yet though thick the shafts as snow,
Though charging knights like whirlwinds go,
Though billmen ply their ghastly blow,
Unbroken was the ring
The stubborn spearsmen still made good
Their impenetrable wood,
Each stehping where his comrade stood,
The moment that he fell.

Scott.

శత్రువులు సేనాసహితులై వచ్చి మాంగీరునకు సమీపమునందు శిబిరములను వైచుకొనియుండిరి. థోడరుమల్లుని యసాధారణయుద్ధకౌశలముచే దుర్గము శత్రువుల కభేద్యముగనుండునట్టి యేర్పాటులు గావింపఁబడియెను— ఇంద్రనాథుఁడు ప్రతిదినమును విశేషవిఖ్యాతి నందుచుండెను. సమయము దొరకినప్పుడెల్ల తన యేనూర్గురాశ్వికులను దీసికొనిపోయి శత్రువులపై బడి వారిసర్వస్వమును దోచుకొనుచుండెను. అల్పసంఖ్యాకులగు శత్రువులున్న దిక్కును విన్న వెంటనే మహారాజాజ్ఞనుబొందిపోయి వారలపై బడిధ్వంసము చేసివైచుచుండెను ఒక్కవైపునుండి శత్రువు లధిక సేనాసమన్వితులై వచ్చుచుండుటను జూచి వారు వచ్చుటకు ముందుగనేపోయి దుర్గములోఁ బ్రవేశించుచుండును. శత్రువు లీవిధముగా నాకస్మికపు తాఁకుడులచే హాని చెంది వ్యతివ్యస్తులగుచుండిరి దుర్గవాసులు క్రొత్తసేనాపతియుపాయములను, రణకౌశలమునుజూచి యాతని ననేకవిధముల బొగడుచుండిరి. ఈవిధముగా నింద్రనాథుని శౌర్యపరాక్రమసాహసములు సర్వత్ర వ్యాపించెను—

శత్రువులు భాగలపురము నుండి ముందునకు జరగివచ్చి మాంగీరునకు సమీపమున శిబిరములను స్థాపించుకొనిరి. ఒకనాఁటి సాయం సమయమున మహారాజగు తోడరుమల్లు శత్రువుల శిబిరములను జూచుటకొఱకు కోటగోడపై నెక్కె. దుర్గమునుండి యొకమైలుదూరమువఱకును ముందులకుఁ బోయెను. అక్కడకు శత్రుశిబిరములుదూరముగా నుండుటచే భయపడుటకుఁగారణము లేదు. అదియునుగాక యామహారాజు తనవేషమునుమార్చుకొని పోయియుండెను. ఆతనితో నేబదిమంది యనుచరులుండిరి. వారాతని కల్లంతదూరములో సంచరించుచుండిరి. తోడరుమల్లేకాగ్రదృష్టితో శత్రువులను జూచుచుండెను. ఆకస్మికముగ దూరమునందొక శబ్దమువ్యాను. అందఱును విస్మితులై చూచిరి. దూరమునందు ధూళిరాశి పైకెగయుచుండెను. ఒకయాశ్వికుఁడు మహారాజువన్నె వైపునకు వాయువేగముతో వచ్చుచుండెను. చూడగా నాయశ్వము భూమినిస్పృశియించుచున్నట్లగపడుట లేదు. ఒకనిమిషములో నాతనియొద్దకువచ్చెను. ఆతఁడు మహారాజుసైనికుఁడే యైయుండెను. రాజుసమీపమునకువచ్చి గుఱ్ఱమునుండి దిగినిలుచుండెను. ఆయశ్వమనంత వేగముతోవచ్చియుండుటచే నాయాశ్వకుఁడు దిగినవెంటనే నేలపైఁబడి నాలుగైదుసారులఱచి కాళ్ళను నేలపైఁబెట్టి కొట్టుకొనుచుఁ బ్రాణములను విడిచెను.

ఆయశ్వమువైపునకుఁ జూచుటకెవ్వరికిని సావకాశము లేకపోయెను. ఆసైనికుఁడు మహారాజునకు నమస్కరించి భీతచిత్తుఁడై యిట్లు విన్నవించెను—మహారాజా! మనశిబిరమునందు విద్రోహోన్ముఖులగు సైనికులవలన, దేవర నేఁటిసాయంకాలమునదుర్గప్రాచీరము మీఁదికి వచ్చెదరని శత్రువులు తెలిసికొనిరి. అఱక్రోసుదూరమునందు రెండువేల యాశ్వికసైనికులు కాచుకొనియుండిరి, ఇప్పుడీవైపునకు వచ్చుచున్నారు'

ఆసైనికుఁడామాటలనుజెప్పి శ్రాంతిచే నేలపైఁబడిపోయెను.

మహారాజు ననుచరులామాటలనువిని భయభ్రాంతులై జ్ఞానశూన్యులై పోయిరి. మహారాజగు తోడరుమల్లుడు 'మీరును నాశ్వికులైయుంటిరి. దుర్గమువైపున కశ్వములను వేగముగ మరలించుకొనిపొండు. శత్రువులువచ్చుటకుముందే దుర్గములోనికిఁబోఁగలరు.' అని చెప్పెను—ఆజ్ఞాప్రకారమందఱును దమతమగుఱ్ఱములను దుర్గాభిముఖముగాఁ బరగెత్తింప నారంభించిరి.

ప్రత్యుత్పన్నమతియగు నింద్రనాథుఁడు దూరమునుండి వచ్చుచున్న ఘూళిని జూచి తనరణభేరిని మ్రోయించెను. అతనియేనూరాశ్వికులును నామ్రకాననమునందొకవైపున నేకారణముననో యుంచబడి యుండిరి. భేరీశబ్దమునువినినవెంటనే యాయాశ్వికులువచ్చి చేరికొనిరి. పిమ్మట నింద్రనాథుడు మహారాజా! ఆజ్ఞయైనచో నాయేనూరాశ్వికులను దీసికొనిపోయి శత్రువులను నడుమఁదాఁకి నిలిపివైచెదను. అంతలో మీరు స్వేచ్ఛగ దుర్గములోనికి దయచేయవచ్చును' అనియెను.

రాజు—(గంభీరస్వరముతో) బిడ్డా! యుద్ధమునకు సమయమువచ్చినప్పుడు తోడరుమల్లెప్పుడును పలాయనతత్పరుఁడు కాడు. వ్యర్థముగాఁ బ్రాణములనునష్టపెట్టుట యుద్ధముకాదు. నరహత్యామాత్రమగును.

అందఱును దుర్గమునొద్దకువచ్చిరి. దుర్గమునకుజుట్టును గందకముండెను. కందకముపైనున్న సేతువు విరిగిపోయియుండుటను జూచి యందఱును విస్మితులై భీతావహులైరి. శత్రువులకు గోప్యముగా మద్దిని చేరవైచిన నరాధముఁడే యీ సేతువును బ్రద్దలుగొట్టెను. అందువలన గుఱ్ఱపురౌతులు దుర్గములోనికిఁ బోవుట కుపాయము లేకపోయెను.

ఆశ్వికుల లేదుకొని [illegible] బాల్కిహౌవన్నగరు [illegible] కూడ వచ్చెను. మహారాజు శత్రువులు [illegible] "మీరీదుకొనిపోవు [illegible]పలనే శత్రువులు [illegible]. [illegible] కాపురుషులవలె శత్రువులచే [illegible] పోవుదురు. వీరులవలెఁ గాత్రములు [illegible] యుద్ధమును జేయుఁడు. ఇంద్రనాథా! [illegible] బొమ్ము" అనియెను.

"భృత్యుఁడు సాధ్యమగు [illegible] కార్యమును [illegible] గలఁడు" అని చెప్పి యింద్రనాథుఁడు వ్యూహమును బన్నుకొనుట యందుఁ దత్పరుఁడయ్యెను. వ్యూహమును నర్ధచంద్రాకృతిగ శ్రేణీ పంచకముగా నేర్పరించెను. ఒక్కొక్క శ్రేణికి నూఱేసి యాశ్వికులు ప్రథమశ్రేణికి వెనుకవైపున ద్వితీయశ్రేణివారు నిలువవలయును. దానికి వెనుక మూఁడవశ్రేణి ఈ విధముగాఁ దన యేనూరాశ్విక దళమును నైదువరసలుగా నేర్పరించెను. యుద్ధమునందు మొదటి పంక్తివారు పరిశ్రాంతులైనచో రెండవశ్రేణివారు ముందునకువచ్చి యుద్ధమును జేయవలయును. వారైనపిమ్మట వారివెనుకనున్నవారు ముందునకు రావలయును. ఇట్లే క్రమముగఁ బ్రతిశ్రేణిలోనివారును దమకు వెనుకనున్న వారికిఁ జోటిచ్చి తాము వెనుకకు జరగి నిలుచున్నచో యుద్ధమునకు విరతిలేకుండఁ బ్రతిశ్రేణిలోని వారును విశ్రాంతిని దీసికొనుచు యుద్ధమును జేయుట కవకాశముండుటయే కాక తమ యెదుటనున్న శత్రువులనడ్డి వారి యాక్రమణ మాపవచ్చును. వెనుకవైపునఁ గందకమునందు నీరుండుటచేత నావైపు నుండి శత్రువులువచ్చి పైఁబడుట కవకాశము లేదు—ఈమధ్య కందకమునొద్దనున్న నాలుగైదు వృక్షములను గొట్టి దానికడ్డుకట్ట కూడ గట్టుకొనవచ్చును. ఇంద్రనాథుఁ డీవిధముగా నేర్పాటునన్ను [illegible]

గావించెను. అంతలో శత్రువులువచ్చి పైఁబడిరి. ఇంద్రనాథుని హృదయ ముత్సాహముచేఁ బరిపూర్ణ మయ్యెను.

ఈవిధముగ మూఁడునాలుగు మాసములనుండి మాంగీరు నగరమును ముట్టడించుచు, చిన్న చిన్న సైన్యము లప్పుడప్పు డక్కడక్కడ [illegible] యుద్ధములు చేయుచుండెను. కాని నేఁ డుభయపక్షము [illegible] ముఖాముఖి [illegible] గలసి భీషణసాహసముతో యుద్ధ[illegible] నారంభించిరి. ఇట్లు వెనుక నెప్పుడును జరుగలేదు. వ్యూహము [illegible] భేదించినచోఁ దప్పక యింద్రనాథుఁడు బందీయగునని యనుకొని శత్రువులు సముద్రతరంగములవలె వచ్చి మాటిమాటికిని భయంకరముగ నావ్యూహము నాక్రమింపనారంభించిరి. కాని, యావ్యూహము కదలునట్లగపడలేదు. పర్వతశిఖరమువలె మాటిమాటికిని శత్రుసముద్ర తరంగముల వెనుకకుఁ గొట్టుచుండెను. శత్రువులు విశేషసంఖ్య గలవారనుమాట వారికంతగాఁ బ్రయోజనకారి యగుటలేదు. ఎందువలన ననఁగా—ఇంద్రనాథుఁడు పన్నియున్న దృఢవ్యూహమును శత్రువులొక్కసారిగా నూర్గురకంటె హెచ్చుమంది యాశ్వికులు వచ్చి యాక్రమించుట కవకాశము లేకుండెను. అదియునుగాక యిరుకుగ నున్న యాస్థలమునందు రెండువేల సైన్య మొక్కసారిగా వచ్చుటకు వలనుగాకుండెను. అయినను శత్రువులు వచ్చి మాటిమాటికిని సింహగర్జనము సేయుచు, సింహపరాక్రమమును జూపుచు, వీర మదోన్మత్తులై సారెసారెకును వీరాలాపములాడుచు దృఢతరముగ నున్న యావ్యూహమును భేదించుటకై ప్రయత్నించుచుండిరి. ఇంద్రనాథుని సైనికులుగూడ సాహసమునందు శత్రువులకు దీసిపోవుటలేదు. ఇప్పుడు వారు స్వయముగఁ దోఁటమల్లునివలన బాలితులగుటచే వారివారి యుల్లాసమునకును, నుత్సాహమునకును మేర లేకుండెను. ఇంద్రనా

థుఁడు శరవేగముతో వ్యూహమున కుభయపార్శ్వముల, సర్వత్రసైన్యమును దాటించుచు శత్రువునితోఁ దలపడి వారిని దునుమాడుచుండెను. ఆతఁడు మధ్యమధ్య తనసైన్యమున కుత్సాహము పుట్టించునట్లుగ నుచ్చస్వరముతో “నేఁడు స్వయముగ మహారాజ[illegible] మీ యుద్ధమును జూచుచున్నాఁడు. నేఁడు మహారాజమణి ప్రాణరక్షణము మీ చేతియందున్నది. నేఁడు ఢిల్లీశ్వరుని గౌరవమును, దేశము, యశస్సును గాపాడవలయును” అని ప్రోత్సహించుచుండెను. ఆయుత్సాహవచనములను విని యంతనిసైనికు లుత్సాహముతో [illegible]యు లై సింహనాదమును జేయఁదొడంగిరి. వారి సింహనాదములచే నాకసము విదీర్ణమయ్యెను. శత్రువుల హృదయములు ప్రకంపితము లయ్యెను.

అయినను రెండువేలసైన్యముతో [illegible] యుద్ధము చేయుట తలఁచి[illegible]నది కాదు. ఇంద్రనాథుని సైన్యమునం[illegible] నొక్కొక్కఁడుగా హతులై పోవుచుండెను. శత్రుసైన్యమున [illegible] ననేకులు నిహతులైపోవుచుండిరి. కాని, రెండువేల సైన్యమున నిన్నూరమున్నూరునుండి హతులైనంతమాత్రమున యుద్ధము కనుకూలముగాదు. మహారాజగు తోడరుమల్లదివాను చింతాక్రాంతుఁడయ్యెను. ఒకసారి యింద్రనాథు నావలకుఁ బిలిచి “ఇంద్రనాథా! నీవు నీసైనికులకుఁ జేయుచున్నరక్షణమును జూచి యాశ్చర్యనిమగ్నుఁడనైతిని కాని, సైనికులం దనేకులు నిహతులైపోవుచుండుటను జూచి బ్రదికియున్నవారు రణపరాఙ్ముఖులగుదు రేమో యని బెదరుగదురుచున్నది” అని చెప్పెను.

ఇంద్రనాథునకు ముఖమెఱ్ఱవడిపోయెను. అతఁడు ప్రత్యుత్తరముగా “మహారాజా! నా సైనికులకు శత్రువులమార్కొని ముఖాముఖిని బోరాడుట నేర్పియుంటిని. కాని, రణభంగమును జేసి పారిపోవుట నేర్పియుండలేదు.” అని విన్నవించుకొనియెను.

సంధ్యాకాలచ్ఛాయ క్రమక్రమముగ యుద్ధక్షేత్రమునాపుని రింపఁనోడఁగెను. అయినను జమత్కారమగు నావ్యూహము భంగ కాలేదు ! ఒకయాశ్వికుఁడు పడినవెంటనే మఱియొకఁడువచ్చి ము న నిలఁబడుచుండెను ! ఆతడు హతుఁడైనచో మఱియొకఁడు వచ్చి యాస్థల నిలుచును. ఆశ్రేణి క్రీణమైనకొలఁదిని సైనికులయుత్సాహోల్లాసము లభివృద్ధిఁగాంచుచుండెను. తనసైనికులు పలాయనమనుమాట యెఱుం గరని యింద్రనాథుఁడు చెప్పినమాట యదార్థమైనది. శత్రువులు హతాశులై భయంకరగర్జనములను జేయుచు గడపటిసారిమరల నాక్ర మణము సేయనారంభించిరి. ఆరెండువేలయాశ్వికు లొనరించిన యాభీషణగర్జనములు సలుదెసల నిండి యొకక్రోసుదూరమువఱకు [illegible]. ఒక్కసారి [illegible] యారెండువేలతురంగముయొక్క [illegible] లను కంపితమయ్యెను. కాని, యాశబ్దము [illegible] యింద్రనాథుని వ్యూహము [illegible] వ్యూహముభంగము [illegible]. అయపరూప

ఇంతలో నాకందకమునకు సేతువు నిర్మింపబడియెను. మహా రాజు కందకమును దాటి దుర్గములోనికిఁబోయెను. రాజు సేమముగ దాఁటిపోయెనని విని యింద్రనాథుని సైనికు లొక్కసారిగ సింహనాద ములను జేసిరి. ఆసింహనాదములు శత్రుశిబిరములలోనికి వినవచ్చెను. శత్రువులెందుకొఱకు రెండువేలసైన్యము లాకస్మికముగాఁబంపిరో అట్టివారి యుద్దేశము వ్యర్థమయ్యెను.

ముట్టడింపవచ్చినవారు భగ్నమనోరథులై నిశ్శబ్దముగ శిబి రాభిముఖులై బయలుదేరిరి. మహారాజుగుతోడరుమల్లు సేతువును దాటిపోవువఱకును నింద్రనాథుఁడు తదేకదృష్టితో నాతనిఁజూచుచుం డెను. మహారాజు సేమముగ దుర్గములోఁబ్రవేశించినాఁడని తెలిసిన

ఘుఁడు శ[illegible]ద్రనాథుఁడు తనగుఱ్ఱమునుండి దిగుటకుఁ బ్రయత్నించెను. ము[illegible], యాతఁ డాకస్మికముగఁ గ్రిందఁబడిపోయెను. మరల లేవలేక పోయెను. ఆతని సైనికులాతనిని లేవదీయుటకై ప్రయత్నించిరి. శత్రు భల్లములచే నాతని వక్షము విశేషముగ గాయపడియుండెను. ఆగాయములనుండి ప్రవహించుచున్న రక్తముచే నాతని శరీరమంతయు దడిసిపోయి యుండెను. ఆతఁడు బలహీనుఁడై క్రుంగిమూర్ఛగొని నేలపైఁబడిపోయెను——

ఇంద్రనాథుని సైనికులలో సనేకు లాసేతువును దాటిపోయిరి. శత్రువులు వెడలిపోవుచున్నప్పు డింద్రనాథుఁ డాహతుఁడై పడిపోవుట నుజూచి యుల్లాసముతోఁ జీత్కారము సేయుచు వారాతని నెత్తుకొని శిబిరాభిముఖులై వెడలిపోయిరి. ఇంద్రనాథుఁడు బందీయయ్యెను.

ఇరువదియోడవ ప్రకరణము

బందీ

The soldier's hope, the patriot's zeal,
For ever dimmed, for ever crossed,
Oh ! who shall say what heroes feel,
When all but life and honor's lost,
The last sad hour of freedom's dream,
And valor's task moved slowly by,
while mute they watched till morning's beam,
Should rise and give them light to die.
There's yet a world where souls are free
Where tyrents taint not nature's bliss,
If death that world's bright opening be,
Oh! who would live a slave in this?

Moore,

శత్రువు లింద్రనాథు నచేతనావస్థయందు బంధించి శిబిరము నకుఁ దీసికొనివచ్చిరి. చాలసేపైనపిమ్మట నింద్రనాథుడు మూర్ఛ నుండి తేఱుకొనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు తెలివిగాంచిచూచెను. ఆతనిచుట్టును శత్రు వులు కూర్చుండియుండిరి. ఆతని యెదుట నాకయగ్రాసనమున 'మానుమీా' కూర్చుండియుండెను. ఆతని కుభయపార్శ్వముల యందును మహామాన్యులగు సుభ్రాంవులును, మంత్రులును, కూర్చుండియుండిరి. వారియందుఁ దోడరుగుల్లుసియెడ విద్రోహులై వచ్చిన సేనానులగు తర్కనుహాంమయూనులుండుట నింద్రనాథుడు చూచెను. ఇంద్రనాథు నకు వెనుకఁ గుఠారహస్తుఁడై జల్లాదు (ఉరితీయువాఁడు. కాక, ప్రాణ దండనయైన మనుష్యుని శిరస్సును ఛేదించువాఁడు) నిలుచుం డియుండెను. ఆతఁడు ఱెప్పవేయకుండఁ దనప్రభువువైపునకుఁ జూచు చుండెను. ప్రభువునాసతి, కాక, సంజ్ఞయైనతోడనే బందీ శిరచ్ఛేద నముచేయుటకు సిద్ధముగానుండెను. ఇంద్రనాథుఁడించుకయునుభయ పడలేదు. మానుమీాని తీవ్రదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁడు తెలివిగాంచుటనుజూచి మానుమీా గంభీర స్వరముతో "హిందూ! నీవు వీరపురుషుఁడవు. కాని, విద్రోహాచ రణమును జేయుచుంటివి విద్రోహాచరణము నకు దండనము శిరచ్ఛే దము." అనియెను.

ఇంద్ర—(భీషణస్వరముతో) యోధుడు మరణమునకుభయ పడఁడు. మీాయిష్టమువచ్చినట్లు చేయవచ్చును. నేను విద్రోహ కార్యములను జేయువాఁడనుగాను.

మానుమీా యింద్రనాథుని యుగ్రభావమునుజూచి కొంచె మైన గోపింపక "నీవు తోడరమల్లునితోఁ జేరి వంగదేశపు జాగీరు దారుల పైఁబడి యుద్ధమును జేయుట విద్రోహాచరణముకాదా?" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు మరల గర్వముతో "వంగదేశాధీశ్వరుఁడు సమస్తభారతవర్షమునకును నధీశ్వరుఁడై యున్న యక్బరుపాదుషా కొఱకు విద్రోహులైయున్న జాగీరుదారులతో యుద్ధమును జేయుచున్నాఁడు." అనియెను.

అక్కడనున్న వారందఱును నింద్రనాథుఁడు తనమరణమును దానే తెచ్చిపెట్టుకొనియెననియు, మానుసింగు, యాతని శిరస్సును ఖండించుట కప్పుడే యాజ్ఞనిచ్చుననియు యూహించుకొనుచుండిరి. కాని మహానుభావుఁడగు మానుసింగు యసహాయుఁడైయున్న యాహిందువు నినిర్భయత్వమునుజూచి కుపితుఁడుగాక కేవలాహ్లాదితుఁడయ్యెను. అతఁడు ధీరభావముతో "వీరవరుఁడా! నీయుగ్రత్వమును క్షమించితిని. నీవీరత్వమునుజూచి యానందించితిని. కాని, నీవు వంగదేశపు జాగీరుదారులను విద్రోహులని చెప్పవలదు. మేము మొగలాయీ సంతతివారము. మేము వంగవిజేతలము. మా బాహుబలముచేత నీ దేశము జయింపఁబడినది. మేమీ దేశమునకుఁ బ్రకృతప్రభువులము." అనియెను.

ఇంద్ర—(మొదటివలెనేగర్వముతో) వంగదేశమును జయించినవారని నేనొప్పుకొనకుండుటలేదు. కాని, సమ్రాట్టగు నక్బరుని ప్రతాపముచే మీరాజయమును బొందియుంటిరి. ఇప్పుడాసమ్రాట్టునకు విరోధముగా యుద్ధమును జేసి విద్రోహాచరణులగుచున్నారు. విధి విధానముచే విరుద్ధాచరణాసక్తులై సుందరమగు నీవంగదేశము నన్యాయముగా రక్తప్రవాహములఁ దేలునట్లు చేసితిరి.

మాను—ఇంద్రనాథా! నీవు హిందువుఁడవు. హిందువులగు మీరు విధివిధానముపై భారమునుబెట్టి నిశ్చేష్టులై యుందురు. సాహసికులగు మొగలురు దేహమునఁ బ్రాణమున్నంతవఱకు నిశ్చేష్టులై యుండజాలరు. స్వాధీనతను వారొప్పుకొనఁబోరు.

ఇంద్ర—పఠానులుగూడ నిట్టిమాటలనే చెప్పుచుండెడివారు ఇప్పుడాపఠానులరాజ్య మెక్కడనున్నది? ఢిల్లీసమ్రాట్టునకు విరోధముగ మీరు యుద్ధమును జేయుటవ్యర్థము. వ్యర్థముగ వంగదేశమును రక్తనదులలో ముంచివైచుచుంటిరి.

మాసు—హిందూ! నీజీవిత మరణములు నాచేతియందున్నవి నీవు నాయెదుట నింతటిమాటాడుట కెంతటిధైర్యముతో నుంటివి? నీకుఁ బ్రాణములపై నాశ లేదా?

ఇంద్ర—నాకుఁ బ్రాణములపైఁ జాలగనాశయున్నది. కాని, మీచేతికిదొరకినప్పుడే నాప్రాణములపై నాశనువదలుకొంటిని.

మాసు—ఎందువలన?

ఇంద్ర—సాహసికుఁ డగు పురుషుఁడు శత్రువునుక్షమించును. తన పక్షమునకు జయమునిశ్చయమని తెలిసియున్నయాతఁడు శత్రువును క్షమింప జాలఁడు. కాని, తనవిజయమునకు సంశయించుచున్నయాతఁడుమాత్రము శత్రువు నెప్పటికిని క్షమింపఁడు.

చాలసేపుమాటలాడుచుండుటచే బలహీనమైయున్న యింద్రనాథునిశరీరము క్రమముగ నవశమగుచుండెను. అందువలన నాతని వక్షమునఁదగిలిన గాయములనుండి మరల రక్తము ప్రవహించుటకుఁ బ్రారంభమయ్యెను.

మాసు—(క్రోధాంధుఁడై) పామరుఁడా! కౌశలవాక్యములతో క్షమాపణమును బొందుట కాసింపఁబోకుము.

ఇంద్ర—(మొదటివలెనే గర్వముతో) ~~నేనట్టియాశను పెట్టు~~కొనియుండలేదు. జల్లాదు వేగముగఁ దన కార్యమును ముగించుకొనవలయుననియే నాయాశ

కాని, జల్లాదుభీషణమగు తనకార్యమును జేయవలసిన యావశ్యకమగపడలేదు. ఇంద్రనాథుని గాయములనుండి వచ్చుచున్నరక్త

ప్రవాహము క్రమముగ హెచ్చయ్యెను. అందువలన నాతని శరీరము వేగముగ నవశమైపోయెను. మరల నాతఁడు చేతనరహితుఁడై నేలపైఁ బడిపోయెను.

మానుషహృదయస్వభావము కఠినమైనది కాదు. బలహీనుఁడై, చేతనరహితుఁడై పడియున్న యాతనిశిరస్సును ఖండించుట కాతఁడాజ్ఞ యొసంగ లేదు—ఇంద్రనాథుని కారాగారమునకుఁ దీసికొనిపోవలయునని యాజ్ఞ యిచ్చెను.

ఇంద్రనాథుని కారాగారమునకుఁ దీసికొనిపోయిరి.

ఇరువదియొనిమిదవ ప్రకరణము

రమణీ వీ ర త్వ ము

The midnight passed, and to the massy door
　A light step came-it Paused is moved once more.
Slow turns the grating bolt and sullen key—
　Tis as his heart foreboded—that fair she!

Byron.

ఇరుకుగనున్న చీఁకటి చెఱసాలలో నొక వీరపురుషుఁడు గడ్డి ప్రక్కపైఁ బరుండియుండెను. ఆ చెఱసాలకుఁ బైనున్న గవాక్షము గుండ రేఖాకృతిగ నించుక వెలుఁగగపడుచుండెను. ఆ యంధకారరాశియం దాసన్నని వెలుఁగు స్పష్టముగాఁ గానవచ్చుచుండెను. అసంఖ్యాకములగు నణువులును, అణువులవలెనున్న చెక్కల పురుగులును నా వెలుతురులో నాడుచుండెను. అటునిటు తిరుగుచుండెను. మీఁదికిపోవుచుండెను. క్రిందికి దిగుచుండెను. ఒకసారి వెలుఁగులో నగపడును. వేఱొకసారి చీఁకటిలో లీనములై పోవును. ఒకటిరెండు

చిన్నిచిన్ని పక్షులు వచ్చి గవాక్షములోఁ గూర్చుండుచు. మరల నెగిరిపోవును అవి బందాలు (చెఱపెట్టఁబడినవి) కావు. ఱెక్కలను విప్పుకొని చెట్టునుండి చెట్టున కెగిరిపోయి కొమ్మలపై గూర్చుండును. అందందుఁ దిరుగును. జగత్సంసారము నందును, ఆకాశమండలము నందును భ్రమణము సేయును. తృణశయ్యపైఁ బరుండి యావీర పురుషుఁ డాగవాక్షమువంకఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. అంధ కారమునం దున్న లతాపల్లవము బాహువులను విస్తరించుకొని వెలుఁగువైపునకుఁ దిరుగునట్లు బందీకన్నులు గవాక్షమువైపునకుఁ దిరిగియుండెను. ఆబందీ చింతించుచున్న దేమి ? ఆవెలుతురులో నెగురు చున్న యణువులఁ జూచుచున్నాఁడా ? గవాక్షమునుండి వచ్చి కూర్చున్నపక్షులు మరలఁ దమపక్షములను విప్పుకొని పాఱిపోవుటను జూచి వానితోఁ దానును దన మానసపక్షములను విప్పుకొని సుందర మగు నీ జగత్సంసారమునందును అనంతమగు నా నీలాకాశమునందును విహరించుచుండెనాయేమి ?

ఇంద్రనాథుఁ డట్టివానిని గూర్చి చింతించుచుండుట లేదు. ఆతని హృదయమునందు మఱియొక చింత యుద్రేకించియుండెను. ఇంద్ర నాథుఁడు యోధునకు మరణమునందు భయము లేదు. కాని, తాను మరణించినచో నితరులకుఁ గ్లేశము కలుగునను చింతచే నాతఁ డస్థిరుఁడై యుండెను. ఆతనితండ్రియును బుణ్యాత్ముఁడునగు నగేంద్ర నాథుఁడు వార్ధక్యమున నేకమాత్రపుత్రుని మరణవార్త విన్నచోఁ బ్రాణములను విడుచును. నగేంద్రనాథునకు మఱెవ్వరును లేరు. భార్య లేదు. కూతుండ్రు లేరు. మఱియొక కుమారుఁడు లేఁడు. ఆ వృద్ధుఁడీ యేకపుత్రుని జూచికొని జీవములను నిలుపుకొనియుండెను. అట్టికుమారుని మరణవార్తను విన్నచో, నగేంద్రనాథుఁడు ప్రాణ త్యాగమును జేయును. ఈ పుత్రకుఁడును లేకుండఁబోయినచో నాతని గృహము శూన్యమైపోవును.

మఱియు, నేమియునెఱుఁగని బిడ్డ—ప్రేమవిహ్వలయగు నా సరళ—సహాయహీనయు, సంపత్తిహీనయు, కుటీరవాసినియు నగు నాసరళ–ఆమెగతి యేమి కావలసినది? ఇంద్రనాథుఁడేడవపూర్ణిమలోపల వెనుదిరిగివచ్చెదనని చెప్పియుండెను. ఏడుపూర్ణిమలును జరగిపోవును. ఆ బాలిక యాశానేత్రములతో నెదురుచూచుచుఁ దుదకుఁ గన్నులను మూసివైచును. జీవనాభావముచేఁ బరిస్ఫుటముకానిపూవువలెఁ బెదవులు గదపకుండ మౌనముగా నకాలమందు వాడిపోవును—చింతాపరంపరచే నింద్రనాథునితల తిరిగిపోవుచుండెను. కన్నులు దృష్టిశూన్యములయ్యెను. అప్పుడాతఁడు "భగవానుఁడా! నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము. విధివిధానమున జరుగవలసినది జరుగనిమ్ము. ఆచింతాయాతనను నేనిఁక సహింపఁజాలను" అని యనుకొనియెను.

శత్రువులలో నింద్రనాథుని గాయమునకు శుశ్రూష చేయువారెవ్వరును లేరు. కారాగృహద్వారమునఁ గావలివాఁడు ఖడ్గహస్తుఁడై నిశ్శబ్దముగ రేయుంబవలు జాగరూకుఁడై యుండెను. పగలుగడచిన పిమ్మట సంధ్యాకాలమున నొకబ్రాహ్మణుఁడు నిశ్శబ్దముగావచ్చి యాహారపదార్థములను దెచ్చిపెట్టును. భోజనమైనపిమ్మట నొకదాసి మెల్లగవచ్చి భోజనముచేసినస్థలమును బాగుచేసి వెడలిపోవుచుండును వారిరువురుదక్కఁ జెఱసాలకు మఱెవ్వరును వచ్చుటలేదు. అట్టిశత్రుశిబిరమునందు-గూడ నింద్రనాథునకొక బంధువుండుట యాతని యదృష్టవిశేషమని చెప్పవలయును. సంధ్యాసమయమునవచ్చి చెఱశాలనూడ్చి బాగుచేయుచుండు నాస్త్రీ యింద్రనాథుని దుఃఖమునందు యథార్థదుఃఖినియై యుండెను. ఆమె ప్రత్యహమును నిశ్శబ్దముగవచ్చి తనపనిచేసికొని చల్లగా వెడలిపోవుచున్నదనుమాట నిజమే. కాని, యావీరునిదుఃఖమునుజూచి లోలోననే కన్నీటిని గ్రుక్కుకొనుచుండును. నిర్దయులగునాశత్రువులు బందీయగునాతనిఁ జాలఁగష్టపెట్టుచుం

డిరి. పరుండుటకుఁ గొంచెము గడ్డిని మాత్రము పడవైచిరి. ఆదాసి యింద్రనాథునికొఱకు తెచ్చిన తనవస్త్రము నాగడ్డిపైఁ బఱచి వెడలిపోవు చుండును. శత్రువు లింద్రనాథునకుఁ బగటఫూటనొకసారిమాత్ర మప కృష్టాహారమును బెట్టుచుండురు. దాసితా ననాహారిణియై నానావిధ ములగు పథ్యపదార్థములను దీసికొనివచ్చి యాతనికిఁ బెట్టుచుండును. శత్రువు లింద్రనాథునకుఁ జికిత్సను జేయించుట లేదు—దాసి యాతని గాయములను కడిగి మరలఁ దెల్లనిగుడ్డతో వానిని గట్టుచుండును. ఆవిధ ముగనే సరియైన యౌషధమును దీసికొనివచ్చి యిచ్చుచుండును. ఆస పర్యలచే నింద్రనాథుని గాయములు మానఁదొడగెను. ఆత డాదిన మునకాదిన మారోగ్యమును బొందుచుండెను. ఇంద్రనాథుఁడు తలఁ చుగఁ దనయోచనలచే వ్యస్తుఁడగుచుండును. కాని యాదాసి ప్రీతి పురస్సరమగు పరామర్శనుజూచి ముగ్ధుఁడగుచుండును. ఆచెఱసాలచీఁ కటిలో బాగుగజూచుటకు వలనుగాకుండెను. మాట్లాడఁబోయినచో, దాసి కావలివానివైపునకుఁ జేతినిజూపుచు నాతనినూరకుండుమని సంజ్ఞ సేయుచుండును. ఇంద్రనాథుఁ డూరకుండి మరలఁదనచింతచే నభి భూతుఁడగుచుండెను.

కావలివారలాదాసి స్వాభావికమగు మమతను బరామర్శను జూచి యామెను వెక్కిరించుచు "ఏమేబీబీ ! నిన్నాహిందువు పెండ్లి యాడునా యేమి ?" అని యెగతాళి చేయుచుండిరి. వారిపరిహాసోక్తు లకాదాసి విరక్తినొందక నమ్రభావముతో వారికిఁదగిన ప్రత్యుత్తర మును జెప్పుచుండును. అప్పుడప్పుడామె వారలకు సురను దీసికొని వచ్చి యిచ్చుచుండును. ఆకారణమునఁ గావలివారాదాసినిజూచినప్పుడెల్ల సంతుష్టచిత్తులగుచుండురు: రాత్రియంతయును మేలుకొని కావలికాయు వారు పగటివేళ నవప్రస్ఫుటితపద్మమువలె సుందరియైయున్న యాదా సినిగూర్చి భావించుకొనుచుండురు నిలుచున్న పాళమునఁ గునికిపాటు

లను బొందుచుఁ శాంతచాయినియగు నామెపాత్రను స్వప్నములోఁ గాంచుచుండెను.

నేటిరాత్రి కావలిగాయు నిరువురు కావలివాండ్రకు సురను దీసికొనివచ్చి యిచ్చెదనని యామె యొప్పుకొనియుండెను. రాత్రి ప్రథమయామము ముగిసెను. ఆదాసి సురను దీసికొనివచ్చి వారి కిచ్చెను. అప్పుడా కావలివారిరువురును బరమానందమును బొందిరి. క్రమముగా మత్తుతలకెక్కెను. రాత్రిరెండవజాములోపల కావలివా రిరువురును మత్తెక్కి మేనుతెలియంగకుండఁ బడిపోయిరి, వారికి మరల శాంతపాత్రనుగూర్చి నస్వప్నమే వచ్చుచుండెను. దాసి చెఱసాలలో నికిఁ బోయెను.

చెఱసాలలో నావీరపురుషుఁడు తృణశయ్యపై నిద్రించుచుం డెను. ఇంద్రనాథునిలలాటము పరిష్కారమైయుండెను. ఓష్ఠమునందు మందహాసచిహ్న మగపడుచుండెను—ఆదుఃఖసాగరమునందు సుఖ స్వప్నమును గనియెనాయేమి? నాఁడుపూర్ణిమయనియు, నాఁటియుద్ధ మునఁ దాను జయముసంగినట్లును, జయమునుబొంది రుద్రపురము నకుఁబోయినట్లును, చాల కాలమైనపిమ్మటఁ దనహృదయేశ్వరియగు సరళనుఁగాంచి యామెకుఁ దనహృదయమున స్థానము నిచ్చినట్లును, ఆమె యానందబాష్పములచేఁ దనవక్షస్థలమంతయుఁ దడిసిపోయిన ట్లును, ఆతఁడొకస్వప్నమును గనియెను—ఆకస్మికముగ నాతనికి నిద్రాభంగమయ్యెను. కన్నులను విప్పిచూచెను, ఆతని తృణశయ్యా పార్శ్వమున నిజముగ నొకయువతి కూర్చుండి సేద్చుచుండెను— ఆకారాగృహదాసి నిశ్శబ్దముగా నక్కడఁగూరుచుండిదరవిగళితాశ్రు ధారను విడుచుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁడు వడఁకెను. ఆతనిశరీరము గగుర్పొడిచెను. ఆదాసి దయయును, మమతయును జూచుచున్న యాతనిహృదయము

ద్రవీభూతమయ్యెను—ఆతఁడు కన్నీటి నాపుకొనఁజాలక పోయెను. పిమ్మట నామెనుగూర్చి 'ఈనిర్భాగ్యునిదుఃఖమునందు నీవెందులకు దుఃఖినివగుచుంటివి? నాకిఁక ప్రాణములపై నాశలేదు. పరమేశ్వరుఁడు నిన్ను సుఖవతినిగాఁ జేయుఁగాత!' అనియెను.

దాసి ప్రత్యుత్తరమునీయలేదు. నిరవధియై యేడువఁదొడఁగెను ఇంద్రనాథుఁడు మరల 'నాయీకష్టకాలమున నీవు నాపై మమతను జూపించియుంటివి. అందుకొఱకు జగదీశ్వరుఁడు నిన్ను సుఖవతిఁ జేయును—నీకేమైన బహుమానము నీయవలయునని తలంచితిని గాని నాయొద్దనిప్పుడేమియును లేదు. నేను బందీనై యుంటిని. ఈస్వర్ణాంగుళీయకమును దీసికొనుము. నాకష్టదశయందు నాకనేక విధోపచారములను జేసి నన్నాదరించితివి. ఱేపటిదినమున ముసల్మానులచే నేను మరణించిన పిమ్మట నాయుంగరమును జూచికొనుచు నప్పుడప్పుడు నన్ను స్మరించుకొనుచుండుము' అని చెప్పెను.

దాసి చాలసేపటివఱకును నేమియును మాటాడక యధోవదనయై కన్నీరువిడుచుచుండెను. తుదకుఁ జేయిచాచి యాయుంగరమునుదీసికొని మాటాడకుండఁగనే దానిని దనకంఠమునందున్న కంఠమాలలోఁ గట్టుకొనియెను. కొంచెముసేపైనపిమ్మట కన్నీటిని దుడుచుకొని యస్ఫుటస్వరముతో 'సైనికవరా! నీవు నావిషయమున సంతుష్టుఁడవైతివి. నావిషయమున సదయుఁడవైతివి. అందులకుగుఱుతుగా నీయుంగరమును దీసికొంటిని. అందులకు గుఱుతుగా నేను బ్రదికి యున్నంతవఱకును దీనినిధరించుచుండెదను. సేనాపతియగు నింద్రనాథుఁ డీదాసిని మఱచిపోయెనాయేమి?' అని చెప్పెను.

కోకిలస్వరసదృశమగు నామె కంఠస్వరము నాలించి యింద్రనాథుఁడు చకితుఁడయ్యెను. ఆతఁడాకస్మికముగఁ బ్రక్కపైనుండి లేచి కూర్చుండెను. ఆతఁడు వనగ్రామమునందలి మహేశ్వరమందిరమునం

దొకసారి యాస్వరమును వినియుండెను. గంగానదీవక్షమున నాస్వర మునుమరియొకసారి వినియుండెను గంగాజలమున మునిగిపోవుచున్న సమయమున నింద్రనాథు నుద్ధరించినయాస్త్రీ—అవిమలదాసీ వేషము నుధరించి శత్రువుల శిబిరమునుండి, యింద్రనాథు నుద్ధరించుటకు మరల వచ్చియుండెను.

చింతాతరంగమాలిక లింద్రనాథుని హృదయమున నుచ్ఛలితములగుచుండెను. ఆతనిహృదయ ముబ్బిపోయెను. కన్నులురెండును నీటిచేనిండిపోయెను—తుదకాతఁడు విమలచేతులను బట్టుకొని కరుణామయమగు కంఠస్వరముతో నిట్లనియెను—"మానుషివో కాక దేవివో? నీవెవ్వరైనదియు నేనెఱుంగను. కాని, యాపత్కాలమున నీవు నాకుఁ జిరసహాయవై యుంటివి. విపత్పూర్ణమగు నీశత్రు శిబిరమునకు నన్నుద్ధరించుతలంపున నీవొక్కతెవే వచ్చియుంటివా? నిన్ను దాసిగాభావించి నీతో మాటాడియుంటిని. నీవు నాజీవనదానమును జేసితివని తుచ్ఛమగు ద్రవ్యమును నీకు బహుమానముగ నీయఁబోయితిని. నాయీసకలాపరాధములను దయయుంచి క్షమించెదవా?"

ఇంద్రనాథునిమాటలు విమల చెవులలోఁ బడియెను—ఆతని హస్తస్పర్శచే నామెశరీరము కంపించెను—గాత్రము కంటకితమయ్యెను. కాని, విమల ప్రత్యుత్పన్నమతి. ధీర. ప్రయత్నముతో నామె తనహృదయమును గుదురుపఱచుకొని, మెల్లమెల్లగ నింద్రనాథుని చేతినుండి తనచేతిని విడిపించుకొని ధీరస్వరముతో నిట్లనియెను—"నీయపరాధమేమియును లేదు. నేను దాసీవేషమున వచ్చియుంటిని. అందువలన నీవు నన్ను దాసిగాభావించి యథేష్టముగ సౌజన్యమును జూపించితివి. నీవు నాకిచ్చిన బహుమానము నాజీవము

న్నంతవఱకు నాహృదయమునందు ధరించుకొనియెదను. నేడు నీవు చూపిన యీస్నేహభావమెప్పుడును స్మరణయందుండును. కాని, యిప్పుడామాటలన్నియును జెప్పుటకు సమయముగాదు. మఱియొక సంగతిని గూర్చి మాటాడుటకు నీయొద్దకు వచ్చియుంటిని. నీయుద్ధారణమున కుపాయమును యోచించుకొని వచ్చియుంటిని. నీ వీస్త్రీయుడుపులను ధరించుకొని వెడలిపొమ్ము. కారాగారరక్షకులు చైతన్యశూన్యులై పడియున్నారు. కారాగారము వెలుపల సైనికులెవ్వరైనఁ జూచియడిగినచో నేను బికారిని. దాసిని.'' అని చెప్పి వెడలిపొమ్ము.

ఇంద్రనాథుఁ డామాటలనువిని స్తంభితుఁడయ్యెను. విమల సాహసమును స్థిరసంకల్పమునుజూచి విస్మితుఁడయ్యెను. కాని క్షణమాత్రము యోచించినపిమ్మట నాతఁడు ''దేవీ! క్షమింపుము. నేను నిన్ను విపదంబుధిలోఁ ద్రోసివైచి పలాయనముగుట కిష్టపడువాఁడను గాను నీవు నన్నీవిధముగాఁ దప్పించితివని తెలిసినచో నృశంసులగు శత్రువులు నిన్ను నిలుచున్నపాళమునఁ జంపివైతురు.'' అనియెను.

విమ—నాకొఱకుఁ జింతింపవలదు. నాయుద్ధారణమున కుపాయమున్నది. నేనుద్ధరింపఁబడకపోయినను హాని లేదు. నాకొఱకుఁ జింతించువారును, నాకొఱకు శోకించువారును, ప్రపంచమునందు హెచ్చుమంది లేరు. అనంతసాగరమునందొక జలబిందువు లీనమైపోవునట్లు జగత్సంసారమునం దొకయభాగినిమరణ మశ్రుతమై యలక్షితమై పోవును. నీవు యశస్వివి. క్షమతాశాలివి వీరపురుషుడవు. నీవు సుఖముగానున్నచో ననేకులుసుఖులై యుందురు.

ఇంద్రనాథుఁడు విమలను దీవ్రదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. తుదకాతఁడు ధీరభావముతో ''దేవీ! నీవు నాయుద్ధారమునకై ప్రయత్నించినందుల కాజన్మమును నేను నీకు బాధ్యుఁడనైయుండెదను

కాని, నిన్నీస్థలమునందుంచి నేను కారాగారమును విడిచిపోఁజాలను. ఇఁక నన్ను బలవంత పెట్టవలదు.'' అనియెను.

ఈసారి విమల పరాభూతయయ్యెను. ఆమె యనేకములగు ననునయవచనములను జెప్పుచు నాతని ననురోధించెను. అనేక కారణములను జూపెను. ఎట్లును నావీరపురుషుని మనసును ద్రిప్పలేక పోయెను. ఇంద్రనాథుఁ డన్నింటికి నొక్కటియే యుత్తరమును జెప్పుచుండెను.

''ఎవ్వతె నాకొకసారి ప్రాణదానమును జేసి మరల నీకష్టము నుండి తప్పించుటకు యత్నించుచున్నదో, అట్టియామెను విపదంబుధిలోఁబడవైచి నన్ను తప్పించుకొనిపోవుమని ప్రార్థించుట తగదు. అట్టి యుద్ధారమువలన—అట్టి జీవనమువలన—నాకుఁ బ్రయోజనము లేదు.''

విమ—(అతి కష్టముతో) వీరపురుషా! నీకిఁక వ్యవధిలేదు. నీప్రేమాకాంక్షిణి యగు సరళ యిప్పుడు చతుర్వేష్టిత దుర్గమునందాబద్ధయైయున్నది. వెంటనే నీవక్కడకుఁ బోయి నీవామె నుద్ధరింపకున్నచో దురాత్ముఁడగు నాశకునియామెను దనభృత్యునకిచ్చి పెండ్లి చేయును.

ఇంద్రనాథుఁ డాకస్మికముగ వజ్రాహతునివలె నిష్పందుఁ డయ్యెను. ఆతని శరీరమంతయుఁ గంపితమయ్యెను. లలాటమున స్వేదబిందువులు పొడసూపుచుండెను. విమల సమస్తవృత్తాంతము నాతని కెఱింగించెను. ఇంద్రనాథుఁడు మాటాడకుండ నంతయును వినియెను. ఆతఁడు తన హస్తమున లలాటమునుంచుకొని యధోవదనుఁడై నీరవుఁడై యుండెను. ఆతని తలనరము లుబ్బిపోయెను. కన్నుల నగ్నిస్ఫులింగములు రాలుచుండెను.

చాలసేపైనపిమ్మట నింద్రనాథుఁడు తలను పైకెత్తి ''భద్రా! నీమాటయే నెగ్గినట్లయ్యెను. నేను బయలుదేరిపోయెదను. కాని, నీవొక ప్రతిజ్ఞను జేయవలయును''అనియెను.

విమ — ఏమిప్రతిజ్ఞ ?

ఇంద్ర — నేఁటిదినమున నీవు పట్టుబడినచో, స్వదేశీయులగు శత్రువులు నీకు మరణదండనమును విధించినచో, నీవు మహారాణిమీ యొద్దకుఁ బోయి మూఁడుదినములవఱకును నవకాశము నీయవలయు నని వేఁడుకొనవలయును. అట్లుచేసెదనని శపథము చేయుము. నే నాతని స్వభావము నెఱుంగుదును. ఒక యబల వేఁడుకొన్నచో నాత డంగీకరింపక పోఁడు. మూఁడుదినములలో ననేకఘటనలు సంఘటింపవచ్చును.

విమల యట్లు చేయుట కొప్పుకొనియెను.

పిమ్మట విమల యింద్రనాథునకు స్త్రీవేషమును వైచెను. ఇంద్రనాథుఁడు తన క్రొత్తరూపును జూచుకొని నవ్వుకొనియెను. మరల విమలనుజూచెను. ఆతఁ డుద్వేగముతో విమలచేతులను బట్టుకొని "భద్రా! రెండుసారులు నీవు నాప్రాణములు కాపాడితివి. జగదీశ్వరుఁడు నీకు మేలుచేయునుగాక! నేనీఋణమును దీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెదను" అనియెను. ఆమాటలను జెప్పుచున్నప్పటి యింద్రనాథుని వేఁడినిట్టూర్పులు విమల బాహులతలకు సోకెను. ఆతని యధరోష్ఠము లామె కరపల్లవముల స్పృశించెను — గాలిచేఁ గొట్టఁబడిన తరుపత్రమువలె విమల శరీరము వడఁకెను. ఆమె తనులత యవశమయ్యెను. ఒకని నిమిషములో నింద్రనాథుఁ డదృశ్యుఁడయ్యెను. విమల తన ముఖముపై నున్న ఘర్మాంబువులను దుడిచికొని యంధకారమయమగు నా కుటీరమునందుఁ జదికిలఁబడియెను — ఆశాజగతి దుర్భేద్యాంధకారముచే మూయఁబడియుండెను.

పు రు షు ని వీ ర త్వ ము

Heard ye the din of baffle bray,
Lance to lance and horse to horse.

Grey.

ఇంద్రనాథుఁ డాకస్మికముగాఁ దమ శిబిరమునందు గాంచిన యాతని సైనికుల విస్మయాహ్లాదములకు బారములేదు. కాని, యింద్రనాథుఁడు గంభీరస్వరముతో "నన్నెవ్వరు నెట్టి ప్రశ్నయును వేయవలదు. నా యాశ్వికులందఱు నస్త్రశస్త్రములను దీసికొని సిద్ధముగా నుండుఁడు. ఈ నిమిషముననే శత్రువుల శిబిరములను ముట్టడించెదను" అనియెను.

సైనికులందఱును విస్మయాపన్నులైరి. కాని, వారెవ్వరు నా విషయమును గూర్చి ప్రశ్నింపలేక యాజ్ఞాప్రకారము రణమునకు సంసిద్ధులైరి. వారు సంసిద్ధులగు లోపల నింద్రనాథుఁడు భగవంతుని గూర్చి ధ్యానించుచుండెను. అతఁడు సాష్టాంగపడి "ఓ భగవానుఁడా! నేఁటివఱకు నసమసాహసకార్యమునందు నేనెప్పుడును దగుల్కొని యుండలేదు. నీవిప్పుడు ప్రసన్నుఁడవై నాకు జయమును గలిగింపుము! నాకుపకారమును జేసిన యామె నుద్ధరించిన పిమ్మట నేను మరణించినను హానిలేదు" అని ప్రార్థించెను.

రాత్రి మూఁడుజాములయ్యెను. చంద్రుఁ డస్తమించెను. ప్రపంచకమంతయును గాఢాంధకారమయమై యుండెను. ఆకాశమునం దొకటిరెండు నక్షత్రములు కనఁబడుచుండెను. కాని, మరల మేఘరాశి క్రమ్ముకొనుటచేఁ జీఁకటులపైఁ జీఁకటులు క్రమ్ముకొనియెను. మధ్యమధ్య కీచురాలనిస్వనము వినవచ్చుచుండెను. సమీప

మునందున్న గంగాకల్లోలశబ్దము శ్రుతిగోచర మగుచుండెను. గంభీర మగు నాగాఢాంధకారమునం దింద్రనాథుని సైన్యము నిశ్శబ్దముగా శత్రుశిబిరాభిముఖమై బయలుదేరెను.

కొంచెముదూరము పోవుసరికి కొక వెలు గగపడియెను. ఆవెలు గొకసారి యగపడును, మరియొకసారి మాయమైపోవును. ఇంద్రనాథుఁ డక్కడ నిలుచుండి దూతనొకని నాదిక్కునకుఁ బంపించెను. దూత నిశ్శబ్దముగా ముందునకుఁ బోయి మెల్లగ వెనుదిరిగివచ్చెను. ఆతఁడు "శత్రువుల రక్షకసైనికులు నలువురక్కడఁ గావలి కాయుచుండిరి" అని చెప్పెను. ఇంద్రనాథుఁడు పదిమంది విలుగాండ్రను బిలిచి, ముందునకుఁ బోవలయుననియు, అక్కడి రక్షకసైనికులలో నొక్కఁడైనఁ బ్రాణములతోఁ దాటిపోయినచో, శత్రువుల కీవార్త తెలిసి మిమ్ములను జంపివేయుదురనియు, కావున నందుల కవకాశ మీయరాదనియు, బోధించి ముందునకుఁ బోవుట కాజ్ఞయొసంగెను. ఆ పదిమంది విలుకాండ్రును మెల్లమెల్లగ ముందునకు జరగిపోయి యొక ముహూర్తములో నానలువురు రక్షకసైనికులను భూదేవి కర్పించివైచిరి. ఇంద్రనాథుని సైన్యము ముందునకు జరగిపోవఁ దొడఁగెను.

ముందుఁగూడ నాలుగైదుచోట్లఁ గాచుకొనియున్న రక్షకులు వెనుకటివలెనే యావిలుకాండ్ర శరములపాలై మరణించిరి. కొలఁదిసేపటిలోనే యింద్రనాథుని సైనికులు శత్రువులకందకమునొద్దకుఁ బోయిరి. ఇంద్రనాథుని యాజ్ఞాప్రకారము సైనికులా కందకమును దాఁటిరి.

కందకమున కావలనున్న ముసల్మాను లాకస్మికముగ శత్రువులజూచి రణసన్నద్ధులు కాఁజొచ్చిరి. కాని, వారు సంసిద్ధు లగుటకుముందే యింద్రనాథుని సైనికులు కందకముదాఁటిపోయి వారిని జిదుకఁగొట్టి దూరముగఁ దరిమివైచిరి. ఇంద్రనాథుఁడు కందకమును

సంరక్షించుటకుఁ గొందఱు సైనికుల నక్కడనిలపి తనతో నేబదిమంది సైనికులనుదీసికొని యూర్ధ్వశ్వాసముతోఁ గారాగారముపై పునకు వేగముగఁబోయెను.

కారాగారద్వారమునకు వెలుపలఁ గొందఱుసైనికులు కావలి కాయుచుండిరి. ఇంద్రనాథుఁడు కారాగారమున దప్పటికిని బద్ధుడై యుండెనని యనుకొనుచుండిరి. అకస్మికముగ నింద్రనాథుని వజ్రనాదమునువిని, ఇంద్రనాథుడు కారాగారద్వారమునాక్రమించుటనుజూచి. వేగముగఁ బాఱిపోయిరి. ద్వారమునం దింద్రనాథుడు మొదటజూచియున్న కావలివాండ్రిద్దఱు నప్పుడుగూడ సురపానమత్తులై యచేతనులై యఱ్ఱపడియుండిరి. వారియొద్ద దీపము వెలుఁగుచుండెను. ఇంద్రనాథుఁ డాదీపమును జేతఁబట్టుకొని యింటిలోనికిఁబోయి చూచెను. చీఁకటిగానున్న యాయింటియందు గడ్డిపై విమల శాంతదేహాలత లంబాయమానముగఁ బడియుండెను. కన్నులు మూసికొనియుండెను. నిశ్వాసప్రశ్వాసములచే నామెవక్షోభాగము క్రిందికిని మీఁదికిని చలించుచుండెను.

ఇంద్రనాథుఁ డక్కడకువచ్చి ముహూర్తకాలము సజలనయనుఁడై భగవంతుని ధ్యానించుచువాతనికి వందనమాచరించెను. పిమ్మట నొకనిమిషములో శీర్ణమైయున్న యాదేహాలతను మృణాళయ్యతోఁ గూడ నెత్తికొని యావలికివచ్చెను — కొలఁదిసేపటిలోనే విమల మేలుకొని యింద్రనాథునిగుర్తించి 'సేనాపతి యింద్రనాథుడు నన్నుద్ధరించుటకై వచ్చియున్నాఁడా? భగవంతుడు నిన్నుఁగాపాడుగాక! నేను మరణించుటకు నిశ్చయించుకొంటిని. మరణకాలమందు జనకుని చూడలేదనుకొఱఁతచేఁ గ్లేశపడుచుంటిని. సేనాపతీ! నన్నుద్ధరింపుము! మఱియొకసారి పోయితండ్రిని జూచెదను' అనియెను.

ఆకాతరస్వరమును వినుటచే నింద్రనాథునికన్ను లశ్రుప్రపూర్ణములయ్యెను. కాని, యప్పుడు ప్రత్యుత్తరమునిచ్చుట కవకాశము

లేదు. ఇంద్రనాథుఁడు గుఱ్ఱము నెక్కెను. క్షీణించియున్న యావిమ లను బిడ్డ నెత్తికొనినట్లెత్తికొని తన వెనుకఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని యెను—ఆమె పడిపోకుండఁ దన నడుకట్టును విప్పి దానిచే నామెను దన శరీరమునకు భద్రముగాఁ గట్టుకొనియెను.

ఇంద్రనాథుఁడు కందకమును గాయుటకు నిలిపియుంచిన తన సైనికుల యొద్దకు వచ్చి కలిసికొనియెను. నాలుగు దిక్కులనుండియు గాఁదు మబ్బులవలె మూఁడు నాలుగు వేల శత్రుసైనికులు శరాసనధారులై వచ్చుచుండిరి—ఇంద్రనాథుఁడు సైన్యసమేతుఁడై దుర్గాభిముఖుఁడై వేగముగ గుఱ్ఱము నడాయించుకొనిపోవుచుండెను. శత్రుసైనికుల సమీపించుసరికి కాలిఁడు మాంగీరునకుఁ బోయిచేరెను.

శిబిరమందిరమంతయు జయజయశబ్దములతో నిండిపోయెను. ఇంద్రనాథుఁడు చెఱనుండి విడుగడయయ్యెననియు, పోయి శత్రువులను గొట్టివచ్చెననియు, నాతఁ డేనూఱాశ్వికులతో బోయి కందకమును దాఁటి శత్రుశిబిరము సర్వనాశనముచేసివచ్చెననియు, నందఱును జెప్పు కొనసాగిరి. మొగలాయిసైనికులందఱు నుల్లాసోన్మత్తులై యామాటలనే చెప్పుకొనుచుండిరి. తోడరుమల్లు సంప్రీతుఁడై యింద్రనాథు నాదరభావముతో నాలింగనముచేసికొనియెను. ఇంద్రనాథుఁడు విడుగడయైన విషయమునుగూర్చి యడుగుట కెవ్వరికి నవకాశము లేదు.

కేవలము స్వల్పసైనికులుతక్క విమలవిషయము నెవ్వరు నెఱుంగరు. విమల నాఁటిరాత్రిగా తింద్రిగృహమునకు వెడలిపోయెను—

- - —

ముప్పదియవ ప్రకరణము

పాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తము.

Out ! Out Brief candle !

Shakespeare.

వెనుకటిప్రకరణమునందుఁ జెప్పినఘటనావిశేషములు సంఘటిల్లిన మూఁడునాలుగు దినములైనపిమ్మట నొకనాఁటి సాయంకాల సమయమునందు మహారాజగు తోడరుమల్లును, ఇంద్రనాథుఁడును, దుర్గప్రాచీరముపైఁ బ్రచారముసేయుచుండిరి. వారిరువురును, జాల సేపటి వఱకును మాటాడుచుండిరి.

రాజు—ఇంద్రనాథా ! యుద్ధమునందుఁ గేవలము సాహసము మాత్రమేచాలదు రణకౌశలమును గావలయును.

ఇంద్ర—మనము దుర్గమును విడిచి బహిరంగస్థలమున నెదిర్చి పోరాడినచోఁ బరాభూతులమగుదుమని మీరు యోచించుచున్నట్లున్నది.

రాజు—యుద్ధమును జేసినచోఁ బరాభూతులము కాము కాని, యెంతమంది యుద్ధమును జేయుదురు ?

ఇంద్ర—మహారాజా ! అట్లయినచో మన మెంతకాలమువఱకు దుర్గమునందీయవస్థలో నుండవలయును ?

రాజు—హెచ్చుదినము లుండవలసినపనిలేదు. అటుచూడుము ఒకపాలకివచ్చుచుండుట కనఁబడుటలేదా ? దానిలోవచ్చు నాతఁ డిప్పుడే యిక్కడకువచ్చి కొలఁది దినములలోపలనే శత్రువినాశన మగుననియు, మనము యుద్ధముచేయకుండఁగనే జయమునుబొందుదు మనియు, మనకుఁ జెప్పును.

ఇంద్ర—మీయుద్ధకౌశలము జగద్విఖ్యాతమైయున్నది. కాని, మీరు భవిష్యత్తునుగూర్చి చెప్పుదురని నాకుఁ దెలియదు.

పాలకి సమీపమునకువచ్చెను. దానిలోపలినుండి దివానుజీ సతీశచంద్రుఁ డీవలికిదిగివచ్చెను. ఇంద్రనాథుఁ డాతని జూచి మఱి యును విశేషముగ నాశ్చర్యమునుబొందెను.

సతీశచంద్రునకును మహారాజగు తోడరుమల్లునకును, జరగిన సంభాషణమునుగూర్చిన సవిస్తరవివరణ మావశ్యకములేదు. తోడ

రుమల్లు సతీశచంద్రుని, దేశమునందలి ముఖ్యులగు జమీందారుల యొద్దకుఁ బంపించియుండెను. సతీశచంద్రుఁడు కార్యదక్షుఁడు వక్త అంతియె కాక బుద్ధిమంతుఁడు. అతఁ డాజమీందారులయొద్దకుఁబోయి వారల కనేకవిధములఁ జెప్పి, అనేక కారణములనుజూపి, యొక్కొక్కని శత్రుపక్షమునుండిత్రిప్పి స్వమాట్టుపక్షము నవలంబించునట్లు చేసికొనివచ్చెను. "అక్బరుపాదుషా హిందువులకుఁ బరమబంధుఁడు హిందువులమీఁదవైచిన యన్యాయపుఁబన్నులను దీసివైచెను. హిందూశాస్త్రాలోచనమునే సేయుచుండును హిందూరమణిని బెండ్లిచేసికొనియుండెను. హిందువుల యాచారవ్యవహారములను గొంతవఱకవలంబించెను. వంగదేశమునకు హిందూసేనాపతిని హిందూశాసనకర్తను నియమించియుండెను. విజయలక్ష్మి స్వయముగ . నాసేనాపతి ఛాయాస్వరూపయై యున్నది. అతఁడు వంగదేశమును రెండుసారులు జయించెను. మరల జయించును. జయించినచో విద్రోహులైన జమీందారులను శిక్షించును. ఇప్పుడు జమీందారులు తోడరుమల్లునకు సాహాయ్యము చేసినచో నామహాత్ముఁడు వారియుపకారము నెప్పటికిని మఱవఁడు." అని యనేక ప్రలోభములను, భయమును జూపి సతీశచంద్రుఁ డనేకులగు జమీందారులను బాదుషాపక్షమునకు ద్రిప్పికొని వచ్చెను. ఆజమీందారులు శత్రుపక్షమువారికిఁక నాహార సామగ్రులను బంపమని యొప్పుకొనియుండిరి. ఆకారణమున శత్రువులు ఆహారభావముచే నాలుగైదు దినములలో రణమునుండి విముఖులై భాగలపురమునువిడిచి దిక్కులనుబట్టి పోవుదురని చెప్పుటకు సందేహము లేదు.

తోడరుమల్లు సతీశచంద్రుని సన్మానపురస్సరముగా వీడ్కొలిపెను. పిమ్మట నింద్రనాథునిజూచి "ఇంద్రనాథా! నేను చెప్పినది నిజమైనదికాదా!" అనియెను.

ఇంద్ర—మహారాజా! మీరు యుద్ధమునందెట్లజేయులో కౌశలమునందును నస్దృయసదృశులు! కాని—

రాజు—కాని, యేమి?

ఇంద్ర—నేనెవ్వరికిని విరోధముగా మాటాడుట కిష్టపడు వాఁడనుగాను. కాని, సతీశచంద్రుఁడు చెప్పినదంతయు నిజమనిమీరు నమ్మినట్లు తోఁచుచున్నది?

రాజు—తరుణసేనాపతి తోడమమల్లునకు రాజనీతినినేర్పు ను న్నాఁడా యేమి? ఎవ్వరినినమ్మవలయునో, ఎవ్వరిని నమ్మకుండవల యునో నాకంటెనింద్రనాథునకు విశేషముగఁ దెలియునా యేమి?

ఇంద్ర—మహారాజా! నాయపరాధమును మనసునసుంచుకొ నవలదు. కాని, ఆసతీశచంద్రునివిషయమున మీరెఱిగియున్నదాని కంటె నేను విశేషముగ నెఱింగియున్నవాఁడను.

రాజు—ఇంద్రనాథుఁడు తెలిసికొన్నంత నేనును దెలిసికొనియు యున్నాను. ఇంద్రనాథుని మనస్సునందిప్పుడాతఁడు చింతించుచున్నది కూడ నేనెఱుంగుదును.

ఇంద్రనాథుఁ డాశ్చర్యముతో మాటాడనేరక రాజుముఖము వంకఁ జూచుచుండెను. రాజు మొదటివలెనే నవ్వుచు నవ్వుచు "సమరసింహుని వధచేసిన యాతఁడా సతీశచంద్రుఁడు. ఇంద్రనాథుఁడు దానిని గూర్చియే మనసునఁ జింతించుచున్నాఁడు" అనియెను.

ఇంద్రనాథుఁ డాశ్చర్యముతో సంజ్ఞాశూన్యునివలె నుండి "మహారాజా! క్షమింపవలయును. మీరంతర్యాములు" అనియెను.

రాజు—(గంభీర స్వరముతో) ఇంద్రనాథా! భగవంతుఁ డొక్కఁడే యంతర్యామి కాని, ఢిల్లీశ్వరుని సేనాని నలువైపులను సమాధానపెట్టకుండ నెట్టికార్యమునందును బ్రవృత్తుఁడుకాఁడు. యుద్ధ కార్యమునందే నాతల నెఱసిపోయినది. దైవానుగ్రహమువలన యుద్ధకౌశలము నించుక తెలిసికొనియుంటిని.

ఇంద్రనాథుఁ డించుకసేపు మౌనమును వహించియుండి పిమ్మట "మహారాజా! అట్లయినచో నీరు సమరసింహుఁడు చంపఁబడిన విషయమును దెలిసికొనియే యున్నారా?" అనియెను.

రాజు—(మొదటివలెనే) ఆ విషయమును నేనెఱుంగుదును. యథాకాలమునం దావిచారణమును జేసెదను. నాకుమారుని జంపినచో నేనా నరహంతకుని క్షమింతును. కాని, సమరసింహునిఁ జంపిన హంతకు నెప్పటికిని క్షమింపఁజాలను.

నేఁటిరాత్రి మొదటిజామున సతీశచంద్రుఁడు గంగాతీరమునం దూరక తిరుగుచుండెను. నేఁడాతఁడు రాజుచే సన్మానమును బొంది యుండెను. అతని హృదయ ముల్లాసముతోఁ బరిపూరితమైయుండెను. మానిని యగునాశ యాతనిచెవిలో నిట్లు చెప్పుచుండెను. "నీవొకసారి పాపమునకై దండింపఁబడుదునని బెదరుచుంటివి కాదా? ఆపాపమును జూచినవా రెవ్వరు? దండన మెక్కడ? ఎప్పుడును, దినదినమును నీకు సన్మానము వృద్ధియగుచుండనిమ్ము, పదవి హెచ్చుచుండనిమ్ము" సూర్యాస్తమయమగుటకుఁ బూర్వమునుండియు, కుహకిని యగు నాయాశ యీవిధముగా నాతని జెవిలో నూదుచుండెను. ఆ సూర్యదేవుఁడు మరల నుదయించుటకుముందే, ఆ శమాయావిని యనియు, కుహానికిని యనియు, మిథ్యావాదిని యనియు, సతీశచంద్రుఁడు తెలిసికొనియెను.

సతీశచంద్రుఁడు వెన్నెలలో నాకస్మికముగా నొకదొంగను జూచెను. చూచుచుండఁగనే యాదొంగ ఖడ్గహస్తుఁడై సతీశచంద్రున కెదురుగఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. సతీశచంద్రుఁడు పాఱిపోవుటకై ప్రయత్నించెను. కాని, యాతని ప్రయత్నము వ్యర్థమయ్యెను. నరహంతకుఁడగు నాచోరుఁడు సతీశచంద్రుని కత్తితోఁ బొడిచెను. సతీశుని సేవకులు పరువెత్తుకొనివచ్చి యాదొంగను గత్తితో నరకి పడవైచిరి.

మృతప్రాయుఁ డగు చోరుఁడు "సతీశచంద్రా! నీమరణము సన్నిహితమైయున్నది" అనియెను.

సతీ—నరాధమా! దేవుఁడే నన్ను రక్షించెను. నీవుచేసిన గాయమునుండి స్వల్పమాత్రముగ రక్తము వచ్చుచున్నది.

చోరు—నాయాఘాతముచే నీప్రాణము పోవును. నాకత్తికి విసము పూసితిని. ప్రభూ! మీరు నన్నెఱుఁగరా?

సతీశుఁ డాపెంటనే తన పురాతనభృత్యుని గుర్తించెను. గుర్తించి "నరాధమా! నీకింతటి ప్రభుభక్తిని నేర్పినవాఁడెవ్వఁడు?" అనియెను.

భృత్యుఁ డతి తీక్ష్ణమగు వికృతస్వరముతో "పాపాత్ముఁడగు శకుని" అనియెను.

సతీశచంద్రుఁ డామాట విని క్రోధముచే నధీరుఁడై "నేనునల్లె యిదియాపామరునికృత్యమని తలంచితిని. ప్రపంచమున నాతనివంటి మహాపాపియుండఁబోఁడు. నరకమునందుఁగూడ లేఁడు కాని, నీవు నాకు పురాతనభృత్యుఁడవై యుండియు నన్నువధించుటకెట్లు సంకల్పించితివి?" అనియెను.

భృత్యు—క్షీణస్వరముతో—"శ—శ—శకుని యనేక ప్రలోభములను జూపించెను. లోభమునఁబడినవానికి జ్ఞానముండదు. లోభమునకులోఁబడి పాపమును జేసితిని ప్రాణమును బోఁగొట్టుకొనుచున్నాఁడను.

ఆతని నోటినుండి యింకమాటరాలేదు. ఆతని శరీరమునుండి ప్రాణము లెగిరిపోవునప్పుడు, పెదవులు వడకుచుండెను. ఒకనిమిషము లోనావడఁకుపాటణఁగిపోయెను. కన్నులు రెండును నాకాశమువైపునకుఁ జూచుచుండెను ఆవెన్నెలవెలుఁగున సతీశచంద్రు డామృతదేహమును జూచుచు "ఓభృత్యుఁడా! నీకంటెవిశేషజ్ఞానియగువాఁడుగూడ లోభ

[illegible]నకులోఁబడి తనజ్ఞానమును బోఁగొట్టుకొనియెను. నీకంటెనతి భయంకరకృత్యమును జేసియున్నాఁడు. నీవలెఁ బ్రాణములనువిడుచుటకు సిద్ధముగనున్నాఁడు పరమేశ్వరుఁడు నిన్నుక్షమించుఁగాక! నాపాపమునకు క్షమలేదు.'' అనియెను.

ప్రాతఃకాలమున దివాంజీసతీశచంద్రుఁడు మరణశయ్యపై నున్నాఁడని మహారాజునకుఁ దెలియవచ్చెను. రాజు తత్క్షణమే సతీశుఁడున్న యింటికిఁబోయెను. ఇంద్రనాథుఁడుగూడ నాతనివెంటఁబోయెను.

రాజు పోయిచూచుసరికి సతీశచంద్రుఁడు శయ్యపైఁ బరుండియుండెను చుట్టును జికిత్సకులు కూర్చుండియుండిరి. కాని యాభయంకరవిషము శరీరమునందంతటను వ్యాపించుటచేతఁ బరిత్రాణమేమియునగపడలేదు. రాజాయద్భుతఘటనమునకు గారణములను దెలిసికొనియెను. పార్శ్వమునందున్న యనుచరులందఱును సంగతులను దెలియఁజేసిరి పిమ్మట సతీశచంద్రుఁడు క్షీణస్వరముతో ''మహారాజా! నేనుపాపాత్ముఁడను. నన్నుక్షమింపుము.'' అనియెను.

రా నిస్తబ్ధుఁడయ్యెను. సతీశచంద్రుఁడు మరల నిట్లనియెను, ''నేను భీషణదోషమును జేసియుంటిని. నాయపరాధమును క్షమింపుము.'' అనియెను.

అప్పటికిని రాజుమాటాడలేదు. సతీశుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను—''మహారాజా! నేను నరహంతకుఁడను. కాని, సకలాపరాధములకును క్షమాపణమున్నది. నన్ను క్షమింపుము. నేను నరహత్యాకారిని. మృత్యుశయ్యయందు క్షమనువేడుచుంటిని దయయుంచి నన్ను క్షమింపుము.''

ఆకాతరస్వరమునువిని రాజింక మౌనముగానుండఁజాలక ''సమరసింహునిజంపిన హంతకుని క్షమింతునని నేననుకొనలేదు. కాని, జగదీశ్వరుఁడు నీకుఁదగిన శాస్తిని జేసియున్నాఁడు నేను నిన్నుక్షమిం

చెదను. నీప్రాణవియోగమునకిఁకఁదడవుపట్టదు భగవంతుని [illegible] పుము. ఆతఁడు దయాసాగరుఁడు మరణకాలమునందు పవిత్రమగు నాతనినామము స్మరించుకొన్నచో నీపాపములు నశింపఁగలవు.'' అని చెప్పెను.

సతీశచంద్రుఁడు చకితుఁడై మరల రాజునుజూచి "మహారాజా అట్లయినచో మీరు సమరసింహుని మరణకారణమును సవిస్తరముగ నెఱిఁగియేయుంటిరా?'' అనియెను.

రాజు—ఎఱిఁగియున్నాఁడను.

సతీశచంద్రుఁ డాశ్చర్యనిమగ్నుఁడై నిస్తబ్ధుఁడై పోయెను.

చాలసేపటివఱకు నూరకుండి మరల నాతఁడిట్లు చెప్పఁదొడంగెను.

"మహారాజా! నాదొక మనవియున్నది. నేనుపాపాత్ముఁడనే యగుదును, కాని. యాజన్మము పాపినై యుండలేదు. యౌవనమునందు నాజీవనము పవిత్రమైయున్నది. ఉన్నతమతినై ఉన్నతాశచే నున్నతప్రవృత్తులను గలిగియుంటిని—లోభమునందు—మహాలోభమునందుఁబడి యవియన్నియును బోయినవి. జీవితము పాపముచేఁ గలుషితమై పోయినది. ఇప్పుడు ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనుచున్నాఁడను,

సతీశచంద్రుని క్షీణస్వరము మరియును క్షీణించుచుండెను. నోటినుండి మాటవచ్చుట యాఁగిపోయెను. రాజు స్నేహపురస్సరముగ నాతనిపెదవులపై నాలుగైదుపాలబొట్లను బోసెను. రసశూన్యములై ముడుచుకొనిపోయిన పెదవులు మరలసిక్తములయ్యెను. సతీశుఁడు మరలఁ జెప్పఁదొడగెను.

"నేను పాపినేయగుదును. కాని నాకంటెఘోరతరపాపమును జేసిన మహాపాపి యింకొకఁడున్నాఁడు. యథార్థముగ సమరసిం

హుని జంపినవాఁడు నాభృత్యుఁడగు శశికాని. ఇప్పుడు నన్నుఁ జంపించిన వాఁడు నాతఁడె. మీరాతనిని విచారింపవలయును"

క్రోధముతోఁ దోడఁగమల్లుని నేత్రములగ్నిఁ గురియుచుండెను. కాని, యాతఁడాకోపమునంత, నడంచుకొని మెల్లమెల్లఁగ "చింత లేదు. జగదీశ్వరుఁడు పాపిని దండించును." అనియెను

మరల నందఱును జాలసేపటివఱకును మౌనమును వహించి యుండిరి. సతీశచంద్రుని యాయువు తుదముట్టుచుండెను చాలసేపైన పిమ్మట నధికతరక్షీణమగు కంఠస్వరముతో 'బిడ్డ—నాకుఁ బ్రాణమై యున్న నాబిడ్డ విమల—' అని చెప్పుచుండఁగ మాటనిలిచిపోయెను.

రాజుమరలఁ దన వ్రేళులతో నాతని పెదవులపై నించుక పాలను జిలుకరించెను. సతీశుఁడు మరలఁ బెదవులను సవరించుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

'నిర్భాగ్య విమలా! నీకుఁ దల్లిపోయినది. నేఁడు నీవు పితృహీనవైతివి' ఈమాటలనుచున్నప్పుడు పార్శ్వమునందున్న గదినుండి, హృదయ విదారకముగ రమణీ కంఠస్వరముతో బయలువెడలిన యాక్రందనధ్వని వినవచ్చెను. ఆధ్వనిని వినుచున్న సతీశచంద్రుని నిష్పంద నేత్రములనుండిగూడ నశ్రువు లురులఁజొచ్చెను. వెంటనే విమల వేగముగఁ దండ్రియొద్దకు వచ్చెను. ఆయిల్లంతయు జనులచే నిండిపోయి యుండెను. కాని, యట్టిసమయమున నాజ్ఞాన మారమణికెట్లుండును?

ఇంద్రనాథుఁడు తనకుఁ బూర్వపరిచితయగు రమణి సతీశచంద్రునికుమార్తెయని తెలిసికొని విస్మితుఁడయ్యెను.

విమల తండ్రి నాలింగనముఁ జేసికొని యాతని కాళ్ళపైఁబడెను. పవిత్రమగు నాయాలింగనముచే సతీశచంద్రుని హృదయ ముద్వేగ శోకమునుండి ప్రశాంతినొందినదని తోఁచుచున్నది. ఆతనిముఖమండలము శాంతభావమును వహించెను. కన్నులు చిరనిద్రచే ముద్రితములయ్యెను.

పిమ్మట విమల తండ్రి మృతదేహమును మరలమరలనాలింగనము చేసికొని యుచ్చస్వరములో నేడువఁదొడఁగెను. నేఁడు విమలకనువెలుఁగారిపోయెను. నేఁడునాలుగుదిక్కులయందును గాఢాంధకారము క్రమ్ముకొనియెను, నేఁడామెహృదయము విదీర్ణమయ్యెను నేఁడు జగత్తుశూన్యమైపోయినది.

ఆదృశ్యమునుజూచుచు, రాజు తనచేతులతోఁ గన్నులను మూసికొని యీయింటినుండి వెలుపలకు వెడలిపోయెను. ఇంద్రనాథుఁడు ఖడ్గముపై నానుకొనియుండి బాలునివలె సంతతాశ్రుధారలను విడుచుచుండెను.

ముప్పదియొకటవ ప్రకరణము

చతుర్వేష్టితమార్గమునకు మరలవచ్చుట

If after every tempest come such calms,
May the winds blow till they have Wakend death.

Shakespeare.

నేఁడుపూర్ణిమాతిథి. కాని, యీయాకాశమునుజూచి నేఁడు పూర్ణిమయని చెప్పఁగలవారెవ్వరు? గభీరమగుధూమవర్ణమేఘరాశిచే నాకాశమంతయు నావరింపఁబడియుండెను. లోకమంతయు నంధకారముచే నావరింపఁబడియుండెను. నడుమనడుమ తటిత్కాంతి తళుక్కునవచ్చిపోవుచుండెను. ఆకాంతియాయంధకారమును ముహూర్తమాత్ర ముద్దీప్తముగా జేయుచుండెను. మరల మొదటికంటెను ఘోరతరముగ నాయంధకారము క్రమ్ముకొనుచుండెను. ధారాపాతముగఁ గురియుచున్న వర్షముచే, గ్రామము, మార్గము, ఘట్టము, మొదలగునవన్నియును గానరాకుండ బోవుచుండెను. ఆనిమిషము

వర్షము వృద్ధియగుచునే యుండెను. గాలినిలిచినిలిచి భయంకరముగ శబ్దమును జేయుచు వీచుచుండెను. ఆమారుతశబ్దముతోఁ గలిసి మేఘగర్జనములు జగమంతను గంపింపఁ జేయుచుండెను.

అట్టిభయంకరఝంఝూమారుతము వీచుచున్నసమయమున, సరళ చతుర్వేష్టితదుర్గమునందలి యంధకారమయమగు నుద్యానములోఁ నొకకుటీరమునందొంటిగఁగూర్చుండియుండెను. ఆమె యెందుల కట్లుకూర్చుండియున్నది? ఆబాలికహృదయమున భయములేదా? ఆ చీకటిలో—భయావహములగు నామేఘగర్జనములలో—నాబాలిక హృదయమున భయములేదా?

భయములేదు. ఇప్పుడాసరళహృదయమునందు భయమనునదిలేదు. ఇప్పుడాసరళ యెందులకును భయపడుటలేదు. సుఖాశయును, జీవితాశయును నిప్పుడు తుదముట్టియున్నవి. ఆశలేనివారికి భయ మనఁగానేమి? సరళ యాకాశమునుండి క్షణక్షణమును గన్నులమిఱుమిట్లుగొలుపుచున్న భయంకరమగు విద్యుత్కాంతిని స్థిరదృష్టితోఁ జూచుచుండెను. భయంకరముగ వినవచ్చుచున్న మేఘగర్జనములను స్థిరచిత్తముతో వినుచుండెను. ఇంద్రనాథుఁడు వెడలిపోయి నేఁటికాఱుమాసములయ్యెను. అతఁడు సరళను మఱచిపోయెను. పామరుఁడగు శకుని సరళను మఱియొకనికిచ్చి పెండ్లిచేయుటకు నిశ్చయించుకొనియుండెను.

ఒకసారి యామెబాల్యావస్థ జ్ఞప్తికివచ్చెను. లోకమాన్యచరిత్రుఁడగు సమరసింహుని యేకమాత్రపుత్రిక యావిశాలోద్యానమునఁ దిరుగుచుండెను. తండ్రిభుజములపైఁ గూరుచుండి యొకసారియొక పక్షిని బట్టుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను. అప్పుడు పక్షి యందకుండ నెగిరిపోయెను. జ్ఞానమెఱుంగని యాబిడ్డ యందుల కేడువఁజొచ్చెను. అప్పుడాయమాయికబాలిక తనజీవితాశలన్నియునాపక్షివలె నొక్కొక్కటిగఁ బాఱిపోవునని యెఱుంగదు!

పిమ్మట నాలుగు వత్సరముల కాలము మహేంద్రపురమున [illegible] గడచి పోయెను. ఆదరిద్రగ్రామమునందు [illegible] గ్రామమునందు. [illegible] అవత్సరముల కాలము [illegible] సుఖముగ ఉం డదు. దారిద్ర్యమునందు [illegible] మును బరమసుఖ [illegible] తనప్రాణసఖియగు నమల [illegible] జూచుచుండె నా ? ప్రాతఃకాలమునఁ బ్రత్యహము [illegible] కొనివచ్చుచుండెడిది. సాయంకాలము [illegible] లేని యిష్టాలాపములు—సుఖసమయమున [illegible] నున్నచో నాసుఖ ముపదిరెట్లుగఁ గానిపించును. దుఃఖసమయమునం [illegible] దమల ప్రబోధ వాక్యములు దుఃఖశాంతిని జేయుచుండెడివి. [illegible] నమల యిప్పుడెక్కడ నున్నది ? పక్షివలెనే యెగిరిపోయినది !

పిమ్మట వనగ్రామాశ్రమనివాసినియగు నాకమల జ్ఞప్తికివచ్చెను ఆమె సరళ ననేకవిధములఁ బ్రేమించుచుండెడిది. తరువాతనాగ్రామ మందున్న విమల జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఆమెకూడ సరళనువిశేషముగనా దరించుచుండెడిది. వారందఱు నిప్పుడెక్కడనున్నారు ? వారును నాపక్షి వలెనే యెగిరిపోయిరాయేమి ?

పిమ్మటనింద్రనాథుఁడు—ఆఱుమాసములనుండి యెవ్వనిచింత యందు సరళహృదయము పరిపూర్ణముగనిండిపోయినదో, ఇప్పటి కాఱుమాసములనుండి, యెవ్వనిపై నాశచేసరళ జీవములతో నిలచియు న్నదో, ఆయింద్రనాథుఁ డిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు? బాల్యమున నిచ్ఛా మతీనదీతీరమునం దెవ్వనిపార్శ్వమునఁగూర్చుండి కథలనువినుచుండె డిదో, కథలనువినుచు తిరిగితిరిగి యెవ్వనిముఖము పై పునఃపునఃజూచుచుం డెడిదో, యౌవనప్రారంభమున నేప్రేమమయుని నోటినుండి వెడలిన మా [illegible] ను మనమునసర్వదా భావించుకొనుచుండెడిదో, భావించుకొని

మరల నెవ్వనిముఖమునుజూచి హృదయమున నుప్పొంగుచుండెడిదో, ఆయింద్రనాథుఁ డెక్కడనున్నాఁడు? రుద్రపురకుటీరపార్శ్వమున వెన్నెలలో నింద్రనాథుఁడు వీడ్కొనిపోయెను. ఆయింద్రనాథుఁడిప్పు డెక్కడనున్నాఁడు? అకటకటా! అతఁడును ఱెక్కలనువిప్పుకొని యెగిరిపోయి యీయనంత సంసారసాగరమున విహరించుచుండెనా యేమి ?

సరళ యీవిధముగా యోచించుకొనుచు జ్ఞానవిహీనయయ్యెను ఆమెతలతిరిగినట్టయ్యెను. కాని కన్నులనుండి నీరు వచ్చుటలేదు. ఆ బాలికహృదయమునందు నాఁడు కలిగిన యాతన కన్నీటితో నివారణ కాలేదు. జీవితమునందాశయున్నంతవఱకు జీవనము సహనీయమై యుండును. కాని, సరళహృదయమునందున్న యాశలన్నియు నొక్కటొక్కటిగఁ దిరోహితములు కాఁజొచ్చెను. ప్రపంచకమామెకు శూన్యమైయుండెను. సంసారము తమోమయమైయుండెను. నాట్యశాల యందలి దీపము లొక్కటొక్కటిగ నిర్వాణములై పోవుచుండెను. సరళ మెల్లమెల్లగ నానాట్యశాలను విడిచిపోవలయునను నాశచే నక్కడఁ గూర్చుండియుండెను.

కాని మన సుఖసౌభాగ్యములమధ్య ననేకసమయముల యందు విపత్తు కలుగుచుండును. మఱియు నిరాశమధ్యమున నాశాసంచారము కూడనుండును. సరళ కేదో యొకశబ్దమైనట్లు బోధయయ్యెను. ఆమె కుటీరమునువిడిచి వెలుపలకు వచ్చి చూచెను. కాని, నిబిడముగనున్న యాయంధకారమునం దేమియు నగపడలేదు. మఱి యొకనాఁడైనచో సరళ బెదరియుండును. కాని, నేఁడా బాలిక హృదయమున లవలేశమును భయములేకుండెను.

ఆసమయమున నుజ్జ్వలముగ నొక మెఱపు మెఱసెను. ఆవెలుతురులో సరళ తనయెదుటఁ జూచినదేమి? సరళ యెదుటఁబదియడుగులదూరములో నొకమనుష్యాకృతి!—దీర్ఘమగునాకృతి! దీర్ఘబాహువులు

ఉన్నతలలాటముపై యోద్ధునియుష్ణీషము — కటియందుకత్తి! ఆ యాకృతి—ఆవదనమండలము—ఉజ్జ్వలములగు నాకన్నులు, సరళ కపరిచితములైనవికావు! ముహూర్తకాలములోఁ బతనోన్ముఖమై యున్న సరళ కంపితదేహమును సేనాపతియగు నింద్రనాథుఁడు తన హృదయమునఁ జేర్చుకొనియెను!

మఱునాఁటియుదయమున నింద్రనాథుడు తనపడవనుండి కొంద ఱుసైనికులను బంపించి మహారాజగుతోడరుమల్లుని యాజ్ఞానుసార ముగ శకునిని బందీగాబట్టుకొని యిచ్ఛాపురాభిముఖుఁడై వెడలి పోయెను. వెంటనే తోడరుమల్లు స్వయముగ నిచ్ఛాపురమునకు వచ్చునను సమాచారము తెలియవచ్చెను. మహాశ్వేత, సరళ, విమల మొదలగు వారొకపడవపై బయలుదేరిరి. నాటిసంధ్యాసమ యమున కిచ్ఛాపురమునకువచ్చి యింద్రనాథుఁడు తండ్రిపాదములకు నమస్కరించి యాతని విచారమును దూరముచేసెను.

ముప్పదిరెండవ ప్రకరణము

ఇచ్ఛాపురమునకు మరలవచ్చుట

When wild wars deadly blast was blown'
And gentle peace returning'
With many a sweet babe fatherless,
And many a widow mourning,
I left the lines and tented field,
Where long I'd been a lodger.

Turns.

చాలకాలమునకుఁ బిమ్మట నాత్మీయులందఱును బరస్పరమును గలిసికొనుటచేఁ గలిగిన యుపర్యాప్తానందమును గూర్చి యెంతని

వర్ణించి వ్రాయఁగలము? నగేంద్రనాథుఁడు బహుకాలమునకుఁ గుమారుని మరలఁ గలిసికొని యపారానందసాగరమున నోలలాడు చుండెను. ఆతఁడు మారెమారెకును గౌఁగిలించుకొనుచుఁ బుత్రునకనే కాశీర్వాదములను జేసెను.

వనగ్రామమునుండి చంద్రశేఖరుఁడు విమలను వెంటఁబెట్టుకొని యిచ్ఛాపురమునకు వచ్చెను. తనభర్తను వెంటబెట్టుకొని రుద్రపురము నుండి యమలయు వచ్చెను. మహారాజగు తోడరుమల్లు వచ్చెనను వార్తను విని ప్రజలనేక [illegible] గ్రామములనుండియు నిచ్ఛాపురమునకుఁ రాఁ దొడఁగిరి.

ఇంద్రనాథుఁడు జమీందారుండగు నగేంద్రనాథుని కుమారుఁడని యందఱకును [illegible] వచ్చెను. సరళ యొకనాఁ డింద్రనాథునితో నేకాంతముగా "నేను నిన్ను దరిద్రుఁడగు నొక సాధారణమనుష్యుని కుమారుఁడని య[illegible] సాహసాస్యముగ మాటాడుచుంటిని. నీవు జమీందారుని [illegible] డవని తెలిపినచో నీతో మాటలాడు టకు [illegible] మొదటనే తెలిసినచో నీతో మాటలాడకుందును" అనియెను.

ఇంద్ర—(నగుమొగముతో) అందులకే మొదటి ప్రీతివిశ్వాస ములను మఱవవలదు.

సరళ తన మనసున "ఎట్లు మఱవఁగలను?" అని యనుకొనుచు సిగ్గుచేఁ దలవంచుకొని వేగముగ నక్కడనుండి పాఱిపోయెను.

అమల రుద్రపురముననున్నప్పు డింద్రనాథుఁడు సామాన్య కాయస్థుని బిడ్డయని తలంచి యాతనిని వేళాకోళములు చేయు చుండెడిది. ఇప్పుడాతఁడు జమీందారుని కుమారుఁడని తెలిసికొని సిగ్గుపడి మాటాడఁజాలకుండెను, కాని, యింద్రనాథుఁడు స్వల్పమున నూరకొనువాఁడుకాఁడు. ఒకనాఁ డాతఁ డెవ్వరితోడను జెప్పకుండ

నవీనదాసుని యింటిలోనికిఁ బోయెను. ఆతనిఁజూచి యమల ముఖా వరణవస్త్రమును ముఖముపై నైచుకొనియెను.

ఇంద్ర—(నవ్వుచు) నిజమే. ఇదియే పూర్వవిశ్వాసము కాదా?

అమల సిగ్గుపడిపోయెను. కాని యామె తన వేళాకోళమును మానలేదు. ఆమె మేలిముసుగునుండియే "మీరు పరుల యిండ్లలోఁ బ్రవేశించి కనఁబడిన స్త్రీలతో మాటాడుచున్నట్లున్నది. నేనీసంగతి సరళతోఁ జెప్పెదను!" అనియెను.

ఇంద్ర—అమలా! నీవు నన్ను, బరునిగా భావించితివి. నేనట్లు తలంచుటలేదు.

అమల యప్రతిభయయ్యెను ఆమెతనయవకుంఠనమునుదీసివై చెను—పిమ్మట 'క్షమింపుము. ఇఁకముందు నీయెదుట నేను సిగ్గుపడఁబోను అనియెను. ఆదిమొదలుకొనియామెసిగ్గుపడుటమానివైచెను.

మహాశ్వేత సమరసింహుని మహిషియని దెలిసికొని జనులామెనుజూచి విస్మితులైరి. ఇప్పుడామహాశ్వేత దరిద్రురాలుకాదు. మహారాజగుతోడరుమల్లుని యాజ్ఞాప్రకారము సమరసింహుని సకలాధికారములును నాతని యర్ధాంగిపొందెను.

అందఱి సుఖమునుజూచి విమల తనదుఃఖము నించుక మఱచెను. సరళతోడియామెస్నేహము ప్రగాఢమయ్యెను. సరళ యిప్పుడు జనకుని యతులైశ్వర్యమునకును, జమీందారికిని నుత్తరాధికారిణి! పాపాత్ముడగు నాశకుని యిప్పుడుబందీ యయ్యెను. ఈసమస్తవిషయములను దెలిసికొని విమల తనదుఃఖము నించుక మఱచియుండెను.

చింతాశీలయగు కమల వీరందఱితోడనుండెను. ఆమె నగేంద్రనాథునియింటియందు వసియించుచుండెను. స్వయముగ వంటఁజేసి నగేంద్రనాథునకు భోజనము పెట్టుచుండును, నగేంద్రనాథు డామెను దనబిడ్డవలెఁ బ్రేమించుచుండెను.

ఇచ్ఛాపురమునం దానందప్రవాహము ప్రవహించుచుండెను. మహారాజగు తోడరుమల్లువచ్చునని యనేకోత్సవములు జరగింపఁబడుచుండెను.

ముప్పది మూడవ ప్రకరణము

జమీందారుని పుత్రుఁడును, కోడలును.

She gazed-she reddend like a rose,
Sine pale like ony lily;
She sank within my arms and cried,
"Art thou my ain dear willie?"
"By him who made you sun and sky,
By whom true love's regarded,
I am the ; and thus may still
True lovers be rewarded"

Burns.

సాయంకాలము కావచ్చుచుండెను. కమల యొంటిగానటునిటు తిరుగుచు నిచ్ఛాపురమునకు సమీపమునందున్న యమునానదీతీరమునకువచ్చెను. ఒక్కతెయే యమునాతీరమునఁ గూరుచుండి ప్రకృతి నిస్తబ్ధభావమునుజూచుచుండెను—నీలాకాశమున నొకటిరెండు శుభ్రమేఘములు తేలిపోవుచుండెను. శాంతమైయున్న యానదిపై నెన్నియో పడవలు తేలుచుండెను. మహారాజగుతోడరుమల్లుని యాగమనమును జూచుటకై యనేకదేశములనుండి జనులక్కడకు వచ్చుచుండిరి.

కమల సర్వదా చింతాశీల, కాని, నేఁడు విశేషచింతచేనభిభూతయై నట్లుండెను—ఆనదీతీరమునఁగూరుచుండి శాంతములగు నేత్రములనెత్తి యాకాశమువైపునకుఁ దదేకదృష్టితోఁ జూచుచుండెను.

తారావళీశాంతకాంతి ప్రశాంతములై యున్న యామె నేత్రములమీఁదను ముఖమండలముమీఁదను బ్రసరించుచుండెను. వేణీబద్ధముగాని యామె కేశదామము వెన్నుపై వ్రేలాడుచుండెను. ఒక్కొక్కసారి ముఖమండలము కించుకగప్పి వక్షముపై బడుచుండును—వదనమండలము బాహువుపై నానుకొనియుండెను.

కమల దేనినిగూర్చి యోచించుచున్నది?

కమల తనపూర్వకాలవృత్తాంతమును స్మరించుకొనుచుండెను. తనముగనిమరణవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. దేవమూర్తివలెనున్న నిజేశుని ముఖమండల మామెహృదయమున జాగరితమగుచుండెను. భర్తృప్రణయముచే హృదయము ద్వేలితమయ్యెను. సంధ్యాసమీరణముతో దనస్వామికంఠమునుండి వెడలిన సంగీతశబ్దము వినఁబడుచున్నట్లె యామెకుబోధయయ్యెను. సంగీతశబ్దమువలనఁ జకితయై యామె యానావైపునకుఁ దిరిగిచూచెను. నదిపై దేవాకతిగల యొకమనుష్యుడొంటిగ నొకనావను ద్రోసికొనివచ్చుచుండెను. ఆతఁడు మిన్నులుముట్టుకంఠస్వరముతో సంగీతమును బాడుచుండెను.

కమల మరల మరల నావైపునకుఁ జూడఁదొడఁగెను. ఆమె హృదయమునం దనేకవిచారములు తలసూపెను. నౌకారోహి మరల సంగీతమును బ్రారంభించెను. ఆసంగీతమువలనఁ గమలహృదయము మరల నుద్వేలితమయ్యెను. కమల యొకగంటనుండి యాసంగీతమును వినుచున్నది. యౌవనమునందుఁ గమలయాగానమునువినియున్నది. ఆగానముయొక్క ప్రతిపదమునందును మాధురీరస ముప్పొంగిపొరలిపోవుచుండెను. ప్రత్యక్షరమునందును నామెపూర్వస్మరణము గ్రథితమైయుండెను. అదేమి! స్వప్నమా? కాకసత్యమేనా? కాక పూర్వస్మృతిమాత్రమేనా?

ఆకాశమునఁ జంద్రోదయమయ్యెను. ఆనీలాకాశమును ఆయనంతవృక్షావళిని ఆనదిని దనవెన్నెలచేఁ బ్రకాశింపజేయుచు జంద్రుఁ

డుదయించెను. నౌక తేలుచు దేలుచు నదీతీర సమీపమునకు వచ్చెను. కమల యాచంద్రాలోకమునందు, ఆ నౌకారోహ ముఖమండలమును జూడఁదొడఁగెను. పతివ్రతయగునారి పతికంఠస్వరమును మఱచిపోదు—పతిదేవమూర్తిని మఱచిపోదు—గాలిచేగొట్టబడిన తరుప్రతము వలె గమల దేహలత ప్రకంపితమయ్యెను. నిమిషములో నామె మూర్ఛితయై నేలపైఁబడిపోయెను.

కొంచెముసేపైన పిమ్మట మూర్ఛ తెలిసిచూచెను. ఆమెహృదయేశ్వరుఁడామెను దనహృదయమునఁ జేర్చుకొనియుండెను. జాగరూకతతో లలాటముపైనీటిని జల్లుచుండెను. స్నేహానుభవములతో నామెయోష్ఠములను ముద్దుపెట్టుకొనుచుండెను. చిరకాలముహతభాగినియైయున్నయాకమల. యాసౌభాగ్యస్పర్శచే వడకెను. ఆమెమరలఁ గన్నులనుమూసికొనియెను. ఆమె తనమనస్సునందే "భగవానుడా! ఇదిస్వప్నమైనచో నీసుఖనిద్ర జాగరితముగాకుండఁ జేయుము!" అని ప్రార్థించెను.

ఆవెన్నెలలో, జనశూన్యమైయున్న యానదీతీరమునందుఁ నిబిడములగు నావృక్షములపార్శ్వమున, నుపేంద్రనాథుఁడు, ఱెప్ప వేయని కన్నులతో బహుకాలమునకు వెనుకఁజూచియున్న యావదనమండలమును మరలమల జూడఁదొడగెను. అదేసుందరలలాటము-అదేనిబిడకృష్ణవర్ణ భ్రూయుగళము—అదేస్నేహప్రపూర్ణ నేత్రయుగళము—అదేమధురాధరము—అదేనిబిడకృష్ణకేశదామము—అదే యున్నత హృదయము—అదే సుసౌష్ఠవ బాహుయుగ్మము—ఉపేంద్రనాథుఁడు మాటిమాటికిని జూచుచుఁ బిచ్చివానివలెఁ దనహృదయప్రతిమ ననేకపర్యాయములుముద్దుబెట్టుకొనియెను. జగత్తునందు భాగ్యవతియగు కమల దేవసదృశుఁడగు తనపతినిబొందినది! పులకితమగుచున్న యామె శరీరము పతియాలింగనమునందాబద్ధమైయుండెను. పతియోష్ఠమునందామెయోష్ఠము! పతిహృదయమునందామెహృదయము!!

చాలసేపైనపిమ్మట నుపేంద్రనాథుఁడు తనహృదయేశ్వరిని లేవఁదీసి "నికుంజవాసినీ! కమలా! నాపడవ మునింగిపోయినపిమ్మట నేను బ్రదికితిని. కాని, నిన్నుఁ బొందగలనను నాశ నాకు లేదు. గ్రామమునకు వచ్చి విచారించితిని. గ్రామవాసులు నీవు రోగముచేఁ గాలధర్మమునొందితివని చెప్పిరి" అనియెను.

కమ—హృదయేశ్వరా! మీమరణవార్తను విని నేను మంచముపట్టితిని. కాని, చాలకాలమునకుఁ బిమ్మట నారుగ్ణత శమించెను. రోగవిముక్తనై నేను వనగ్రామాశ్రమముననుంటిని.

ఉపే—జగదీశ్వరుఁడు మనలనురక్షించినాఁడు. నీవాతనిపవిత్ర నామమును స్మరించుకొనుము. రమ్ము. నిన్ను నీమామగారి యింటికిఁ దీసికొనిపోయెదను.

కమ—మా మామగారి యిల్లెక్కడనున్నది?

ఉపేంద్రనాథుఁడు కమలనుదీసికొని జమీందారగు నగేంద్రనాథుని యింటికిఁబోయెను. సంగతులన్నియు వివరముగాఁ దెలియ వచ్చినపిమ్మట నాప్రాసాదమునఁగలిగినసంభ్రమోత్సాహములకు మేర లేకుండెను. మేముదానినిగూర్చి వర్ణించుట కసమర్థులమై యుంటిమి జమీందారుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు బహుకాలమునకుఁబూర్వము మరణించెనని యందఱును నమ్మియుండిరి. ఆజ్యేష్ఠకుమారుఁడిప్పుడు గృహమునకుఁ దిగివచ్చెను. లక్ష్మివలెనున్న కోడలుగూడవచ్చి గృహమునలంకరించెను ఆవార్త జమీందారునియింటియందును గ్రామమునందును దేశమంతటను వ్యాపించెను, ఇచ్ఛాపురనగరము జయభేరీస్వనములతో నిండిపోయెను. ప్రాసాదములనుండి పర్ణకుటీరములవఱకును, నన్నియుఁ బతాకములచేఁ బరిశోభితములయ్యెను. రేయింబవలు జనుల యానందదానములతో మాఱుమ్రోగుచుండెను.

వృద్ధుఁడగు నగేంద్రనాథుఁడు దన పెద్దకుమారుని మాటిమాటికి నాలింగనముచేసికొనుచు బాష్పబిందువుల గురియింపసాగెను. బిడ్డ వలెనున్న కమల కోడలని తెలిసికొని యత్యంతసంతోషభరితస్వాంతుఁడై యామెనాశీర్వదించెను.

మార్గములయందును, ఘట్టములయందును, గృహములయందును, కుటీరములయందును, నానందఘోషములును శంఖధ్వనులు వినఁబడఁజొచ్చెను. పురవాసులు సురేంద్రనాథునిపైఁ బుష్పవృష్టినిగురిపించిరి. ప్రభాతమునుండి సంధ్యవఱకును సాయంసమయమునుండి ప్రభాతమువఱకును పురజనులయందును పురనారీమణులయందును నానందప్రవాహము ప్రవహించుచుండెను.

మఱునాఁటియుదయమున సురేంద్రనాథుఁడు పోయి యన్నకు సాష్టాంగనమస్కారములాచరించి యశ్రులోచనుఁడై "అన్నా! నీయజ్ఞాతవాసమునందు, మాంగీరుపట్టణమున నిన్నుగూర్చి యుంచుక యశ్రద్ధనుజూపియుంటిని. నీవుక్షమింపుము నాకేమియును దెలియదు. భ్రమమూలకముగ జరగినది." అని చెప్పెను.

ఉపే—సురేంద్రనాథా! క్షమను వేడవలసిన యావశ్యకత లేదు. ప్రపంచమునందు నీవంటిసోదరుఁడుదుర్లభుఁడు నీసాహసవీరకృత్యములచేతను యుద్ధకౌశలముచేతను గలిగినయశస్సుచే వంగదేశము పరిపూర్ణముగనిండిపోయినది. అంతియెకాక నీదయయుఁ బ్రజావాత్సల్యమును మొదలగు సద్గుణములచే మనదేశమంతయు నిండి యానందమయమైయున్నది. ధనమును, అధికారమునుగలవారు నీవలె నిష్కపటులై యున్నచో నీభూమియే స్వర్గముగాఁ బరిణమింపఁగలదు.

ముప్పదినాల్గవ ప్రకరణము

విచారణము

Behold where stands
The usurper's cursed head.
Shakespeare

మహారాజగు తోడరుమల్లు నేఁడిచ్ఛాపురమునకు వచ్చియుండెను. ఇచ్ఛాపురనివాసులందఱును నేఁడానందోన్మత్తులైయుండిరి.

విస్తీర్ణమగు నొకరంగస్థలమున రాజసభ యమర్పఁబడియెను ఆసభామండపమునకుఁ బైభాగమునసత్యుత్తమచంద్రాతపము కట్టఁబడియెను. పట్టువస్త్రముచే నిర్మింపఁబడిన యాచంద్రాతపసువర్ణ పట్టికలచే నలంకృతమై కన్నులమిఱుమిట్లుగొలుపుచుండెను. ఆచంద్రాతపమునుండి సుందరసుగంధపుష్పమాలికలు నేలనంటునట్లుగఁ దూఁగాడుచుండెను. తెలుపు, నలుపు, ఎఱుపు, పచ్చన మొదలగువివిధవర్ణ పుష్పములచే నావితానము మఱియు నధికముగ శోభిల్లుచుండెను. నేలపై నొకముదుగుకంబళము పఱపఁబడియెను. దానిపై పారశీక దేశపురత్న కంబళము పఱపఁబడియెను. దానిమీఁద సుందరపుష్పములును, సుందర లతలును, విచిత్రపత్రములును జిత్రింపఁబడియుండెను. అవియతి మనోహరముగఁ గనఁబడు నారత్నకంబళముపైఁ గాలుంచుటకు సంకోచమును బుట్టించుచుండెను. సభామధ్య ప్రదేశమునదంతనుచేతను, వెండిచేతను నిర్మింపఁబడి సువర్ణముచే నలంకరింపఁబడిన సింహాసనమొప్పుచుండెను. దానిచుట్టును యోధులును, జమీందారులును జేరియుండిరి. మధ్యమధ్య స్తంభాకారముగ సుందరపుష్పములు సజ్జితములైయుండెను. నాలుగువైపులను భృత్యులు బహుమూల్య వస్త్రములచే శోభితులై చామరవ్యంజనములను వీచుచుం

డిరి. యోధులును జమీందారులును, సువర్ణఖచితములగు నమూల్య వస్త్రములచేతను, రత్నఖచితాభరణములచేతను నలంకృతులై యుండిరి,

సభ మూఁడువైపుల నశ్వారోహకులు ఖడ్గహస్తులై ప్రస్తర ప్రతిమలవలె నిలుచుండియుండిరి. వారికి వెనుక ననేకవిధములుగ నలంకరింపఁబడిన యేనుఁగులు వరుసలుతీరియుండెను. ఈవిధముగ సభ మూఁడు వైపులును సైన్యసామంతులచే నావరింపఁబడియుండెను. ఎదుట రాజు వచ్చుటకొఱకొక ప్రశస్తమార్గ మేర్పఱుపఁబడి యుండెను. ఆమార్గ మెఱ్ఱనివర్ణముగల ముకమలుచేఁ గప్పబడియుండెను. ఆమార్గమునకుభయపార్శ్వముల యందును వెనుకటివలెనే సైన్యములు నిలిచియుండెను. సమీపమునఁ బతాకహస్తులై సైనికులు వరుసగ నిలిచియుండిరి. వారికి వెనుకవైపున నాశ్వికులు కృపాణపాణులై నిలిచియుండిరి. తరుణారుణకిరణములయందు, నిష్కోషితములగు వారిఖడ్గములు ఝళఝళ మెఱయుచుండెను. ఆ ప్రభాతకాలమునందుఁ జల్లనిగాలిలో నెత్తబడియున్న పతాకములన్నియును బటపటశబ్దమును జేయుచు నెగురుచుండెను. లెక్కలేని యుద్ధక్షేత్రముల యందెగరుచున్న పతాకములన్నియు నేఁడాయుచ్చాపురమున వరుసగ నెగరుచుండుటను జూచి పురవాసులందఱును నానందరసనిమగ్నులై యుండిరి. యోధులహృదయములు సాహసోత్సాహములచే నిండిపోయియుండెను.

బాగుగ సూర్యోదయమైనపిమ్మట మహారాజగుతోడరుమల్లుసభకు విజయమును జేయుటను జూచి సభాసదులందఱును నేకకంఠముగ 'మహారాజునకుజయమగుగాక!' అని జయజయశబ్దములను జేయసాగిరి. వారావిధముగ జయఘోషణములను జేసిని స్తబ్ధులైనపిమ్మట సైనికులు క్రమముగ నుచ్చస్వరముతో నాజయస్తుతిని ఘర్ఘరల నుచ్చ

దించిరి. ఆజయజయనాదము లాచుట్టుపట్టలనున్న గ్రామములకన్నిటి కిని వినవచ్చుచుండెను. దిగంతవ్యాపియగు నామేఘగర్జనము గిరగహ్వ రములలో మాటిమాటికిని ప్రతిధ్వనించినట్లు వినవచ్చెను.

రాజు మెల్లమెల్లగ సభకువచ్చుచుండెను. ఆతనికి వలకేల నగేంద్రనాథుడును, ఉపేంద్రనాథుడును, వచ్చుచుండిరి. మరియొక వైపున సురేంద్రనాథు డుండెను. వారిప్రక్క నించుకదూరమున సంపన్నులగు జమీందారులును, సైనికవీరులును, మన్ననలఁజూపుచు వెంబడించి వచ్చుచుండిరి. మహారాజువచ్చి సింహాసనముపైఁ గూరు చుండెను—

తోడనే యొక్కసారిగ జయభేరీశబ్దములు మ్రోగనారంభిం చెను. దిగంతవ్యాప్తమై, సుశ్రావ్యమైయున్న యాగంభీరరణనిస్వా నము గ్రామగ్రామమునకును వినవచ్చుచు నిర్మలమగు నాప్రాతఃకాలా కాశమునఁ జేరిపోయెను. ఆశబ్దమునువినుటచే సైనికులకు రణక్షే త్రము జ్ఞప్తికివచ్చెను. ఒక్కమారుగ వేనవేలకత్తులు ఝణాఝణశబ్ద ములతో నొఱనుండి వెలువడి రవికిరణములయందుఁ దళతళలాడ జొచ్చెను.

వాద్యఘోషము నిలిచినవెనుక ననేకవిధదర్శనములు క్రమ ముగఁ బ్రదర్శింపఁబడును. నేఁడుఢిల్లీశ్వరుని సేనాపతియగు నాతని ప్రతినిధి వంగదేశమును జయించియిచ్ఛాపురమునకు వచ్చియున్నాడు! నేడు హిందూసేనాపతి వంగదేశమును బరిపాలించుటకు వచ్చి యున్నాడు! అందువలన వంగదేశమునం దెక్కడెక్కడ నేయేవిచిత్ర ములున్నవో వానినన్నిటిని మహారాజు సమ్ముఖమునఁ జూపుట కనే కులు వచ్చియుండిరి. దూరదేశమునుండి ఖ్యాతిసంపన్నులగు వాద్యకు లును, గాయకులునువచ్చి తమతమవిద్యలయందు నిపుణతనుజూపి, రాజును సభాసదులను సంతోషపెట్టిరి. పాటకురాం(డ్రు)వచ్చి తమ

రూపరాశిని విస్తరింపఁ జేయుచుఁ దమ తమ నాట్యనైపుణ్యమును జూపి యెల్లరను మోహింపఁజేసి యందఱిహృదయముల నపహరించివైచిరి. ఇంద్రజాలికులువచ్చి విచిత్రకరమగు తమయింద్రజాలవిద్యను జూపిరి. యోధులువచ్చి తమమల్లయుద్ధనైపుణ్యమును జూపించిరి. ధానుష్కులు వచ్చి తమయస్త్రవిద్యాకౌశలమును గనఁబఱచిరి. అందఱివలనను, రాజును సభాసదులును సంతోషించిరి.

పిమ్మట కవులును, గథకులును వచ్చిరి. ఆకాలమునఁ బారదర్శులగు కవులును, కథకులును, వచ్చి రాజులసమ్ముఖమునందుఁ దమ తమపాండిత్యమును జూపించు పద్ధతికలదు. వచ్చినవారిలో నొక్కఁడును దనపాండిత్యమును ప్రదర్శింపనారంభించెను. ఒకఁడుయుద్ధ వర్ణనమునుజేసి యందఱి నుత్తేజితులను జేసివైచెను. ఒకఁడు దేవుని యొక్కయు, దేవియొక్కయుసంస్తుతులనుజేసియందఱిమనసునుభక్తి ప్రపూర్ణముగఁ జేసివైచెను. ఒకఁడు ప్రేమవిషయమును వర్ణించి శ్రోతలహృదయమును ద్రవీభూతముగఁ జేసెను. ఒకఁడు దుఃఖవిషయమును జెప్పి సభ్యుల దుఃఖించునట్లు చేసెను. కవితామోహినీ శక్తిచే యోధులహృదయము కరఁగిపోయెను—వారికన్నులనీరు నిండెను.

పిమ్మట రాజు నాఁడుజరుగవలసినముఖ్యకార్యములు దిగఁబడి యుండుటచే నామోదప్రమోదములు చాలునని చెప్పి, బందీనిదీసి కొనిరావలయునని యాజ్ఞాపించెను.

నలుగురుసైనికులు శకుని నక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చి నిలువఁబెట్టిరి —అప్పుడు సురేంద్రనాథుఁడు ముందునకుజరగివచ్చి నిలువఁబడి గంభీరస్వరముతో నీవిధముగా విన్నపముఁ జేసికొనియెను.

మహారాజా! నేను మహాత్ముఁడగు సమరసింహుని పత్నియు నిరాశ్రయయునగు మహాశ్వేతపక్షముననను. ఆ మహాత్మునిపుత్రికయు, ననాథయునగు సరళపక్షముననను, నిలిచి యీ యభియోగమును

జేయుచుంటిని. ఈ నరాధముఁడు మహారాజగు సమరసింహునిపై మిథ్యాపవాదములను వైచి యాతనికిఁ బ్రాణదండనమును జేయించెను. నేను దివాంజీయగు సతీశచంద్రుని పుత్త్రికపక్షమునఁ గూడ నిలిచి మఱియొక యభియోగమును జేసెదను. ఈనరాధముఁడు సతీశచంద్రుని జంపించెను.''

శకుని యపరాధములను దృఢపఱుచు నిదర్శనముల కభావము లేదు. శకుని సృష్టించిన యుత్తరములప్పుడు రాజుచేతియం దుండెను. రాజు వానిని మాటిమాటికిని జదువుచుండెను. ఆయుత్తరములు సమరసింహుఁడు పఠానుల సేనాపతిపేర వ్రాసినట్లుండుటచే నా మహాపరాధమునకై సమరసింహునకుఁ బ్రాణదండనము విధింపఁబడియెను. కాని యీ యుత్తరములన్నియును శకుని స్వహస్తముల చేతనే వ్రాయఁబడియుండెను. సమరసింహుని ముద్ర వేయఁబడియెను. సమరసింహుని ముద్రకు బదులుగ దానివలెనే సృష్టింపఁబడిన మరియొకముద్ర శకుని యింటియందు దొరకెను.

మహాశ్వేత యాఱువత్సరముల కాలము శకుని గూఢచారులచే గ్రామమునుండి గ్రామాంతరమునకుఁ దరుమఁగొట్టఁబడియెను. తుద కామె పుత్త్రికాసహితయై పట్టువడి చతుశ్వేష్టితదుర్గమునందు బందీగా నుంపఁబడియెను. ఈ విషయములు ఋజువుచేయు ప్రమాణములకు లోపములేదు. మఱియు సతీశచంద్రుని వధవృత్తాంతమంతయు మహారాజు స్వయముగ నెఱింగినదే.

అప్పుడు మహారాజు సింహమువలె గర్జించుచు నిట్లనియెను. ''పాపాత్ముఁడా! నీజీవితము పాపరాశిచేఁ బరిపూర్ణమై పోయినది. ఇఁకనైనను జగదీశ్వరుని వేఁడుకొనుము. పరలోకమునందైన నుపకరించును. ఇహలోకమున నీపాపమునకు క్షమ లేదు.''

శకుని మెల్లమెల్లగ నిట్లనియెను—''మహారాజా! మీరు నా శత్రువులమాటలను వినినట్లున్నది. నాదొక విన్నపమున్నది.''

రాజు——వేగముగ విన్నవించుకొనుము——నీకిఁక విశేషముగ నాయువు లేదు.

శశి——(గంభీరముగ) నా యపరాధములు నిజమైనవని ఋజువు పడినను, నేను బ్రాహ్మణుఁడను. బ్రాహ్మణుఁడవధ్యుఁడు! మీరు హిందూధర్మమునందుఁ బరమభక్తులు. హిందూ శాస్త్రములందు విశారదులు. హిందూశాస్త్రానుసారముగ బ్రాహ్మణుఁ డవధ్యుఁడు నేను నిరాశ్రయుఁడ నగు బందీని నే నెటుచూచినను నా కందఱును శత్రువులే. అందువలన నాపక్షముగ మాటాడి నన్నుద్ధరించువా రెవ్వరును లేరు. మీయిష్టమువచ్చినచో నన్నిప్పుడే వధింపఁగలరు. అట్లు వధ చేయించినచో శాస్త్రమునకు విరుద్ధమైన కార్యముఁ జేసినవారగుదురు. ఇప్పటికి నాలుగువందల వత్సరములనుండి ముసల్మానులు బ్రాహ్మణధర్మమునకు విరోధులై యవకృష్ట ధర్మావలంబులుగ నున్నను, వారియందు బ్రాహ్మణవధ చేసినవా రెవ్వరును లేరని తోఁచుచున్నది. హిందూ ధర్మావలంబులును, బరమధార్మికులును, మహారాజులునగు మీరిప్పు డీశ్వరానుగ్రహమున వంగదేశమునకు శాసనకర్తలై వచ్చియుంటిరి. శాస్త్రవిరుద్ధముగ బ్రాహ్మణవధచేయుట మీ శాసనమునందలి మొదటికార్య మెందులకుఁ గావలయును? మహారాజా! ఇప్పుడు చేయఁబోవు పుణ్యకార్యముచేఁ జిరకాలము మీయశస్సుస్థాయిగానుండును. నేను నిరాశ్రయుఁడ నగు బందీని. నన్ను వధించుట కొకనిమిషమైన బట్టదు. కాని, మహారాజగు తోడరుమల్లుని నిష్కళంకయశోరాశి మధ్యమున నీకార్యము కళంకస్వరూపముగ నిలిచిపోవును. మహారాజగు తోడరుమల్లుని పరిశుభ్ర జీవితచరిత్రమునందు దురపనీయమైన యీకళంకము శతశతాబ్దములకైనను విలీనముకాఁజాలదు. సమస్తభారతవర్షమునందును, ఆకళంకము మ్రోగిపోవుచుండును. ఇంతటినుండి మనపిల్లలును, పిమ్మట వారిపిల్ల

ను. మనుమలును, నాకళంకమును స్మరించుకొనుచుందురు. సహస్ర వర్షములకైనను బడిబాలురు హిందూస్థానపూర్వచరిత్రమునందు, మహారాజుతోడరుమల్లు వంగదేశమునకువచ్చిన పిమ్మట మొట్ట మొదట బ్రహ్మహత్యను జేసెనని చదువుకొనకమానరు. సహస్ర వత్సరములైనను, మహారాజగుతోడరుమల్లుని శాసనకాలమున, సంతకుబూర్వపు ముసల్మానులుకూడఁ జేయని బ్రహ్మహత్యను, తోడరుమల్లువంగదేశమునకు వచ్చినపిమ్మట ప్రథమకార్యముగా జేసెనని వృద్ధులు చెప్పుకొందురు. మహారాజా! నాకుఁబ్రాణదండనమును విధించు నధికారము మీకున్నది. కాని, దేశదేశాంతరములందును, యుగయుగాంతరములందును మీకళంక మపనీతముగాక స్థాయిగా నిలిచిపోవును. బ్రహ్మహత్యారూపమగు మహాపాపమునందు దిగంతవ్యాపియగు మీయశోరాశిమలినమై పోవును.

అతఁడీవిధముగఁ జెప్పి యూరకుండెను. ఆమాటలనువిని రాజు చింతాశీలుడై తలనువంచుకొనియెను. సభవారందఱును మాటాడకుండ నిస్తబ్ధులై యుండిరి.

అప్పుడు సాదీకఖానుఁడు లేచినిలిచి “మహారాజా! మీరు సైన్యాధిపతులు. సేనాధిపతిధర్మమును మఱవరాదు. మీరు శాసన ధర్మమును మఱవరాదు. దోషియగు నాతనికిఁ దగినదండమును జేసి తీరవలయును” అనియెను.

రాజందులకుఁ బ్రత్యుత్తరము చెప్పలేదు.

సురేంద్రనాథుఁడు—భర్తృవిహీనయగు జననికిని, అనాథయగు నామె బిడ్డకును, దేవరవినా శరణ్యమేమున్నది? వారి విచారణమును జేయవలయును. దోషినిదండింపవలయును. దివాను సతీశచంద్రుఁడు తన మరణకాలమునఁ దనమరణమునుగూర్చి విచారింపవలయునని మిమ్ములను వేఁడికొని యున్నాఁడు.

రాజు ప్రత్యుత్తరము నీయలేదు.

సభాసదులు—మహారాజా! మీరు శిష్టులను బరిపాలింపవలయును, మీరేదండింపకున్నచో నామహాపాపిని దండించువారెవ్వరు?

రాజు మాటాడలేదు.

అంతలో సభకించుక దూరమునందు గుండెరనొక్కనగుచుండుట వినవచ్చెను. దీర్ఘకాయయు, మలినవస్త్రయు, కృష్ణాంగియునగు నొక యబల సభయొద్దకుఁ బరువెత్తుకొనివచ్చెను. ఆమె చీత్కారమును జేయుచు నేలపైఁ బడిపోయెను—ఆ నుపిచ్చిదియగు నావిశ్వేశ్వరియే.

శకునియు తవఱకు స్థిరభావముతోనుండెను. కాని, యాపిచ్చిదానిని జూచినతోడనే యాకస్మికముగ నాతఁడు వడక నారంభించెను. ఆపిచ్చిది లేచి నిలుచుండి యిట్లు చెప్పదొడఁగెను—మహారాజా! నన్ను రక్షింపవలయును! ఆపాపాత్ముఁడు నాతల్లిని జంపియున్నాఁడు. నేనావిషయమును నాకన్నాఱఁ జూచియుంటిని. నాతల్లి వికటముఖి. యిప్పుడును నాకన్నులకుఁ గట్టినట్లున్నది. దానినిగూర్చి విచారణము చేయవలయునని వేఁడుకొనుచున్నదానను.

ఆమాటలనువిని సభవారందఱును నిశ్చేష్టులైపోయిరి. ప్రశ్నించినమీఁదట నాపిచ్చిది లేచి నిలుచుండి తనవిషయమునుగూర్చిన సంగతులనన్నిటిని జెప్పివైచెను.

పిచ్చిది గొల్లజాతియువతి. ఆమెతల్లి యాగ్రామమునందున్న స్త్రీలలో మిగులసౌందర్యవతిగా నుండెడిది. సౌందర్యవతియగు నాగొల్లవితంతునుజూచి యొకబ్రాహ్మణుఁడు మోహితుఁడయ్యెను. ఆతని కాయాభీరస్త్రీయందు శకునిపుట్టెను.

శకునితండ్రి జీవించియున్నంతవఱకు నాతఁడాగోపవనితను ఆమెకు మొదటిభర్తయందుఁ గలిగినపిచ్చివిశ్వేశ్వరిని దగినవృత్తినిపొందు

చుచుండెడివాఁడు. ఆబ్రాహ్మణుఁడు చనిపోయినపిమ్మట స్వల్పముగ నున్న యాతనియాస్తిని శకునియే దీసికొనియెను. శకునినందఱును జారజుఁడని పిలుచుచుందురు. అందువలన శకుని చిన్నతనమునందే మనమున విచారింపనారంభించెను. రెండుసారులు విధవయైన యాదరిద్రజననిని నిందించుచుఁ గొట్టుచుండును. ఆమె స్వల్పకాలములోనే యాశారీరకక్లేశమువలనను, మనోవ్యథవలనను, రోగగ్రస్థయయ్యెను. ఆరోగము వలననే యామె చనిపోయెను. పిమ్మట విశ్వేశ్వరి పిలుఁయనన్నదై తల్లిమరణదుఃఖముచేఁ బిచ్చిదియయ్యెను. శకుని యామహాపాతకమును జేసి సతీశచంద్రుని యింటికివచ్చి తానుబ్రాహ్మణుఁడనని చెప్పుకొనియెను.

విశ్వేశ్వరి ప్రాణభయమువలన నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ నూరూరఁ దిరుగుచుండెను. పిమ్మట మహాశ్వేతయు, సరళయు, వనగ్రామమునుండి తీసికొనిపోఁబడి చతుర్వేష్టిత దుర్గమునందు బందీలుగఁ జేయఁబడినదినముననే విశ్వేశ్వరియు బందీగా నాదుర్గమునందే చేర్పఁబడియెను—శకుని, తనజన్మకళంకసమాచారము బయలుపడునను భయమున విశ్వేశ్వరిని బందీగాఁబట్టుకొని యాదుర్గమునందుంచెను—

ఇప్పుడు శకుని బందీయైన పిమ్మట విశ్వేశ్వరి చెఱసాలనుండి విడుదలయైవచ్చెను. కాని, చెఱయందున్నప్పుడామెకుఁ జాలఁగష్టములను గలిగించుటచే నామెయిప్పుడు శల్యావశిష్టయై యగపడుచుండెను. ఆమెనుఁజూచి, ఆమె చెప్పినదంతయునువిని, సభయందున్నవారందఱును క్రోధమూర్తులై గర్జింపనారంభించిరి.

శకుని తనకిఁకఁ బరిత్రాణములేదని తెలిసికొనియెను. స్థిరప్రతిజ్ఞుఁడును, ప్రస్తుతమతియునగు నాశకుని నిర్భయముగఁ దనయంత్యోపాయము నాలోచించుకొనియెను. అతఁడు తనబట్టయందు దాచియుంచుకొనిన చిన్నకైజారును మెల్లగఁ దీసికొని యాసభాసదులసమక్షమునఁ దనవక్ష

మునఁబొడిచికొనియెను! నరకఁబడిన తరువువలె ౼ంతిసమ్మృత దేహము నేలపైఁ బడిపోయెను !!

ముప్పదియైదవ ప్రకరణము

అంగుళీయప్రతిదానము.

Why let the sticken deer go weep,
The hart ungalled play,
While some must watch, while some must sleep,
Thus runs the world away.

Shakespeare.

కొన్నిదినములైనపిమ్మట మహారాజగు తోడరుమల్లుఁ డిచ్ఛాపురమునుండి తిరిగివెడలిపోయెను. నగేంద్రనాథుఁడు జమీందారీభారమును బిడ్డలకప్పఁజెప్పవలయునను నిష్టముకలవాఁడయ్యెను. తండ్రి యాజ్ఞానుసారముగ సురేంద్రనాథుఁడు, ఇచ్ఛాపురపు జమీందారీభారమును వహించెను. సుపేంద్రనాథుఁడు చతుర్వేష్టితదుర్గపు జమీందారీభారమును వహించెను.

సురేంద్రనాథుఁడు సరళను పెండ్లిచేసికొనియెను. ఆతడు మొదటివలెనే ప్రజావాత్సల్యముకలవాఁడై మొదటివలెనే దయాపరవశుఁడై యుండెను. అప్పుడప్పుడు మారువేషములతో గ్రామగ్రామమున కనుఁబోయి ప్రజలస్థితిగతులను దెలిసికొనుచుండును. సాధ్యమైనంతవఱకు వారిస్థితులు బాగుపడు ప్రయత్నములను జేయుచుండును.

సురేంద్రనాథుఁడు తన మొదటిచెలికాఁడగు నవీనదాసుని తన సుమంత్రిగానియమించుకొనియెను. రుద్రపురమునందు పిచ్చివిశ్వేశ్వరి యమలచేతినిజూచి చెప్పినమాట యథార్థమయ్యెను. అమలయిప్పుడు దివానుని గృహిణి—అమల సరళను మునుపటివలెనే సోదరిగాఁ బ్రేమించుచుండెను. ఆమె ప్రాఁత చెలికాఁడగు నింద్రనాథునితో మునుపటివలెనే యానందకరములగు పరిహాసోక్తుల నాడుచుండెను.

ఈ గ్రంథము నింతటితో ముగింపవలయునని మేమిష్టపడుచున్నాము. కాని ప్రపంచకమునందఱి యదృష్టమునందును సుఖమే యుండఁబోదు. కొందఱి యదృష్టమునందు సుఖముండును. కొందఱికి దుఃఖముండును. ఒకటిరెండు దుఃఖవచనములను జెప్పకుండ దీనిని ముగింపఁజాలము.

శత్రుజిఘాంసువే మహాశ్వేతకు జీవనగ్రంథిస్వరూపమై యున్నదని పాఠకమహాశయు లెఱుంగుదురు. ఆమె వృద్ధావస్థయుం దాటు వత్సరముల కాలము దుఃఖసముద్రమునందే మునిఁగియున్నది. అదియే యామె జీవనముయొక్కఁ బ్రతికృతిస్వరూపమై, జీవనమున కవలంబనస్వరూపమై యుండెను. ఇప్పుడా చింతతీరెను. జీవనగ్రంథి శిథిలమయ్యెను. సరళకుఁ బెండ్లియైనపిమ్మటఁ గొన్నిదినములలోనే యెట్టి రుజయును లేకుండ నెట్టి వ్యథయు ననుభవింపకుండ మహాశ్వేత మృత్యుముఖమునఁ బడిపోయెను.

ఇఁక నావిమల—విమల యున్నతచరిత్ర దయాపరాయణ రూపలావణ్యసంపన్న. అట్టివిమల కేమైనది? విమలతండ్రి మరణించిన దినముననే యామె హృదయము శూన్యమైపోయెను. నాఁడు మొదలుకొని విమలపక్షమునందలి యిహసంసారమంధకారమయమై పోయెను. నాఁడుమొదలుకొని విమల కెట్టి యాశయును లేదు. ఎట్టికోరికయును లేదు. ఎట్టి సుఖాభిలాషయును లేదు. ఎట్టి దుఃఖభయమును లేదు.

మానవజాతి యేమాయాజాలమున జడీతమై జగత్తునందలి సుఖదుఃఖముల ననుభవించునో విమల కామాయాజాలము విచ్ఛిన్నమై పోయెను.

విమల తన ప్రియసఖియగు సరళకుఁ బెండ్లియైనపిమ్మట వన గ్రామమునందలి మహేశ్వరమందిరమునకు వెడలిపోయెను. సురేంద్ర నాథుఁడామెను చతుశ్శ్వష్టితమస్థమున కధిష్ఠాత్రియై యుండవలయునని యెంతయో బ్రతిమాలుకొనియెను. సరళ తన ప్రియసఖి చేతులను బట్టుకొని, యనేకవిధముల వేఁడికొనియెను. కాని విమల తెచ్చి పెట్టికొనిన నగవుతో "జగత్సంసారమున నాలీలలు సాంగములైనవి. నీవు నాజోలికి రాక దయయుంచి విడిచిపెట్టుము" అనియెను. చేయునదిలేక సురేంద్రనాథుఁడును సరళయును విమలకు సెలవొసంగి పంపించిరి.

విమల వనగ్రామమునందలి మహేశ్వరమందిరమునకు వెడలిపోయెను. ఆమె కావిచీరలను ధరియించెను. కంఠమున రుద్రాక్షమాలలను ధరియించెను. రేయింబవలు మహేశ్వర సంస్తుతిని జేయుచుండును. మఱియును నాగ్రామమునందున్న దరిద్రజనులకు సాధ్యమైనంతవఱకుఁ దగిన సాహాయ్యమును జేయుచుఁ బుణ్యమయజీవనము నందుఁ గాలమును గడపుచుండెను.

చంద్రశేఖరుఁడు పుణ్యవతియగు నాయోగినిని "తల్లీ!" యని పిలుచుచుండును. ఆశ్రమమునందున్న వారందఱును, ఆమెదయ, వాత్సల్యము, పరోపకారపారీణత మొదలగు మహాసద్గుణములనుజూచి యామెను భక్తిచేఁ బూజింపసాగిరి. ఆశ్రమవాసినియగు నావిమల పుణ్యజీవనము పవిత్రమగు నాసుఖమునందతివాహితమైయుండెను.

ఈవిధముగాఁ గొన్నిమాసములు జరగిపోయెను. పిమ్మట సరళ యొకనాఁడు విమలనుజూచుటకై మహేశ్వరమందిరమునకు వచ్చెను. గురుఁడగు చంద్రశేఖరుని చరణములకు నమస్కరించెను.

సరళ, యోగినీవేషధారిణియై యున్నవిమల చేతులను బట్టుకొని యశ్రువులను వర్షింపనారంభించెను. కొంతసేపైన పిమ్మట నామె కన్నులను తుడిచికొని 'అక్కా! నీవు నావిపత్కాలము నందును, నాకష్టకాలమునందును, నన్ను సోదరభావముతో బ్రేమించియుంటివి. నేనిప్పుడు నీకించుక సేవను జేయఁజాలనా?' అనియెను.

శాంతనయనయు, శాంతవదనయు నగువిమల హాసవదనయై యిట్లు ప్రత్యుత్తర మొసంగెను.

''సరళా! నీవు స్నేహమయివి. నీవు దయాశీలవు. కాని, నాకిప్పుడు దేనితోఁ బనియున్నది?—నీవు చెప్పుము! ఈశాంతాశ్రమముకంటెఁ బ్రపంచమున విశేషసుఖకరస్థానమింక నెక్కడ నున్నది? పితయగు చంద్రశేఖరునికంటె విశేష స్నేహపరాయణులగు స్వజను లెక్కడ దొరకుదురు? దుఃఖసమయమునను చింతాసమయమునందును, స్వయముగ మహేశ్వరుఁడే నన్ను సమాధానపెట్టుచుండును. ఆతనినియమమునకు సరిగా నడచుకొన్నచో నేనీజగత్తున క్లేశమునుబొందను'' విశేషించి శాంతినే పొందుచుందును.'

ఆప్రాణసఖులకిరువురకును జరగుచున్న సంభాషణములో నాపగలంతయును జరగిపోయెను. ఆశ్రమమున సరళ మొదట నెక్కడకుఁ బోయి చూడవలయునని యిష్టపడుచుండెనో యాయాచోటులన్నియును ప్రియసఖియగు విమలతోఁ జూచివచ్చెను.

సంధ్యాసమయమున సరళ విమలను వీడ్కొని పల్లకి నెక్కెను. విమల ప్రియసఖితోఁ బల్లకివఱకునువచ్చి ''సరళా!'' నీవిప్పుడు రాజమహిషివి, దరిద్రులగు నాశ్రమవాసులు నీకిప్పుడు జ్ఞప్తియుందురా?'' అనియెను?

సరళ—అక్కా? నిన్నెప్పటికైనను మఱవఁగలనా?

విమ—నీశరీరమే స్నేహమయమైనది. నీవు నన్నెన్నటికిని మఱవఁజాలవని యెఱుంగుదును. అయినను, నాస్మరణచిహ్నమొకటి నీయొద్ద నుండనిమ్ము. అందుల కంగీకరింపకుండవలదు.

ఇట్లు చెప్పిన విమల తనకంఠసూత్రమునుండి యొకస్వర్ణాంగు ళీయకమును విప్పితీసి దానిని సరళ వ్రేలునందుంచెను. సరళ యాశ్చ ర్యపడి "అక్కా! ఇదియేమి? ఇదిస్వర్ణాంగుళీయకము! నేను దీనిని దీసికొనను. నీతండ్రి యా స్త్రీయందు నీకుమిగిలియున్న యీయొకటి రెండువస్తువులను నేనుదీసికొందునా? అవి నీయొద్ద నేయుండఁదగినవి' అనియెను—

విమ—(నవ్వి) సరళా! ఆయుంగరము నాపైతృకసంపత్తి కాదు. దానిని ధరించుటకు నాకధికారము లేదు. నీవందులకధికారి ణివి. ఆజీవమును నీవుదానిని ధరింపుము. జగదీశ్వరుఁడు నీకు సుఖము నొసంగును.

సంధ్యాచ్ఛాయలో విమల మెల్లమెల్లగఁ గుటీరాభిముఖియై వెడలిపోయెను—

సంపూర్ణము